

**SEKCIA DEJÍN ŠTÁTU A PRÁVA,
TEÓRIE ŠTÁTU A PRÁVA**

A

SEKCIA MEDZINÁRODNÉHO PRÁVA

„Aktuálne otázky hodnôt v kontinentálnom právnom systéme”

ZBORNÍK

ZO

VI. ročníka medzinárodnej vedeckej konferencie

BANSKOBYSTRICKÉ ZÁMOCKÉ DNI PRÁVA

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

Právnická fakulta

**SEKCIA DEJÍN ŠTÁTU A PRÁVA,
TEÓRIE ŠTÁTU A PRÁVA**

A

SEKCIA MEDZINÁRODNÉHO PRÁVA

„Aktuálne otázky hodnôt v kontinentálnom právnom systéme”

ZBORNÍK

ZO

VI. ročníka medzinárodnej vedeckej konferencie

BANSKOBYSSTRICKÉ ZÁMOCKÉ DNI PRÁVA

14. – 15. november 2023, zámocký hotel The Grand Viglaš

2024

Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Predseda redakčnej rady a vedecký redaktor:

prof. Dr. iur. JUDr. Ing. Michal Turošík, PhD.

Predseda edičnej komisie:

prof. JUDr. Milan Ďurica, PhD.

Recenzenti:

prof. Dr. iur. JUDr. Ing. Michal Turošík, PhD.

doc. JUDr. PhDr. Martin Skaloš, PhD.

JUDr. Andrea Barancová, PhD.

Mgr. Jakub Dzimko, PhD.

Zostavovateľ:

JUDr. Aneta Kšenzíhová, MBA

Vydavateľ:

Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela

Príspevky neprešli jazykovou korektúrou.

Za obsahovú a jazykovú stránku textu sú zodpovední autori publikovaných príspevkov.

Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

ISBN 978-80-557-2125-5

EAN 9788055721255

<https://doi.org/10.24040/2024.9788055721255>

Recenzovaný vedecký zborník ZBORNÍK z VI. ročníka medzinárodnej vedeckej konferencie BANSKOBYSSTRICKÉ ZÁMOCKÉ DNI PRÁVA je publikovaný a šírený ako open access publikácia na základe podmienok Creative Commons Attribution 4.0 International Licence CC BY (uviedenie autora).

Obsah

KRYM, UKRAJINSKÁ KRÍZA V ROKU 2014 A MEDZINÁRODNÉ PRÁVO CRIMEA, THE 2014 UKRAINE CRISIS AND INTERNATIONAL LAW <i>Rastislav Funta</i>	5
MORÁLNA GRAMATIKA A HODNOTY - NATURALIZOVANÁ AXIOLÓGIA PRÁVA? MORAL GRAMMAR AND VALUES – NATURALIZED AXIOLOGY OF LAW? <i>Tomáš Gábriš</i>	13
TRI HODNOTOVÉ ZLOMY V DEJINÁCH NAJVYŠŠIEHO SPRÁVNEHO SÚDU NA SLOVENSKU (1939-1952) THREE TURNING POINTS IN THE HISTORY OF THE SUPREME ADMINISTRATIVE COURT IN SLOVAKIA (1939-1952) <i>Miroslav Géci</i>	29
RODOVÁ ROVNOSŤ AKO ZÁKLADNÁ HODNOTA PRÁVA EÚ GENDER EQUALITY AS A FUNDAMENTAL VALUE OF EU LAW <i>Mária Kevická</i>	55
VYBRANÉ PRÁVNE NORMY UDEĽUJÚCE OBČIANSKE PRÁVA V OBDOBÍ RANEJ A NESKOREJ RÍMSKEJ REPUBLIKY SELECTED LEGAL NORMS GRANTING CIVIL RIGHTS IN THE PERIOD OF THE EARLY AND LATE ROMAN REPUBLIC <i>Tomáš Klokner – Zlatica Poláček Tureková</i>	67
ZMENA ZÁKONA O MEDZINÁRODNOM PRÁVE SÚKROMNOM A PROCESNOM VO SVETLE AKTUÁLNEJ EURÓPSKEJ LEGISLATÍVY AMENDMENTS AT ACT ON INTERNATIONAL PRIVATE AND PROCEDURAL LAW IN THE LIGHT OF CURRENT EUROPEAN LEGISLATION <i>Miloš Levrinc</i>	79
INDIVIDUÁLNE SANKCIE EURÓPSKEJ ÚNIE AKO REAKCIA NA RUSKÚ INVÁZIU NA UKRAJINE INDIVIDUAL SANCTIONS OF THE EUROPEAN UNION AS A REACTION TO THE RUSSIAN INVASION OF UKRAINE <i>Martina Makaturová</i>	90
SLOBODA VÔLE A UZAVIERANIE MANŽELSTVA V RÍMSKOM PRÁVE FREEDOM OF WILL AND CONTRACTING A MARRIAGE IN ROMAN AND CANON LAW <i>Matúš Nemeč</i>	101
HODNOTA ĽUDSKEJ DÔSTOJNOSTI AKO KOLÍZNE PRAVIDLO PRI STRETE PRÁVNÝCH SYSTÉMOV THE VALUE OF HUMAN DIGNITY AS A COLLISION RULE IN RESOLVING CONFLICTS OF LEGAL SYSTEMS <i>Radoslav Pavlinský</i>	107

**OCHRANA HODNOTY ŽIVOTA A ZDRAVIA V RÁMCI
MEDICÍNSKYCH ÚKONOV**

PROTECTION OF THE VALUE OF LIFE AND HEALTH WITHIN
MEDICAL PROCEDURES

Katarína Zajác Ševcová- Zuzana Lukáčová 121

ZÁSADA *PRINCEPS LEGIBUS SOLUTUS* V KÁNONICKOM PRÁVE?

THE PRINCIPLE *PRINCEPS LEGIBUS SOLUTUS* IN CANON LAW?

Vojtech Vladár 131

**ODRAZ HODNOTOVÝCH PREFERENCIÍ V ŠTÁTOM
VZDELÁVACOM PROGRAME 2023**

REFLECTION OF VALUE PREFERENCES IN THE NATIONAL
EDUCATION PROGRAM 2023

Miroslava Žiaková 145

KRYM, UKRAJINSKÁ KRÍZA V ROKU 2014 A MEDZINÁRODNÉ PRÁVO

CRIMEA, THE 2014 UKRAINE CRISIS AND INTERNATIONAL LAW

Rastislav Funta¹

Abstrakt

Ukrajinská kríza bola dôležitou témou medzinárodného práva už v roku 2014, práve preto, že udalosti na Ukrajine boli znepokojujúce pre Európu a mier vo svete. Keďže sa príspevok zaoberá otázkami medzinárodného práva, nie sú v ňom žiadne politické ani historické analýzy konfliktu. Príspevok sa zameriava na dva problémové okruhy: po prvé, medzinárodnoprávne hodnotenie krymskej krízy v roku 2014 a po druhé, medzinárodnoprávne hodnotenie bojov na východe Ukrajiny v roku 2014 a v súvislosti s tým aj hodnotenie zostrelenia civilného osobného lietadla.

Kľúčové slová

Európa, Krymská kríza, Medzinárodné právo

Abstract

Already in 2014, the Ukrainian crisis was a major topic of international law, owing to the fact that the events in Ukraine were concerning for Europe and world peace. Because the paper is concerned with international law, there are no political or historical analyses of the conflict. The paper focuses on two problem areas: the international law assessment of the Crimean crisis in 2014, and the international law assessment of the fighting in Ukraine's east in 2014, as well as the assessment of the shooting down of a civilian passenger plane.

Keywords

Europe, Crymea crisis, International law

Úvod

Ukrajinská kríza bola dôležitou témou medzinárodného práva už v roku 2014, práve preto, že udalosti na Ukrajine boli tak znepokojujúce pre Európu a mier vo svete. Dôležité je ukázať, ktoré normy obsahuje medzinárodné právo ako právny poriadok, ktorý chce byť mierovým poriadkom. Keďže sa článok zaoberá otázkami medzinárodného práva, nie sú v ňom žiadne politické ani historické analýzy konfliktu. Nie všetky otázky možno riešiť podľa medzinárodného práva; Článok sa zameriava na dva problémové okruhy: po prvé, medzinárodnoprávne hodnotenie krymskej krízy v roku 2014 a po druhé, medzinárodnoprávne

---

¹ Dr. habil. JUDr. Rastislav Funta, Ph.D., LL.M., Univerzitný profesor, Prorektor, Katedra medzinárodného a európskeho práva, Vysoká škola Danubius, Richterova č. 1171, 925 21 Sládkovičovo, E-mail: rastislav.funta@vsdanubius.sk

hodnotenie bojov na východe Ukrajiny v roku 2014 a v súvislosti s tým aj hodnotenie zostrelenia civilného malajzijského osobného lietadla.

Ukrajina, ktorá je nezávislá od roku 1991, zažila fázu revolučného otrasu protestmi od novembra 2013 na kyjevskom Majdane proti vtedajšiemu prezidentovi Janukovyčovi. Tri mesiace po začatí protestov, vo februári 2014, prezident utiekol z hlavného mesta Ukrajiny. Krátko nato bol prezident odvolaný z funkcie parlamentom postupom, ktorý ústava neupravovala. Revolučný prevrat viedol k destabilizácii Krymu. V deň, keď ukrajinský parlament potvrdil novú ukrajinskú vládu, bola vláda Krymskej autonómnej republiky, ktorá existovala v rámci Ukrajiny, zvrhnutá ozbrojenými silami: ťažko ozbrojení vojaci bez rozpoznateľných hodností obsadili krymský parlament a regionálne vládne budovy. Obsadili aj letiská a zablokovali vojenské objekty ukrajinskej armády a ukrajinskej flotily. Rusko spočiatku popieralo, že by okupantmi boli ruskí vojaci. Prezident Ruskej federácie si však 1. marca 2014 nechal od Rady federácie ruského parlamentu udeliť právomoc rozmiestniť ruské ozbrojené sily na území Ukrajiny, kým sa spoločensko-politická situácia v krajine nestabilizuje. Pri hodnotení situácie je pozoruhodné, že toto oprávnenie nie je časovo ani inak obmedzené. Po tom, čo ukrajinské jednotky nekládli žiadny odpor, krymský parlament v polovici marca vyhlásil nezávislosť Krymu. V narýchlo naplánovanom referende zo 16. marca 2014 údajne 100 percent obyvateľov Krymu hlasovalo za znovuzjednotenie Krymu s Ruskou federáciou. V tom čase bolo na Kryme 19-tisíc ruských vojakov, z toho len okolo 11-tisíc príslušníkov ruskej Čiernomorskej flotily. Právnym základom pre umiestnenie ruskej Čiernomorskej flotily boli zmluvy z roku 1997 medzi Ruskou federáciou a Ukrajinou. Dva dni po referende bola v Ruskej federácii podpísaná zmluva o prijatí Krymu do Ruskej federácie. Odvtedy sa o príslušnosti polostrova podľa medzinárodného práva vedú spory.² Ukrajina a väčšina medzinárodného spoločenstva naďalej považujú Krym za súčasť národného územia Ukrajiny; naopak Ruská federácia a niekoľko ďalších krajín ho považujú za súčasť ruského národného územia.

Okamžite zareagovalo aj medzinárodné spoločenstvo. Rezolúcia Valného zhromaždenia OSN o územnej celistvosti Ukrajiny z 27. marca 2014 podporila pozíciu Ukrajiny.³ Referendum nielen označila za neplatné, ale zároveň uviedla, že netvorí základ pre zmenu štatútu Krymskej autonómnej republiky. Za túto rezolúciu hlasovalo 100 štátov, pričom sa zúčastnilo 169 zo 193

---

² FUNTA, R.: *Medzinárodné právo*. MSD: Brno, 2021.

³ Valné zhromaždenie OSN, Rezolúcia „Územná integrita Ukrajiny“, A/RES/68/262, 27. marca 2014.

členských štátov OSN; 11 štátov hlasovalo proti, 58 sa zdržalo.⁴ Predtým – a to je dôležité pre hodnotenie medzinárodného práva – hranice Ukrajiny, medzi ktoré patrí aj Krym, uznalo podľa medzinárodného práva aj Rusko v roku 1997 v zmluve o priateľstve a spolupráci.⁵

Od tejto krymskej krízy proti sebe vo východných častiach Ukrajiny bojovali ozbrojené skupiny, takzvaní proruskí separatisti a ukrajinské ozbrojené sily. Tieto ozbrojené konflikty tragicky vyvrcholili zostrelením malajzijského dopravného lietadla MH17 nad východnou Ukrajinou v polovici júla 2014. Po tom, čo Rusko poprelo a naďalej popiera akúkoľvek účasť, holandská vyšetrovacia komisia zriadená v roku 2018 dospela k záveru, že pád lietadla spôsobila ruská protiletadlová raketa BUK, ktorú odpálili proruskí separatisti. Pri streľbe zahynulo takmer 300 ľudí. Krátko po streľbe Bezpečnostná rada Organizácie Spojených národov so svojimi 15 členmi – medzi ktorými sú aj Rusko a USA s právom veta – streľbu čo najdôraznejšie odsúdila a vyzvala na úplné a nezávislé vyšetrenie. V reakcii na krymskú krízu a zostrelenie MH17 uvalili Európska únia a krajiny G7 ekonomické sankcie; Rusko reagovalo sankciami voči Poľsku a ďalším krajinám EÚ, USA, Kanade a Nórsku a hrozbou zvýšenia cien plynu pre Európu.

1. Medzinárodnoprávne hodnotenie udalostí na Ukrajine v roku 2014

Medzinárodný právny poriadok bol napísaný normatívne ako mierový poriadok po druhej svetovej vojne. Charta Organizácie Spojených národov (Charta OSN) stanovuje zákaz použitia sily v súlade s článkom 2. Podľa tohto, „všetci členovia sa vo svojich medzinárodných vzťahoch zdržia akéhokoľvek konania proti územnej celistvosti alebo politickej nezávislosti štátom riadenej hrozby alebo použitia sily, ktoré je inak nezlučiteľné s cieľmi Organizácie Spojených národov.“ Po druhej svetovej vojne teda podľa medzinárodného práva neexistuje „žiadne právo na vojnu“, *ius ad bellum*.⁶ Namiesto toho je tu zákaz násillia, ktorý chráni každý štát. Štátnosť sa podľa medzinárodného práva určuje podľa obvyklých troch kritérií, ktorými sú existencia štátneho územia, štátneho orgánu a štátneho obyvateľstva. Pred krymskou krízou a po nej bola Ukrajina chránená medzinárodným právom ako štát v rámci svojich hraníc, medzi ktoré patril aj Krym, pred akoukoľvek hrozbou alebo použitím sily. Podľa medzinárodného

---

⁴ Okrem Ruska hlasovali proti aj Arménsko, Bielorusko, Bolívia, Kuba, Nikaragua, Severná Kórea, Zimbabwe, Sudán, Sýria a Venezuela. Zahŕňal okrem iného: Argentína, Brazília, Čína, Egypt, India, Irak, Keňa, Pakistan, Tanzánia, Uganda a Vietnam. Neprišli hlasovať, okrem iného: Irán, Izrael, Srbsko a Jemen.

⁵ Zmluva o priateľstve a spolupráci medzi Ukrajinou a Ruskou federáciou z 31. mája 1997.

⁶ JANKUV, J.: *Medzinárodné a európske mechanizmy ochrany ľudských práv*, Bratislava: Iura edition, 2006.

práva⁷ je irelevantné, že Krym bol prevedený na Ukrajinu až v roku 1954 v rámci darovania, keďže takéto postúpenie, t.j. prevod územnej suverenity, je právnym titulom územného nadobudnutia podľa medzinárodného práva. Je tiež irelevantné, či sa tak stalo z ekonomických alebo iných historických dôvodov. Rovnakým spôsobom bolo napríklad podľa medzinárodného práva dovoľené, aby Rusko v 19. storočí predalo Aljašku USA za približne 7 miliónov amerických dolárov.

2. Porušenie pri presune ruských vojsk na Krym

Násilím v zmysle zákazu násilia je akékoľvek použitie ozbrojenej sily. Typickým prípadom porušenia zákazu použitia sily je vniknutie cudzích vojsk na územie iného štátu, ktorý s tým nesúhlasí. Nie je potrebné, aby sa dotknutý štát bránil vojensky; Okupácia bez vojenského odporu zo strany postihnutého štátu tiež porušuje zákaz použitia sily. Oblasť je obsadená vždy, keď je skutočne pod kontrolou nepriateľskej armády. V dôležitej rezolúcii Valného zhromaždenia Organizácie Spojených národov 3314 z roku 1974⁸ o definícii agresie je tento typ porušenia zákazu použitia sily dokonca definovaný ako agresia: akt agresie je *prima facie* - bez ohľadu na vyhlásenie vojny - invázia ozbrojených síl štátu na územie iného štátu alebo akákoľvek vojenská okupácia, nech je akokoľvek dočasná.

Podľa medzinárodného práva neexistovali a neexistujú dôvody, ktoré by mohli výnimočne ospravedlniť správanie Ruska. Ruská vláda a prezident Putin rôzne ospravedlňovali okupáciu Krymu sebaobranou ohrozených ruských jednotiek na Kryme a ohrozenia ruských občanov na Kryme. V zásade totiž platí, že použitie vojenskej sily je podľa medzinárodného právneho poriadku oprávnené, ak ide o prípad sebaobrany v zmysle článku 51 Charty OSN. K sebaobrane však dochádza až vtedy, keď je štát, ktorý sa chce brániť, napadnutý zbraňami. Článok 51 Charty OSN znie: „Táto charta žiadnym spôsobom neovplyvňuje prirodzené právo na individuálnu alebo kolektívnu sebaobranu v prípade ozbrojeného útoku proti členovi Organizácie Spojených národov (...)“. Ruská vojenská intervencia by teda mohla byť opodstatnená len vtedy, ak by došlo k ozbrojenému útoku Ukrajiny proti Rusku.

Už teraz je však otázne, či by mohol byť štát, v tomto prípade Rusko, napadnutý mimo svojho územia útokom na jeho jednotky umiestnené na cudzom území. Na tento účel čiastočne

---

⁷ SKOURIS, V.: *Fundamental Rights and Fundamental Freedoms: The Challenge of Striking a Delicate Balance*. In: *European Business Law Review*, 2006, No. 2.

⁸ Valné zhromaždenie OSN, Rezolúcia „Definícia agresie“, A/RES/3314(XXIX), 14. decembra 1974.

slúži rozhodnutie Medzinárodného súdneho dvora (MSD) vo veci Irán proti USA z roku 2003.⁹ Ak by sa však Rusko chcelo spoliehať na túto výnimku zo zákazu použitia sily, Rusko by muselo dokázať, že na Kryme došlo k významným ozbrojeným útokom Ukrajiny na ruské sily. O tom však neexistovali a neexistujú žiadne dôkazy. Ďalší argument z Ruska tiež nie je platný. Inváziu ruských vojsk nebolo možné ospravedlniť tým, že je potrebné chrániť ruských občanov na Kryme. To, či takéto právo existuje, je už podľa medzinárodného práva kontroverzné: po prvé, musí existovať bezprostredné ohrozenie vlastných štátnych príslušníkov; po druhé, títo nie sú chránení územným štátom, v tomto prípade Ukrajinou; po tretie, opatrenia sú prísne obmedzené na cieľ ochrany vlastných štátnych príslušníkov.

Pokiaľ ide o právo na sebaurčenie krymského obyvateľstva, v tomto prípade nemožno uvažovať o ospravedlnení ruskej okupácie. Právo národov na sebaurčenie nie je upravené len v Charte Organizácie Spojených národov, ale aj v článku 1 dvoch paktov OSN o ľudských právach z roku 1966. Rozhodujúcou otázkou je, ako je definovaný „ľud“, ktorý je nositeľom tohto práva. V marci 2014 bolo na Kryme približne 60 % etnických Rusov, 15 % Ukrajincov a 12 % krymských Tatárov so zodpovedajúcimi odlišnými materinskými jazykmi (ruština, ukrajinčina a krymská tatárčina) a rôznymi náboženskými príslušnosťami. Faktom je, že toto referendum neumožnilo krymskému obyvateľstvu sformovať si vlastnú slobodnú vôľu v dôsledku súčasnej okupácie ruskými vojskami. Okrem toho je obsah práva na sebaurčenie menej ďalekosiahly, ako sa často predpokladá: jediné, čo je nesporné, je, že má takzvaný vnútorný rozmer, teda právo udeľovať obmedzenú kultúrnu a politickú autonómiu v rámci existujúcej štátnej štruktúry. Vonkajší rozmer práva na sebaurčenie, t. j. právo na vystúpenie zo štátneho združenia, sa prevažne odmieta a uznáva sa len vtedy, ak došlo k závažným porušeniam ľudských práv a práv menšín, ktoré ohrozujú existenciu národa ako celku. V prípade Krymu tento výnimočný prípad pre potvrdenie vonkajšieho práva na sebaurčenie nebol rozpoznateľný; Predovšetkým nedošlo k ohrozeniu existencie národa. V súlade s medzinárodným právom sa Krym mohol oddeliť od Ukrajiny len vtedy, ak by Ukrajina súhlasila s usporiadaním príslušného referenda. Naďalej teda platí, že vojenská okupácia Krymu ruskými jednotkami v roku 2014 predstavuje porušenie zákazu použitia sily podľa medzinárodného práva a tiež akt agresie.

---

⁹ Medzinárodný súdny dvor, Prípad týkajúci sa ropných platforiem (Iránska islamská republika v. Spojené štáty americké), rozsudok zo 6. novembra 2003.

3. Právne dôsledky

Dôsledky týchto porušení podľa medzinárodného práva boli a sú jasné: na jednej strane žiadne získanie územia v dôsledku agresie nemôže byť uznané za legálne; Štáty, ktoré to robia, zase porušujú medzinárodné právo. Okrem toho platia všeobecné pravidlá zodpovednosti štátu. Ak štát, podobne ako Rusko, poruší svoje záväzky podľa medzinárodného práva, tento štát sa tiež dopustí trestného činu podľa medzinárodného práva.¹⁰ Porušovateľ medzinárodného práva, teda Rusko, dlhuje odškodné štátu, ktorého práva boli porušené, v tomto prípade Ukrajine. To zahŕňa povinnosť vykonať reštitúciu, t. j. povinnosť obnoviť stav, ktorý by existoval bez akéhokoľvek aktu ujmy, a ak je to potrebné, povinnosť zaplatiť náhradu a poskytnúť zadosťučinenie ako symbolický akt nápravy, ako je prejav ľútosti alebo formálne ospravedlnenie.

4. Medzinárodnoprávne hodnotenie bojov na východnej Ukrajine a zostrelenie civilného malajzijského osobného lietadla

Dostávam sa k druhej problémovej oblasti: medzinárodnoprávne hodnotenie bojov na východnej Ukrajine od roku 2014 a s tým súvisiace medzinárodnoprávne posúdenie zostrelenia spomínaného civilného malajzijského osobného lietadla v tom istom roku.

Aj keď spočiatku ponecháme bokom zapojenie Ruska do stretov v roku 2014, právnu situáciu nebolo ťažké posúdiť podľa medzinárodného vojnového práva, *jus in bello*. Ak v štáte prebiehajú ozbrojené vojenské konflikty medzi štátnymi ozbrojenými silami Ukrajiny a inými organizovanými ozbrojenými skupinami, v tomto prípade ide o takzvaných separatistov, ktorí majú časť územia štátu pod kontrolou, ale nepatria k žiadnym cudzím štátnym ozbrojeným silám. Ukrajina je zmluvnou stranou Druhého dodatkového protokolu k Ženevským dohovorom.¹¹ Obsahuje pravidlá na ochranu obetí nemedzinárodných ozbrojených konfliktov. Pravidlá zaväzujú Ukrajinu neporušovať medzinárodné humanitárne právo vo vyššie uvedenej situácii boja proti separatistom: so všetkými osobami, ktoré sa priamo nezúčastňujú nepriateľských akcií, sa musí zaobchádzať ľudsky. Civilné obyvateľstvo nesmie byť napadnuté. Medzi civilné obyvateľstvo však nepatria ozbrojení bojovníci ani takzvaní útoční civilisti.

---

¹⁰ IVOR, J. - KLIMEK, L. - ZÁHORA, J.: *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky*. Žilina: Eurokódex, 2013.

¹¹ Dodatkový protokol k Ženevským dohovorom z 12. augusta 1949 o ochrane obetí nemedzinárodných ozbrojených konfliktov (Protokol II) z 8. júna 1977.

Akcie separatistov, ktoré porušujú medzinárodné právo, môžu tiež predstavovať vojnové zločiny. Hoci druhý dodatkový protokol nedefinuje tie, ktoré sú stanovené v prvom dodatkovom protokole a v Ženevských dohovoroch pre medzinárodné konflikty, poskytuje minimálne požiadavky na podmienky internovania a zadržania a stanovuje základné pravidlá stíhania pre trestné činy súvisiace s ozbrojeným konfliktom. Zoznam vojnových zločinov, ktoré môžu skupiny spáchať v nemedzinárodných ozbrojených konfliktoch, možno nájsť v Rímskom štatúte Medzinárodného trestného súdu (Rímsky štatút).¹² Patria sem aj úmyselné útoky na civilné obyvateľstvo (čl. 8 písm. e Rímskeho štatútu). To platilo aj napriek tomu, že Ukrajina nebola zmluvnou stranou zmluvy po tom, čo sa Ukrajina v roku 2015 podriadila jurisdikcii Medzinárodného trestného súdu (čl. 12 ods. 3 Rímskeho štatútu). Situáciu možno podľa medzinárodného humanitárneho práva hodnotiť trochu inak len vtedy, ak by sa činy separatistov dali pripísať Rusku: potom podľa prvého dodatkového protokolu treba predpokladať medzinárodný ozbrojený konflikt bez ohľadu na to, že Ukrajina bola napadnutá.

To, či činy separatistov možno pripísať Rusku, je kľúčové pre zodpovedanie vyššie uvedených otázok, najmä pokiaľ ide o porušenie zákazu použitia sily. Platí tu zásada, že konanie súkromných skupín alebo jednotlivcov nemožno pripísať štátu. K prisúdeniu však môže dôjsť podľa medzinárodného obyčajového práva, ak štát ako Rusko mal kontrolu nad aktivitami separatistov. Presný typ požadovanej kontroly je kontroverzný: v niektorých prípadoch je potrebná efektívna kontrola, podľa ktorej by si štát musel byť vedomý jednotlivých krokov.¹³ Podľa iného názoru postačuje takzvaná celková kontrola, teda všeobecná kontrola, ktorá si nevyžaduje znalosť jednotlivých krokov.¹⁴

Okrem otázky prisúdenia mohlo Rusko porušiť medzinárodné právo aj vlastným konaním a tiež aktmi podpory. Ak Rusko podporuje ozbrojené násilie vojensky na Ukrajine výcvikom, vyzbrojovaním alebo iným vybavením týchto skupín, možno túto podporu považovať za porušenie zákazu použitia sily zo strany Ruska, ako to určil Medzinárodný súdny dvor v roku 1986 v prípade Nikaragua.¹⁵ Z celkového hľadiska musia byť podporné aktivity také rozsiahle, aby sa dali kvalifikovať ako akt nepriameho, ale zakázaného násillia. Samotná

---

¹² Rímsky štatút Medzinárodného trestného súdu zo 17. júla 1998.

¹³ Medzinárodný súdny dvor, Aplikácia Dohovoru o predchádzaní a trestaní zločinu genocídy (Bosna a Hercegovina v. Srbsko a Čierna Hora), rozsudok z 26. februára 2007.

¹⁴ Medzinárodný trestný tribunál pre bývalú Juhosláviu, prokurátor proti Tadićovi, rozsudok z 15. júla 1999.

¹⁵ Medzinárodný súdny dvor, Prípady týkajúce sa vojenských a polovojenských aktivít v Nikarague a proti Nikarague (Nikaragua v. Spojené štáty americké), rozsudok z 27. júna 1986.

finančná podpora separatistov by nestačila na predpoklad, že Rusko porušilo zákaz použitia sily.

Záver

Ukrajinská kríza bola hrozbou pre medzinárodnú bezpečnosť už v roku 2014. Keďže však Bezpečnostnú radu OSN s právom veta v zásadných otázkach zablokovalo Rusko, zodpovednosť za vyriešenie konfliktu pripadla jednotlivým štátom. Po porušení medzinárodného práva existuje povinnosť nápravy, takže Rusko malo ukončiť okupáciu Krymu a podporu separatistov. Protiopatrenia sú a boli oprávnené s cieľom požadovať ukončenie nezákonného stavu. Pokiaľ bude útok pokračovať, vojenské opatrenia boli a sú odôvodnené právom Ukrajiny a ďalších štátov, ktoré Ukrajine pomáhajú, na individuálnu a kolektívnu sebaobranu. Rusko malo od roku 2014 urobiť všetko pre to, aby mierovými prostriedkami obnovilo mier v Európe¹⁶ a vo svete a aby sa zdržalo ďalšej agresie.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Monografie a učebnice:

BORCHARDT, K. D.: *Die Rechtlichen Grundlagen der Europäischen Union*. 7. Auflage, Heidelberg: C.F.Müller, 2020. ISBN 978-3-8252-5278-6.

FUNTA, R.: *Medzinárodné právo*. MSD: Brno, 2021. ISBN 978-80-7392-358-7.

IVOR, J. - KLIMEK, L. - ZÁHORA, J.: *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky*. Žilina: Eurokódex, 2013. ISBN 978-80-8155-017-1.

JANKUV, J.: *Medzinárodné a európske mechanizmy ochrany ľudských práv*, Bratislava: Iura edition, 2006. ISBN 978-80-8078-096-X.

Periodiká a zborníky:

SKOURIS, V.: *Fundamental Rights and Fundamental Freedoms: The Challenge of Striking a Delicate Balance*. In: *European Business Law Review*, 2006, No. 2. ISSN 0959-6941.

---

¹⁶ BORCHARDT, K. D.: *Die Rechtlichen Grundlagen der Europäischen Union*. 7. Auflage, Heidelberg: C.F.Müller, 2020.

MORÁLNA GRAMATIKA A HODNOTY - NATURALIZOVANÁ AXIOLÓGIA PRÁVA?¹

MORAL GRAMMAR AND VALUES – NATURALIZED AXIOLOGY OF LAW?

Tomáš Gábriš²

Abstrakt

Myšlienku „univerzálnej morálnej gramatiky“ rozvíjali John Rawls, harvardský biológ Marc Hauser a v súčasnosti ju rozvíjajú najmä psychológ Joshua D. Greene a osobitne právny filozof John Mikhail. Posledný uvedený dôkaz univerzálnej morálnej gramatiky vidí napríklad v tom, že sa celosvetovo a univerzálne vo všetkých ľudských kultúrach odmieta násilná trestná činnosť. Podobne sa tiež všade rozlišuje úmysel, kauzalita, či omyl, ako rozhodujúce pre morálne hodnotenie ľudského konania. Mikhailove závery však nie sú prijímané bez výhrad a čelia kritike. V príspevku priblížujeme príspevky jednotlivých uvedených mysliteľov k téme univerzálnej morálnej gramatiky a ľudskej schopnosti vyvodzovania morálnych úsudkov (judgments), kam zrejme možno radiť aj úsudky o tom, čo považovať za spoločensky hodnotné.

Kľúčové slová

Morálna gramatika, morálne úsudky, hodnoty v práve

Abstract

The idea of a "universal moral grammar" was developed by John Rawls, Harvard biologist Marc Hauser, and is currently being developed mainly by the psychologist Joshua D. Greene and legal philosopher John Mikhail. Mikhail sees the evidence of a universal moral grammar in, for example, the worldwide and universal rejection of violent criminal activity in all human cultures. Likewise, intention, causality, or error are distinguished everywhere as decisive for the moral evaluation of human actions. However, Mikhail's conclusions are not accepted without reservations and they face harsh criticism. In the article, we analyse closer the contributions of the individual mentioned thinkers to the topic of universal moral grammar and the human ability to draw moral judgments, which probably include also judgments about what is to be considered valuable.

Keywords

Moral grammar, moral judgments, values in law

---

¹ Príspevok je výstupom grantového projektu APVV-22-0079 Premeny právnej vedy – historické a súčasné podoby právnej vedy a vedeckosti práva.

² Prof. JUDr. Tomáš Gábriš, PhD., LL.M., profesor teórie a dejín štátu a práva, Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, vedúci Katedry dejín práva.

Úvod

Politický filozof John Rawls vo svojom diele o teórii spravodlivosti³ načrtol istú analógiu medzi jazykom (gramatikou) a morálkou. Vychádzal pritom zrejme zo známej Chomského predstavy vrodenej, generatívnej gramatiky, t.j. akejsi univerzálnej ľudskej schopnosti naučiť sa jazyk. Rawls túto myšlienku v náznakoch preniesol do oblasti etiky, keď naznačil hypotetickú otázku, či nemožno rovnako vysvetliť aj univerzálnu ľudskú predstavu o spravodlivosti, či morálke vo všeobecnosti.⁴ Na tieto myšlienky nadviazal harvardský biológ Marc Hauser a v súčasnosti ju rozvíjajú najmä psychológ Joshua D. Greene a osobitne právny filozof John Mikhail. V príspevku priblížime príspevky jednotlivých uvedených mysliteľov k téme univerzálnej morálnej gramatiky, a to pritom osobitne vo vzťahu k problematike tzv. morálnych úsudkov (*judgments*), kam zrejme možno radiť aj úsudky o tom, čo považovať za morálne hodnotné. Špecificky sa zameriame na otázku prieniku morálnych úsudkov s právom, nakoľko osobitne podľa Johna Mikhaila, všeobecne uznávané právne koncepty ako úmysel, nedbanlivosť, omyl, či príčinná súvislosť, majú byť práve univerzálnymi prejavmi vrodenej morálnej gramatiky.

1. Tri modely morálneho usudzovania a Hauserova koncepcia morálnych úsudkov

Sám Rawls nami skúmanú problematiku iba naznačil a hlbšie sa jej nevenoval, iba naznačil istý smer racionalistického myslenia o tejto problematike, ktorý si plne osvojil a ďalej rozvinul Marc Hauser. Náš výklad preto začneme práve Marcom Hauserom, ktorý podrobne predstavuje a vysvetľuje svoje chápanie Rawlsovej racionalistickej koncepcie morálnych úsudkov.

Marc Hauser, predtým ako sa vo vedeckej komunite zdiskreditoval vymyslenými výsledkami výskumu na zvieratách, publikoval svoje dodnes v oblasti ľudskej morálky inšpiratívne myšlienky o vrodenej morálnej gramatike najmä v diele *Moral Minds* (2006).⁵ Už v tomto diele pritom priamo prepája „morálnu gramatiku“ s praktickejšími otázkami „morálnych úsudkov“, t.j. morálneho rozhodovania jednotlivca. Práve v tejto praktickej oblasti sa totiž môže prejavovať „morálna gramatika“, ako akási vrodená schopnosť morálneho uvažovania a konania. Uvedomoval si však pritom, že otázka morálky nie je iba otázkou rozumu (rácia), ale zrejme i emócií, ako na to poukazovali i dovtedajšie výskumy morálneho rozhodovania. Na základe filozofických koncepcií Humea, Kanta a Rawlsa, Hauser vo svojom diele sumarizuje tri možné vysvetlenia fungovania morálnych úsudkov, t.j. schopnosti morálneho

---

³ RAWLS, J.: *Theory of Justice*. Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press, 1971.

⁴ Tamže, s. 46. Pozri tiež CUTITARU, L. C.: A Universal Moral Grammar? In: *Human and Social Studies*, VI, 1, 2017, s. 66.

⁵ HAUSER, M.: *Moral Minds : How Nature Designed Our Universal Sense of. Right and Wrong*. New York: Harper Collins, 2006.

rozhodovania a konania na priesečníku rúcia a emócií – a to podľa toho, či emócie (1.) predchádzajú, (2.) ovplyvňujú, alebo (3.) až dodatočne nasledujú zaujatý morálny úsudok. Prvý model podľa neho formuluje D. Hume a stelesňuje ho jeho predstava človeka, u ktorého po zmyslovej percepcii nasleduje racionálna kategorizácia udalosti alebo činu, ku ktorej sa následne naviaže emocionálna reakcia, produkujúca v konečnom dôsledku morálny úsudok. Po zmyslovej percepcii a jej racionálnej kategorizácii teda nasleduje emócia a na jej základe sa formuje morálny záver. Napríklad, podľa Hausera, ak uvidíme človeka s nožom v rukách a pri jeho nohách ležiaceho mŕtveho človeka, klasifikujeme tento čin ako vraždu, čo v nás vyvolá negatívne emócie a následne zaujmeme morálny úsudok „zakázané“. Emócia tu teda podľa Hausera predstavuje spojovací prvok medzi vnútorným racionálnym vyhodnotením činu a jeho morálnym posúdením. U Humeovej predstavy ľudskej bytosti sú teda morálne úsudky zásadne výsledkom emócií.⁶

I tento prístup má pritom v dnešnej vede svojich zástancov. Tí zdôrazňujú nutnosť trénovať práve emocionálnu stránku ľudskej osobnosti. Závisí totiž od tzv. emocionálnej granularity každého jednotlivca, aké druhy a poddruhy emocionálnych stavov je schopný u seba a následne aj u druhých rozlíšiť – a v súvislosti s tým následne aj kontrolovať seba samého v procese usudzovania a rozhodovania.⁷ Jedinci s vysokou emocionálnou granularitou sú totiž menej ovplyvňovaní emóciami hnusu či odporu, ktoré podľa niektorých náhľadov dokážu viesť k významnému ovplyvneniu morálneho rozhodovania či posudzovania smerom k morálnemu odsudzovaniu situácií, ktoré vyvolávajú odpor – ako príklad sa často uvádzajú homosexuálne vzťahy.⁸ Na to, aby človek dokázal vec správne posúdiť a správne usudzovať a rozhodnúť, sa pritom v tejto koncepcii morálneho usudzovania javí byť nie oprostený od emócií (čo je zrejme nemožné), ale disponovať vysokou emocionálnou granularitou, schopnosťou rozlišovať medzi rôznymi emocionálnymi stavmi,⁹ a s tým spojenou schopnosťou predchádzať situáciám, v ktorých emócie negatívne ovplyvňujú schopnosť úsudku a rozhodovania. Emócie by teda mal byť človek schopný skrotiť. Dobrou správou pritom je, že emocionálna granularita sa môže skúsenosťami zlepšovať a trénovať, a dokonca s vekom sa každý človek prirodzene vyvíja smerom k väčšej emocionálnej granularite.¹⁰

---

⁶ Tamže, s. 45-46.

⁷ Tamže, s. 563.

⁸ MCAULIFFE, K.: Mozog pod vplyvom parazitov : Ako malé tvory riadia naše správanie a formujú spoločnosť. Bratislava: Citadella, 2018, s. 242 a nasl.

⁹ GENDRON, M. – FELDMAN BARRETT, L.: A Role for Emotional Granularity in Judging. In: Oñati Socio-Legal Series, 2019, 9, 5, s. 564.

¹⁰ Tamže, s. 567.

Iný (druhý) vedecký model morálneho usudzovania predstavuje kombinácia Humeovej a Kantovej predstavy o človeku, kde sa zmiešavajú nevedomé emócie a vedomé racionálne zdôvodňovanie, pričom víťazstvo emocionálneho scenára závisí od toho, či sa uprednostnia závery Kantom preferovaných maxím alebo imperatívov, ako tzv. deontologických pravidiel, ktoré akceptujeme intuitívne a emocionálne, bez sebeckého kalkulovania a zvažovania prípadných výhod alebo nevýhod takéhoto riešenia. Vzhľadom na to, že ide o riešenia, ktoré sa majú aplikovať vždy bez ohľadu na situáciu, ich porušovanie alebo dodržovanie je samo osebe výlučne iba otázkou emocionálnou – s pozitívnou emóciou dodržania pravidla a negatívnou emóciou porušenia pravidla (napr. pravidla „neubližovať druhému“). Na opačnej pozícii stojí racionalistická možnosť utilitaristických (konzekvencialistických) pravidiel, ktoré umožňujú vzdať sa univerzálnych deontologických návodov, ak je to v určitej konkrétnej situácii výhodné vzhľadom na dôsledky. V takejto situácii racionálne konajúci človek zvažuje výhody a nevýhody dopadov svojho konania, čo uprednostňuje pred jednoduchým emocionálnym riadením sa univerzálnymi poučkami a pravidlami. Tieto dva systémy – emocionálno-deontologický a racionálne-konzekvencialistický – pochopiteľne môžu viesť k rozdielnemu vyhodnoteniu tej istej situácie, v závislosti od použitia deontologického alebo konzekvencialistického prístupu. Napríklad, všeobecne je zabíjanie druhých deontologicky zakázané a považované za nemorálne, ale v niektorých prípadoch (napríklad záchrana viacerých ľudí obetovaním jedného človeka) môže byť konzekvencialisticky prípustné. Zápasí tu teda konzekvencialistický rozum s deontologickými emóciami, hoci Kant aj Hume by preferovali práve emocionálne rozhodovanie, a teda rozhodovanie deontologické. Čo konkrétne v takýchto situáciách rozhoduje, a teda čo je tým v konečnom dôsledku rozhodujúcim faktorom pri výbere medzi dvoma prípustnými alternatívami, skúma práve John Mikhail, ktorého myšlienky predstavíme nižšie.

Napokon, akýsi tretí druh vysvetlenia procesov formovania morálneho úsudku predstavuje podľa Hausera Rawlsova koncepcia človeka, ktorá je v zásade non-emocionálna. K tejto koncepcii sa prikláňal aj Hauser. U takejto predstavy ľudskej bytosti percepčia udalosti či skutku povedie k analýze príčin a dôsledkov, a to následne vedie hneď k morálnemu úsudku – bez akýchkoľvek emócií. Emócie totiž hrajú rolu až následne, po vykonaní, resp. zaujatí morálneho úsudku. Známý modelový problém morálnej dilemy s výhybkou (presmerovať vlak tak, aby zabil radšej jedného namiesto viacerých robotníkov na trati?) tak predstavuje morálny problém až ako zhodnotenie možných dôsledkov takéhoto činu. Motívy, úmysly, spolu s analýzou dôsledku, hrajú primárnu rolu pri zaujímaní „morálneho úsudku“, a to bez vplyvu emócií. Emócie vstupujú „do hry“ až následne, po predbežnom zaujatí úsudku, a to jeho

dotatočným emocionálnym zhodnotením, ktoré však ešte stále môže ovplyvniť konečné konanie, či správanie človeka – či sa bude riadiť prvotne zaujatým morálnym úsudkom, alebo sa bude riadiť morálnym zhodnotením výsledku svojho kalkulu. Na uvedenom príklade s výhybkou by to teda bola situácia, keď „výhybkár“ na jednej strane dospeje k záveru, že racionálne je obetovať jedného namiesto viacerých, ale následne emocionálne (deontologicky) toto konanie vyhodnotí tak, že nie je schopný obetovať („zabiť“) vlastnými rukami (prehodením výhybky) príslušného človeka.

Takúto rawlsovskú bytosť Hauser považuje za vhodne vystihujúcu naše morálne rozhodovanie (najprv sa vnútorne rozhodneme, až potom záver testujeme deontologicky, čo však stále môže ovplyvniť naše konečné rozhodnutie) a charakterizuje ju nasledujúcimi desiatimi znakmi:

- 1) Morálne úsudky spočívajú na našej osobitnej morálnej schopnosti.
- 2) Každý si generuje rýchle odpovede na to, aké konanie alebo správanie je povolené, zakázané, či povinné.
- 3) Princípy, na základe ktorých toto vyhodnotenie robíme, nie sú prístupné nášmu vedomiu.
- 4) Uvedené mechanizmy vyplývajú zo skúseností, ktoré nie sú zachytené zmyslami ani jazykom.
- 5) Tieto princípy sú vrodené.
- 6) Rozvíjajú sa v človeku samostatne bez potreby osobitného tréningu.
- 7) Morálne systémy ľudstva sú obmedzené touto vrodenu morálkou.
- 8) Morálna gramatika je výlučne príznačná pre ľudské bytosti.
- 9) Schopnosť morálky pri jej využívaní interaguje s inými zmyslami a schopnosťami.
- 10) Poškodenie tejto schopnosti vedie k nemorálnemu správaniu a chybnému morálnemu úsudku.¹¹

Uvedené tri teórie tak rôznymi spôsobmi vysvetľujú závislosť morálnych hodnôt od emócií alebo rácii. Humeovská tradícia považuje hodnoty morálky za výsledok emócií (ktoré však možno trénovať). Humeovsko-kantovská tradícia rozlišuje morálne hodnoty deontologické a konzekvencialistické, pričom preferuje emocionálne ovplyvnený príklon k deontologickým pravidlám vyvodzovania a akceptovania hodnôt. Napokon, rawlsovsko-hauserovská koncepcia predpokladá, že morálne úsudky o morálnych hodnotách sú riadené neznámou vrodenu morálnou gramatikou, ktorá sa až následne podrobuje emocionálnemu testu akceptovateľnosti, ktorý má v súčasnosti prevažne podobu deontologickej morálky.

---

¹¹ CUTITARU, L. C.: A Universal Moral Grammar? In: Human and Social Studies, VI, 1, 2017, s. 70.

2. Empirické výskumy morálneho rozhodovania

Vzťah emócií, rácia a morálneho rozhodovania však nie je iba výlučne teoretickým problémom, ako by sa to mohlo zdať z Hauserových pojednaní. Tieto teórie sú i empiricky testované, z čoho možno uviesť napríklad experimenty vykonané na psychopatických osobnostiach, ktoré vedia perfektne využívať predpokladanú vrodenu schopnosť morálneho usudzovania, ale ich abnormálne emócie ich napriek tomu vedú k páchaniu nemorálnych skutkov.¹² Za všetky tu možno uviesť najmä výskumy známeho kognitívneho vedca Antonia Damasia.¹³ Damasio konkrétne sledoval a skúmal skupinu pacientov, ktorí trpeli mozgovou léziou v tej časti, ktorá sa zvyčajne považuje za zodpovednú za emócie (ventromediálny prefrontálny kortex). Títo pacienti mali problémy s emocionálnou kontrolou, ale mali normálnu úroveň inteligencie, logického dôvodu a deklarovali znalosť sociálnych aj morálnych noriem. Damasio sformuloval hypotézu, podľa ktorej ak tieto osoby nevedia ovládať svoje emócie, a pritom emócie hrajú podľa Hauserovej (a Rawlsovej) koncepcie až dodatočnú rolu v morálnych úsudkoch, títo pacienti by sa v situáciách morálnej dilemy mali rozhodovať tak, že svoje závery „netestujú“ a nekorigujú deontologickou morálkou. Uvedené sa Damasiovi vskutku potvrdilo – testované subjekty sa pridržali svojho pôvodne vyvedeného (zväčša konzekvencialistického, utilitaristického) morálneho úsudku bez dodatočného vplyvu všeobecne akceptovaných deontologických morálnych požiadaviek, ktoré by mohli slúžiť na korigovanie záverečného úsudku.

Prekvapivým v Damasiovom experimente však bolo zistenie, že pokiaľ boli testovaní jedinci postavení pred morálnu dilemu v rovine iba hypotetických príkladov, postupovali naopak podľa deontologických morálnych noriem. Zdá sa teda, že ich vrodená morálna gramatika v hypotetickej rovine akceptovala deontologické pravidlá, a iba v konkrétnych situáciách postupovala konzekvencialisticky, čo nekorigovala následne absentujúcimi emóciami, vyžadujúcimi príklon k deontológii. Pre lepšiu názornosť, keď sa ich v rámci experimentu Damasio a jeho spolupracovníci pýtali všeobecne na to, či je v poriadku zavraždiť svojho nadriadeného, toto odmietali ako nemorálne. Keď ich však postavili do pozície osobnej morálnej dilemy v podobe konkrétneho nadriadeného a jeho konkrétneho konania, alebo na príklade otázky, či je prípustné zavraždiť plačúce dieťa v záujme toho, aby počas vojny neprezradilo plačom ukrývajúcu sa skupinu civilistov, ich posúdenie tejto situácie bolo

---

¹² HAUSER, M.: *Moral Minds : How Nature Designed Our Universal Sense of. Right and Wrong*. New York: Harper Collins, 2006, s. 46.

¹³ Pozri sumarizáciu v GAZZANIGA, M. S.: *Who's in charge? Free Will and the Science of the Brain*. New York: Ecco, 2011.

prekvapivo rýchlejšie než v prípade kontrolnej skupiny zdravých jedincov. Bez väčšieho zaváhania vyhodnotili túto situáciu tak, že je prípustné nadriadeného alebo dieťa usmrtiť, resp. v inom obdobnom prípade, že je prípustné zhodiť obézneho muža z mosta, aby jeho telom zastavili vlak rútiaci sa robotníkov pracujúcich na trati. Emócie ich teda na rozdiel od zdravých subjektov (v kontrolnej vzorke) nevedli k zvažovaniu a prehodnocovaniu ich prvotného konzekvencialistického morálneho úsudku.

Damasiov experiment mal teda dokázať Hauserov predpoklad, že morálne úsudky sa vyvodzujú bez akéhokolvek vplyvu emócií, a tie slúžia iba na korigovanie dosiahnutého úsudku. To sa v prípade konkrétnych morálnych dilem vskutku potvrdilo, avšak v rovine hypotetických morálnych situácií sa naopak ukázalo, že morálne úsudky bez vplyvu emócií môžu byť aj deontologické, a nie konzekvencialistické. Emócie teda akoby nehrali rolu v tom, či morálny úsudok dosiahnutý na základe vrodenej morálnej gramatiky bude konzekvencialistický alebo deontologický, a toto vnútorné rozhodnutie stojí teda zjavne na iných, neznámych princípoch. Potvrzuje sa tým na jednej strane hauserovsko-rawlsovská koncepcia až dodatočného vplyvu emócií, ale nevyvracia sa tým ani možnosť humeovsko-kantovskej koncepcie súboja konzekvencialistických a deontologických úsudkov – síce bez priameho vplyvu emócií na tento proces, avšak s významnou úlohou iných faktorov, ktoré je potrebné skúmať. Skúma ich pritom napríklad J. D. Greene, ktorého závery si preto tiež musíme na tomto mieste predstaviť.

3. Greeneova teória duálneho morálneho úsudku

Psychológ Joshua D. Greene sa v rámci skúmania morálneho rozhodovania (usudzovania) preslávil svojou teóriou duálneho morálneho úsudku,¹⁴ ktorou sa pokúša vysvetliť mechanizmus voľby medzi deontologickým a konzekvencialistickým rozhodovaním v morálnych dilemách.

Greene vychádza z premisy, že ľudia disponujú určitými automatickými nastaveniami, reflexmi, ktoré ovplyvňujú naše správanie, a ktoré sú často do veľkej miery emocionálne. (Rozpracúva teda skôr koncepciu humeovsko-kantovskej bytosti.) Môžeme si síce byť takýchto emocionálnych kontextov vedomí (vtedy ide o vedomé emocionálne konanie), avšak samotné procesy, ktoré v nás vyvolávajú emocionálnu odpoveď nepoznáme a neovládame. Tieto automatické odpovede pritom vo väčšine prípadov a situácií fungujú správne a osvedčujú sa v praxi – sú totiž evolučne nakalibrované tak, aby pomáhali prežitiu ľudského druhu. Tak napríklad strach z hadov vraj vznikol ako evolučná reakcia na jedovatosť a hrozbu, ktorú hady

---

¹⁴ GREENE, J. D.: Beyond Point-and-Shoot Morality: Why Cognitive Neuroscience Matters for Ethics. In: Ethics, 124, July 2014, s. 695-726.

predstavujú. Podobne sa však takáto reakcia môže vypestovať aj kultúrne – strachom zo zbraní, hoci sme žiadnu nikdy na vlastné oči nemuseli vidieť. Poučiť sa však môžeme napokon aj z vlastnej skúsenosti – napríklad dotykom horúceho sporáka. Greene tak hovorí o genetickej, kultúrnej a osobnej transmisii automatických reakcií.¹⁵ Preto tiež podľa neho môžu naše morálne úsudky zlyhávať v situácii doteraz neznámych morálnych dilem, či pri nám neznámych morálnych problémoch, akými sú napríklad mnohé súčasné výzvy bioetiky. Na druhej strane však máme i „manuálne“ riadený systém, ktorý sa aktivuje najmä pri sledovaní dlhodobých naplánovaných cieľov. Tu ide o vedomú, racionalistickú aktivitu a snahu. Ide o „myslenie“ vo vlastnom zmysle slova.¹⁶

Greeneova duálna teória morálnych úsudkov je založená na predstave, že všetky úsudky a rozhodnutia (vrátane morálnych úsudkov) sú ovplyvňované ako emocionálnymi prvkami automatického nastavenia, tak aj vedomými, kontrolovanými procesmi. V duchu humeovsko-kantovskej koncepcie tak deontologické úsudky podľa Greenea primárne podliehajú automatickým emocionálnym reakciám na podnety, kým naopak konzekvencialistické úsudky sú postavené na vedomých procesoch so schopnosťou kontroly a ovládania. Greene tu hovorí o „ústrednom napätí“ medzi deontologickými a konzekvencialistickými prístupmi k morálnym problémom a otázkam, čo zároveň považuje za prejav napätia medzi snahou ľudského vnútra o efektívnosť a na druhej strane snahou o flexibilitu.¹⁷

Samotná Greeneova teória duálneho procesu bola vypracovaná v súvislosti so známou a aj v tomto príspevku už spomenutou dilemou výhybky a obdobnou dilemou zhodenia obézneho človeka z mosta v záujme zastavenia idúceho vlaku a zachránenia robotníkov na trati. Rozlišuje sa tu totiž medzi dvoma podstatne odlišnými situáciami z pohľadu morálky jednotlivca. Kým totiž v prvom prípade prehodenia výhybky tejto dileme dominuje myslenie konzekvencialistické (zachránenie piatich obetovaním jedného jednoduchým prehodením výhybky), v druhom prípade dominuje myslenie deontologické, ktoré nám zakazuje priamo zabiť človeka zhodením z mosta – i keby to malo byť v záujme záchranu piatich ďalších ľudí na trati. V druhom uvedenom prípade teda dominuje skôr emocionálne podmienená reakcia brániaca nám vlastnoručne ublížiť druhému človeku, nad racionálnym a vedomým rozvažovaním sledujúcim záchranu piatich ďalších ľudí.

Uvedeným príkladom a v ňom použitými slovami sme pritom už čiastočne naznačili aj Greeneovu odpoveď na otázku, čo je tým faktorom, ktorý prakticky rozhoduje medzi zaujatím

---

¹⁵ Tamže, s. 714.

¹⁶ Tamže, s. 696-697.

¹⁷ Tamže, s. 698-699.

deontologického alebo konzekvencialistického hľadiska. Podľa Greenea je ním „priame spôsobenie“ deontologicky zakázaného konania. Podstata je teda pomerne jednoducho vo fyzickej vzdialenosti od objektu morálnej dilemy – pri výhybke je táto vzdialenosť väčšia ako v prípade vlastnoručného zhodenia človeka z mosta. Podobne, ale ilustrované na inom príklade: kým na jednej strane je neakceptovateľné nezachrániť topiace sa dieťa z dôvodu snahy nezašpiniť sa v bažine, na druhej strane je akceptovateľné a akceptované míňať svoje peniaze na luxus, hoci by tieto peniaze mohli zachrániť hladujúce deti na opačnom konci zeme. ¹⁸ Na morálne úsudky a následné morálne rozhodovanie teda v tomto modeli interakcie medzi emóciami a ráciom (deontologickým a konzekvencialistickým morálnym usudzovaním) zjavne pôsobí minimálne faktor fyzickej vzdialenosti, ale možno i viacero ďalších faktorov, ktoré treba odhaľovať a brať do úvahy – a práve o to sa snaží John Mikhail.

4. Mikhailova právna teória univerzálnej morálnej gramatiky

John Mikhail vychádza z už uvedených myšlienok, na ktoré plynulo nadväzuje, pričom ich ďalej extrapoluje do oblasti právneho myslenia a právnej filozofie. Mikhail konkrétne rozvíja Greeneovu myšlienku o mechanizme voľby medzi deontologickými a konzekvencialistickými úsudkami, ako aj jeho myšlienku „vzdialenosti“ ako rozhodujúceho faktora, ktorú však Mikhail transformuje do „právnickejšej“ podoby „kauzálnej vzdialenosti“ resp. kauzálnej (príčinnej) súvislosti (kazuálny nexus).

Konkrétne má za to, že morálne úsudky ako voľba medzi deontologickým a konzekvencialistickým prístupom závisia od kauzality, resp. „krátkosti“ príčinnej reťaze medzi ľudským zásahom (konaním, správaním) a výsledkom. K uvedenému záveru sa Mikhail dopracoval aj experimentálnou metódou, keď participantom svojho výskumu predložil viaceré alternatívy známej dilemy s výhybkou, na základe čoho zistil, že pri morálnom usudzovaní participantov zohrala významnú rolu priama a bezprostredná kauzálna súvislosť medzi konaním a jeho výsledkom, a to i keď bola zvýraznená iba slovné („A zapríčinil smrť obézneho človeka B, čím zachránil...“ verzus „A zachránil päť ľudí, hoci tým spôsobil smrť C.“). ¹⁹ Práve pri deontologickej dileme s obéznym mužom na moste totiž ide o bezprostrednú príčinnú súvislosť medzi konaním participanta výskumu (A) a smrťou obézneho človeka (B), kým naopak pri prehodení výhybky je medzi konaním subjektu (A) a smrťou jedného robotníka na trati (C) väčšia „príčinná vzdialenosť“.

---

¹⁸ Čo na tejto Singerovej teoretickej dileme experimentálne preukázal Jay Musen. Tamže, s. 710.

¹⁹ CHEMLA, E. – EGRÉ, P. – SCHLENKER, Ph.: Predicting moral judgments from causal judgments. In: *Philosophical Psychology*, 28, 2015, 1, s. 21-48.

Príčinnú súvislosť teda Mikhail svojimi experimentmi verifikoval ako rozhodujúci faktor, avšak zároveň identifikoval aj početné ďalšie „faktory“ ovplyvňujúce voľbu medzi konzekvencialistickým a deontologickým morálnym záverom. Prekvapivo ide o právu dlhodobo dobre známe faktory – ako je úmysel, nedbanlivosť, miera prispenia k činu (účastníctva) a omyl. Práve tieto faktory sa v experimentoch ukázali ako tie, ktoré majú značný význam pri konečnom uprednostnení deontologického (emocionálneho) alebo konzekvencialistického (racionálneho) morálneho úsudku. Mikhail tak má za to, že tieto právne koncepty, ktoré poznajú právne poriadky na celom svete, v podstate vyjadrujú práve tie faktory, ktoré sú rozhodujúcimi pre morálne posudzovanie ľudského konania – či už cestou deontologickou alebo konzekvencialistickou.

Mikhail v tejto súvislosti upozorňuje na univerzálnu skutočnosť, že už malé deti vo veku 3-4 rokov pri svojich morálnych úsudkoch rozlišujú, či posudzované konanie bolo úmyselné alebo nie. Rozlišujú tiež násilné činy od porušenia iných sociálnych noriem. Už 4-5-ročné deti zasa chápu a využívajú princíp proporcionality pri trestaní páchatel'a a účastníkov jeho činu, aby správne určili výšky ich trestov. Napokon, už 5-6-ročné deti akceptujú nesprávne skutkové, ale nie nesprávne morálne presvedčenia ako ospravedlniteľné dôvody, či „poľahčujúce okolnosti“ pri morálnom posúdení konania.

Mikhail tiež zdôrazňuje, že zrejme každý jazyk na svete pozná výrazy pre „dovolené“, „zakázané“, „povinné“ a iné podobné deontické modalities. Tiež všetky kultúry podľa neho trestajú vraždu, znásilnenie a iné typy násilia.²⁰ Práve v týchto prvkoch pritom Mikhail vidí univerzálnu morálnu gramatiku jednak materiálne vo vzťahu ku konaniam, ktoré deontologicky odsudzujeme, ale i vo vzťahu k faktorom, ktoré hrajú formálnu rolu pri uprednostňovaní konzekvencialistického alebo naopak deontologického morálneho úsudku.

Najlepšie sa pritom všetky tieto prvky prejavujú v trestnom práve, ktoré je preto pre Mikhaila akousi „encyklopédiou“ univerzálnej morálnej gramatiky. Z toho všetkého Mikhail vyvodzuje,

---

²⁰ MIKHAIL, J.: Universal moral grammar: theory, evidence and the future. In: TRENDS in Cognitive Sciences, 11, 2007, 4, s. 143. Vychádza pritom z: NELSON, Sh.: Factors influencing young children's use of motives and outcomes as moral criteria. In: Child Dev. 51, 1980, s. 823-829; SMETANA, J.: Social cognitive development: domain distinctions and coordinations. In: Dev. Rev. 3, 1983, s. 131-147; FINKEL, N. et al.: Equal or proportional justice for accessories? Children's pearls of proportionate wisdom. In: J. Appl. Dev. Psychol. 18, 1997, s. 229-244; CHANDLER, M. J. et al.: Beliefs about truth and beliefs about rightness. In: Child Dev. 71, 2000, s. 91-97; BYBEE, J. – FLEISCHMAN, S.: Modality in Grammar and Discourse. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 1995; BROWN, D.: Human Universals. New York: McGraw-Hill, 1991; MIKHAIL, J.: Law, science, and morality: a review of Richard Posner's 'The Problematics of Moral and Legal Theory'. In: Stanford Law Rev. 54, 2002, s. 1057-1127; FLETCHER, G.: Basic Concepts of Criminal Law. Oxford: Oxford University Press, 1998; GREEN, S. P.: The universal grammar of criminal law. In: Mich. Law Rev., 98, 1998, s. 2104-2125.

že aspoň nejaké predpoklady takejto univerzálnej morálky (morálnej gramatiky) musia byť zároveň ľuďom vrodené.²¹

Uvedený predpoklad sa Mikhail pokúsil dokázať aj ďalšími experimentmi, prebiehajúcimi už od polovice 90. rokov, a to na subjektoch z rôznych kultúr – celkovo na vyše 200.000 jednotlivcoch-participantoch zo 120 štátov sveta.²² Zistil pritom skutočne až zarážajúcu podobnosť morálnych úsudkov pri posudzovaní obdobných prípadov, ale zároveň neschopnosť popísať procesy prebiehajúce pri samotnom priebehu morálneho usudzovania, čo by malo preukazovať nevedomosť (nevedomelosť) celého procesu morálneho usudzovania.²³

Mikhailove závery však napriek početným experimentom nie sú univerzálne akceptované a čelia aj mnohorakej kritike. Kým tak napríklad Mikhail pokladá za preukázané, že ľudia na celom svete rovnako chápu a morálne vyhodnocujú princíp doktríny dvojitého účinku (konanie, ktoré zahŕňa negatívny výsledok iba ako vedľajší efekt, je akceptovateľnejšie než také konanie, ktoré má negatívny výsledok priamo za svoj cieľ), Lara Pouradolrahimová vo svojej dizertačnej práci z roku 2018 naopak poukazuje na skutočnosť, že vo viacerých replikačných experimentoch sa tento výsledok nepreukázal, a hoci celosvetový trend je skutočne taký ako tvrdí Mikhail, dokonca i v homogénnych vzorkách sa ukázali i náhľady preferujúce konanie v priamom rozpore s princípom dvojitého účinku, a teda náhľady preferujúce priame spôsobenie škody pred iba nepriamym negatívnym výsledkom. Dokonca ak sa ponúkli participantom na výber dve alternatívy hodnotenia takéhoto konania slovami „povolené“ a „nepovolené“, výsledky predstavovali pomer rozloženia odpovedí približne 50:50.²⁴

Ďalší kritik, David Enoch, spochybňuje ústrednú myšlienku Mikhailovho hľadania akejsi „univerzálnej právnej filozofie“. Tvrdí totiž, že rovnako ako pre právo by sa závery z univerzálnej morálnej gramatiky mohli vyvodzovať i pre etiketu, slušnosť, módu, hry a iné oblasti, ktoré sú vo vzťahu k univerzálnej morálnej gramatike v skutočnosti iba epifenomenálnymi (len vyplývajúcimi ako dôsledky z existencie univerzálnej morálnej

---

²¹ MIKHAIL, J.: Universal moral grammar: theory, evidence and the future. In: TRENDS in Cognitive Sciences, 11, 2007, 4, s. 144.

²² MIKHAIL, J.: Moral Grammar and Intuitive Jurisprudence: A Formal Model of Unconscious Moral and Legal Knowledge. In: Psychology of Learning and Motivation, Volume 50, 2009, s. 35-36.

²³ Pozri tiež MIKHAIL, J.: Aspects of the Theory of Moral Cognition: Investigating Intuitive Knowledge of the Prohibition of Intentional Battery and the Principle of Double Effect. s. 96. Dostupné na internete: <http://ssrn.com/abstract=762385> (navštívené dňa 11.1.2024).

²⁴ POURABDOLRAHIM SERESHT ARDEBILL, L.: Are Trolley Dilemma Judgement Mechanisms Evolutionary Adaptations? (Dissertation). Mníchov: Graduate School of Systemic Neurosciences, Ludwig-Maximilians-Universität München, 2018, s. 134-136.

gramatiky).²⁵ Mikhail by sa teda podľa Enocha mal vzdať toho, aby svoje výsledky spájal s právom, osobitne s trestným právom.

Omnoho závažnejšou kritikou je však podľa Enocha to, že Mikhail obchádza dôležité rozdiely medzi jazykom (gramatikou) a morálkou, na ktoré síce Mikhail stručne upozorňuje, ale ďalej ich odkladá nabok s poukazom, že nie sú predmetom jeho výskumu.²⁶

Dennis Patterson zase kritizuje osobitne Mikhailovo tvrdenie, že morálka má sídlo v mysli a je výsledkom nevedomej aplikácie a interpretácie pravidiel. Odmieťa totiž akúkoľvek možnosť nevedomej interpretácie – interpretácia totiž podľa Pattersona vždy vyžaduje vedomú aktivitu.²⁷ Na rovnakom princípe odmieta i „vrodené poznanie“ univerzálnej morálnej gramatiky. Ak má totiž ísť o nevedomý proces, nie je možné túto gramatiku (vrodene) poznať.²⁸ Tieto námietky by však zrejme Mikhail mohol pomerne jednoducho obísť preformulovaním svojich vyjadrení, podobne ako aj tú Pattersonovu kritiku, že poznanie je aktivita a schopnosť, a nie miesto – preto ho nemožno lokalizovať v mysli.²⁹

Ťažšie by však už zrejme vyvracal zistenia a závery zmienenej Lary Pouradolrahimovej. Ak pritom v skutočnosti medzi ľuďmi nepanuje zhoda v morálnych úsudkoch ani medzi predstaviteľmi homogénnych populácií, ako to naznačuje Pouradolrahimová, mohlo by to napriek tomu byť vysvetliteľné – totiž tak, že ak aj existuje spoločná morálna gramatika, tá sa prejavuje a realizuje vo fáze ešte pred tým, než participanti zaujmú a vyjadria svoje konečné stanovisko v danej dileme – čo by teda naznačovalo skôr správnosť rawlsovsko-hauserovskej koncepcie (t.j. že emócie a konečné rozhodnutie nastupujú až po samotnom morálnom úsudku) než greeneovskej koncepcie morálnych úsudkov (emócie hrajú rolu už v samotnom procese formovania morálneho úsudku). Nemuselo by to teda ovplyvňovať negatívne ani Mikhailove závery o univerzálnej morálnej gramatike – prejavujúcej sa materiálne (obsahovo) vo fáze pred zaujatím konečného emóciami ovplyvneného stanoviska, a na druhej strane formálne v podobe faktorov (omyl, úmysel a pod.) vplývajúcich na výber medzi deontológiou a konzekvencialistikou.

Otázka významu emócií ako účastných morálneho usudzovania, alebo ako až dodatočne kontrolujúcich a „cenzurujúcich“ morálny úsudok teda stále nie je jednoznačne zodpovedanou,

---

²⁵ ENOCH, D.: On Analogies, Disanalogies, and Moral Philosophy: A Comment on John Mikhail's Elements of Moral Cognition. In: Jerusalem Review of Legal Studies, 8, 2013, 1, s. 5.

²⁶ Tamže, s. 6. Enoch odkazuje na s. 313 Mikhailovej knihy „Elements of Moral Cognition“.

²⁷ Odkazuje tu pritom na Wittgensteina. PATTERSON, D.: On the Conceptual and the Empirical: A Critique of John Mikhail's Cognitivism. In: Brook. L. Rev., 73, 2008, s. 1057-1060. Dostupné na internete: <https://brooklynworks.brooklaw.edu/blr/vol73/iss3/9> (navštívené dňa 11.1.2024).

²⁸ Tamže, s. 1061.

²⁹ Tamže, s. 1062-1064.

a tým zostáva otvorený aj možný katalóg obsahov (matérie) univerzálnej morálnej gramatiky („nezabiješ“, „nepokradneš“). Bez ohľadu na uvedené však zrejme aspoň čiastočne možno akceptovať Mikhailove závery o niektorých identifikovaných formálnych faktoroch, ktoré zjavne vplývajú na voľbu medzi konzekvencialistickým a deontologickým záverom – sú to faktory, ktoré právny jazyk spracúva pojmami príčinnej súvislosti, úmyslu a nedbanlivosti, účastníctva, omylu a podobne. Tie zrejme predstavujú premenné, ktoré sa dosadzujú do rovnice morálnej kalkulácie vrodenej morálnej gramatiky, pričom výsledkom „výpočtu“ môže byť v niektorých prípadoch deontologicky akceptovaný, a v iných konzekvencialisticky preferovaný záver.

Záver – biologické alebo neuronálne korene morálnej gramatiky?

Otázka univerzálnej morálnej gramatiky, spoločnej všetkým ľuďom, a prípadne i primátom, bola v centre záujmu viacerých vedcov už pred Hauserom a Mikhailom. Jonathan Haidt a Craig Joseph³⁰ tak už v roku 2004 predstavili svoj vlastný zoznam tzv. univerzálnych morálnych modulov, vyvedených aj v komparácii ľudského morálneho správania so správaním šimpanzov. Mali konkrétne za to, že u primátov a aj u človeka existujú univerzálne akceptované mozgové moduly, ktoré riešia morálne otázky utrpenia (neškodiť druhým), reciprocity (z ktorej vychádza zmysel pre férovosť), hierarchie (úcta k starším a tým, ktorí predstavujú legitímnu autoritu), združovania sa (lojalita k skupine) a snahy o čistotu (vyhýbanie sa nečistotám vo fyzickom aj duchovnom zmysle).

Podobne až príliš biologicky redukcionistická Patricia Churchlandová vysvetľovala príčiny správania, ktoré sa považuje za „morálne“, výlučne biologickými procesmi – osobitne pôsobením oxytocínu vysvetľovala súdržnosť skupín, ktorá vedie k dôsledkom, ktoré považujeme za morálne hodnoty. Konkrétne Churchlandová hovorí o štyroch mozgových procesoch vyvolaných pôsobením oxytocínu: (1) starostlivosť o druhých (čo je spájané s rodovým či skupinovým zmýšľaním), (2) vnímanie stavu druhého, (3) schopnosť učenia sa imitáciou, analógiou, pokusom, omylom, či tradovaním, a napokon (4) schopnosť riešiť problémy.³¹

---

³⁰ HAITD, J. – JOSEPH, C.: Intuitive ethics: How innately prepared intuitions generate culturally variable virtues. In: *Dædalus*, 133, 2004, 4, s. 55-66; HAITD, J. – BJORKLUND, F.: Social intuitionists answer six questions about moral psychology. In: SINNOTT-ARMSTRONG, W. (ed.): *Moral psychology*, Vol. 2: The cognitive science of morality. Cambridge, MA: The MIT Press, 2008, s. 181-217.

³¹ CHURCHLAND, P.: *Touching a nerve: The Self as a Brain*. New York – London: W. W. Norton and Company, 2013, s. 120.

Churchlandová, Haidt, Joseph a tiež iní teoretici univerzálnych morálnych hodnôt tak redukujú morálne usudzovanie na pôvodné biologické alebo neurologické základne, v ktorých vidia východiská či potenciálny zdroj univerzálnej morálnej gramatiky, avšak pritom nevysvetľujú proces, ako a prečo niektorí jedinci konkrétne morálne úsudky vyvodzujú inak ako ostatní, a tiež nevysvetľujú samotný proces vyvodzovania morálneho úsudku, ktorý nemožno redukovať iba na dôsledky pôsobenia oxytocínu na súdržnosť ľudskej tlupy či ľudstva ako takého, ale ani na existenciu univerzálnych morálnych modulov, bez vysvetlenia ich interakcie s inými faktormi vedúcimi ku konečnému morálnemu úsudku.

Tak si aj Haidt s Josephom uvedomujú, že kým morálne moduly sú podľa nich univerzálne, hodnoty z nich vyvodzované (a dodajme, riešenia konkrétnych situácií na ich podklade) univerzálnymi nie sú. Ak aj totiž konkrétne biologické a neuronálne procesy sú základom univerzálnej morálnej gramatiky a univerzálnych morálnych úsudkov, konečné prejavy týchto úsudkov a skutočné konanie jednotlivcov ovplyvňuje zrejme aj viacero iných faktorov, ktorými nemusia byť iba Mikhailom identifikované „právne faktory“, ale aj ďalšie faktory, ako sú konkrétne spoločenské prostredie, kultúra, a individuálna skúsenosť.³² Neexistuje teda záruka rovnakého morálneho usudzovania u všetkých ľudských bytostí, hoci východiskové (neuronálne a biologické) predpoklady a kalkulačné procesy (po dosadení príslušných premenných) tohto usudzovania môžu byť u všetkých ľudských bytostí a naprieč kultúrami obdobnými.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BROWN, D.: Human Universals. New York: McGraw-Hill, 1991.

BYBEE, J. – FLEISCHMAN, S.: Modality in Grammar and Discourse. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 1995.

CUTITARU, L. C.: A Universal Moral Grammar? In: Human and Social Studies, VI, 1, 2017, s. 66.

ENOCH, D.: On Analogies, Disanalogies, and Moral Philosophy: A Comment on John Mikhail's Elements of Moral Cognition. In: Jerusalem Review of Legal Studies, 8, 2013, 1.

FINKEL, N. et al.: Equal or proportional justice for accessories? Children's pearls of proportionate wisdom. In: J. Appl. Dev. Psychol. 18, 1997, s. 229-244.

FLETCHER, G.: Basic Concepts of Criminal Law. Oxford: Oxford University Press, 1998.

---

³² GAZZANIGA, M. S.: Who's in charge? Free Will and the Science of the Brain. New York: Ecco, 2011.

GAZZANIGA, M. S.: Who's in charge? Free Will and the Science of the Brain. New York: Ecco, 2011.

GREEN, S. P.: The universal grammar of criminal law. In: Mich. Law Rev. 98, 1998, s. 2104-2125.

GREENE, J. D.: Beyond Point-and-Shoot Morality: Why Cognitive Neuroscience Matters for Ethics. In: Ethics, 124, July 2014, s. 695-726.

HAIDT, J. – BJORKLUND, F.: Social intuitionists answer six questions about moral psychology. In: SINNOTT-ARMSTRONG, W. (ed.): Moral psychology, Vol. 2: The cognitive science of morality. Cambridge, MA: The MIT Press, 2008, s. 181-217.

HAIDT, J. – JOSEPH, C.: Intuitive ethics: How innately prepared intuitions generate culturally variable virtues. In: Dædalus, 133, 2004, 4, s. 55-66.

HAUSER, M.: Moral Minds : How Nature Designed Our Universal Sense of. Right and Wrong. New York: Harper Collins, 2006.

CHANDLER, M. J. et al.: Beliefs about truth and beliefs about rightness. In: Child Dev., 71, 2000, s. 91-97.

CHEMLA, E. – EGRÉ, P. – SCHLENKER, Ph.: Predicting moral judgments from causal judgments. In: Philosophical Psychology, 28, 2015, 1, s. 21-48.

CHURCHLAND, P.: Touching a nerve: The Self as a Brain. New York – London: W. W. Norton and Company, 2013.

GENDRON, M. – FELDMAN BARRETT, L.: A Role for Emotional Granularity in Judging. In: Oñati Socio-Legal Series, 2019, 9, 5.

MCAULIFFE, K.: Mozog pod vplyvom parazitov : Ako malé tvory riadia naše správanie a formujú spoločnosť. Bratislava: Citadella, 2018.

MIKHAIL, J.: Aspects of the Theory of Moral Cognition: Investigating Intuitive Knowledge of the Prohibition of Intentional Battery and the Principle of Double Effect. Dostupné na internete: <http://ssrn.com/abstract=762385> (navštívené dňa 11.1.2024).

MIKHAIL, J.: Law, science, and morality: a review of Richard Posner's 'The Problematics of Moral and Legal Theory'. In: Stanford Law Rev., 54, 2002, s. 1057-1127.

MIKHAIL, J.: Moral Grammar and Intuitive Jurisprudence: A Formal Model of Unconscious Moral and Legal Knowledge. In: Psychology of Learning and Motivation, Volume 50, 2009.

MIKHAIL, J.: Universal moral grammar: theory, evidence and the future. In: TRENDS in Cognitive Sciences, 11, 2007, 4.

NELSON, Sh.: Factors influencing young children's use of motives and outcomes as moral criteria. In: Child Dev., 51, 1980, s. 823-829.

PATTERSON, D.: On the Conceptual and the Empirical: A Critique of John Mikhail's Cognitivism. In: Brook. L. Rev., 73, 2008, s. 1057-1060. Dostupné na internete: <https://brooklynworks.brooklaw.edu/blr/vol73/iss3/9> (navštívené dňa 11.1.2024).

POURABDOLRAHIM SERESHT ARDEBILL, L.: Are Trolley Dilemma Judgement Mechanisms Evolutionary Adaptations? (Dissertation). Mníchov: Graduate School of Systemic Neurosciences, Ludwig-Maximilians-Universität München, 2018.

RAWLS, J.: Theory of Justice. Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press, 1971.

SMETANA, J.: Social cognitive development: domain distinctions and coordinations. In: Dev. Rev. 3, 1983, s. 131-147.

TRI HODNOTOVÉ ZLOMY V DEJINÁCH NAJvyššieho SPRÁVNEHO SÚDU NA SLOVENSKU (1939-1952)

THREE TURNING POINTS IN THE HISTORY OF THE SUPREME ADMINISTRATIVE COURT IN SLOVAKIA (1939-1952)

Miroslav Géci¹

Abstrakt

Príspevok predstaví tri zásadné hodnotové premeny v činnosti Najvyššieho správneho súdu pôsobiaceho na Slovensku v rokoch 1939-1952. Prvým zlomom bolo po vytvorení súdu nevyhnutné prispôsobovanie sa hodnotovej orientácii Slovenského štátu – osobitne v rovine národnostnej a rasovej. V príspevku v tejto súvislosti predstavíme poslovenčovanie priezvisk zamestnancov súdu a ich vzťah k židovskej populácii. Druhým hodnotovým zlomom bol zánik Slovenského štátu a znovuoobnovenie suverenity Československej republiky, kedy sa prehodnocovala činnosť osobností Najvyššieho správneho súdu počas vojny (osobitne predsedu NSS). Tretím zlomom, ktorý predchádzal a aj predznačil zánik NSS, bol prevrat roku 1948, kedy sa aparát NSS musel prispôbovať novej ideológii Komunistickej strany Československa a jej hodnotám – s dôrazom na robotnícky pôvod, alebo aspoň ochotu manuálne pracovať, a na druhej strane s vyakčňovaním osobností s nevhodným profilom. Len v rozpätí necelých 15 rokov tak môžeme vysledovať prvky kontinuity inštitúcie a jej personálneho zabezpečenia v diskontinuite hodnôt spoločnosti, štátu a práva na našom území.

Kľúčové slová

Najvyšší správny súd, národ, rasa, sľub vernosti, Slovenský štát

Abstract

The contribution will present three fundamental value transformations in the activities of the Supreme Administrative Court operating in Slovakia in the years 1939-1952. The first turning point after the creation of the court was the necessary adaptation to the value orientation of the Slovak state - especially in terms of nationality and race. In this contribution, we will present the Slovakization of the surnames of court employees and their relationship to the Jewish population. The second turning point in values was the demise of the Slovak State and the re-establishment of the sovereignty of the Czechoslovak Republic, when the activities of the personalities of the Supreme Administrative Court during the war (especially the chairman of the SAC) were reassessed. The third turning point, which preceded and foreshadowed the demise of the SAC, was the coup of 1948, when the SAC apparatus had to adapt to the new ideology of the Communist Party of Czechoslovakia and its values - with an emphasis on worker origins, or at least the willingness to work manually, and on the other hand, with the ousting of personalities with an inappropriate profile. Within a span of less than 15 years can we trace elements of the continuity of the institution and its staff in the discontinuity of the values of society, the state and law in our territory.

---

¹ Bc. Miroslav Géci – Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, Katedra dejín práva.

Keywords

Supreme Administrative Court, nation, race, pledge of allegiance, Slovak state

Úvod

Tento príspevok predstaví tri zásadné hodnotové premeny v činnosti Najvyššieho správneho súdu (ďalej len „NSS“) pôsobiaceho na Slovensku v rokoch 1939-1952. Počas svojej krátkej existencie sa totiž NSS musel vysporiadať s podstatnými štátoprávnymi aj režimovými zmenami, ktoré zasiahli i jeho fungovanie. Práve v týchto zlomových momentoch a reakcii na ne pritom možno identifikovať a vyhodnotiť postoje NSS a jeho zamestnancov k významným míľnikom vývoja slovenských ústavných a právnych dejín. Prvým zlomom bolo po vytvorení súdu nevyhnutné prispôsobovanie sa hodnotovej orientácii Slovenského štátu – osobitne v rovine národnostnej a rasovej. V tejto časti príspevku predstavíme osobitne poslovenčovanie priezvisk zamestnancov súdu a ich vzťah k židovskej populácii. Druhým hodnotovým zlomom bol zánik Slovenského štátu a znovuoobnovenie suverenity Československej republiky, kedy sa prehodnocovala činnosť osobností Najvyššieho správneho súdu počas vojny (osobitne predsedu NSS). Tretím zlomom, ktorý predchádzal a aj predznačil zánik NSS, bol prevrat roku 1948, kedy sa aparát NSS musel prispôbovať novej ideológii Komunistickej strany Československa a jej hodnotám – s dôrazom na robotnícky pôvod, alebo aspoň ochotu manuálne pracovať. Len v rozpätí necelých 15 rokov tak môžeme vysledovať prvky kontinuity inštitúcie a jej personálneho zabezpečenia v diskontinuite hodnôt spoločnosti, štátu a práva na našom území.

1. Vznik Najvyššieho správneho súdu

Po vzniku samostatného Slovenského štátu dňa 14. marca 1939 došlo v oblasti správneho súdnictva k novovytvoreniu NSS, ktorého sídlom sa stala Bratislava a v roku 1944 dočasne aj Piešťany.

Dovtedy existujúci NSS v Prahe ako jediný orgán pre celé územie Československej republiky bol pre oblasť Slovenského štátu nahradený, a to spôsobom vytvorenia samostatnej inštitúcie NSS pre potreby Slovenského štátu. Bratislavská inštitúcia vytvorená na základe vládneho nariadenia č. 62/1939 Sl. z., zahájila činnosť na území Slovenského štátu dňa 26. mája

1939.² Definitívu NSS v Bratislave dal až ústavný zákon č. 120/1940 Sl. z., ktorým sa ústavne zakotvilo fungovanie NSS, ako to nepriamo vyžadovala vtedajšia ústava č. 185/1939 Sl. z.³

V rámci NSS sídiaceho v Prahe pritom do roku 1939 Slovensko takmer vôbec nebolo zastúpené. V roku 1939 NSS zriadený v Bratislave prevzal od pražského súdu dvoch senátnych radcov majúcich slovenskú príslušnosť, jedného senátneho radcu pôvodom z Maďarska a jedného Slováka v pozícii kancelárskej pomocnej sily. Dobudovanie, resp. novovybudovanie súdu v podmienkach vojnového štátu však bolo napriek všetkým komplikáciám doby úspešným. Aj vďaka tomu bolo možné tento súd zachovať v Bratislave aj po znovuoobnovení štátnej suverenity ČSR v roku 1945.

V prvej časti príspevku sa budeme venovať jednotlivým hodnotovým otázkam, ktoré sa vykryštalizovali ihneď po vzniku a pretrvali počas existencie NSS v Slovenskom štáte. Osobitne nazrieme do hodnoty národa, rasy, štátu a jeho režimu, a do ich vplyvu na fungovanie NSS v Bratislave.

1.1. Hodnota národa

1.1.1. Návrat slovenských sudcov z Čiech na Slovensko

Po prvých špekuláciách o možnosti zriadenia NSS v Bratislave sa skupina slovenských sudcov pracujúcich pred 14. marcom 1939 na NSS v Prahe, rozmýšľajúc o pomoci novovznikajúcemu NSS v Bratislave, rozhodla vrátiť sa na územie novovzniknutého Slovenského štátu. Ich cieľom bolo pomôcť, či už svojimi dlhoročnými skúsenosťami alebo osobitnými schopnosťami, zabezpečiť riadne fungovanie novovznikajúcej inštitúcie NSS.⁴

Týmito sudcami boli dr. Ignác Čorba, Vojtech Karšay a dr. Juraj Bittera, ktorí mali túžbu vrátiť sa späť do svojej rodnej krajiny, a tak sa postupne podieľať na plánoch realizácie NSS v Bratislave. Spolu s ďalšími dopĺňanými členmi NSS mali daní sudcovia vytvoriť stabilný a po vzore pražského správneho súdu vytvorený model NSS so sídlom v Bratislave. Zároveň sa počítalo s tým, že NSS v Bratislave bude jediným správnym súdom pre celé územie novovzniknutého Slovenského štátu.

Treba podotknúť, že spomínaní sudcovia dovtedy pracujúci na pozícii senátnych radcov NSS v Prahe boli vysoko váženými osobnosťami, ktorých pracovné a morálne vlastnosti ich predurčovali k naplneniu cieľa, ktorým bolo zabezpečiť vznik a fungovanie NSS v Bratislave.

---

² Slovenský národný archív v Bratislave, Inventár Najvyššieho správneho súdu 1939-1952.

³ Pozri ustanovenie § 74 ods. 1 ústavného zákona č. 185/1939 Sl. z., ktoré nepriamo vymedzovalo potrebu zriadenia inštitúcie správneho súdu: „*Ochranu proti rozhodnutiam správnych orgánov poskytuje správne súdnictvo.*“

⁴ Slovenský národný archív v Bratislave, Najvyšší správny súd 1939-1952. kartón č. 10.

Samotná vláda Slovenského štátu ich tak dňa 3. mája 1939 menovala za senátnych radcov NSS v Bratislave. Tu treba povedať, že predseda NSS dr. Gejza Fritz ako minister pravosúdia si vybral práve príslušných sudcov ešte pred samotným vznikom NSS v Bratislave, čím si postupne zabezpečoval kreovanie NSS.⁵

1.1.2. Poslovenčovanie priezvisk

Aj keď sa podarilo obsadiť NSS kvalifikovaným personálom, vzhľadom na historický vývoj platilo, že mená a priezviská niektorých zamestnancov sa javili ako nedostatočne slovenské. Hodnota národovectva si vyžiadala, aby predsedníctvo vlády dňa 3. decembra 1940 v Bratislave vydalo prípis č. 14.229/1940, ktorým upozorňovalo členov NSS, členov sekretariátu, pomocných referentov a ostatných zamestnancov NSS o možnosti poslovenčenia neslovenského priezviska na slovenské podľa nariadenia s mocou zákona č. 81/1940 Sl. z. Podľa dôvodovej správy uvedeného nariadenia s mocou zákona, účelom nariadenia bolo umožniť štátnym občanom slovenskej národnosti, aby si mohli premeniť svoje priezviská, ktoré pôvodne boli čisto slovenské, a len počas nepriaznivého režimu boli buď skomolené, pozmenené na maďarské alebo nemecky znejúce mená, opäť na priezviská slovenské. V ďalšom prípise Predsedníctva zo dňa 16. decembra 1940 č. 14.806/2/1940 bolo uvedené, že ide predovšetkým o tých zamestnancov, ktorí majú zmenené svoje pôvodné slovenské priezviská. Každému štátnemu občanovi slovenskej národnosti bola daná možnosť, aby svoje neslovenské priezvisko mohol zmeniť na slovenské. Na základe tohto nariadenia s mocou zákona predsedníctvo žiadalo, aby do troch dní prezídium NSS poskytlo informácie o tom, či vôbec niekto podal žiadosť o poslovenčenie priezviska, kedy k podaniu žiadosti došlo, a koho sa poslovenčenie priezviska týkalo.⁶

V zmysle § 1 nariadenia s mocou zákona č. 81/1940 Sl. z. mohol totiž štátny občan slovenskej národnosti: „*žiadať na okresnom úrade, v obvode ktorého býva, o povolenie zmeny neslovenského priezviska na slovenské*“,⁷ respektíve žiadosť o povolenie zmeny neslovenského priezviska na slovenské si mohol podať aj na mestskom notárskom úrade.⁸ Podľa uvedenej normy mohol teda žiadať o zmenu neslovenského priezviska nielen ten štátny občan slovenskej národnosti, ktorý mal pozmenené slovenské priezvisko, ale aj ten, ktorého priezvisko bolo síce

---

⁵ Tamže.

⁶ Slovenský národný archív v Bratislave, Najvyšší správny súd 1939-1952. kartón č. 2.

⁷ Nariadenie s mocou zákona č. 81/1940 Sl.z. o dočasnej úprave zmeny neslovenských priezvisk občanov slovenskej národnosti.

⁸ Porovnaj § 2 nariadenia s mocou zákona č. 81/1940 Sl.z. o dočasnej úprave zmeny neslovenských priezvisk občanov slovenskej národnosti.

pôvodné, ale neslovenské. Podľa § 2 ods. 2 sa povolená zmena priezviska vzťahovala aj na manželku a na vlastné maloleté dieťa, teda zmena priezviska sa dotýkala aj rodinných príslušníkov.⁹ Možnosť žiadať o zmenu priezviska bola podľa § 4 ods. 1 oslobodená od akýchkoľvek dávok za úradné výkony a podanie žiadosti podliehalo len kolikovému poplatku v sume 5 Ks.¹⁰ Treba podotknúť, že nariadenie s mocou zákona č. 81/1940 Sl. z. platilo len do konca roku 1940, avšak neskôr bolo predĺžené pre potreby prezídia NSS.

Akcia poslovenčovania priezvisk prebiehala tým spôsobom, že predsedníctvo vlády si vyžiadalo od prezídia NSS do 10. januára 1941 podanie správy o poslovenčení priezvisk a menoslov zamestnancov, ktorí si nedali zmenené priezviská opraviť na slovenské. Zo správy prezídia sú zreteľne vymedzené priezviská týchto zamestnancov:

1. Senátny predseda Vojtech Karšay, predtým Dvořák.
2. Senátny predseda Dr. Ignác Čorba, predtým Štrbík.
3. Senátny radca Dr. Vincent Cserhelyi, predtým Cvek.
4. Pomocný referent Dr. Eugen Lelley, predtým Chudý.
5. Kancelárska pomocnica Helena Váradyová, predtým Vranovská.
6. Kancelárska pomocnica Katarína Tormová, predtým Chrenová.

Pri všetkých týchto zamestnancoch, až na senátneho predsedu Dr. Ignáca Čorbu, žiadali o pomáňarčenie priezvisk ich rodičia. Len Dr. Čorba žiadal o pomáňarčenie sám v dobe, keď bol súdnym auskultantom.

Z vymedzených zamestnancov pracujúcich na NSS si len kancelárska pomocnica Váradyová požiadala o zmenu priezviska na pôvodné. Senátny predseda Vojtech Karšay prehlásil, že sa dá poslovenčiť a žiadosť si podá do konca februára 1941, nakoľko vládne nariadenie č. 81/1940 Sl.z. bolo predĺžené z dôvodu žiadosti prezídia o odklad lehoty na podanie žiadosti poslovenčenia priezvisk. Senátny predseda Dr. Ignác Čorba vyhlásil, že si dá poslovenčiť meno taktiež do konca februára 1941. Avšak u neho bolo podanie žiadosti podmienené dohodou s jeho príbuznými a s rodinou. Senátny radca Dr. Vincent Cserhelyi sa vyjadril o mene svojho otca, ktorým bolo Cvek, ktorý si ho dal pomáňarčiť na Cserhelyi. Sám Cserhelyi prejavil ochotu vziať si pôvodné rodinné meno Cvek, avšak podľa jeho názoru bolo otázne, či je v záujme Slovenska zmena priezviska na nemecké. Pomocný referent Dr. Eugen Lelley sa vyjadril, že pôvodné rodinné meno bolo Chudý, ktoré si nechal pomáňarčiť jeho otec,

---

⁹ Porovnaj § 2 ods. 2 nariadenia s mocou zákona č. 81/1940 Sl.z. o dočasnej úprave zmeny neslovenských priezvisk občanov slovenskej národnosti.

¹⁰ Porovnaj § 4 ods. 1 nariadenia s mocou zákona č. 81/1940 Sl.z. o dočasnej úprave zmeny neslovenských priezvisk občanov slovenskej národnosti.

ktorý bol obvodným notárom. Lelley si nehodlá zmeniť toto meno, pretože je maďarskej národnosti a nariadenie s mocou zákona č. 81/1940 Sl. z. sa vzťahovalo len na občanov slovenskej národnosti. Kancelárska pomocnica Katarína Tormová v čase podania správy prezídia NSS bola chorá, a preto akonáhle sa uzdraví, mala byť vyzvaná, aby si zmenila pomad'arčené priezvisko na slovenské. Nakoniec sa možnosti poslovenčiť si svoje neslovenské priezvisko na slovenské, zhostila zo všetkých vyššie spomenutých zamestnancov NSS len kancelárska pomocnica Helena Váradyová, ktorá po podaní žiadosti o zmenu priezviska na svoje pôvodné už vystupovala od roku 1942 na NSS ako Helena Vranovská.¹¹

1.1.3. Majetkové a štátoobčianske podmienky na prijatie do zamestnania na NSS

Nielen národnostné, ale aj majetkové pomery zamestnancov boli predmetom záujmu vlády. Vláda Slovenskej republiky na svojej schôdzi konanej dňa 13. decembra 1939 rozhodla usmernením o tom, že sa majú zrevidovať majetkové pomery zamestnancov najnižších kategórií. Toto usmernenie vlády sa vzťahovalo okrem zamestnancov NSS aj na Najvyšší účtovný kontrolný úrad, a taktiež na prezidiá všetkých ministerstiev. Cieľom tohto usmernenia bolo zrevidovať, či sa do štátnych služieb nedostali osoby, ktoré mali zabezpečenú výživu z vlastných majetkových podstát alebo majetkových podstát ich rodičov. Takýmto spôsobom sa malo vyhnúť prijatiu zamestnancov, ktorí boli finančne zabezpečení a boli do štátnej služby prijatí na úkor nemajetných. Teda z toho vyplývalo, že pri prijímaní do štátnej služby majú prednosť nemajetní, ale aj vyznamenaní, a takí, ktorí sú už v manželskom zväzku a majú deti.

Na NSS boli v danom roku prijaté ako nové sily v kancelárskej pomocnej službe Marta Sedláková, Anna Podmanická, Anna Džurbalová, Katarína Tormová a Marta Pavlíková. Pokiaľ ide o zriadencov, boli nimi Pavel Rigo, Štefan Ludvig a Michal Kumičák. O všetkých novoprijatých zamestnancoch NSS bolo známe – až na kancelársku pomocnú Martu Sedlákovú, že sú nemajetní. Nemajetnosť bola totiž jednou z podmienok na prijatie do štátnej služby, ako to definovalo vyššie uvedené vládne usmernenie. Z toho dôvodu bolo potrebné zo strany zamestnancov a ich rodičov preukazovať ich majetkové pomery. Konkrétne sa vyžadovala akákoľvek indispozícia majetku, ktorý by im zabezpečoval výživu. Príkladom je situácia, kedy prezídium NSS muselo vyšetriť majetkové pomery svojej kancelárskej pomocnej sily Marty Sedlákovej, pretože podľa informácií bolo známe, že jej rodičia boli majetní, a taktiež ona samotná v spoločnosti viackrát prehlasovala, že je bohatá. Preto bolo potrebné urýchlené preverenie majetkových pomerov tejto pomocnej, a to prostredníctvom vyznamenania prezídia

---

¹¹ Slovenský národný archív v Bratislave, Najvyšší správny súd 1939-1952. kartón č. 1.

NSS policajnému riaditeľstvu v Prešove, v ktorého územnom obvode mala dotyčná pomocná adresu trvalého pobytu. Následným vykonaným zistením zo strany policajného riaditeľstva v Prešove, že príslušná kancelárska pomocná Marta Sedláková disponuje značným rozsahom majetku, sa ju NSS rozhodol v záujme zamestnávať nemajetných zamestnancov prepustiť zo svojich služieb k 1. januáru 1941.

Okrem vydania rozhodnutia o zrevidovaní majetkových pomerov štátnych zamestnancov sa na schôdzi konanej dňa 21. decembra 1939 vláda Slovenského štátu uzniesla aj na vydaní opatrenia o súčinnosti Hlinkovej slovenskej ľudovej strany vo veci informovanosti o existujúcich služobných pomeroch osôb cudzej národnosti a štátnej príslušnosti pracujúcich v službách Slovenského štátu. Išlo o situáciu, kedy ešte pred podaním návrhu vláde o ponechaní príslušníkov z Protektorátu (Čechov), ktorí boli v definitívnom služobnom pomere v službách Slovenského štátu, sa mal vyžiadať názor generálneho sekretariátu Hlinkovej slovenskej ľudovej strany. Toto rozhodnutie malo zabezpečiť vplyv strany vo vzťahu k služobným pomeroch cudzích štátnych príslušníkov a iných národností.¹²

Pri definovaní ďalších povinností týkajúcich sa zamestnancov NSS je potrebné spomenúť vydanie prípisu Ministerstva vnútra č. 30231/III-5/1939 zo dňa 30. decembra 1939. Vtedajší minister vnútra Dr. Ferdinand Ďurčanský adresoval prezídiu NSS prípis, prostredníctvom ktorého ministerstvo vydalo smernice, týkajúce sa preskúmania štátneho občianstva štátnych zamestnancov pracujúcich na NSS, a to menovite kancelárskych zamestnancov a zriadencov.

Prezídium NSS dňa 9. marca 1940 po tom, čo mu bol doručený prípis Ministerstva vnútra č. 30231/III-5/1939, začalo riešiť situáciu ohľadom preukazovania svedectiev svojich zamestnancov o ich štátnom občianstve. Konkrétne išlo o členov, pomocných referentov a konceptné sily sekretariátu, ktorým bolo nariadené, aby si obstarali svedectvo o štátnom občianstve.

Riešenie sa realizovalo na podklade smerníc Ministerstva vnútra, ktoré odkazovali na ústavný zákon č. 255/1939 Sl. z. Podľa § 1 ods. 1 písm. a) zákona č. 255/1939 Sl. z. štátnym občanom je štátny zamestnanec, ktorý mal dňa 30. októbra 1918 domovské práva v niektorej obci na území Slovenskej republiky a nestratil ho do 17. októbra 1939. Ďalej podľa ods. 1 písm. b) ústavného zákona č. 255/1939 Sl. z. štátnym občanom bol aj ten trvalý štátny zamestnanec, ktorý sa ním stal do 17. októbra 1939 a zložil podľa vládneho nariadenia č. 6/1939 Sl. z. služobnú prísahu. Tu nebolo smerodajné, či dotyčný štátny zamestnanec do dňa jeho

---

¹² Slovenský národný archív v Bratislave, Najvyšší správny súd 1939-1952. kartón č. 1.

ustanovenia mal v niektorej obci dnešného Slovenska domovské právo alebo nie.¹³ Za trvalého zamestnanca Slovenského štátu bol taktiež považovaný každý zamestnanec, ktorý nemal v dekrétu o menovaní výslovne uvedené, že jeho služobný pomer je len dočasný alebo zmluvný. Ak išlo o dočasné ustanovenie, muselo to byť v dekrétu výslovne uvedené.

Ešte vo vzťahu k § 1 ods. 1 písm. b) zákona č. 255/1939 Sl. z. treba spomenúť, že dané ustanovenie sa vzťahovalo na všetky možné kategórie štátnych zamestnancov, teda aj na sudcov, profesorov, učiteľov, vojenských gázistov, taktiež na spomínaných zamestnancov v kancelárskej pomocnej službe a na pomocných zriadencov.

Smernice vychádzajúce z prípisu Ministerstvom vnútra č. 30231/III-5/1939 zo dňa 30. decembra 1939 sa však nevzťahovali na zamestnancov českej národnosti, nakoľko ich služobný pomer bol upravený vládny nariadením zo dňa 16. októbra 1939 č. 254/1939 Sl. z.

Prezídium NSS zaujalo stanovisko, že žiadosti o vybavenie svedectva o štátnom občianstve bolo potrebné podať na Mestskom notárskom úrade v Bratislave, a to na formulároch, ktoré si zamestnanci NSS mohli zakúpiť na Mestskom notárskom úrade za 1 Ks. Na týchto formulároch mali byť vyznačené všetky doklady, ktoré bolo potrebné doložiť k žiadosti o vydanie svedectva o štátnom občianstve.¹⁴

1.2. Hodnota štátu a režimu

Pri prijímaní uchádzačov do štátnych služieb sa zaviazalo prezídium NSS dodržiavať ustanovenia prijaté výnosom Predsedníctva vlády zo dňa 10. decembra 1941 č. 80.618-II/3.

Pri prijímaní eventuálnych uchádzačov sa NSS mal spravovať vyššie spomínanou úpravou Predsedníctva vlády. Výnosom č. 80.618-II/3 sa určovala povinnosť, aby sa pri prijímaní uchádzačov do štátnych služieb dávala prednosť rodinným príslušníkom vojakov, ktorí pri konaní svojej národnej povinnosti padli, boli zranení alebo sa zvlášť vyznamenali.

Za takýmto účelom zriadilo Ministerstvo národnej obrany evidenciu, v ktorej sa nachádzali všetky potrebné a obvyklé údaje o prijatí do štátnej služby. Okrem príslušných osobných dát vojakov – pozostalého po ňom, bolo potrebné v tejto evidencii vyšetriť rodinné, majetkové a všetky ostatné pomery jednotlivcov, rodinných príslušníkov, padlých a iných, u ktorých existovala potreba starostlivosti.

Predsedníctvo vlády následne žiadalo výslovne NSS, aby pri prijímaní uchádzačov do štátnej služby prezídium NSS požiadalo najskôr Ministerstvo národnej obrany o správu, či nemá náhodou v evidencii vhodnú osobu pre zaplnenie potrebného miesta zamestnanca NSS.

---

¹³ Porovnaj § 1 ústavného zákona č. 255/1939 Sl.z. o štátnom občianstve.

¹⁴ Slovenský národný archív v Bratislave, Najvyšší správny súd 1939-1952. kartón č. 1.

Ak sa takáto vhodná osoba nachádzala v evidencii, tak Ministerstvo národnej obrany malo právomoc ju poskytnúť k dispozícii NSS. Týmto spôsobom sa mala zabezpečiť prednosť pred ostatnými uchádzačmi o zamestnanie na NSS. Vo svojej podstate sa tak mala splniť minimálna povinnosť voči tým, ktorí obetovali svoje zdravie a život pri plnení občianskej a národnej povinnosti – ozbrojenom plnení záujmov štátu.¹⁵

Situácia ohľadom následného povyšovania zamestnancov pracujúcich na NSS a na iných štátnych inštitúciách bola jednotná. Jednotnosť mal zabezpečovať výnos Predsedníctva vlády zo dňa 13. novembra 1940 č. 12.721/40-3, ktorým bolo nariadené, aby návrhy na povýšenie zamestnancov boli zasielané Generálnemu sekretariátu HSĽS a Hlavnému veliteľstvu Hlinkovej gardy, so žiadosťou o zaujatie ich stanoviska. Teda z toho vyplývalo, že samotné Predsedníctvo vlády žiadalo, aby v budúcnosti pri podávaní návrhov na povýšenie zamestnancov boli zasielané návrhy v jednom exemplári spomínanému Generálnemu sekretariátu HSĽS a Hlavnému veliteľstvu Hlinkovej gardy na ich vyjadrenie. Návrh bol zasielaný spolu so žiadosťou. Adresovanou žiadosťou mali zaujať jednotné stanovisko a podať správu o tom, ako sa choval dotýčaný zamestnanec pred 6. októbrom 1938, a či po tomto čase, najmä po 14. marci 1939, sa zapojil do práce v prospech samostatného Slovenského štátu, a či nepracoval proti štátu a strane HSĽS.

V podstate môžeme povedať, že akonáhle došlo stanovisko HSĽS a HG, malo byť takéto stanovisko ihneď predložené Predsedníctvu vlády. Takýto spôsob súčinnosti HSĽS a HG trval iba do 8. mája 1941 kedy Predsedníctvo vlády výnos č. 12.721/40-3 zo dňa 13. novembra 1940 z okamžitou platnosťou zrušilo. Následne Predsedníctvo vlády do budúcnosti nariadilo absolútny zákaz, aby sa zasielali návrhy na povýšenie zamestnancov Generálnemu sekretariátu HSĽS a Hlavnému veliteľstvu Hlinkovej gardy.

1.2.1. Sľub vernosti Slovenskému štátu

Prejav hodnoty štátu a jeho režimu počas existencie Slovenského štátu sa premietol aj do povinnosti štátnych zamestnancov, osobitne zamestnancov NSS, skladať služobnú prísahu. Služobná prísaha sa realizovala na podklade § 7 vládneho nariadenia č. 6/1939 Sl. z., podľa ktorého platilo, že: *„Prísahu skladajú aj všetci už ustanovení štátni zamestnanci, všetci zamestnanci vo sväzkoch samosprávnych, sudcovia (aj odborní), sudcovskí čakatelia, verejní notári a advokáti.“* Teda samotná prísaha v prospech Slovenského štátu mala pokrývať nielen

---

¹⁵ Slovenský národný archív v Bratislave, Najvyšší správny súd 1939-1952. kartón č. 2.

administratívnych zamestnancov, ale ako to možno vnímať z citovaného ustanovenia, bolo nutnosťou, aby prisahy podliehali aj váženejšie funkcie, ako boli napríklad sudcovia NSS.

Osobitne v prípade sudcov sa vyžadovala realizácia samotného zloženia sľubu, respektíve prisahy vyhlásením do rúk predsedu vlády Slovenského štátu v znení: „*Prisahám na Boha živého, že vždy budem verný Slovenskému štátu a poslušný jeho vláde, prisahám, že budem zachovávať všetky zákony a nariadenia, že budem usilovne, svedomite a nestranné plniť svoje úradné povinnosti podľa zákonov a nariadení, že úradné tajomstvo neprezradím, že budem poslušný svojim prestaveným a budem sa starať v každom svojom počínaní o prospech Slovenského štátu a o jeho záujmy služby. Tak mi Pán Boh pomáhaj.*“¹⁶

1.2.2. Obrana štátu

Bezpečnosť štátu si vyžadovala ďalšie obety aj od NSS a jeho zamestnancov. Keďže sa schyľovalo ku koncu druhej svetovej vojny a Slovenský štát bol pod vplyvom Nemecka, ktoré vojnu prehrávalo, a navyše bezpečnosť a budúcnosť Slovenského štátu ohrozovali aj partizáni bojujúci za obnovenie ČSR, bolo potrebné zabezpečiť obranu štátu prostredníctvom jeho občanov – vrátane zamestnancov NSS. Išlo osobitne o zúčastňovanie sa na opevňovacích prácach. Právnym základom zaradenia štátnych zamestnancov na vykonávanie opevňovacích prác bolo ustanovenie § 67 zákona č. 131/1936 Zb. z. a n. o obrane štátu, ktorý v odseku 1 stanovoval, že: „*Osobnými úkonmi na obranu štátu sú povinné všetky osoby, ktoré nie sú podľa § 68 od nich oslobodené.*“ Práve § 68 zákona č. 131/1936 Zb. z. a n. stanovoval, za akých podmienok mali byť osoby oslobodené od povinnosti výkonu na opevňovacích prácach.

Podľa § 68 ods. 1 zákona č. 131/1936 Zb. písm. a) mali byť od opevňovacích prác oslobodené osoby telesne alebo duševne neschopné, písm. b) oslobodzovalo osoby staršie ako 60 rokov, a písm. d) daného § 68 oslobodzovalo od opevňovacích prác štátnych a verejných zamestnancov v činnnej službe.¹⁷

Napriek tomu sa vláda na zasadnutí 2. októbra 1944 uzniesla, že hoci štátni a verejní zamestnanci sú oslobodení od osobných úkonov podľa § 68 ods. 1 písm. d) citovaného zákona, predsa sa takíto zamestnanci majú zúčastniť na opevňovacích prácach vykonávaných na Slovensku, pokiaľ to výkon ich nevyhnutnej úradnej činnosti pripúšťal. Právny základ pre takúto účasť štátnych zamestnancov videla vláda v § 64 ods. 2 citovaného zákona. Zamestnanci NSS sa nezúčastňovali na predchádzajúcich opevňovacích prácach, hoci boli za tým účelom nadviazané styky s veliteľom Slovenskej pracovnej služby (SPS) plukovníkom Kručkom. Vo

¹⁶ Slovenský národný archív v Bratislave, Najvyšší správny súd 1939-1952. kartón č. 106.

¹⁷ Porovnaj § 68 zákona č. 131/1936 Sb. o obrane štátu.

svojej podstate však išlo o tak malý počet zamestnancov NSS, že pre SPS by to nemalo žiadny efekt.

Pre opevňovacie práce prichádzali totiž zo zamestnancov NSS do úvahy len zamestnanci mladší ako 60 rokov: Dr. Bittera; Dr. Laurinec; Dr. Pavlú; Dr. Buček; Schréter; Dr. Košťal; Dr. Jakubovits; Dr. Ratica; Ferjanček; Schmidt; Markovič; Ludvig a Kumičák. Predseda NSS Dr. Fritz, zamestnanci Karšay, Dr. Cserhelyi, Dr. Kočner spĺňali kritériá § 68 ods. 1 písm. b), pretože boli starší ako 60 rokov, a tak nepodliehali výkonu opevňovacích prác. Zamestnanci Galbavý a Rigo v tom čase už vykonali pracovnú povinnosť, a to Dr. Galbavý na Ministerstve vnútra a Rigo vo svojom bydlisku v Ivánke. Avšak aj z daných vyššie vymedzených zamestnancov, ktorí prichádzali do úvahy, boli niektorí telesne neschopní. Po preukázaní telesnej neschopnosti na základe lekárskeho svedectva ich obvodného lekára, najneskôr do 17. januára 1945, sa následne zbavili povinnosti nastúpenia k výkonu opevňovacích prác.

Celkovo stav zamestnancov NSS bol tak malý, že ich zaradenie na výkon opevňovacích prác by nemalo žiaden efekt, a práve naopak by sa tým poškodil záujem služby na NSS. Nakoľko NSS pojednával v trojčlenných alebo päťčlenných senátoch, vyžadovala sa prítomnosť skoro všetkých členov grémia. Nakoniec na základe vydaného uznesenia vlády z 2. októbra 1944, predseda NSS Dr. Fritz nariadil po porade s podpredsedom NSS Karšayom dňa 13. januára 1945 účasť mužských zamestnancov mladších než 60 rokov. Účasť na opevňovacích prácach mala trvať celkovo dva dni a všetko potrebné na tento výkon mal zabezpečiť senátny radca Dr. Jakubovits s činiteľmi, ktorí mali organizovať opevňovacie práce v Bratislave.

Dňa 21. marca 1945 Mestský notársky úrad v Bratislave adresoval Prezídium NSS tzv. povolanie k osobným úkonom pri opevňovacích prácach hlavného mesta Bratislavy. Išlo o povolanie zamestnancov mužského pohlavia vo veku 17 až 60 rokov pracujúcich na NSS k splneniu ich osobných úkonov pri opevňovacích prácach hlavného mesta Bratislavy. Zamestnanci mali byť na základe zoznamu rozdelení do dvoch skupín, realizujúcich výkon opevňovacích prác v stanovených turnusoch. Prvá skupina mala nastúpiť dňa 26. marca 1945 o 7.30 hodine na Vajnorskej ceste pri starých vojenských barakoch. Druhá skupina mala nastúpiť na prácu dňa 30. marca 1945 v tom istom čase a na spomínanom mieste. Obidve skupiny sa mali vymieňať striedavo a automaticky v práci až do ich odvolania. To znamenalo, že po prvej skupine nastúpila druhá skupina, po nej zase prvá skupina, a takýmto spôsobom sa mali striedať až do ich odvolania. Zoznam priradených zamestnancov NSS na výkon opevňovacích prác mesta Bratislavy, ktorý bol následne rozdelený do dvoch skupín, malo

Prezídium NSS predložiť bez meškania Mestskému notárskemu úradu v kancelárii č. 95. Treba poznamenať, že účasť štátnych zamestnancov na opevňovacích prácach sa mala organizovať tak, aby úradníci ministerstiev a im rovnako postavených úradov, ktorí boli pre riadny chod agendy nevyhnutne potrební, sa na opevňovacie práce nezadefovali. V prípade NSS sa nezadefovanie týkalo najmä referentov, pretože ich potreba pre zabezpečenie riadneho chodu agendy NSS bola nevyhnutná.

Celkovo teda z počtu devätnástich mužských zamestnancov vtedy pracujúcich na NSS boli napokon k výkonu opevňovacích prác hlavného mesta Bratislavy z roku 1945 povolani len traja zamestnanci.¹⁸

1.2.3. Ochrana inštitúcie NSS

V čase napätej situácie v dôsledku prebiehajúcej druhej svetovej vojny sa očakávalo, že územie Slovenského štátu, konkrétne hlavné mesto Bratislava, bude podliehať útočným leteckým náletom spojeneckých síl. Preto sa už v auguste roku 1943 začali preventívne prípravy možných evakuácií úradov sídliačich v hlavnom meste Slovenska. Medzi takéto úrady, ktoré mali byť z Bratislavy dočasne presídlené, patrili aj NSS, v tom čase sídliači na Kapucínskej ulici č. 63.

Presídlenie celého úradu NSS z Bratislavy pozostávalo z množstva materiálnych, ako aj legislatívnych úkonov, ktoré bolo potrebné zabezpečiť tak, aby mohol v novom sídle nerušene pracovať. Pre fungovanie súdu bolo potrebné zabezpečiť najmenej šesť veľkých miestností pre jeho úradovanie a obstarat' ubytovacie zariadenia pre všetkých jeho zamestnancov spolu s ich rodinnými príslušníkmi. Odhadovaný čas presťahovania sa NSS na dočasné miesto sa predpokladal na tri dni, v rámci ktorých sa zamýšľalo presťahovať len nevyhnutne potrebný nábytok, písacie stroje, koberce a cenné obrazy.¹⁹

V dôsledku vzniku brannej povinnosti sa dňa 21. apríla 1944 uzniesla Najvyššia rada obrany štátu v zmysle § 12 zákona č. 131/1936 Zb. z. a n. na potrebe premiestniť NSS z budovy Edlovoho dvora na Kapucínskej ulici. Malo sa za to, že NSS nevykonával žiadnu takú činnosť, ktorou by bol viazaný na Bratislavu. Jeho vyprázdnená budova mohla byť poskytnutá pre umiestnenie tých oddelení ústredných úradov, ktoré budú musieť ostať v Bratislave aj v čase všeobecnej evakuácie úradov z Bratislavy. Najvyššia rada obrany štátu ako orgán zabezpečujúci

---

¹⁸ Slovenský národný archív v Bratislave, Najvyšší správny súd 1939-1952, kartón č. 3.

¹⁹ Slovenský národný archív v Bratislave, Najvyšší správny súd 1939-1952, kartón č. 97.

evakuáciu úradov z Bratislavy navrhla, aby sa v zmysle evakuačného plánu NSS dočasne presídlil do Piešťan.²⁰

Podmienkou presunu NSS do Piešťan bolo vytvorenie osobitného predpisu, na základe ktorého by mohla vláda Slovenského štátu nariadením určiť za dočasné sídlo NSS iné miesto ako Bratislavu. Sídlo NSS v Bratislave bolo totiž určené ústavným zákonom č. 120/1940 Sl. z., ktorý rovnako ako zákon o obrane štátu č. 131/1936 Zb. z. a n. neodkazoval vo svojich ustanoveniach na zmocnenie, ktorým by sa dalo zabezpečiť preloženie sídla NSS.

Preto v čase evakuácie NSS bolo potrebné prijať osobitný predpis, ktorý by určoval právnu možnosť ustáliť za dočasné sídlo NSS namiesto doterajšieho zákonného sídla vyjadreného v § 1 zákona č. 120/1940 Sl. z. iné miesto. Takýmto zmocňujúcim právnym predpisom bol ústavný zákon č. 47/1944 Sl. z., ktorý v § 1 ods. 1 umožňoval vláde za brannej pohotovosti štátu vydať nariadenie, ktorým by sa definovalo dočasné sídlo NSS.²¹ Práve určenie dočasného sídla zabezpečovalo ustanovenie § 1 ods. 1 vládneho nariadenia č. 54/1944 Sl. z. podľa ktorého sa ustanovovalo, že: „*Dočasným sídlom Najvyššieho správneho súdu za brannej pohotovosti štátu sú Piešťany.*“ Konkrétne sa za dobu brannej pohotovosti štátu NSS nachádzal v budove Rímskokatolíckej ľudovej školy I, sídliacej na Vajanského ulici č. 2070.

Podklad na začatie činnosti NSS v Piešťanoch vychádzal zo spomínaného ústavného zákona č. 47/1944 Sl. z., ktorý v § 1 ods. 3 určoval, že: „*Začiatok činnosti Najvyššieho správneho súdu ako aj skončenie tejto činnosti v dočasnom sídle určí predseda Najvyššieho správneho súdu vyhláškou uverejnenou v Slovenskom zákonníku.*“ Práve s odkazom na príslušné ustanovenie predseda NSS dr. Gejza Fritz vydal vyhlášku č. 57/1944 Sl. z., ktorá obsahovala, že dňom 12. júna 1944 započne svoju dočasnú činnosť NSS v Piešťanoch.²²

V rámci dočasného odsunutia NSS od 12. júna 1944 z Bratislavy do Piešťan, boli zabraté výmery Okresného úradu v Piešťanoch pre účely ubytovania zamestnancov NSS izby v „Pavle vile“ na Svätoplukovej ulici č. 882 a jedna izba v dome Jána Vanču na Hlinkovej ulici č. 1011. Aj takýmto spôsobom sa zabezpečilo fungovanie NSS v Piešťanoch, kedy sa zamestnancom a ich rodinným príslušníkom zabezpečilo bezplatné ubytovanie. Počas doby

---

²⁰ Podľa § 9 zákona č. 131/1936 Sb. sa: „*K přípravě a organizaci obrany státu se zřizuje Nejvyšší rada obrany státu (zkráceně "NROS").*“

²¹ Porovnaj § 1 ods. 1 ústavného zákona č. 47/1944 Sl. z., o splnomocnení zmeniť sídlo Najvyššieho správneho súdu za brannej pohotovosti štátu.

²² Porovnaj vyhlášku predsedu Najvyššieho správneho súdu č. 57/1944 Sl. z., o určení začiatku činnosti Najvyššieho správneho súdu.

dočasného premiestnenia NSS v Piešťanoch patrili zamestnancom okrem iného aj náhrady niektorých výdavkov v zmysle § 1 vládneho nariadenia č. 30/1944 Sl. z.²³

Dočasne zriadený NSS v Piešťanoch úradoval v budove Rímskokatolíckej ľudovej školy celkovo menej ako tri mesiace. Charakteristickým znakom dočasne zriadeného NSS v Piešťanoch bolo, že všetky vydané rozhodnutia a opatrenia boli opatrené označením: "Najvyšší správny súd v Bratislave - toho času v Piešťanoch".²⁴ K premiestneniu NSS späť do úradnej budovy Edlov dvor v Bratislave došlo na základe príkazu prezidenta Jozefa Tisu zo dňa 11. septembra 1944, ktorý nariadil, aby sa NSS z Piešťan presťahoval "a to hneď" do svojich starých úradných miestností.²⁵ Následne už od 16. septembra 1944 NSS opäť úradoval v Bratislave v Edlovom dvore na Kapucínskej ulici č. 63.

1.2.4. Boj proti Slovenskému národnému povstaniu

Podľa § 64 ods. 5 zákona č. 131/1936 Zb. z. a n. o obrane štátu mali byť zo štátnych služieb prepustení všetci zamestnanci, ktorí boli v dôvodnom podozrení, že sa pridali k partizánskému hnutiu, keď i len tým, že za týmto účelom opustili svoj úrad. Z toho dôvodu vláda na svojom zasadnutí dňa 9. septembra 1944 sa uzniesla okrem prepustenia zamestnancov zo štátnych služieb podľa § 64 ods. 5 zákona o obrane štátu aj na pozastavení výplaty ich služobných pôžitkov. Výplata služobných pôžitkov mala byť zastavená všetkým zamestnancom, ktorí v čase výplaty neboli na svojich miestach v služobných úradoch, a to aj vtedy, ak u služobných zamestnancov nebolo podozrenie, že sa pridali k partizánom. Tento spôsob zaobchádzania so štátnymi zamestnancami bol uvedený v prípise Predsedníctva vlády č. 3575/2/1944 zo dňa 12. septembra 1944, ktorý bol adresovaný vo forme upovedomenia aj NSS (v tom čase premiestnenému do Piešťan).

Aplikácia tohto upovedomenia sa na NSS realizovala zastavením výplaty dvom zamestnancom NSS, a to Dr. Štefánikovi a Dr. Raticovi. Predsedníctvo NSS tento spôsob

---

²³ Podľa § 1 vládneho nariadenia č. 30/1944 Sl. z. „Zamestnancom uvedeným v § 18 patrí za brannej pohotovosti štátu, ak ich služobný úrad (jeho časť) presídli z dôvodov brannej pohotovosti štátu:

a) náhrada cestovného z miesta doterajšieho sídla úradu do miesta nového sídla úradu, prípadne do miesta úradne určeného, obdobne podľa ustanovení § 34 ods. 1 písm. a) a § 35 ods. 1 až 3 vládneho nariadenia č. 136/1943 Sl.z., ak sa skutočne presťahujú a ak neboli prepravení zadarmo;

b) náhrada za prepravu batožiny do miest uvedených pod písm. a) obdobne podľa ustanovení § 36 ods. 1 vládneho nariadenia č. 136/1943 Sl.z., ak im nebola batožina prepravená zadarmo;

c) diéta s prípadným nočným podľa času, ktorý bol potrebný na cestu do miesta uvedeného pod písm. a), obdobne podľa ustanovení §§ 20 až 29 vládneho nariadenia č. 136/1943 Sl.z.“

²⁴ Pozri ustanovenie § 1 ods. 2 vládneho nariadenia č. 54/1944 Sl. z., o dočasnom sídle Najvyššieho správneho súdu za brannej pohotovosti štátu.

²⁵ Pozri vládne nariadenie č. 149/1944 Sl. z., ktorým sa zrušuje vládne nariadenie č. 54/1944 Sl. z. o dočasnom sídle Najvyššieho správneho súdu za brannej pohotovosti štátu.

zastavenia výplaty odôvodnilo vo svojom prípise č. 1687-I-res.1944. zo dňa 12. septembra 1944. V danom prípise Predsedníctvo NSS oznámilo, z akých dôvodov nariadilo zastavenie udeľovania výplaty spomínaným dvom zamestnancom. Pri senátnom radcovi NSS Dr. Ivanovi Štefánikovi došlo k opusteniu jeho služobného miesta, keď dňa 29. augusta 1944 pod zámenkou choroby svojho syna odcestoval a viac sa už nevrátil. Opustením služobného miesta sa dopustil Dr. Štefánik porušenia § 64 ods. 2 v spojení s § 64 ods. 5 zákona č. 131/1936 Zb. z. a n., čím mu bola pozastavená výplata služobných pôžitkov a bolo voči nemu začaté disciplinárne stíhanie. Okrem spomínaného Dr. Štefánika bol neprítomný zo zamestnancov NSS ešte i sekretár-radca Dr. Jozef Ratica. Avšak proti Dr. Raticovi nebolo podozrenie, že by sa bol pridal k partizánskemu hnutiu. V tomto prípade u neho nastala neočakávaná situácia, keď odcestoval dňa 27. augusta 1944 pre svoju rodinu do Horného Smokovca v Tatrách, odkiaľ následkom partizánskych udalostí sa pre ťažkosti v doprave nemohol vrátiť. Preto z dôvodu nedostavenia sa na služobné miesto, mu bola pozastavená výplata služobných pôžitkov podľa uznesenia vlády z 12. septembra 1944 č. 3575/2/1944, a to dňom 31. augusta 1944.²⁶

Ak došlo následne k situácii prepustenia štátneho zamestnanca zo štátnej služby podľa § 64 ods. 5 zákona č. 131/1936 Zb. z. a n., mal byť takýto zamestnanec zaistený v zmysle § 16 zákona č. 50/1944 Sl. z. a mená takýchto zaistených zamestnancov oznámené Ústredni štátnej bezpečnosti.²⁷ Prepustenie v zmysle § 64 ods. 5 zákona č. 131/1936 Zb. z. a n. sa aplikovalo aj na štátnych zamestnancov, ktorí zložili sľub alebo prísahu partizánom alebo iným odbojovým skupinám.

Neskôr vo vzťahu k vyplácaniu služobných pôžitkov štátnych zamestnancov Predsedníctvo vlády prijalo novelu už prijatého prípisu č. 3575/2/1944 zo dňa 12. septembra 1944, a to formou jeho doplnenia. Doplnenie spočívalo v tom, že výplatu služobných pôžitkov bude možné vykonať aj v prípade, keď zamestnanec nebude síce v úrade, ale z bezpečne zistených okolností je zrejmé, že ten-ktorý zamestnanec sa nepridal k partizánskemu hnutiu, najmä ak bolo isté, že:

- a) zamestnanec je neprítomný v úrade pre nemoc,
- b) vykonáva bezpečnostnú službu v HG alebo iných obdobných útvaroch,
- c) zamestnanec len pre prerušenie dopravy sa nemohol vrátiť do úradu.²⁸

---

²⁶ Slovenský národný archív v Bratislave, Najvyšší správny súd 1939-1952. kartón č. 3.

²⁷ Porovnaj § 16 zákona č. 50/1944 Sl.z., o ochrane osobnej slobody, domového pokoja, ich dočasnom obmedzení, ako aj o obmedzení iných práv a slobôd.

²⁸ Slovenský národný archív v Bratislave, Najvyšší správny súd 1939-1952. kartón č. 3.

1.3. Hodnota rasy

Od momentu podriadenia sa prvého Slovenského štátu nacistickému Nemecku možno sledovať aj na území Slovenska prvky segregácie židovského etnika. Výrazným spôsobom sa tak začína preberať rétorika nadradenosti jednej rasy a to „árijskej rasy“.

1.3.1. Árijský pôvod

Už od roku 1939 sa predstavitelia Hlinkovej slovenskej ľudovej strany (HLS) výrazným spôsobom angažujú na obmedzovaní jednotlivých politických a občianskych právach občanov Slovenského štátu. Pričom práve tieto zásahy možno najviac sledovať pri riešení otázky postavenia Židov.

Keďže niektorí Židia boli majetní a ich postavenie vo verejnom živote bolo skutočne dominantné, bolo snahou Slovenského štátu, aby Židia ako menejcenná rasa boli čo možno najviac zatlačení do úzadia. Majetok Židov postupne prechádzal do rúk polovojenskej organizácie – HG. Už dňa 18. apríla 1939 došlo k prijatiu vládneho nariadenia č. 63/1939 Sl. z. ktorým sa vymedzoval pojem Žid.²⁹ Práve obmedzenie účasti Židov na verejnom živote bolo taxatívne stanovené vládny nariadením č. 136/1939 Sl. z. o úprave právneho postavenia židov. V zmysle tohto nariadenia sa zamedzilo Židom v pôsobení vo verejnej správe a vo funkciách sudcovských, okrem výnimky, ktorou bola možnosť vykonávať funkcie v náboženských židovských obciach.³⁰

Vo vzťahu k NSS v Bratislave možno povedať, že Židia neboli nikdy jeho zamestnancami. Dôvodom bolo nastavenie Slovenského štátu, ktoré kopirovalo od prvopočiatku prvky nacistického Nemecka a dokonca slovenské zákonodarstvo bolo v mnohých oblastiach obmedzujúcich Židov ešte prísnejšie. Samotní zamestnanci NSS boli povinní vyplňovať dotazníky o svojom pôvode a tým preukazovať nežidovský pôvod seba a svojich blízkych. Týmto spôsobom sa pod kontrolou HG zabezpečovala ochrana inštitúcie NSS pred potencionálnymi zamestnancami židovského pôvodu.³¹

---

²⁹ Pozri § 1 ods. 1 vládneho nariadenia č. 63/1939 Sl. z., ktorý definoval, že: „*Za žida sa pokladá bez ohľadu na pohlavie a štátnu príslušnosť: 1. kto je, alebo bol izraelitského vierovyznania, i keď po 30. októbri 1918 prestúpil na niektorú kresťanskú vieru, 2. kto je, alebo bol bez konfesie a pochádza aspoň z jedného rodiča izraelitského vierovyznania, 3. kto pochádza z osoby, uvedenej pod bodmi 1 alebo 2, (vyjmúc takého potomka, ktorý sám prestúpil na niektorú kresťanskú vieru pred 30. októbrom 1918), 4. kto uzavrel po dni účinnosti tohto nariadenia manželstvo s osobou, uvedenou pod bodmi 1 až 3, po dobu trvania tohto manželstva, 5. kto po dni účinnosti tohto nariadenia žije s osobou, uvedenou pod bodmi 1 až 3, v mimomanželskom spoločenstve, ako aj potomkovia, splodení v takomto spoločenstve.*“

³⁰ MALÝ, K. a kol. 1997. *Dějiny Českého a Česko-slovenského práva do roku 1945*. Praha: LINDE Praha a. s., 1997. 572 s. ISBN 80-7201-045-X. s. 390.

³¹ Slovenský národný archív v Bratislave, Najvyšší správny súd 1939-1952. kartón č. 14.

V septembri roku 1941 bol prijatý tzv. židovský kódex vo forme nariadenia č. 198/1941 Sl. z., ktoré ešte viac obmedzilo právne postavenie Židov vo vykonávaní prác vo verejných službách. Práve ustanovenie § 15 ods. 1 nariadenia č. 198/1941 Sl. z. upravovalo nespôsobilosť Žida k výkonu verejnej služby na NSS, a to tak, že: „Žid nesmie byť zamestnaný v službách štátu, taktiež v službách verejnoprávnych korporácií a verejných ustanovizní vôbec...“ Ak by samotný zamestnanec bol aj uznaný za Árijca ale jeho manželka by bola Židovka, znamenalo by to pre neho prepustenie zo služieb NSS, okrem prípadu, že by mu bola udelená výnimka podľa § 255 nariadenia č. 198/1941 Sl. z.³²

2. Zánik slovenského štátu a obnova suverenity ČSR

Po skončení druhej svetovej vojny sa Slovenský štát stáva súčasťou znovuobnovenej, v poradí už tretej ČSR. Veľkú zásluhu na znovuobnovení ČSR mala vtedajšia exilová vláda Edvarda Beneša nachádzajúca sa v Londýne. Podľa názoru prezidenta Beneša mníchovská dohoda, na podklade ktorej následne vznikol Slovenský štát, a to núteným spôsobom zo strany Nemecka, nebola platná, pretože ju nikdy československé Národné zhromaždenie neprijalo.³³ Dočasná exilová vláda prezidenta Beneša predstavovala počas rokov 1939-1945 stále zastúpenie Československej republiky aj napriek tomu, že vydávané dekréty prezidenta nemali žiadne ústavné zmocnenie a právny základ pred obdobia mníchovskej dohody.

Za podstatný zlom, ktorý viedol k obnove suverenity Československej republiky, možno považovať aj účasť Slovákov na protifašistickom odboji proti vlastnej kolaborujúcej vláde Slovenského štátu. Aj napriek neúspechu Slovákov počas Slovenského národného povstania vypuknutého dňa 29. augusta 1944 sa fašistický režim už dlho neudržel a pod vplyvom postupu sovietskych vojsk sa zrútil.³⁴

Po skončení druhej svetovej vojny a obnove suverenity Československa v roku 1945 pritom právnym základom správneho súdnictva v Čechách zostal zákon č. 164/1937 Zb. a na Slovensku v dôsledku recepčnej normy č. 1/1944 Zb. n. SNR ústavný zákon č. 120/1940 Sl. z. Po znovuobnovení suverenity ČSR v roku 1945 tak NSS naďalej pôsobil v Bratislave. Paralelne však pôsobil aj NSS v Prahe. Ich vzájomné vzťahy vyriešilo až presťahovanie pražského NSS do Bratislavy, t. j. zlúčenie súdov zákonom č. 166/1949 Zb. o sídle správneho súdu.³⁵

---

³² Pozri ustanovenie § 255 nariadenia č. 198/1941 Sl. z., o právnom postavení Židov.

³³ MALÝ, K. a kol. 1997. *Dějiny Českého a Česko-slovenského práva do roku 1945*. Praha: LINDE Praha a. s., 1997. 572 s. ISBN 80-7201-045-X. s. 403.

³⁴ VOJÁČEK, L. – KOLÁRIK, J. – GÁBRIŠ, T. 2011. *Československé právní dějiny (1918 – 1992)*. Bratislava: EUROKÓDEX, 2011. 424 s. ISBN 978-80-89447-42-8. s. 76.

³⁵ Slovenský národný archív v Bratislave, Inventár Najvyššieho správneho súdu 1939-1952.

So znovuoobnovením suverenity ČSR a nastolením demokratického režimu sa však v roku 1945 začína objavovať aj osobitný, retribučný model súdnictva. Išlo o model tzv. ľudového súdnictva na Slovensku, ktorého právnym základom sa stalo nariadenie SNR č. 33 z 15. mája 1945 o potrestaní fašistických zločincov, okupantov, zradcov a kolaborantov a o zriadení ľudového súdnictva. Podľa príslušného nariadenia SNR č. 33/1945 Zb. n. SNR sa mala vytvoriť v každom sídle okresu sústava okresných ľudových súdov a v sídlach národných výborov mali sídliť ľudové sudy. Celý proces mal byť zavŕšený vznikom Národného súdu ako čisto trestného súdu so sídlom v Bratislave, ktorý by súdil politicky exponované osoby podieľajúce sa na podpore fašistického režimu v Slovenskom štáte. Práve spomínaný Národný súd odsúdil do konca roku 1947 viac ako osem tisíc osôb, medzi ktorých sa radili aj niektorí členovia NSS v Bratislave.³⁶

V tejto časti príspevku predstavíme podstatu hodnoty demokracie, národa a štátu, pretavených v postavení a činnosti NSS v Bratislave, ktoré sa objavili ako súčasť panujúceho režimu v znovuoobnovennej ČSR v rokoch 1945-1948.

2.1. Hodnota demokracie

Oslobodené Československo sa po rokoch nastoleného totalitného nedemokratického režimu v Slovenskom štáte snaží hneď v prvých mesiacoch existencie obnovennej ČSR o navrátenie dovtedy obmedzovaných občianskych, politických práv a slobôd. V súvislosti so znovunastolením demokratického zriadenia sa začína objavovať potreba stíhania prívržencov fašistického režimu, v Slovenskom štáte vedených jedinou štátostranou – HSLS.³⁷ Prívržencami režimu panujúceho za čias totalitného Slovenského štátu boli pritom aj niektorí zamestnanci NSS v Bratislave.

Jedným z hlavných prívržencov nedemokratického režimu bol dr. Gejza Fritz, ktorý v pozícii prvého predsedu NSS v Bratislave strávil od jeho zriadenia viac ako päť rokov. Gejza Fritz sa narodil 19. septembra 1880 v Solivare ako súčasť dnešného Prešova. Celý svoj život zasvätil práci v oblasti práva. Po skončení vysokoškolského štúdia v odbore právo na univerzite v Kluži sa Fritz začína venovať advokácii, z ktorej neskôr prechádza do súdnictva. Ako sudca pracoval na súdoch v Prešove, Levoči, Turčianskom Svätom Martine a Turčianskych Tepliciach. V kariére sudcu pôsobil aj po vzniku prvej ČSR v roku 1918, a to ako sedriálny

---

³⁶ VOJÁČEK, L. – SCHELLE, K. 2014. *Slovenské právni dějiny*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014. 456 s. ISBN 978-80-7380-494-7. s. 324-325.

³⁷ LYSÝ, M. 2021. *Slovenské právne dejiny I. Vývoj ústavného a správneho práva na Slovensku od najstarších čias po súčasnosť*. Šamorín: Heuréka, 2021. 191 s. ISBN 978-80-8173-114-3. s. 165.

sudca v Prešove a neskôr ako hlavný sudca na súdnej tabuli v Košiciach. Jeho vzťah k strane HSĽS bol evidentný, čo možno u neho vnímať osobitne v zastávaní pozície poslanca za príslušnú stranu v Národnom zhromaždení a neskôr aj v Senáte Národného zhromaždenia prvej ČSR. Fritzov posun v štruktúrach HSĽS nabral na obrátkach v roku 1930, keď sa stal členom predsedníctva tejto strany. Počas krátkeho obdobia autonómie Slovenska v roku 1938/39 sa dr. Gejza Fritz stáva poslancom Snemu Slovenskej krajiny, fungujúceho neskôr ako zákonodarný orgán Slovenského štátu. Sympatizovanie a zároveň aj členstvo v HSĽS bolo pre Fritza prínosné, pretože na podklade tohto členstva sa už 11. marca 1939 stáva ministrom pravosúdia (spravodlivosti) autonómneho Slovenska a súčasne o tri dni na to 14. marca 1939, pokračuje v pozícii ministra pravosúdia už v Slovenskom štáte. V tom istom roku dňa 3. mája 1939 je aj v zmysle § 2 zákona č. 1/1939 Sl. z. menovaný vládou Slovenského štátu za prvého predsedu NSS v Bratislave.³⁸ Treba povedať, že dr. Gejza Fritz pôsobil súčasne aj na pozícii člena Štátnej rady ako poradného orgánu prezidenta. Sám nepatril k radikálnej vetve strany HSĽS, čo možno evidovať hlavne v tom, že mal veľký podiel na zachovaní parciálnej nezávislosti súdnictva počas existencie Slovenského štátu, a to aj ako osobnosť podieľajúca sa na miernejšom trestaní odporcov totalitného režimu. Práve za to bol následne v roku 1944 z pozície ministra pravosúdia odvolaný. K jeho skončeniu na pozícii ministra pravosúdia došlo okamihom vypuknutia SNP, čím sa de facto skončila vláda Vojtecha Tuku. Na pozícii predsedu NSS dr. Gejza Fritz však i naďalej zotrval, a to až do 31. júla 1945, kedy mu skončila služba u NSS v Bratislave.

K potrestaniu a zabezpečeniu denacifikácie - potrestaniu prívržencov fašistického režimu, ktorého podporovateľom bol aj dr. Gejza Fritz, sa novoobnovená tretia ČSR postavila spôsobom prijatia nariadenia č. 33/1945 Zb. nar. SNR o potrestaní fašistických zločincov, okupantov, zradcov a kolaborantov a o zriadení ľudového súdnictva. Práve podľa príslušného nariadenia č. 33/1945 Zb. SNR, sa zriadil Národný súd so sídlom v Bratislave, ktorý ako čisto trestný súd na základe obžaloby z 22. marca 1947 odsúdil dr. Gejzu Fritza na dvojročný trest odňatia slobody. Dôvodom jeho odsúdenia bolo v zmysle § 2 nariadenia č. 33/1945 Zb. SNR označenie dr. Gejzu Fritza Národným súdom za domáceho zradcu, a to s odôvodnením, že Fritz pôsobil ako člen Štátnej rady a ako minister fašistickej slovenskej vlády pôsobiacej od 14. marca 1939 v Slovenskom štáte. Dôležité skutočnosti, ktoré zohrali významnú úlohu pri uložení výmery trestu a jeho následnom zmiernení boli skutočnosti, že nikdy nespolupracoval

---

³⁸ Slovenský národný archív v Bratislave, Najvyšší správny súd 1939-1952, kartón č. 106.

s Nemcami, a rovnako tak ukrýval perzekvovaných Židov, a to najmä advokátov a sudcov, čím ich ochránil pred garantovanou deportáciou.³⁹

2.2. Hodnota národa

Jednou z priorit vyvíjajúcej sa Slovenskej národnej rady po roku 1945 bolo urýchliť postup riešenia jednotlivých problémov, osobitne vyriešenia otázok týkajúcich sa postavenia nemeckej a maďarskej národnosti.⁴⁰ Československí predstavitelia sa po obnovení ČSR rozhodli pristúpiť k radikálnym riešeniam, založeným na postupnom prijímaní nariadení obmedzujúcich československé štátne občianstvo, a to príslušníkom národnostných menšín. Takýmto spôsobom sa mala ČSR obnoviť ako suverén bez neslovanských nepriateľských menšín, a tak zabezpečiť podiel na moci prioritne pre občanov slovenskej národnosti.

Zákaz zamestnávať zamestnancov inej ako slovenskej národnosti bol aplikovaný aj na NSS v Bratislave. Príslušný súd vystupujúci v pozícii ústredného úradu pre celé územie Slovenska mal rovnako ako aj iné úrady v zmysle nariadenia č. 44/1945 Zb. nar. SNR z 25. mája 1945, povinnosť upravovať služobné pomery svojich zamestnancov a to osobitne maďarského a nemeckého pôvodu. Podľa § 2 nariadenia č. 44/1945 Zb. nar. SNR sa štátni zamestnanci nemeckej alebo maďarskej národnosti prepúšťali zo služieb bez akýchkoľvek nárokov vyplývajúcich im zo služobného pomeru, a to ak prepúšťaný zamestnanec nespĺňal podmienky podľa § 2 ods. 4 citovaného nariadenia na uplatnenie výnimky, ktorá by ho oslobodzovala spod prepustenia.⁴¹ Tento spôsob realizácie núteného ukončenia služobného pomeru sa pokúsime ilustrovať na príklade prepustenia a súčasne znovu prijatia do služby sudcu dr. Juraja Bitteru, ktorý pôsobil v rokoch 1939 – 1949 na NSS v Bratislave v pozícii senátneho radcu.

Dr. Juraj Bittera sa narodil dňa 6. júna 1890 v Banskej Bystrici. Bittera bol právnikom a notárom maďarskej národnosti. Väčšinu svojho pracovného života strávil v pozícii sudcu. Na NSS v Bratislave pôsobil od 3. mája 1939, kedy ho vláda Slovenského štátu menovala za senátneho radcu. Počas Slovenského štátu vystupoval ako člen maďarskej strany, pričom nikdy sa nehlásil k fašistického ľudáckemu režimu, ale skôr sa prejavovalo jeho antifašistické zmýšľanie, keď otvorene prejavoval nesúhlas s Tisovským režimom. Bitterova maďarská

---

³⁹ Gejza Fritz aj v dôsledku výnimky upravenej v ustanovení § 6 nariadenia č. 33/1945 Zb. SNR, vyviazol s čo možno najmenším možným trestom aj napriek tomu, že jeho príslušnosť k HSEŠ napĺňala odôvodnenie na aplikáciu trestu smrti.

⁴⁰ VOJÁČEK, L. – SCHELLE, K. 2014. *Slovenské právni dejiny*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014. 456 s. ISBN 978-80-7380-494-7. s. 328.

⁴¹ Porovnaj ustanovenie § 2 nariadenia č. 44/1945 Zb. SNR, o úprave služobného pomeru štátnych a verejných zamestnancov.

národnosť zohrala hlavnú úlohu pri jeho prepustení zo štátnej služby znovuobnovenej ČSR. Prepustenie sa realizovalo na podklade § 2 ods. 1 nariadenia č. 44/1945 Zb. nar. SNR, kedy mu bol vydaný Predsedníctvom SNR prepúšťací dekrét obsahujúci, že dňom 26. júna 1945 sa končí jeho služobný pomer.⁴² Voči príslušnému prepúšťaciemu dekrétu sa Bittera odvolal v zmysle § 2 ods. 4 citovaného nariadenia, s poukazom na svoj boj proti fašizmu a žiadal o poskytnutie výnimky z jeho prepustenia zo štátnej služby.⁴³ Po podaní odvolania sa Predsedníctvo SNR uznieslo na tom, že dr. Jurajovi Bitterovi bude skutočne poskytnutá výnimka z jeho prepustenia – pod podmienkou, že príslušná preverovacia komisia zriadená pri Predsedníctve SNR zistí jeho štátnoobčiansku spoľahlivosť. Výsledným rozhodnutím zo dňa 25. septembra 1945, ktorým sa potvrdila Bitterova štátnoobčianska spoľahlivosť, sa vykonalo znovuprijatie do služieb NSS v Bratislave. Z tohto dôvodu mohol pokračovať vo svojej službe s odôvodením, že k prepusteniu nikdy fakticky nedošlo. Neskôr v roku 1948 sa dr. Juraj Bittera v zmysle podanej reslovakizačnej prihlášky stáva spätne na základe ústavného dekrétu prezidenta z 2. augusta 1945 č. 33 Zb. občanom slovenskej národnosti.⁴⁴

Z príslušného typového príkladu týkajúceho sa presadzovania hodnoty národa je zrejmé, že aj keď cieľom znovu obnovenej ČSR bolo zamedziť zamestnávať iné osoby ako slovenskej národnosti, nie vždy sa tomu dalo zabrániť a nie vždy to bolo možné a vhodné. Sám NSS v Bratislave si nemohol dovoliť prepustiť zamestnancov nemeckej alebo maďarskej národnosti len z dôvodu, že mu to tak prikazovali nariadenia, obzvlášť, keď samotný zamestnanec bol svojimi skúsenosťami a odbornými znalosťami potrebný na zabezpečovanie fungovania NSS.

2.3. Hodnota štátu

Po znovuobnovení suverenity Československej republiky mali zamestnanci NSS povinnosť, už po druhýkrát v ére fungovania NSS v Bratislave, skladať sľub vernosti. Tentokrát však príslušný sľub vernosti už nebol adresovaný Slovenskému štátu ale z jeho znenia podľa § 10 nariadenia č. 44/1945 Zb. nar. bolo evidentné, že príslušný sľub bol skladaný voči tretej ČSR.⁴⁵

---

⁴² Dôvodom Bitterovho prepustenia podľa § 2 ods. 1 nariadenia č. 44/1945 Zb., bolo že: „*Štátni a verejní zamestnanci nemeckej alebo maďarskej národnosti prepúšťajú sa zo služieb bez akýchkoľvek nárokov, vyplývajúcich zo služobného pomeru.*“

⁴³ Pozri § 2 ods. 4 nariadenia č. 44/1945 Sb. nar. SNR, o úprave služobného pomeru štátnych a verejných zamestnancov.

⁴⁴ Slovenský národný archív v Bratislave, Najvyšší správny súd 1939-1952, kartón č. 106.

⁴⁵ Porovnaj ustanovenie § 10 nariadenia č. 44/1945 Sb. SNR, o úprave služobného pomeru štátnych a verejných zamestnancov.

Sľub vernosti zamestnanca NSS v Bratislave z roku 1945 znel takto: „*Sľubujem na svoju česť a svedomie, že budem verný /á/ a poslušný /á/ Československej republike, jej vláde a Slovenskej národnej rade, že budem zachovávať platné zákony a nariadenia a plniť svedomite a nestranné svoje úradné povinnosti, že úradné tajomstvo neprežradím a vo všetkom konaní budem dbať len v prospech štátu a národa.*“ Vyslovením sľubu príslušným zamestnancom do rúk predsedu NSS a jeho následných zachytením v tlačenej podobe na pôde predsedníctva NSS v Bratislave sa automaticky zaväzoval zamestnanec k plneniu povinností v prospech ČSR.⁴⁶

3. Súrak NSS v Bratislave

Obdobie po februári roku 1948 môžeme charakterizovať ako prevrat, ktorý viedol k nastoleniu nového komunistického režimu. K moci sa dostáva Komunistická strana Československá (KSC), čím sa na dlhých štyridsať rokov prerušuje demokratický vývoj na území Slovenska.⁴⁷ Tento novonastolený režim vedený KSC sa ideologicky pretavil aj do následnej poslednej fázy, predznamenujúcej koniec existencie NSS v Bratislave.

Systém ľudovej demokracie považoval inštitúciu správneho súdu za nepotrebnú, a to z dôvodu, že v rámci socialistickej spoločnosti štát a občan nemajú protichodné záujmy, a občana nie je potrebné chrániť pred štátnymi zásahmi. Zároveň aj postupným naplňaním hospodárskych plánov ČSR dochádza k odlivu zamestnancov do výroby, s čím je spojený aj problém úbytku administratívnych zamestnancov, pracujúcich na NSS v Bratislave.

Aj keď spočiatku prispôsobovanie sa novému ľudovodemokratickému zriadeniu nespôsovalo NSS väčšie problémy, faktom bolo, že koncepcia správneho súdnictva sa pripravovala na reorganizáciu. Podstatou tejto reorganizácie bolo zlúčenie pražského NSS s bratislavským NSS, čím sa mal vytvoriť jednotný celoštátny súd so sídlom v Bratislave. Tento spôsob reorganizácie správneho súdnictva sa realizoval na podklade § 137 Ústavy z 9. mája (č. 150/1948 Zb.), ktorá položila základy pre § 1 zákona č. 166/1949 Zb. o sídle správneho súdu.⁴⁸

Reorganizácia však v podstate mala postupnými krokmi viesť k upúšťaniu od využívania inštitúcie NSS. Skutočnosťou, ktorá viedla v roku 1952 k zániku inštitúcie NSS v Bratislave bolo, že dňa 1. januára 1953 nadobudol účinnosť ústavný zákon č. 64/1952 Zb. o súdoch a prokuratúre, pričom jeho obsah už nezahŕňal právnu úpravu NSS a ani správneho

---

⁴⁶ Slovenský národný archív v Bratislave, Najvyšší správny súd 1939-1952. kartón č. 103.

⁴⁷ VOJÁČEK, L. – SCHELLE, K. 2014. *Slovenské právni dějiny*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014. 456 s. ISBN 978-80-7380-494-7. s. 330.

⁴⁸ Podľa § 1 zákona č. 166/1949 Sb. sa: „*Za sídlo Správneho súdu (§ 137, ods. 1 Ústavy) sa určuje Bratislava.*“

súdnicstva.⁴⁹ Naň nadviazal zákon č. 65/1952 Zb. o prokuratúre, ktorý v zmysle jeho generálnej klauzuly aplikovanej v § 18 ods. 2 derogoval všetky doposiaľ vydané predpisy o správnom súde.⁵⁰

3.1. Hodnota režimu

Už po tretíkrát v priebehu niekoľkých rokov existencie NSS v Bratislave mali v roku 1948 jeho zamestnanci povinnosť zložiť služobnú prísahu novonastolenému režimu. Sľub vernosti ľudovodemokratickej republike sudcu NSS znel takto: „*Prisahám na svoju česť a svedomie, že budem verný Československej republike, jej ľudovodemokratickému zriadeniu, jej prezidentovi a jej vláde, že súc viazaný len právnym poriadkom ľudovej demokracie, budem zachovávať zákony a nariadenia Československej republiky a vykladať ich v duchu Ústavy i zásad ľudovodemokratického zriadenia, že budem rozhodovať neustranne a podľa svojho najlepšieho presvedčenia, že od pilného a svedomitého plnenia povinností sudcovského úradu sa ničím nedám odvrátiť a že budem prísne zachovávať úradné tajomstvo a pri každom svojom konaní budem mať vždy na zreteli len prospech republiky a jej ľudu. Tak prisahám.*“⁵¹ Uvedené potvrdzuje, že šlo nielen o prísahu štátu, ale v podstate i jeho ideológii a Komunistickej strane ako jedinému oprávnenému vykladačovi zásad ľudovodemokratického zriadenia.

3.2. Hodnota triednosti

Automaticky po prevrate si komunisti začínajú budovať silný totalitný štát. Upevňovanie moci v štáte KSČ sa prejavovalo aj potrebou zhospodárnenia výroby. Preto už v roku 1948 za účelom získavania pracovných síl pre naplnenie potrieb prvého päťročného hospodárskeho plánu sa postupne uvoľňujú štátni zamestnanci do výroby. Postupnými krokmi sa tak začína manuálna práca v duchu marxizmu-leninizmu uprednostňovať na úkor intelektuálnej práce.⁵²

Zámer preradovania zamestnancov do výroby za účelom naplnenia hospodárskych plánov socialistickej ČSR sa dotkol aj NSS v Bratislave. O prvotnom uznesení vlády zo dňa 14. decembra 1948 o znižovaní počtu verejných zamestnancov a o uvoľnení verejných zamestnancov do výroby môžeme povedať, že išlo zatiaľ len o spôsob dobrovoľného

---

⁴⁹ GEFFERTO VÁ, H. 2021. Dispozičná zásada v kontexte historického vývoja správneho súdnicstva. In *HISTORIA ET THEORIA IURIS. Vedecký časopis venujúci sa právnym dejinám, právnej teórii a príbuzným oblastiam* [online]. 2021, vol. 13, no. 1, p. 15 – 35. [cit. 2023-12-12]. Dostupné na internete: <https://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/HTI_2021-I.pdf>. ISSN 1338-0753. s. 25 – 26.

⁵⁰ Porovnaj ustanovenie § 18 ods. 2 zákona č. 65/1945 Sb., o prokuratúre.

⁵¹ Slovenský národný archív v Bratislave, Najvyšší správny súd 1939-1952. kartón č. 101.

⁵² Slovenský národný archív v Bratislave, Najvyšší správny súd 1939-1952. kartón č. 5.

uvolňovania zamestnancov. Príslušné uznesenie vlády umožňovalo verejným zamestnancom využiť možnosť zhlásiť sa najneskôr do 28. februára 1949 do výroby s možnosťou ich samostatného výberu závodu, v ktorom mali už ako preradení zamestnanci pracovať. Keďže NSS v Bratislave disponoval v roku 1948 len časťou administratívnych zamestnancov a sudcov, ktorí pochopiteľne nemali záujem zúčastňovať sa na preradovaní do výrobných závodov, tak ani k žiadnemu preradeniu zo strany administratívnych zamestnancov neprišlo. Rovnako ani príloha vládneho uznesenia zo dňa 14. decembra 1948 o znižovaní počtu verejných zamestnancov a o uvoľnení verejných zamestnancov do výroby neukladala povinnosť správne mu súdu prevádzať jeho zamestnancov do výroby.⁵³ Aj napriek samotnému neznižovaniu stavu zamestnancov na NSS spôsobom ich preradovania do výroby sa však počet zamestnancov v priebehu rokov 1948 až 1951 znižoval. Tento stav zníženia počtu zamestnancov možno pripisovať ťaživej situácii na NSS, pod ktorú sa pripísal hromadný odchod zamestnancov do výslužby, a taktiež aj ich zdravotná indisponovanosť. K tomuto všetkému ešte väčšmi prispela aj ústredná kádrová komisia vedúcej politickej strany KSC, pretože práve ona zodpovedala za to, ako sa mal v nasledujúcom období už poddimenzovaný NSS dopĺňať novými zamestnancami. K očakávanému rozšíreniu zamestnancov NSS pritom nedošlo, pretože to nebolo uznané príslušnými činiteľmi KSC za žiadúce a tak bol postupne NSS v Bratislave odsúdený k zániku.⁵⁴

Intenzívny spôsob preradovania zamestnancov NSS do výroby sa uskutočňoval až v priebehu roku 1951, kedy sa inštitúcia NSS v Bratislave so svojím už i tak nízkym počtom zamestnancov dostala do svojej konečnej fázy existencie. Táto forma prevodov zamestnancov NSS v Bratislave sa realizovala na podklade smernice vydanéj na základe uznesenia vlády zo dňa 29. júna 1951, ktorou sa realizoval prevod administratívnych zamestnancov z celej ČSR do produktívnej práce. Cieľom príslušnej smernice bolo do konca roku 1951 uvoľniť až 77 500 administratívnych zamestnancov, nachádzajúcich sa vo všetkých výrobných i nevýrobných úsekoch štátnej správy, do produktívnej práce. Pri prevodoch administratívnych zamestnancov, a to predovšetkým mužov, sa získavali tzv. stále pracovné sily, ktoré vykonávali produktívne práce, a to najmä v priemyselnej výrobe.

Samotný zamestnanec NSS mal na výber z dvoch možností jeho preradenia do výroby. Prvou a najčastejšie využívanou možnosťou bola dobrovoľná forma prestúpenia do výroby, a to najneskôr do 30. septembra 1951. Ak príslušný administratívny zamestnanec využil túto dobrovoľnú možnosť presunu, mal možnosť zvoliť si konkrétne výrobné odvetvie, prípadne i

---

⁵³ Tamže.

⁵⁴ Slovenský národný archív v Bratislave, Najvyšší správny súd 1939-1952. kartón č. 20.

samotný závod, v ktorom chcel pracovať, ale samozrejme pod podmienkou naplnenia potreby závodu, ktorý skutočne stál o jeho služby. Samotný služobný pomer preradeného administratívneho zamestnanca NSS bol rozviazaný až momentom nástupu do nového zamestnania. Ďalšou výhodou, ktorá pre dobrovoľne preradovaných zamestnancov pôsobila ako motivácia k dobrovoľnému podaniu si žiadosti o preradenie bola skutočnosť, že každý ústredný úrad a teda rovnako aj NSS v Bratislave, každému svojmu preradenému zamestnancovi poskytoval plat za tri mesiace odo dňa nastúpenia do produktívnej práce. Druhou možnosťou, ktorú administratívni zamestnanci až tak často nevyužívali, pretože nezabezpečovala vyššie spomínané výhody, bola situácia, kedy sa zamestnanec dobrovoľne nepreradil do 30. septembra 1951 k niektorému výrobnému závodu. To znamenalo, že administratívny zamestnanec, ktorý nevyužil variantu dobrovoľného presunu do výroby sa v konečnom dôsledku aj tak musel núteno podriaďiť preradeniu jeho zaradením do niektorého závodu podľa potrieb plánov pracovných síl. Tento spôsob núteného preradenia do výroby bol realizovaný po tom, čo samotný NSS v Bratislave vypovedal služobný pomer svojim administratívnym zamestnancom. Tento spôsob núteného preradenia do výroby sa realizoval do siedmich dní po skončení výpovednej lehoty zamestnanca NSS.⁵⁵

Záverom možno dôvodiť, že inštitúcia NSS v Bratislave zanikala postupne - formou či už núteného alebo dobrovoľného preradenia zamestnancov do výrobných závodov. Pôsobením núteného preradenia boli napokon všetci administratívni zamestnanci NSS preradení do výroby. Ich útočiskom sa stali výrobné závody, ako boli napríklad závody pre vodohospodárske stavby a závody pre priemyselné stavby pôsobiace pod národným podnikom – Československými stavebnými závodmi.

Záver

Ako možno vyvodit' z obsahu nášho príspevku venovaného analýze troch hodnotových zlomov v dejinách NSS v rámci jeho fungovania na území Slovenska, inštitúcia NSS v Bratislave bola v každom jednom z troch období ovplyvnená hodnotami nastoleného režimu. Podstata príslušných hodnôt sa pretavovala do fungovania NSS v čase existencie Slovenského štátu, v čase znovuoobnovenej povojnovej ČSR a napokon aj v období po nástupe komunistického režimu k moci. V každom jednom z troch hodnotových zlomov sme sa snažili poukázať, akým spôsobom sa aj inštitúcia NSS prispôbovala konkrétnemu režimu, ktorý panoval na Slovensku.

---

⁵⁵ Slovenský národný archív v Bratislave, Najvyšší správny súd 1939-1952. kartón č. 17.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Monografie a učebnice:

LYSÝ, M. 2021. *Slovenské právne dejiny I. Vývoj ústavného a správneho práva na Slovensku od najstarších čias po súčasnosť*. Šamorín: Heuréka, 2021. 191 s. ISBN 978-80-8173-114-3.

MALÝ, K. a kol. 1997. *Dějiny Českého a Česko-slovenského práva do roku 1945*. Praha: LINDE Praha a. s., 1997. 572 s. ISBN 80-7201-045-X.

VOJÁČEK, L. – KOLÁRIK, J. – GÁBRIŠ, T. 2011. *Československé právne dejiny (1918 – 1992)*. Bratislava: EUROKÓDEX, 2011. 424 s. ISBN 978-80-89447-42-8.

VOJÁČEK, L. – SCHELLE, K. 2014. *Slovenské právní dějiny*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014. 456 s. ISBN 978-80-7380-494-7.

Periodiká a zborníky:

GEFFERTOVÁ, H. 2021. Dispozičná zásada v kontexte historického vývoja správneho súdnictva. In *HISTORIA ET THEORIA IURIS. Vedecký časopis venujúci sa právnym dejinám, právnej teórii a príbuzným oblastiam* [online]. 2021, vol. 13, no. 1, p. 15 – 35. [cit. 2023-12-12]. Dostupné na internete: <https://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/HTI_2021-I.pdf>. ISSN 1338-0753.

Archívne pramene a zbierky právnych predpisov:

Slovenský národný archív

Slovenský zákonník (1939-1945)

RODOVÁ ROVNOSŤ AKO ZÁKLADNÁ HODNOTA PRÁVA EÚ

GENDER EQUALITY AS A FUNDAMENTAL VALUE OF EU LAW

Mária Kevická¹

Abstrakt

Príspevok v rámci medzinárodnej vedeckej konferencie Banskobystrické zámocké dni práva sa venuje aktuálnym otázkam jednej zo základných hodnôt Európskej únie, a to hodnoty rodovej rovnosti. Konkrétne, rovnosti medzi ženami a mužmi. Rodová rovnosť je v príspevku skúmaná z hľadiska právneho základu, cieľov, dosiahnutých výsledkov v rámci činnosti EÚ a z pohľadu aktuálnych otázok, ktorým čelí. Príspevok je doplnený o stav judikatúry ESD. Rodová rovnosť je základná hodnota všetkých európskych politík a európskej integrácie.

Kľúčové slová

Rodová rovnosť, Európska únia, ciele EÚ, hodnoty EÚ, Stratégia pre rodovú rovnosť, Európsky inštitút pre rodovú rovnosť (EIGE)

Abstract

The contribution within the international scientific conference Banskobystrické zámocké dni práva deals with the current issues of one of the fundamental values of the European Union, namely the value of "Gender equality". Specifically, equality between women and men. In the contribution, gender equality is examined from the point of view of the legal basis, goals in terms of results within the EU activity and the view of the current issues that remain. The article also contains interesting cases of Court of Justice of the European Union (CJEU). Gender equality is a fundamental value of all European policies and European integration.

Keywords

Gender equality, European Union, the Union's aims, the Union's values, The Gender Equality Strategy, European Institute for Gender Equality

Úvod

Európska únia, partnerstvo 27 európskych krajín, je hospodársky a politický celok, ktorý vznikol za účelom politickej, hospodárskej a sociálnej integrácie. V rámci Európskej únie žije na území viac ako 4 milióny km² žije približne 448,4 mil. ľudí, čo je 6 % svetovej populácie. K 1. januáru 2020 bolo na základe informácií Štatistického úradu Slovenskej republiky v EÚ

---

¹ JUDr. Mária Kevická, PhD., vysokoškolská pedagogička, Katedra medzinárodného, európskeho práva a právnej komunikácie, Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica, Právnická fakulta

219 miliónov mužov a 229 miliónov žien, čo zodpovedá pomeru 104,7 žien na 100 mužov, to znamená, že bolo o 4,7 % viac žien ako mužov. Vo všetkých členských štátoch, s výnimkou Malty, Luxemburska, Švédska a Slovinska, žilo viac žien ako mužov.² Napriek tomu, že je v Európskej únii viac žien ako mužov, stále dochádza k diskriminácii žien. Mnoho rodových nerovností sa stalo v priebehu času natoľko bežnými a samozrejmými, že nie sú vôbec spochybňované, resp. sú považované za štandard či normu usporiadania spoločenských vzťahov.³

Európska únia a jej predstavitelia si uvedomujú problém rodovej nerovnosti, preto sa snažia túto nerovnoprávnosť, resp. toto porušovanie ľudských práv, odstrániť. Každá demokratická spoločnosť, ktorá ochráni ľudské práva by nemala obchádzať ani ochranu princípu rovnosti.

Pri skúmaní rodovej rovnosti ako základnej hodnoty Európskej únie vychádzame z vopred formulovaných hypotéz:

1. rodová rovnosť je jedna zo základných hodnôt Európskej únie a jej dodržiavanie je chránené cieľmi Európskej únie,
2. Európska únia môže pomocou vhodne zvolenej stratégie prispieť k odstráneniu rodovej diskriminácie v rámci svojich členských štátov.

1. ZAKOTVENIE PRINCÍPU RODOVEJ ROVNOSTI V PRIMÁRNOM PRÁVE EÚ

Podstatu Európskej únie tvoria jej ciele a hodnoty. Vymedzenie hodnôt a ich rešpektovanie je dôležitou súčasťou procesu európskej integrácie, keďže len jasné vedomie a rešpektovanie hodnôt, na ktorých bola založená EÚ, najmä zo strany orgánov a inštitúcií EÚ, môže zabezpečiť aj plnú legitimitu jej fungovania. Ciele treba pojmovo odlišovať od motívov a hodnôt. Ciele a motívy odpovedajú na dôvody vzniku EÚ a k čomu má organizácia smerovať.⁴ Ciele a hodnoty tvoria právny rámec fungovania Únie a sú definované v primárnom práve Európskej únie, t.j. v zakladajúcich Zmluvách a v Charte základných práv Európskej únie. Všetky legislatívne a nelegislatívne akty rôznej právnej sily musia byť v súlade s cieľmi a hodnotami Európskej únie, ktoré určujú základný smer pre politiku a právne predpisy Únie.

---

² <http://vizualizacia.statistics.sk/demography/v1.0/bloc-1b.html?lang=sk>

³ BITTNEROVÁ, N. *Právna interpretácia rodovej rovnosti*. Praha: Wolters Kluwer, ČR, 2021, ISBN: 978-80-7552-255-9 (e-pub) s. 1/6 (úvod)

⁴ KARAS, V. – KRÁLIK, A.: *Právo Európskej únie*. Praha. C. H. Beck, 2012. 53 s ISBN 978-80-7179-287-1.

Všeobecné ciele sú stanovené v preambule Zmluvy o Európskej Únii. Patrí medzi ne:

- (i) prehĺbenie solidarity medzi národmi pri rešpektovaní národnej histórie, kultúry a tradícií,
- (ii) posilňovanie demokracie a účinného fungovania jej orgánov,
- (iii) posilnenie a zblíženie ekonomík,
- (iv) zavedenie hospodárskej a menovej únie, vrátane jednotnej a stabilnej meny,
- (v) podpora hospodárskeho a sociálneho pokroku so zreteľom na trvalo udržateľný rozvoj, vnútorný trh, posilnenie súdržnosti a ochrany životného prostredia,
- (vi) zavedenie spoločného občianstva pre občanov jednotlivých členských štátov,
- (vii) spoločná zahraničná a bezpečnostná politika,
- (viii) voľný pobyt osôb.

Článok 3 (pôvodný článok 2 ZEÚ⁵) uvádza: „**Cieľom Únie je presadzovať mier, svoje hodnoty a blaho svojich národov.**“

Ďalšie ciele v zmysle čl. 3 ZEÚ sú: (i) vytvorenie priestoru slobody, bezpečnosti a spravodlivosti bez vnútorných hraníc, (ii) vytvorenie vnútorného trhu, snaha o trvalo udržateľný rozvoj Európy, o sociálne trhové hospodárstvo a o vysokú úroveň ochrany životného prostredia, (iii) **boj proti** sociálnemu vylúčeniu a **diskriminácii, rovnosti žien a mužov**, solidarity medzi generáciami a ochrany práv dieťaťa, (iv) vytvorenie hospodárskej a menovej únie, (v) potvrdzovanie a podpora hodnôt Únie vo vzťahoch s ostatnými krajinami sveta a (iv) rešpektovanie bohatej kultúrnej a jazykovej rozmanitosti a zveľaďovanie kultúrneho dedičstva Európskej Únie.

Vo vzťahoch so zvyškom sveta má EÚ tieto ciele: (i) **podporovať a presadzovať svoje hodnoty** a záujmy, (ii) prispievať k mieru, bezpečnosti a udržateľnému rozvoju Zeme, (iii) prispievať k solidarite a vzájomnému rešpektovaniu sa národov, voľnému a spravodlivému obchodu, odstráneniu chudoby a **ochrane ľudských práv**, (iv) dôsledne dodržiavať medzinárodné právo.

Hodnoty Európskej únie, na ktorých je založená, sú obsiahnuté v článku 2 ZEÚ, ktorý uvádza: „**Únia je založená na hodnotách úcty k ľudskej dôstojnosti, slobody, demokracie,**

---

⁵ Zmluva o Európskej únii podpísaná 7. februára 1992 v Maastrichte v znení zmien Lisabonskej zmluvy

rovnosti, právneho štátu a rešpektovania ľudských práv vrátane práv osôb patriacich k menšinám. Tieto hodnoty sú spoločné členským štátom v spoločnosti, v ktorej prevláda pluralizmus, nediskriminácia, tolerancia, spravodlivosť, solidarita a rovnosť medzi ženami a mužmi.“

Hodnoty EÚ sú ďalej stanovené v Zmluvách (Zmluve o Európskej únii a Zmluve o fungovaní Európskej únie) a v Charte základných práv Európskej únie.

Európska únia sa hlási prostredníctvom cieľov a hodnôt k podpore rovnosti (o.i aj rodovej rovnosti) medzi všetkými svojimi občanmi. Európska únia si už vo svojom primárom práve stanovila svoj záväzok k ustanoveniu rovnosti, ktorý stanovuje stav, ktorý má v modernej spoločnosti existovať. Rovnosť je chápaná rôzne: ako rovnosť pohlaví, rodová rovnosť, etnická rovnosť, rovnosť príležitostí či boja proti diskriminácii. Pluralizmus a multikulturalizmus sú charakteristické črty Európskej únie. Európska únia je postavená na rozmanitosti kultúr, jazykov a tradícií členských štátov a pritom na dodržiavaní princípu rovnosti. Motto Európskej únie „*Zjednotení v rozmanitosti*“, ktoré sa začalo používať v roku 2000, symbolizuje spojenie Európanov vo forme Európskej únie s cieľom žiť v mieri a prosperite a využívať výhody rozličnosti kultúr, tradícií a jazykov európskeho kontinentu.⁶

2. POJEM RODOVÁ ROVNOSŤ

Pojem rodová rovnosť znamená zjednodušene rovnosť v postavení žien a mužov. Ženy a muži by mali mať rovnaké postavenie vo všetkých oblastiach spoločenského života. Pri hlbšom skúmaní otázky rodovej rovnosti je nevyhnutné si uvedomiť rozdiel medzi pojmami pohlavie a rod. Pohlavie odkazuje výlučne na biologické charakteristiky a považuje ich za pôvod všetkých odlišností medzi mužmi a ženami. Rod odkazuje na také odlišnosti, ktoré sú podmienené či vytvárané spoločnosťou a dynamicky sa menia tak, ako sa menia podmienky života spoločnosti. Rozlíšenie medzi pohlavím a rodom, tak ako je v súčasnosti chápané, nepopiera existenciu biologickej odlišnosti pohlaví, práve naopak, stavia na nich. Pohlavie a rod bývajú často používané ako synonymá, čo však nepovažujeme za správne.⁷ Pre limitáciu dĺžky príspevku sa však týmto odlišnostiam nebudeme hlbšie venovať.

---

⁶ https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/symbols/eu-motto_sk

⁷ BITTNEROVÁ, N. *Právna interpretácia rodovej rovnosti*. Praha: Wolters Kluwer, ČR, 2021, ISBN: 978-80-7552-255-9 (e-pub) s. 9,10/368 (I. kapitola)

Snaha o odstránenie diskriminácie je obsiahnutá vo väčšie dokumentoch o ochrane ľudských práv. Rovnosť je základný princíp usporiadania spoločnosti.⁸ Pojem rodová rovnosť nejde chápať ako rodovú totožnosť, ale ako právo na rovnaké príležitosti (o.i. rovnaké šance mužov a žien). Otázka rodovej rovnosti bola súčasťou starovekej filozofie a práva (dokonca bola obsahom aj z hľadiska právnej histórie významného diela cisára Justiniána – Digesta) a stredovekého učenia, aj keď v odlišnom kontexte.⁹

Pojem rodovej rovnosti je nevyhnutné chápať vo svetle novodobých dokumentov:

- (i) Deklarácia práv človeka a občana (1789),
- (ii) Všeobecná deklarácia ľudských práv (1948),
- (iii) Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd (1950),
- (iv) Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien (1979).

Legislatíva Európskej únie sa opiera o históriu legislatívy existujúcej v Európe pred vznikom EÚ. Mnoho princípov, na ktorých EÚ stojí, prebrala z vyššie uvedených dokumentov. Preto aj výklad práva Európskej únie, primárneho či sekundárneho, je nevyhnutné vnímať vo svetle týchto historických skutočností a dokumentov.

3. RODOVÁ ROVNOSŤ A PRÁVNÝ ZÁKLAD V RÁMCI PRÁVA EÚ

Európska únia aktívne presadzuje rovnosť medzi ženami a mužmi pomocou právnych predpisov a judikatúry. Zásada rovnakej odmeny za rovnakú prácu sa nachádza v európskej legislatíve od roku 1957 prostredníctvom Rímskej zmluvy.

V rámci práva Európskej únie je rodová rovnosť považovaná za:

---

⁸ S pojmom rovnosť súvisí pojem diskriminácia, ktorý pochádza z latinčiny a znamená rozlišovať, robiť rozdiely. Blackův právnický slovník (Blackův právnický slovník. Zväzok 1. Praha 1: Nakladatelství Victoria publishing, a.s., 1993) diskrimináciu popisuje ako „*pôsobenie zákona alebo zavedenej praxe, z ktorého vyplývajú zvláštne výsady jednej triede ľubovoľne vybranej z veľkého počtu ľudí, z ktorej všetci majú rovnaký vzťah k udeleným výsadám a medzi nimi a nepriviligovanými nemôže byť nájdený primeraný rozdiel. Nespravodlivé zaobchádzanie s ľuďmi pre ich rasu, vek, pohlavie, národnosť alebo náboženstvo, odopieranie bežných práv ľuďom z týchto dôvodov. Zanedbanie povinnosti nakladať so všetkými ľuďmi rovnako v situácii, kedy nie je možné nájsť žiadny podstatný rozdiel medzi tými, kto sú privilegovaní a tými, kto privilegovaní nie sú*“.

⁹ Staroveké antické Grécko bolo založené na prvkoch humanizácie a prirodzenoprávnych teórií. Z myšlienky prirodzeného práva vychádza aj súčasná teória ľudských práv medzi ktoré patrí aj rovnosť. Rímske právo bolo založené na princípe posudzovania práv na základe postavenia, pôvodu a majetku. Ženy mali obmedzené práva, dokonca im bol nariadený inštitút poručníka. V stredoveku prevažovala teória, že pred Bohom sú si všetci ľudia rovní, bez ohľadu na postavenie, rod, majetok a náboženstvo. Známy stredoveký dokument Magna Charta Libertatum (Veľká listina práv a slobôd) je považovaná za prvý písomný dokument obsahujúci základ ľudských práv a slobôd. Na území Rakúsko – Uhorska bol známe dokumenty odstraňujúci čiastočne diskrimináciu: Patent o zrušení nevoľníctva, Tolerančný patent, Patent o rovnoprávnosti manželských a nemanželských detí.

- (i) jednu zo základných hodnôt Európskej únie,
- (ii) jeden zo základných cieľov Európskej únie,
- (iii) jedno zo základných ľudských práv.

Právny základ vymedzenia rodovej rovnosti nachádzame v nasledovných dokumentoch:

- (i) Zmluvy, na ktorých je Európska únia založená a ktoré majú rovnakú právnu silu:
  - a. Zmluva o Európskej únii: Článok 2¹⁰ a Článok 3 ods. 1¹¹ a ods. 3¹² Zmluvy,
  - b. Zmluva o fungovaní Európskej únie: Článok 8¹³, Článok 10¹⁴, Článok 19¹⁵, Článok 153¹⁶, Článok 157¹⁷ Zmluvy,
- (ii) Charta základných práv EÚ: Článok 21¹⁸ a Článok 23¹⁹ Charty (moderný nástroj práva Európskej únie).²⁰

Zásada rovnosti medzi ženami a mužmi je základom všetkých európskych politík a európskej integrácie. Rovnosť znamená rovnaké práva pre všetkých občanov.

---

¹⁰ Únia je založená na hodnotách úcty k ľudskej dôstojnosti, slobody, demokracie, **rovnosti**, právneho štátu a rešpektovania ľudských práv vrátane práv osôb patriacich k menšinám. Tieto hodnoty sú spoločné členským štátom v spoločnosti, v ktorej prevláda pluralizmus, **nediskriminácia**, tolerancia, spravodlivosť, solidarita a **rovnosť medzi ženami a mužmi**.

¹¹ Cieľom Únie je presadzovať mier, **svoje hodnoty** a blaho svojich národov.

¹² Bojuje proti sociálnemu vylúčeniu a diskriminácii a podporuje sociálnu spravodlivosť a ochranu, **rovnosť medzi ženami a mužmi**, solidaritu medzi generáciami a ochranu práv dieťaťa.

¹³ Vo všetkých svojich činnostiach sa Únia zameriava na **odstránenie nerovností a podporu rovnoprávnosti medzi mužmi a ženami**.

¹⁴ Pri vymedzovaní a uskutočňovaní svojich politík a činností sa Únia zameriava na **boj proti diskriminácii z dôvodu pohlavia**, rasy alebo etnického pôvodu, náboženstva alebo viery, zdravotného postihnutia, veku alebo sexuálnej orientácie.

¹⁵ Rada môže, bez toho, aby boli dotknuté ostatné ustanovenia zmlúv a v rámci právomocí, ktorými je poverená Únia, po udelení súhlasu Európskeho parlamentu, jednomyseľne v súlade s mimoriadnym legislatívnym postupom **prijat' opatrenia na boj proti diskriminácii založenej na pohlaví**, rasovom alebo etnickom pôvode, náboženskom vyznaní alebo viere, postihnutí, veku alebo sexuálnej orientácii.

¹⁶ Na dosiahnutie cieľov uvedených v článku 151 Únia podporuje a dopĺňa činnosti členských štátov v týchto oblastiach: ... **(i) rovnosť medzi mužmi a ženami**, pokiaľ ide o rovnaké príležitosti na trhu práce a rovnaké zaobchádzanie v práci ...

¹⁷ Každý členský štát zabezpečí uplatňovanie zásady **rovnakej odmeny pre mužov a ženy za rovnakú prácu alebo prácu rovnakej hodnoty**.

¹⁸ **Zakazuje sa akákoľvek diskriminácia najmä z dôvodu pohlavia**, rasy, farby pleti, etnického alebo sociálneho pôvodu, genetických vlastností, jazyka, náboženstva alebo viery, politického alebo iného zmýšľania, príslušnosti k národnostnej menšine, majetku, narodenia, zdravotného postihnutia, veku alebo sexuálnej orientácie.

¹⁹ **Rovnosť medzi ženami a mužmi musí byť zabezpečená vo všetkých oblastiach vrátane zamestnania, práce a odmeňovania. Zásada rovnosti nebráni zachovávaniu alebo prijímaniu opatrení, ktoré ustanovujú osobitné výhody v prospech menej zastúpeného pohlavia.**

²⁰ Charta základných práv Európskej únie má za cieľ ochranu základných práv a podporu slobody. Charta vychádza zo základných hodnôt Únie a stala sa integrálnou súčasťou primárneho práva Európskej únie. Je právne záväzná. Prijatím Charty sa zavŕšil proces kodifikácie ľudských práv v právnom poriadku Európskej únie.

Európska únia sa zaviazala odstraňovať nerovnosti a podporovať rovnosť v rôznych oblastiach. Na základe uvedeného došlo k prijatiu viacerých dôležitých právnych predpisov. Najdôležitejšie smernice sa zaoberajú problematikou: rovnakého zaobchádzania, podporou tehotných pracovníčok, možnosti práce na kratší pracovný čas, rovnakého zaobchádzania v zamestnaní, v povolani a pri samostatne zárobkovo činných osobách, rovnakého zaobchádzania v prístupe k tovaru a službám, rovnováhou medzi pracovným a súkromným životom rodičov a osôb s opatrovateľskými povinnosťami.²¹

Rodová rovnosť má ako jedna z kľúčových zásad Európskeho piliera sociálnych práv zaručiť:

- (i) právo na rovnaké odmeňovanie za rovnakú prácu alebo za prácu rovnakej hodnoty,
- (ii) rovnosť zaobchádzania s mužmi a so ženami a
- (iii) rovnosť príležitostí pre ženy a mužov vo všetkých oblastiach vrátane: trhu práce, podmienok zamestnania, kariérneho rastu.²²

O presadzovanie zásady rovnosti medzi ženami a mužmi sa pričínili aj Európsky súdny dvor svojou judikatúrou. Súdny dvor Európskej únie okrem iného:

- (i) presadil zásadu rovnakej odmeny pre mužov a ženy za prácu rovnakej hodnoty,
- (ii) podporil boj proti nepriamej diskriminácii znevýhodnením zamestnancov s čiastočným úväzkom,
- (iii) podporil rovnoprávnosť v dôchodkovom systéme,
- (iv) zaviedol „pozitívnu diskrimináciu“,
- (v) zohľadnil znevýhodnenia vyplývajúce z plnenia materských povinností,
- (vi) zaviedol ochranu osôb sťažujúcich sa na diskrimináciu na základe pohlavia.²³

4. STRATÉGIA PRE RODOVÚ ROVNOSŤ²⁴

Európska komisia prijala viaceré stratégie zamerané na rovnosť mužov a žien. Najnovšia stratégia pre rodovú rovnosť sa vzťahuje na obdobie rokov 2020 – 2025

---

²¹ <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/sk/sheet/59/rovnost-medzi-muzmi-a-zenami>

²² https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=LEGISSUM:equal_treatment

²³ rozsudok Defrenne II z 8. apríla 1976 (vec 43/75), rozsudok Bilka z 13. mája 1986 (vec C-170/84), rozsudok Barber zo 17. mája 1990 (vec C-262/88), rozsudok Marschall z 11. novembra 1997 (vec C-409/95), rozsudok Test Achats z 1. marca 2011 (vec C-236/09), rozsudok Violeta Villar Láiz z 8. mája 2019 (C-161/18), rozsudok Praxair z 8. mája 2019 (vec C-486/18), rozsudok Safeway zo 7. októbra 2019 (vec C-171/18), rozsudok Ortiz Mesonero z 18. septembra 2019 (vec C-366/18), rozsudok Hakelbracht z 20. júna 2019 (vec C-404/18)

²⁴ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0152>

a predstavuje politické ciele aj opatrenia, ktorými sa má do roku 2025 dosiahnuť výrazný pokrok smerom k rodovo rovnocennej Európe.

Cieľom Stratégie 2020 – 2025 je dosiahnutie významného pokroku na ceste k Európe vyznačujúcej sa rodovou rovnosťou. V rámci Stratégie rodová rovnosť znamená:

- (i) slobodu možnosti zvoliť si svoj životný smer,
- (ii) možnosť mať rovnaké príležitosti na prosperovanie,
- (iii) možnosť účasti byť plnohodnotnou súčasťou európskej spoločnosti a byť v nej lídrom.

Medzi ďalšie ciele Stratégie pre 2020 – 2025 patrí:

- (i) ukončenie rodovo motivovaného násilia,
- (ii) boj proti rodovým stereotypom,
- (iii) odstránenie rodových rozdielov na/v: trhu práce, odmeňovaní, starobných dôchodkoch, oblasti poskytovania starostlivosti, rozhodovacom procese a politike.

Výsledkom Stratégie EÚ pre rodovú rovnosť v rokoch 2020 až 2025 bolo prijatie nasledovných dokumentov:

- (i) Záväzné opatrenia na zabezpečenie transparentnosti odmeňovania (návrh Komisie: 4. marec 2021),
- (ii) Návrh Smernice EÚ o boji proti násiliu na ženách a domácejmu násiliu (návrh Komisie: 8. marec 2022) – smernica má potenciál riešiť boj proti rodovo podmienenému násiliu, zavádza celoúijné trestnoprávne postihy vybraných činov, vrátane násilia na internete, zjednodušuje a sprístupňuje nahlasovanie násilia, zavádza lepšiu ochranu a podporu obetí násilia,
- (iii) Smernica o rodovej vyváženosti vo vrcholových orgánoch spoločnosti (smernica prijatá 22. novembra 2022) – cieľom smernice je zlepšenie rodovej rovnováhy na rozhodovacích pozíciách spoločnosti v najväčších kótovaných spoločnostiach EÚ (spoločnosti so sídlom v členskom štáte, ktorých akcie sú prijaté na obchodovanie na regulovanom trhu EÚ), zvýšenie účasti žien na trhu práce má zásadný význam pre:
  - a. oživenie hospodárskeho rastu v Európe,
  - b. zlepšenie konkurencieschopnosti európskych spoločností,
  - c. riešenie demografických výziev v Európe,

- (iv) realizácie kampane na boj proti rodovým stereotypom (začiatok 8. marca 2023) - kampaň v EÚ v rôznych oblastiach života mužov a žien: výber povolania, spoločná zodpovednosť v prípade starostlivosti, prijímanie rozhodnutí.

5. EURÓPSKY INŠTITÚT PRE RODOVÚ ROVNOSŤ (EIGE)

Európska únia na podporu rodovej rovnosti zriadila v roku 2010 Európsky inštitút pre rodovú rovnosť (EIGE) so sídlom vo Vilniuse, Litva. EIGE je agentúra Európskej únie, ktorá pracuje na tom, aby sa rodová rovnosť stala skutočnosťou nielen v rámci Európskej únie, ale aj za jej hranicami.

EIGE je nezávislý orgán EÚ zriadený na podporu a posilnenie propagácie rodovej rovnosti. Za týmto účelom zabezpečuje výskum, relevantné údaje a osvedčené postupy, a to tým, že:

- (i) vypracúva štúdie a zostavuje štatistiky týkajúce sa rodovej rovnosti v EÚ,
- (ii) dohliada na to, ako si EÚ plní svoj medzinárodný záväzok v oblasti rodovej rovnosti, známy ako Pekinská akčná platforma, a vypracúva výročnú správu o dosiahnutom pokroku v tejto oblasti,
- (iii) bojuje proti násiliu páchanom na ženách a koordinuje európsku kampaň Biela stuha s cieľom zapojiť do tejto iniciatívy aj mužov,
- (iv) sprostredkúva svoje poznatky a online zdroje a podporuje inštitúcie EÚ, členské štáty EÚ a zainteresované strany z mnohých rozličných oblastí v ich snahách v Európe, ale aj za jej hranicami.²⁵

EIGE chápe rodovú rovnosť ako rovnaké práva, zodpovednosť a možnosti pre ženy a mužov, pre dievčatá a chlapcov. Každý by mal mať možnosť sebarealizácie bez ohľadu na príslušnosť k pohlaviu či rodu. EIGE vymedzil aj rodovú nerovnosť, ako protiklad rodovej rovnosti „právnu, sociálnu a kultúrnu situáciu, v ktorej pohlavie a/alebo rod určujú odlišné práva a dôstojnosť pre ženy a mužov, čo sa odráža v ich nerovnakom prístupe alebo výkone práv, ako aj v predpoklade stereotypných sociálnych a kultúrnych rolí.“ Takéto vymedzenie kladie jednoznačný dôraz na sociálne a kultúrne podmienky života konkrétnych žien a mužov.

---

²⁵ https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/search-all-eu-institutions-and-bodies/european-institute-gender-equality-eige_sk

Poukazuje na situáciu, v ktorej sa nálepka „muž“ alebo „žena“ spája výrazne odlišnými právnymi, ekonomickými či sociálnymi dôsledkami.²⁶

Na základe indexu rodovej rovnosti, ktorý je ukazovateľ rodovej rovnosti v EÚ, v roku 2023 dosiahla Európska únia najväčší nárast celkového skóre indexu v histórii a dosahuje hodnotu 70,2 bodu zo 100 bodov. Medzi krajiny s najlepším prístupom vo vzťahu k rodovej rovnosti radíme krajiny ako Švédsko, Holandsko a Dánsko, ktoré vedú index rodovej rovnosti viac ako 10 rokov.²⁷

Záver

Cieľom tohto príspevku bola základná analýza rodovej rovnosti ako základnej hodnoty práva EÚ.

Podľa prvej hypotézy je rodová rovnosť jedna zo základných hodnôt Európskej únie a jej dodržiavanie je chránené cieľmi Európskej únie. Túto hypotézu sme preukázali v prvej časti tohto príspevku, kde sme v teoretickej rovine rozobrali najmä primárne právo Európskej únie a poukázali sme na existenciu viacerých zmienok o rodovej rovnosti ako základnej hodnote práva EÚ, ktorá je postavená na základných cieľoch EÚ. Hodnota rodovej rovnosti sa pretavila z primárneho práva aj do práva sekundárneho, kde boli prijaté viaceré právne akty, ktoré pomáhajú k presadeniu rovnosti mužov a žien. Dôležitú úlohu v tejto oblasti zohráva aj Súdny dvor Európskej únie, ktorý presadzuje tento princíp v praxi.

Druhá hypotéza uvádza, že Európska únia môže pomocou vhodne zvolenej stratégie prispieť k odstráneniu rodovej diskriminácie v rámci svojich členských štátov. Na základe činnosti EIGE je jasné, že Európska únia počas svojej existencie dosiahla pokrok v oblasti rodovej rovnosti, ale o rodovej rovnosti ako takej nie je možné hovoriť. Pokrok je možný, ale na to, aby bol stály, musí byť podporovaný opatreniami na jeho zachovanie. Stále pretrvávajú nerovnosti v oblasti neplatenej starostlivosti medzi ženami a mužmi, v oblasti presadzovania moci sa dosiahol pokrok v obsadzovaní žien do vrcholových orgánov spoločností. Uvedené však neplatí pri obsadzovaní poslaneckých mandátov v národných parlamentoch. V oblasti práce, najmä pri flexibilných pracovných príležitostiach, nedošlo k posunu – trh práce zostáva

---

²⁶ BITTNEROVÁ, N. *Právna interpretácia rodovej rovnosti*. Praha: Wolters Kluwer, ČR, 2021, ISBN: 978-80-7552-255-9 (e-pub) s. 34/368 (I. kapitola)

²⁷ https://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/Index%202023%20Press%20Release_FIN_SK.pdf

v súčasnosti rovnako rodovo segregovaný ako pred 10 rokmi.²⁸ V Európe, kde sú si ženy a muži v právnej teórii rovní v súčasnosti: 33 % žien v EÚ zažilo fyzické alebo sexuálne násilie, 22% žien v EÚ zažilo násilie zo strany životného partnera, 55 % žien v EÚ čelilo sexuálnemu obťažovaniu, ženy v EÚ zarábajú za hodinu v priemere o 16 % menej, dôchodky žien sú v priemere o 30,1 % nižšie, ženy vykonávajú 75 % neplatenj starostlivosti a práce v domácnosti, ženy predstavujú 7,7 % výkonných riaditeľov, ženy predstavujú iba 22 % programátorov.²⁹ Druhá hypotéza bola potvrdená len čiastočne. Európska únia môže pomocou vhodne zvolenej stratégie prispieť k odstráneniu rodovej diskriminácie v rámci svojich členských štátov, nateraz však táto stratégia nebola účinná a k úplnému odstráneniu rodovej diskriminácie v rámci žiadneho z členských štátov nedošlo.

Aktuálny stav rodovej rovnosti vystihuje výrok Ursuly von der Leyen, predsedníčky Európskej komisie: *„Rodová rovnosť je základnou zásadou Európskej únie, ale ešte nie je realitou. V podnikaní, politike a spoločnosti ako celku môžeme dosiahnuť svoj plný potenciál len vtedy, ak v plnej miere využijeme svoj talent a rozmanitosť. Využívať iba polovicu populácie, polovicu nápadov alebo polovicu energie nestačí.“*

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Monografie a učebnice:

BITTNEROVÁ, N.: Právna interpretácia rodovej rovnosti. Praha: Wolters Kluwer, ČR, 2021, ISBN: 978-80-7552-255-9 (e-pub)

JÁNOŠÍKOVÁ, M.: Repetitórium práva Európskej únie, 2. vydanie, Iuris Libri, Bratislava, 2022, ISBN: 978-80-89635-41-2

KARAS, V. – KRÁLÍK, A.: Právo Európskej únie. Praha. C. H. Beck, 2012. 53 s ISBN 978-80-7179-287-1

SIMAN, M. – SLAŠŤAN, M.: Právo Európskej únie (inštitucionálny systém a právny poriadok Únie s judikatúrou), Euroiuris, Bratislava 2012, ISBN: 978-808-940-612-8

TOMÁŠEK, M. – TÝČ, V. a kol.: Právo Evropské unie, 3. vydanie, Leges, Praha, 2021, ISBN: 978-80-7502-491-6

Primárne právo Európskej únie

Zmluva o Európskej únii

---

²⁸ https://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/Index%202023%20Press%20Release_FIN_SK.pdf

²⁹ Európska komisia (Stratégia pre rodovú rovnosť na roky 2020 – 2025)

Zmluva o fungovaní Európskej únie

Charta základných práv EÚ

Judikatúra Súdneho dvora Európskej únie:

Rozsudok Defrenne II z 8. apríla 1976 (vec 43/75), Rozsudok Bilka z 13. mája 1986 (vec C-170/84), Rozsudok Barber zo 17. mája 1990 (vec C-262/88), Rozsudok Marschall z 11. novembra 1997 (vec C-409/95), Rozsudok Test Achats z 1. marca 2011 (vec C-236/09), Rozsudok Violeta Villar Láiz z 8. mája 2019 (C-161/18), Rozsudok Praxair z 8. mája 2019 (vec C-486/18), Rozsudok Safeway zo 7. októbra 2019 (vec C-171/18), Rozsudok Ortiz Mesonero z 18. septembra 2019 (vec C-366/18), Rozsudok Hakelbracht z 20. júna 2019 (vec C-404/18)

Internetové zdroje:

<http://vizualizacia.statistics.sk/demography/v1.0/bloc-1b.html?lang=sk>

https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/symbols/eu-motto_sk

<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/sk/sheet/59/rovnost-medzi-muzmi-a-zenami>

https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=LEGISSUM:equal_treatment

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0152>

https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/search-all-eu-institutions-and-bodies/european-institute-gender-equality-eige_sk

https://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/Index%202023%20Press%20Release_FIN_SK.pdf

VYBRANÉ PRÁVNE NORMY UDEĽUJÚCE OBČIANSKE PRÁVA V OBDOBÍ RANEJ A NESKOREJ RÍMSKEJ REPUBLIKY

SELECTED LEGAL NORMS GRANTING CIVIL RIGHTS IN THE PERIOD OF THE EARLY AND LATE ROMAN REPUBLIC

Tomáš Klokner – Zlatica Poláček Tureková¹

Abstrakt

Rímske občianstvo prinášalo jeho nositeľovi privilegované postavenie v spoločnosti a aj z toho dôvodu bolo jeho získanie limitované. Človek ho mohol získať buď narodením z rímskych občanov alebo na základe udelenia za osobitné zásluhy. Tento druhý spôsob sa aplikoval nielen pri konkrétnych jedincoch, ale aj celých obciach či národoch väčšinou na základe zákona. Cieľom predloženého príspevku je analyzovať zákony zo 4. a 3. storočia pred Kr., ktorými Rimania udeľovali svojim spojencom – či už celým obciam alebo konkrétnym jedincom – občianske práva.

Kľúčové slová

Právo, rímske občianstvo, zákony, Lex Papiria de civitate Acerranorum, Lex de civitate Privernatibus danda, Lex de civitate Anagninis danda

Abstract

Roman citizenship gave the proprietor a privileged position in society and, therefore, its acquirement was limited. One could obtain it either by birth from Roman citizens or by special merit. This second method was applied not only to specific individuals, but also to entire municipalities or nations mostly by law. The aim of this paper is to analyse the roman laws from the 4rd and 3rd century BC, by which the Romans granted their allies civil rights - whether it concerned entire communities or specific individuals.

Key words

Law, Roman citizenship, laws, Lex Papiria de civitate Acerranorum, Lex de civitate Privernatibus danda, Lex de civitate Anagninis danda

Úvod

V Ríme patrilo všetkým občanom vrátane žien právo na majetok a právo voľne a právoplatne disponovať so všetkým svojím majetkom (*ius commercium*), ďalej právo

---

¹ Mgr. et PhDr. Tomáš Klokner, PhD., univ.doc., Katedra dejín teórie štátu a práva, Fakulta práva Janka Jesenského, Vysoká škola Danubius, JUDr. Zlatica Poláček Tureková, PhD., Katedra dejín štátu a práva, Fakulta práva Janka Jesenského, Vysoká škola Danubius.

uzatvárať právoplatné manželstvá (*ius conubium*). Ďalšie práva sa týkali iba mužov, napr. právo zúčastňovať sa na ľudových zhromaždeniach a hlasovať o predložených návrhoch (*ius suffragium*). Vyvrcholením občianskych práv bolo právo zastávať verejné úrady a hodnosti (*ius honorum*), dokonca právo stať sa členom senátu. Zvláštnym právom charakteristickým iba pre rímskych občanov bola možnosť odvolať sa k ľudového zhromaždeniu (*ius provocationis*), ak bol občan odsúdený trestným výrokom úradníka na trest smrti, ťažký telesný trest alebo k pokute, ktorá prevyšovala hranicu stanovenú zákonom.

Občianske práva sa získavali buď narodením alebo udelením. V druhom prípade sa udeľovali buď celým obciam alebo jednotlivcom. Cudzinci získavali občianske práva na základe uznesenia rímskeho ľudového zhromaždenia.

Rimania upravovali svoj vzťah k podrobeným kmeňom a obciam podľa ich oddanosti. V najstaršom období dobyté územia jednoducho pripojili, mestá zbúrali, obyvateľstvo presídlili alebo predali do otroctva. Neskôr nechávali porazeným ich územie, ale prinútili ich prijať pevnejšie alebo voľnejšie podrobenie sa. S tým sa spájala aj povinnosť platiť dane. Forma podrobenia sa, ktorá týmto mestám dávala obmedzené občianske práva, sa označovala ako *civitas sine suffragio*, t. j. ich obyvatelia nemali právo hlasovať na ľudovom zhromaždení, ani byť zvolení do rímskych úradov. Prvýkrát sa rímske občianstvo bez hlasovacieho práva (*sine suffragio*) udelilo etruskej obci Caere. S postupom času začali Rimania podmaneným kmeňom vnucovať aj rôzne zmluvy. Obciam ponechávali väčšinou značnú mieru samostatnosti (mestská rada), ale ich zahraničnú politiku riadil výhradne Rím.

1. Lex Papiria de civitate Acerranorum

V roku 332 pred Kr. sa na návrh prétora Lucia Papiria² udelili občianske práva obyvateľom obce Acerrae, malého mestečka v Kampánii. Historik Titus Livius o tom píše: „*Romani facti Acerrani lege ab L. Papirio praetore lata, qua civitas sine suffragio data.*“³ Iný rímsky historik Velleius Paternulus k tomu poznamenal: „*Insequentibusque consulibus a Sp. Postumio Philone Publilio censoribus Acerranis data civitas.*“⁴

S Liviovým svedectvom sa spájajú viaceré nejasnosti, ktoré vyplývajú z nesúladu medzi prvým tvrdením, že obyvatelia mesta Acerrae sa stali Rimanmi, a udelením občianskych práv

---

² Jeho cognomen bolo Crassus alebo Cursor. ELSTER, M.: Die Gesetze der Mittleren Römischen Republik. Darmstadt: WBG, 2003, s. 54.

³ Liv. VIII, 17: *Rímskymi občanmi sa stali obyvatelia mesta Acerrae podľa zákona, ku ktorému podal návrh prétor Lucius Papirius a na základe ktorého im bolo udelené občianstvo bez hlasovacieho práva.*

⁴ Vell. Pat. I, 14: *Za nasledujúcich konzulov udelili cenzori Spurius Postumius a Philo Publilius občianske práva obyvateľom mesta Acerry.*

bez hlasovacieho práva.⁵ Okrem toho existujú medzi rímskymi historikmi rozdielne názory na spôsob, akým získalo obyvateľstvo Acerrae občianske práva. Livius vychádza z lex Papiria, ktorý navrhol prétor. Tento zákon tak predstavuje najstarší zachovaný zákon, ktorý bol prijatý na návrh prétor.⁶ Velleius Paterculus uprednostňuje „administratívnu cestu“. Podľa jeho svedectva neboli občianske práva udelené zákonom, ale cenzormi⁷, čo sa dá považovať za rovnocenné so zápisom do zoznamu občanov.⁸ A aj keď pozná rozdiel medzi plnými a obmedzenými občianskymi právami, občianske práva bez hlasovacieho práva získané obyvateľmi obce Acerrae nazýva mylne termínom *civitas*, t. j. plné rímske občianske práva.

2. Lex de civitate Privernatibus danda (329 pred Kr.)

O tejto právnej norme nás informuje Titus Livius a Cassio Dio. Livius uvádza: „*In hanc sententiam maxime consul ipse inclinavit animos, identidem ad principes sententiarum consulares, uti exaudiri posset a pluribus, dicendo eos demum qui nihil praeterquam de libertate cogitent dignos esse qui Romani fiant. Itaque et in senatu causam obtinere et ex auctoritate patrum latum ad populum est ut Privernatibus civitas daretur.*“⁹ Cassius Dio k tomu napísal: „*Rimania vydali dekrét týkajúci sa obyvateľov Priverna po tom, ako sa ich opýtali, čo si zaslúžia za svoje správanie. Oni odvážne odpovedali: „Čokoľvek, čo je vhodné pre mužov, ktorí sú slobodní a túžia tak zostať.“ Na ďalšiu otázku konzula: „A čo urobíte, ak dosiahnete mier?“ Odpovedali: „Ak ho dostaneme za primeraných podmienok, prestaneme rebelovať, ale ak nás zataží neúnosné bremeno, budeme bojovať.“ Rimania obdivovali ich ducha a nielen s nimi uzavreli oveľa priaznivejšiu zmluvu ako s ostatnými ...*“¹⁰

V roku 330 pred Kr. sa Volskovia z obce Privernum po druhýkrát vzbúрили proti Rímu.¹¹ S podporou obce Fundi podnikli ničivý nájazd proti susedným latinským obciam Setia, Norba

---

⁵ SHERWIN-WHITE, A. N.: The Roman Citizenship. Oxford: Clarendon Press, 1973, s. 40.

⁶ ELSTER, M.: Die Gesetze der Mittleren Römischen Republik. Darmstadt: WBG, 2003, s. 54.

⁷ Cenzori Quintus Publilius Philo a Spurius Postumius Albinus pôsobili v úrade od roku 332 pred Kr.

⁸ Mommsen hovorí, že išlo o dva po sebe idúce procesy, kým Kunkel tvrdí, že zapísanie do zoznamu občanov nerobilo z neobčana občana a nemalo žiadny právny význam. ELSTER, M.: Die Gesetze der Mittleren Römischen Republik. Darmstadt: WBG, 2003, s. 54.

⁹ Liv. VIII, 21: *K tomuto názoru sám konzul najviac naklonil zmysľanie senátorov, a to tým, že neustále hovoril k bývalým konzulom, pôvodcom týchto návrhov, aby ho ešte viac senátorov počúvalo pozorne, že tí, ktorí nemyslia na nič iného ako na slobodu, sú hodní, aby sa stali Rimanmi. Tak zvíťazili v tomto spore aj v senáte a po súhlase senátorov sa predložil k ľudovému zhromaždeniu návrh zákona, aby sa obyvateľom obce Privernum udelili občianske práva.*

¹⁰ Cass. Dio 7,35 (11).

¹¹ Prvýkrát sa tak stalo v roku 358 pred Kr. (Liv. VII, 15): *K tej pohrome pristúpilo ešte spustošenie rímskeho územia, ktoré spôsobili obyvatelia obce Privernum a potom obyvatelia obce Velitrae náhlym útokom.* (Accessit ad eam cladem et vastatio Romani agri, quam Privernates, Veliterni deinde, incursione repentina fecerunt). V roku 357 pred Kr. bol tento konflikt ukončený vďaka Gaiovi Marciovi Rutilovi v prospech Ríma (Liv. VII, 16). Porov. Dion. Hall. XIV, 13. V roku 341 pred Kr. nasledovali ďalšie spory, ktoré Karl Julius Beloch vníma ako duplikát udalostí z rokov 330/329 pred Kr. (Liv. VII, 42): „*V rozpore so zmluvou s Latinmi, dávno už nespohľadlivo,*

a Cora. Rím zareagoval vyslaním vojska na čele s konzulom do hraničnej oblasti medzi Samnium, Latium a Kampániu. Rýchla porážka vzbúrencov prinútila obyvateľstvo obce Fundi vrátiť sa späť na rímsku stranu a Rimania sa tak mohli sústrediť na Privernum, ktoré obliehali až do roku 329 pred Kr. Konzuli Lucius Aemilius Mamercinus a Gaius Plautius následne mesto dobyli. Za vzburu proti Rímu¹² im Rimania vymerali trest v podobe zbúrania hradieb Priverna, umiestnenia silnej rímskej posádky do mesta a vyhnania tamojších senátorov za Tiber, do Etrúrie.¹³ Nakoniec obaja konzuli slávili za víťazstvo triumf.¹⁴ Potom sa začali rokovania v rímskom senáte s vyslancami z Priverna. Vzájomné rozhovory viedli k tomu, že rímsky ľud sa po záverečnom uznesení senátu rozhodol udeliť obyvateľom Priverna rímske občianske práva.

Po ukončení konfliktu sa Privernum začlenilo do rímskeho štátu a jeho občania dostali občianske práva, ale pravdepodobne bez hlasovacieho práva (*civitas sine suffragio*).¹⁵ Historik Livius hovorí, že toto udelenie sa realizovalo na základe prijatia návrhu zákona na ľudovom zhromaždení po tom, ako senát vydal súhlas (*auctoritas patrum*) k tomuto zámeru. Aj v tomto prípade je ešte možné vidieť účinok *lex Publilia Philonis de patrum auctoritate*,¹⁶ ktorý prinášal uplatnenie akéhosi práva či zvyku senátu vyjadriť svoj postoj ku konkrétnej veci pred rozhodovaním na ľudovom zhromaždení. Livius často informuje o tom, že hlasovaniu na ľudovom zhromaždení predchádzal súhlas senátu ako celku, podobne ako sa to niekedy stávalo pri zakladaní kolónie, keď názor ľudového zhromaždenia zostával takpovediac druhoradý.¹⁷

---

spustošili obyvatelia Priverna nečakaným útokom aj susedné rímske kolónie Norbu a Setiu“ (... et praeter Latinorum infidum iam diu foedus Privernates etiam Norbam atque Setiam, finitimas colonias Romanas, incursione subita depopulati sunt). BELOCH, K. J.: Römische Geschichte bis zum Beginn der punischen Kriege. Berlin/Leipzig: De Gruyter, 1927, s. 390.

¹² Porov. podobné zaobchádzanie s obcou Velitrae (Liv. VIII, 14): *Proti obyvateľom obce Velitrae, starým rímskym občanom, sa kruto zakročilo, pretože už mnohokrát sa vzbúrili. Rimania im strhli hradby, odvedli mestskú radu preč a nariadili im bývať za Tiberom. Z toho dôvodu, ak bol niekto pristihnutý na strane Tiberu priľahlej k Rímu až do vzdialenosti tisíc dvojkrokov, mal byť stíhaný pokutou. Zároveň ho ten, kto ho pristihol, mal držať v zajatí a spútaného. Uvoľniť z pút ho mal až po zaplatení pokuty.* (In Veliternos, veteres cives Romanos, quod totiens rebellassent, graviter saevitum: et muri deieci et senatus inde abductus iussique trans Tiberim habitare, ut eius qui cis Tiberim deprehensus esset usque ad mille pondo assium clarigatio esset nec priusquam aere persoluto is qui cepisset extra vincula captum haberet).

¹³ Vtedajšie rozhodnutie senátu označuje Livius iba ako *lex* (Liv. VIII, 20).

¹⁴ ELSTER, M.: Die Gesetze der Mittleren Römischen Republik. Darmstadt: WBG, 2003, s. 57. Livius uvádza iba triumf Plautia (Liv. VIII, 20).

¹⁵ OAKLEY, S. P.: A Commentary on Livy, books VI-X. Vol. 2. Books VII-VIII, Oxford: University Press, 1998, s. 549-550. Iný názor má Pavel Kucharský, ktorý sa domnieva, že išlo o plné občianske práva a túto mimoriadnu priazeň Rimanov vysvetľuje ich snahou získať Privernum na svoju stranu v boji s nepokojnými Samnitmi. LIVIUS, Dějiny II-III. Praha: Svoboda, 1972, s. 516.

¹⁶ O tomto zákone vieme od Livia (Liv. VIII, 12): *...druhý, aby návrhom zákonov, ktoré sa budú predkladať stotinovému ľudovému zhromaždeniu, otcovia dali svoje zvolenie ešte pred hlasovaním o nich ....* (... alteram, ut legum quae comitiis centuriatis ferrentur ante initum suffragium patres auctores fierent...).

¹⁷ Napríklad pri uznesení nového poriadku Latia z roku 338 pred Kr. (Liv. VIII, 14): *Poprední politici v senáte chválili výklad konzulov o tej veci ako celku, ale pretože pri každej obci bol iný záujem, vyhlásili za možný taký spôsob riešenia, že by podali správu menovite o jednotlivých kmeňoch, aby sa rozhodlo podľa zásluh každého*

Treba však uviesť, že tento postup sa spočiatku vzťahoval iba na centuriálny (stotinový) snem a návrhy zákonov predkladané na tribútnych ľudových zhromaždenia (tzv. plebiscita) sa však naďalej potvrdzovali senátormi až po ich prijatí rímskymi občanmi. Za akýsi doplnok k tejto právnej norme môžeme označiť Maeniov zákon (*lex Maenia*), podľa ktorého mal senát vopred schvaľovať rozhodnutia o voľbách úradníkov, na ktorých sa dohodli centuriálne (stotinové) zhromaždenia.¹⁸ Odstránenie všetkých prekážok brániacich presadeniu platnosti plebejských ľudových uznesení sa podarilo prijatím *lex Hortensia de plebiscitis* z roku 287 pred Kr. Touto právnou normou sa uzákonilo, že aj plebiscity mali dostať udelenie súhlasu senátu vopred, a tým tak aj rozhodnutia plebejských ľudových zhromaždení nadobudli platnosť zákona. Princíp predbežného súhlasu senátu sa udržal v rímskej republike pomerne dlhé obdobie. Až Sulla s Pompeiom Magnom navrhli nepredkladať ľudovému zhromaždeniu nič bez predchádzajúceho prerokovania v senáte: „Navrhovali, aby sa ľudu nepredkladalo nič, čo by vopred neprerokoval senát, ako znelo staré, ale dlho zabudnuté uznesenie. Hlasovať sa pri tom nemalo po tribuách, ale po stotínach podľa ustanovenia kráľa Tullia. Domnievali sa totiž, že tieto dve opatrenia zabránia tomu, aby nejaký zákon bol navrhnutý ľudu skôr než senátu, a aby chudobní a odvážni dávali svojim hlasovaním podnet k ďalším nepokojom, namiesto toho, aby platili opatrenia bohatých a rozvážnych.“¹⁹

Vráťme sa však k analyzovanému zákonu. Rôzne pasáže literárnej tradície o období medzi prvými dvoma samnitskými vojnami, ktoré neboli v Liviovom diele vzájomne prepojené, naznačujú, že jeho formulácie vyplývajú skôr z jeho vybraného postupu konania ako zo skutočnej tradície.²⁰ Udalosti, ktoré zaznamenal Cassius Dio v zásade zodpovedajú Liviovmu opisu, najmä pokiaľ ide o vyhlásenia vyslancov z Priverna o vôli slobody svojho

---

jedného z nich. Tak sa vypracovali návrhy o jednotlivých obciach a senátori prijali uznesenie. (Principes senatus relationem consulis de summa rerum laudare sed, cum aliorum causa alia esset, ita expediri posse consilium dicere, [si] ut pro merito cuiusque statueretur, [si] de singulis nominatim referrent populis. Relatum igitur de singulis decretumque). Podobne to bolo aj v prípade *lex Veturia Postumia de colonia Cales deducenda*, ktorý hovorí o založení novej rímskej kolónie Cales (Liv. VIII, 16): *Hoci ešte zostával časť vojny s kmeňom Sidicinov, predsa podali návrh na založenie kolónie Cales, aby svojim dobrodením predbehli želanie plebejcov. Senát prijal uznesenie, aby sa pre tento účel vybralo 2 500 ľudí...* (<ei> etsi belli pars cum Sidicinis restabat, tamen, ut beneficio praevenirent desiderium plebis, de colonia deducenda Cales rettulerunt; factoque senatus consulto ut duo milia quingenti homines eo scriberentur).

¹⁸ Zákon bol prijatý v roku 338 pred Kr. BARTOŠEK, M.: Encyklopedie římského práva. Praha: Panorama, 1981, s. 208. Ako jediný zanechal svedectvo o tomto zákone Marcus Tullius Cicero: *Takisto Manius Curius; keď medzikráľ Appius Caecus, výrečný človek, konal voľby a protizákonne odmietol plebejského kandidáta na konzula, Manius Curius ako tribún ľudu prinútil senát už vopred dať svoj súhlas, čo pred prijatím Maeniovho zákona bola významná vec.* Cic. Brut. 14.

¹⁹ App. Bell. civ. I, 59.

²⁰ OAKLEY, S. P.: A Commentary on Livy, books VI-X. Vol. 2. Books VII-VIII, Oxford: University Press, 1998, s. 602-604.

ľudu.²¹ Na konci Dionovho fragmentu však vidíme výrazný rozdiel: Rimania potom uzavrujú s obcou Privernum výhodnú mierovú zmluvu (*foedus*) ako s inými obcami v podobnej situácii, pričom sa však nehovorí o udelení občianskych práv. To však nevylučuje, že udelenie rímskeho občianstva mohlo byť súčasťou zmluvy.²²

Keďže Liviova predstava zreteľne nesie pečať jeho vlastnej kompozície, nie je možné s istotou potvrdiť, či konzulárny zákon o udelení občianskych práv pre obyvateľov obce Privernum skutočne existoval.²³ Podľa prameňov sa totiž zákon o udelení občianskych práv vyžadoval až v období neskorej republiky.²⁴ V modernom bádani sa však uzákonenie takejto právnej normy považuje za dôsledne uplatňovaný princíp aj v predchádzajúcich storočiach.²⁵

3. Lex de civitate Anagninis danda

O udelení občianskych práv pre obyvateľov obce Anagnia z roku 306 pred Kr. hovorí Titus Livius: „*Marcus de Hernicis triumphans in urbem rediit statuaque equestris in foro decreta est, quae ante templum Castoris posita est. Hernicorum tribus populis, Aletrinati Verulano Ferentinati, quia maluerunt quam civitatem, suae leges redditae conubiumque inter ipsos, quod aliquamdiu soli Hernicorum habuerunt, permissum. Anagninis quique arma Romanis intulerant civitas sine suffragii latrone data: concilia conubiaque adempta et magistratibus praeter quam sacrorum curatione interdictum.*“²⁶

---

²¹ Tak isto aj Val. Max. 6,2,1: Priuerno capto interfectisque qui id oppidum ad rebellandum incitauerant senatus indignatione accensus consilium agitabat quidnam sibi de reliquis quoque Priuernatibus esset faciendum. ancipiti igitur casu salus eorum fluctuabatur eodem tempore et uictoribus et iratis subiecta. Ceterum cum auxilium unicum in precibus restare animaduernerent, ingenui et Italici sanguinis obliuisci non potuerunt: princeps enim eorum in curia interrogatus quam poenam mererentur, respondit 'quam merentur qui se dignos libertate iudicant'. uerbis arma sumpserat exasperatosque patrum conscriptorum animos inflammauerat. sed Plautius consul fauens Priuernatium causae regressum animoso eius dicto obtulit quaesivitque qualem cum eis Romani pacem habituri essent inpunitate donata. at is constantissimo uultu 'si bonam dederitis', inquit 'perpetuam, si malam, non diuturnam'. qua uoce perfectum est ut uictis non solum uenia, sed etiam ius et beneficium nostrae ciuitatis daretur.

²² Porov. diskusiu o založení municípa na základe mierovej zmluvy (*foedus*). OAKLEY, S. P.: A Commentary on Livy, books VI-X. Vol. 2. Books VII-VIII, Oxford: University Press, 1998, s. 550-552.

²³ Porov. predchádzajúci prípad obce Acerrae, ktorej obyvateľia získali občianske práva zákonom, ktorý navrhol prétor.

²⁴ Napríklad v prípade *lex Valeria de civitate cum suffragio Formianis Fundanis Arpinatibus danda* z roku 188 pred Kr., keď tribún ľudu požiadala o hlasovacie právo (*suffragium*) pre obce, ktoré mali dovtedy iba *civitas sine suffragio* (Liv. XXXVIII, 36).

²⁵ DAHLHEIM, W.: Struktur und Entwicklung des römischen Völkerrechts im dritten und zweiten Jahrhundert v. Chr. München: C. H. Beck, 1968, s. 113.

²⁶ Liv. IX, 43: *Marcus sa vrátil do mesta, aby slávil triumf nad Hernikmi a prijalo sa rozhodnutie povoliť mu na Fóre jazdeckú sochu; postavili ju pred Kastorovým chrámom. Trom hernickým kmeňom²⁶, obyvateľom obcí Aletria, Verulae, a Ferentum, sa vrátilo zákonodarstvo, pretože si to želali viac ako rímske občianstvo. Povolilo sa im právo uzatvárať manželstvá medzi nimi samotnými, ktoré mali kedysi ako jediní z hernických kmeňov. Obyvateľom obce Anagnia a tým, ktorí zdvihli zbrane proti Rímu, bolo dané rímske občianstvo, ale bez hlasovacieho práva. Odobralo sa im právo konať ľudové zhromaždenia a uzatvárať manželstvá a ich úradníkom sa zakazovalo všetko okrem prinášania obety bohom.*

Hernikovia, ktorí začali vojnu proti Rímu – podľa slov Livia – s veľkým odhodlaním, dokázali Rimanom odolávať iba krátky čas. Ten istý konzul Gaius Marcius Rutilus, ktorý po vyhlásení vojny viedol rímske vojsko proti nim, prijal od nich aj ich kapituláciu (*deditio*).²⁷ *Deditio* bolo sprevádzané aj odovzdaním pozemkov Rímu. To sa muselo nevyhnutne prejavovať aj v tom, že význam pojmu Latin sa postupom času zmenil. Začal byť čoraz menej viazaný s predstavou príslušníka určitého územia a stával sa skôr politickým a sociálnym pojmom ako nositeľ určitého právneho statusu. Tri obce, Aletria, Verulae a Ferentum, ktoré sa nezúčastnili na vojne, si zachovali svoju nezávislosť a predchádzajúce právne postavenie, pokiaľ ide o právo uzatvárať manželstvo medzi sebou. Obyvateľom obce Anagnia a všetkým ostatným, ktorí pozdvihli zbrane proti Rímu, sa udelili obmedzené občianske práva (*sine suffragio*). Tým sa začlenili do rímskeho štátu, no napriek tomu zostali takpovediac občanmi druhej kategórie. Ich spoločnosť stratila všetky práva na nezávislosť. Nemali právo na konanie ľudových zhromaždení, nemohli si obec spravovať sami (strata samosprávy), ich úradníkom zostalo iba vykonávanie, resp. dohľad nad náboženskými obradmi, a tiež sa im odobralo právo uzatvárať manželstvá (*conubium*).

Livius nehovorí nič bližšie o tom, na základe akých právnych predpisov sa tieto zmeny uskutočnili. Navyše udelenie občianskych práv, ktoré možno vnímať ako formu trestu za stratu štátnosti, patrilo medzi právomoci, ktoré po víťazstve nad Hernikmi získal konzul rozhodnutím senátu (*senatus consulto*).²⁸ Na druhej strane udelenie *civitas sine suffragio* predstavovalo samostatné opatrenie, ktoré si kvôli vplyvu na rímsky štát (vrátane rozšírenia *ager publicus*) mohlo vyžadovať súhlas ľudu (či už s alebo bez predchádzajúceho uznesenia senátu).²⁹

4. Lex de civitate equitibus Campanis danda

Ako štvrtým zákonom, na základe ktorého prišlo k udeleniu rímskych občianskych práv, sa v našom príspevku budeme zaoberať *Lex de civitate equitibus Campanis danda* z roku 215 pred Kr. O tejto právnej norme zanechal svedectvo rímsky historik augustovského obdobia Titus Livius, ktorý píše: „*Et de trecentis equitibus Campanis qui in Sicilia cum fide stipendiis emeritis Romam venerant latum ad populum ut cives Romani essent; item uti municipes Cumani*

---

²⁷ Liv. IX, 43. *Deditio in fidem* bola obradná kapitulácia, ku ktorej nútili rímski velitelia porazených, keď získali jasné víťazstvo nad nepriateľským mestom. Rimania verili, že prostredníctvom tejto ceremónie predstavitelia novopoddanej obce odovzdávajú všetky jeho súčasti (obec samotnú, jej ľud, majetky, chrámy, oltáre, pôdu, hranice, vodu) rímskemu ľudu, aby s nimi naložil podľa svojej vôle. Takáto kapitulácia mala byť úplná. BOATWRIGHT, M. – GARGOLA, D. – TALBERT, R.: Dějiny římské říše. Praha: Grada, 2012, s. 95.

²⁸ Liv. IX, 43: ... *Senát ich odkázal na Marcia, ktorému sa na základe uznesenia senátu zverila vrchná moc nad Hernikmi; on prijal od Hernikov kapituláciu.* (Ab senatu ad Marcium reiecti, cui senatus consulto permissum de Hernicis erat; isque eam gentem in deditionem accepit).

²⁹ Porov. predchádzajúce prípady obce Acerrae (Liv. VIII, 17) a obce Privernum (Liv. VIII, 21).

*essent pridie quam populus Campanus a populo Romano defecisset. Maxime ut hoc ferretur moverat quod quorum hominum essent scire se ipsi negabant vetere patria relicta, in eam in quam redierant nondum adsciti.*³⁰

Z uvedeného vyplýva, že v roku 215 pred Kr. udelilo rímske ľudové zhromaždenie 300 kampánskym jazdcom rímske občianske práva. Títo jazdci dlhé roky slúžili vo vojsku na Sicílii a Rímu zachovali vernosť, aj keď po bitke pri Kannách prešla Capua na stranu Hannibala.³¹ Zároveň sa stali retroaktívne občanmi s právami a povinnosťami (*municipes*) Kúm (datované o deň skôr ako odpadla Capua), pretože toto mesto zostalo lojálne voči Rímu.

Na základe tohto svedectva sa zdá, že kampánski jazdci, hoci sa nezúčastnili na vzbuře ich rodného mesta Capuy, stratili svoje predchádzajúce rímske občianske práva.³² S cieľom odmeniť ich lojalitu k Rímu sa rímsky ľud veľmi rýchlo rozhodol o obnovení udelenia občianskych práv. Ich začlenením do obce Kúmy sledovali Rimania dvojaký cieľ: na jednej strane chceli dislokovať jazdcov v blízkosti ich starej vlasti, na druhej strane sa snažili posilniť a povzbudiť spojencov v Kúmach. V akej forme prišlo k vydaniu rozhodnutia ľudového zhromaždenia, zostáva nejasné. Livius totiž často používa termín *populus* bez toho, aby dokázal rozpoznať doslovný význam.³³ Z toho dôvodu je zbytočné tiež hľadať odpoveď na otázku ohľadom osoby predkladateľa návrhu (*rogator*).

---

³⁰ Liv. XXIII, 31: *Čo sa týka 300 kampánskych jazdcov, ktorí dokončili na Sicílii verne svoju vojenskú službu, na ľudové zhromaždenie bol predložený návrh, aby boli vyhlásení za rímskych občanov. Rovnako majú mať miestne občianske práva v Kúmach, a to o deň skôr, ako kampánsky ľud odpadol od rímskeho národa. Hlavným dôvodom tohto návrhu bolo, že jazdci sami nevedeli, kam vlastne patria, pretože starú vlasť opustili, ale neboli ešte prijatí do novej vlasti, do ktorej sa zo Sicílie vrátili.*

³¹ Livius (XXIII, 4) o ich úlohách píše: *... k tomu sa pripojila po porážke pri Kannách ešte neúcta k rímskej zvrchovanosti, ku ktorej sa až dovtedy prihliadalo predsa len s istou vážnosťou. Okamžitému vystúpeniu zabráňovala už len jedna okolnosť: mnoho slávnych a mocných rodín bolo spojených s Rimami starým putom vzájomných príbuzenských väzkov. Keďže ich väčší počet slúžil v rímskom vojsku, výnimočne silné puto vytvorilo 300 jazdcov, najvznešenejších Kampánčanov, ktorých Rimania vybrali a vyslali ako posádku do miest na Sicílii. (... post Cannensem cladem, ut, civius aliqua verecundia erat, Romanum quoque spernerent imperium. Id modo erat in mora ne extemplo deficerent, quod conubium vetustum multas familias claras ac potentes Romanis miscuerat, et, quod maximum vinculum erat, trecenti equites, nobilissimus quisque Campanorum, cum militarent aliquando apud Romanos in praesidia Sicularum urbium delecti ab Romanis ac missi).* Podľa iného svedectva Livia (XXIII, 7) ich Kampánčania pri rokovaní s Hannibalom o prípadnom spojení chceli vymeniť za 300 rímskych zajatcov: *300 rímskych zajatcov, ktorých si sami vyberú, dá Kartáginec Kampánčanom, aby ich mohli vymeniť za kampánskych jazdcov, ktorí slúžili ako vojaci na Sicílii.* (... ut trecentos ex Romanis captivis Poenus daret Campanis, quos ipsi elegissent, cum quibus equitum Campanorum, qui in Sicilia stipendia facerent, permutatio fieret).

³² Prvé udelenie občianskych práv sa datuje na základe Liviovho (VIII, 11) svedectva do obdobia rokov 340/338 pred Kr.: *Kampánskym jazdcom sa udelili rímske občianske práva, a aby to bolo pamiatkou, zavesili medenú dosku v Kastorovom chráme v Ríme (...Equitibus Campanis civitas Romana data, monumentoque ut esset, aeneam tabulam in aede Castoris Romae fixerunt).* Na inom mieste (VIII, 14): *... Kampánčanom, na počesť jazdcov, pretože sa odmietli zúčastniť na vzbuře Latinov .... sa udelili občianske práva bez hlasovacieho práva.* (Campanis equitum honoris causa, quia cum Latinis rebellare nolissent, ... civitas sine suffragio data).

Porov. SHERWIN-WHITE, A. N.: *The Roman Citizenship*. Oxford: Clarendon Press, 1973, s. 40 a 202.

³³ Porov. Liv. XXXVIII, 36.

5. Plebiscitum de civitate Sosidi et Moerico danda

Ďalšou právnou normou udeľujúcou rímske občianstvo predstavuje *Plebiscitum de civitate Sosidi et Moerico danda* prijaté v roku 211 pred Kr. Opäť sa o ňom dozvedáme z diela historika Livia: „*Pridie quam urbem iniret in monte Albano triumphavit; inde ouans multam prae se praedam in urbem intulit. cum simulacro captarum Syracusarum catapultae ballistaeque et alia omnia instrumenta belli lata et pacis diuturnae regiaeque opulentiae ornamenta, argenti aerisque fabrefacti uis, alia supellex pretiosaque uestis et multa nobilia signa, quibus inter primas Graeciae urbes Syracusae ornatae fuerant. Punicae quoque uictoriae signum octo ducti elephantum, et non minimum fuere spectaculum cum coronis aureis praecedentes Sosis Syracusanus et Moericus Hispanus, quorum altero duce nocturno Syracusas introitum erat, alter Nassum quodque ibi praesidii erat prodiderat. his ambobus ciuitas data et quingena iugera agri.*“³⁴

Pri oslave triumfu úspešného rímskeho vojvodu Marcella, ktorý sa preslávil úspechmi v druhej púnskej vojne, sa cez Rím viezlo veľké množstvo vzácnej koristi zo Syrákúz. Okrem toho pred Marcellom kráčali dvaja zradcovia z Hannibalovho vojska ovenčení zlatými vencami. Boli to Sosis zo Syrákúz a Moericus z Hispánie. Pod vedením prvého obsadili Rimania Syrakuzy, druhý zradil Nasus³⁵ a tam umiestnenú posádku. Ako odmenu za tieto služby obaja získali rímske občianstvo a 500 jutár pôdy (približne 125 hektárov) na Sicílii. Pôvodcu toho rozhodnutia o udelení rímskeho občianstva nemožno zistiť. Všeobecne sa však predpokladá, že rovnako ako v prípade udelenia impéria pre Marcella na deň osláv jeho triumfu,³⁶ aj v tomto prípade predložili ľudovému zhromaždeniu tento návrh tribúni ľudu. Tento predpoklad vychádza zo skutočnosti, že účasť ľudu na udeľovaní občianskych práv sa v antických prameňoch vždy zdôrazňuje.³⁷ Pravdepodobne aj v tomto prípade tak ide o *plebiscitum* na podnet rímskeho senátu.³⁸

---

³⁴ Liv. XXVI, 21: *Deñ pred svojim vstupom do mesta oslavoval Marcellus triumf na Albskom kopci. Odtiaľ vstúpil víťazoslávne do mesta a pred ním bohatá korisť: s obrazom dobytých Syrákúz sa niesli katapulty, kameňomety a iné vojenské stroje všetkého druhu i prostriedky k skrášleniu života počas dlhého mieru, skvosty vypovedajúce o kráľovskom bohatstve, mnoho umelecky spracovaného striebra aj medi, iné predmety denného používania, drahé oblečenie a mnoho slávnych umeleckých diel, ktorými boli Syrakuzy vyzdobené ako najvýznamnejšie z gréckych miest. Ako dôkaz víťazstva nad Kartágincami sa v sprievode viedlo 18 slonov. Nemenej zaujímavým bol Sosis zo Syrákúz a Moericus z Hispánie, ktorí kráčali vpredu ozdobení zlatými vencami: jeden viedol Rimany pri ich nočnom vstupe do Syrákúz, druhý im vydal Nasos i s posádkou. Obaja získali darom štátne občianstvo a 500 jutár pôdy.*“

³⁵ Polostrov Nasos bol súčasťou Achradiny, mestskej časti Syrákúz chránenej vlastným opevnením.

³⁶ Ak senát súhlasil s triumfom, vojenskému veliteľovi povolil impérium na jeden deň, čo ho oprávňovalo k vstupe do Ríma vo vojenskom odeve. Inak pri návrate z vojny mal prísny zákaz vstúpiť s vojskom do posvätného centra mesta (*pomerium*).

³⁷ Napr. Liv. XXVII, 5 alebo Liv. XXIII, 31.

³⁸ Podobne to bolo aj v prípade zoznamu odmien pre Mutina (vid' nižšie).

V tomto prípade ide o prvé zmienky o udelení rímskeho občianstva jednotlivcom mimo Itáliu, a to dezertérom z Hannibalovho vojska z územia Sicílie a Hispánie.

6. Plebiscitum de civitate Muttini danda

Posledná právna norma, ktorou sa budeme zaoberať a na základe ktorej získal rímske občianske práva jednotlivec, predstavuje *Plebiscitum de civitate Muttini danda* prijaté v roku 210 pred Kr. O okolnostiach jeho prijatia píše Livius: „*Exim Muttine, et si quorum aliorum merita erga populum Romanum erant in senatum introductis honores omnibus ad exsoluendam fidem a consule habiti. Muttines etiam ciuis Romanus factus, rogatione ab tribunis plebis ex auctoritate patrum ad plebem lata.*“³⁹ K tomuto plebiscitu máme zachované aj svedectvo Varrona: „...*Varro quoque in libro III de vita populi R., quo loco refert quam gratus fuerit erga bene meritos, dicit Muttiane, quod in Sicilia cum equitatu suo transierat ad nos, civitatem Roame datam aedesque et pecuniam ex aerario.*“⁴⁰

Muttines, Libyofeničan z Hippacra, bol v rámci druhej púnскеj vojny poslaný Hannibalom na pomoc kartáginskému vojsku na Sicíliu. Livius ho opisuje ako podnikavého muža, ktorý sa vojenskému umeniu vyučil v Hannibalovej škole. Jeho vojsko sa skladalo z numídskych pomocných zborov, ku ktorým neskôr pribudlo 3 000 numídskych jazdcov.⁴¹ Z hlavného oporného bodu Kartágincov na Sicílii, z Agrigenta, spôsobil Muttines Rimanom a ich spojencom obrovské škody, najmä vďaka rýchlemu konaniu a taktike spálenej zeme.⁴² Nezhody s ostatnými kartáginskými veliteľmi však viedli k jeho odvolaniu.⁴³ V dôsledku toho sa rozhodol zmeniť stranu, nadviazal kontakt s rímskym konzulom Marcom Valeriom Laevinom a odovzdal mu Agrigento.⁴⁴ Spolu s ďalšími kartáginskými vojakmi, ktorí prešli z kartáginského vojska na rímsku stranu, sa v sprievode menovaného konzula dostal do Ríma. Tu sa im v roku 210 pred Kr. udelili na základe uznesenia senátu pocty, ktoré im prisľúbil konzul. Okrem toho získal Muttines na základe uznesenia senátu a hlasovania zhromaždenia ľudu zvolaného neznámym tribúnom ľudu rímske občianstvo. Ostatní vojaci, ktorí prešli na rímsku stranu a vyznamenali sa v bojoch, boli tiež odmenení, ale nezískali rímske občianstvo.

---

³⁹ Liv. XXVII, 5: *Potom sa senátorom predstavil Muttines a ešte iní Sicíľčania, ktorí sa zaslúžili o rímsky národ. Všetkým sa vzdali pocty, aby prišlo k naplneniu konzulovho slova. Muttines sa stal dokonca rímskym občanom na návrh prednesený podľa dobrozdania otcov tribúnmi ľudu na plebejskom ľudovom zhromaždení.*

⁴⁰ Ascon. Pis. 52.

⁴¹ Liv. XXV, 40.

⁴² Liv. XXV, 40; Liv. XXVI, 21.

⁴³ Liv. XXV, 40.

⁴⁴ Liv. XXVI, 40.

V svedectve Varrona nenachádzame žiadny rozdiel v spôsobe darovania jednotlivých vecí (občianske práva, dom, peniaze) – všetko sa podľa neho darovalo na základe rozhodnutia ľudového zhromaždenia. Oproti tomu Livius pri tejto príležitosti explicitne poukazuje na to, že všetky čestné pocty a dary sa udelili na základe uznesenia senátu, ale samotné udelenie občianstva bolo dôsledkom hlasovania ľudového zhromaždenia, na ktoré dal senát prostredníctvom tribúna ľudu len návrh.

Záver

Na základe analýzy vybraných právnych noriem týkajúcich sa udeľovania rímskych občianskych práv a pokrývajúcich 4. a 3. storočie pred Kr. sme sa pokúsili nielen o identifikovanie príčin ich vydania, ale aj o podhalenie vnútorného mechanizmu tvorby týchto právnych aktov. Vo všeobecnosti možno povedať, že väčšina sledovaných zákonov (a plebiscitov) sa zachovala v literárnych prameňoch, ktoré predstavujú neprávne pramene rímskeho práva. Ich dôveryhodnosť i presnosť poskytovaných informácií býva niekedy problematická, no napriek tomu je zrejmé, že udeľovanie občianskych práv sa v ich prípade neobmedzovalo iba na jedincov, ale týkalo sa aj celých obcí, prípadne vybraných skupín obyvateľstva. Tento trend pokračoval aj v nasledujúcom období, z ktorého sa zachovali ďalšie právne normy. Tým sa plánujeme venovať na inom mieste.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Pramene:

APPIÁNOS. Krize rímskej republiky: (Římské dějiny II – Občanské války). Přeložili Jan Burian a Bohumila Moučková. Praha: Svoboda, 1989. 495 s. ISBN 80-205-0060-X.

ASCONIUS, Commentaries on Five Speeches of Cicero. Ed. with a translation by Simon Squires. Bristol: Bolchazy-Carducci Publishers, 1990. 176 s. ISBN 978-0-86516-220-4.

CASSIUS DIO, Römische Geschichte. Übersetzen von Otto Veh, 5 Bände. Düsseldorf: Artemis & Winkler, 2007. 507 + 400 + 349 + 461 + 574 s. ISBN 978-3-538-03103-6.

CICERO, Rečník. Reči proti Catilinovi. Filipiky a iné. Preložili Daniel Škoviera, Adriana Slamová, Martin Vozák, Adriana Oravcová, Jana Rovenská. Bratislava: Tatran, 1982. 382 s.

TITUS LIVIUS, Dějiny I-VII. Přeložil Pavel Kucharský. Praha: Svoboda, 1971-1979. 500 + 587 + 536 + 638 + 660 + 503 s.

TITUS LIVIUS, Römische Geschichte. Lateinisch–deutsch. 11 Bden. Von Hans Jürgen Hillen und Josef Feix. Darmstadt: WBG, 1974–2000.

VELLEIUS PATERCULUS, Gaius – FLORUS, Lucius Annaeus: Dvojitý pohled na římské dějiny. Přeložila Bohumila Moučková. Praha: Arista/Baset, 2013. 583 s. ISBN 978-80-86410-69-2.

Sekundárna literatúra:

BARTOŠEK, M. Encyklopedie římského práva. Praha: Panorama 1981. 507 s. Sine ISBN.

BELOCH, K. J.: Römische Geschichte bis zum Beginn der punischen Kriege. Berlin/Leipzig: De Gruyter, 1927. 680 s. Sine ISBN.

BOATWRIGHT, M. – GARGOLA, D. – TALBERT, R.: Dějiny římské říše. Praha: Grada, 2012. 530 s. ISBN 978-80-2473-168-1.

DAHLHEIM, W.: Struktur und Entwicklung des römischen Völkerrechts im dritten und zweiten Jahrhundert v. Chr. München: C. H. Beck, 1968. 293 s. Sine ISBN.

ELSTER, M.: Die Gesetze der Mittleren Römischen Republik. Darmstadt: WBG, 2003. 538 s. ISBN 978-3-534-13886-9.

OAKLEY, S. P.: A Commentary on Livy, books VI-X. Vol. 2. Books VII-VIII, Oxford: University Press, 1998. 880 s. ISBN 978-01-9815-226-2.

SHERWIN-WHITE, A. N.: The Roman Citizenship. Oxford: Clarendon Press, 1973. 486 s. ISBN 978-01-9814-813-5.

ZMENA ZÁKONA O MEDZINÁRODNOM PRÁVE SÚKROMNOM A PROCESNOM VO SVETLE AKTUÁLNEJ EURÓPSKEJ LEGISLATÍVY

AMENDMENTS AT ACT ON INTERNATIONAL PRIVATE AND PROCEDURAL LAW IN THE LIGHT OF CURRENT EUROPEAN LEGISLATION

Miloš Levrinc¹

Abstrakt

Zákon č. 108/2022 Z. z. zo 16. marca 2022 s účinnosťou od 01.07.2022, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony prináša do vnútroštátnej právnej úpravy medzinárodného práva súkromného niekoľko výrazných zmien, ktorých prijatie ovplyvnili nové európske nariadenia o doručovaní súdnych a mimosúdnych písomností v občianskych a obchodných veciach v členských štátoch (doručovanie písomností) (prepracované znenie) a o spolupráci medzi súdmi členských štátov pri vykonávaní dôkazov v občianskych a obchodných veciach (vykonávanie dôkazov).

Kľúčové slová

Vzájomná súdna právna pomoc v styku s cudzinou, aktívna právna pomoc, pasívna právna pomoc, vykonanie dôkazu dožiadaným súdom, priamy výkon dôkazu dožadujúcim súdom, odosielanie a doručovanie súdnych písomností

Abstract

Act. no. 108/2022 Coll. of March 16, 2022 with effect from July 1, 2022, which amends Act No. 97/1963 Coll. on international private and procedural law, as amended and which amends some laws, brings several significant changes to the national legislation of private international law, the adoption of which was influenced by the new European regulations on the service in the Member States of judicial and extrajudicial documents in civil or commercial matters (service of documents) (recast) and on cooperation between the courts of the Member States in the taking of evidence in civil or commercial matters (taking of evidence) (recast).

Keywords

Mutual (cross-border) cooperation and judicial assistance, active mutual cooperation, passive mutual cooperation

---

¹ Autor príspevku pôsobí od r. 2002 na Právnickej fakulte UMB v Banskej Bystrici, v r. 2008 úspešne ukončil doktorandské štúdium vykonaním dizertačnej skúšky a obhajobou dizertačnej práce na tému- Zmluvy v medzinárodnom obchode. V súčasnosti pôsobí ako odborný asistent na Katedre medzinárodného, európskeho práva a právnej komunikácie.

taking of evidence by the requested court, direct taking of evidence by the requesting court, transmission and service of judicial documents

Úvod

Medzinárodná právna pomoc je upravená nielen *vnútroštátnymi normami štátu*, historicky sa stala súčasťou mnohých *bilaterálnych a multilaterálnych medzinárodných zmlúv*, nakoniec aj predmetom záujmu európskeho práva, predovšetkým konkrétnych *sekundárnych aktov – nariadení*², ktoré zjednocujú a upevňujú medzinárodnú právnu pomoc poskytovanú medzi justičnými orgánmi členských štátov Európskej únie. Prijaté nové európske nariadenia, *o doručovaní súdnych a mimosúdnych písomností v občianskych a obchodných veciach v členských štátoch (doručovanie písomností) (prepracované znenie)*³ a *o spolupráci medzi súdmi členských štátov pri vykonávaní dôkazov v občianskych a obchodných veciach (vykonávanie dôkazov) (prepracované znenie)*⁴, významne ovplyvnili a podnietili prijatie podstatných zmien právnej pomoci v styku s cudzinou aj v rámci vnútroštátnej právnej úpravy Slovenskej republiky.⁵

Medzi úkony vykonávané v rámci medzinárodnej právnej pomoci patrí nielen vykonávanie dôkazov v cudzine, najmä výsluchy osôb, ale aj doručovanie súdnych

---

² Aplikácia prednosť právne záväzných aktov Európskych spoločenstiev a Európskej únie pred zákonmi Slovenskej republiky vyplýva z čl. 7 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky. Rovnako v čl. 7 ods. 5 Ústavy Slovenskej republiky je upravená aplikácia prednosť medzinárodných zmlúv o ľudských právach a základných slobodách, medzinárodných zmlúv, na ktorých vykonanie nie je potrebný zákon, a medzinárodných zmlúv, ktoré priamo zakladajú práva alebo povinnosti fyzických osôb alebo právnických osôb a ktoré boli ratifikované a vyhlásené spôsobom ustanoveným zákonom, pred zákonmi. Vzťah medzi prameňmi medzinárodného a európskeho práva je upravený často v samotných sekundárnych aktoch EÚ (nariadeniach). Pokiaľ nie, na daný vzťah je potrebné aplikovať všeobecné konkurenčné pravidlá vyplývajúce z primárnych prameňov práva EÚ a judikatúry Súdneho dvora EÚ.

³Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2020/1784 z 25. novembra 2020 o doručovaní súdnych a mimosúdnych písomností v občianskych a obchodných veciach v členských štátoch (doručovanie písomností) (prepracované znenie) Ú. v. EÚ L 405, 2.12.2020, s. 40 – 78. Nariadenie sa uplatňuje vo všetkých členských štátoch EÚ vrátane Dánska od 1.7.2022. Výnimkou sú články 5, 8 a 10, týkajúce sa komunikácie prostredníctvom decentralizovaného informačného systému, ktoré nadobudnú účinnosť 1.5.2025. Na účinnosť článkov 5, 8 a 10 je viazaná účinnosť článkov 4 a 6 predchádzajúceho nariadenia č. 1393/2007, ktoré sú dovedy naďalej účinné.

⁴Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2020/1783 z 25. novembra 2020 o spolupráci medzi súdmi členských štátov pri vykonávaní dôkazov v občianskych a obchodných veciach (vykonávanie dôkazov) (prepracované znenie) Ú. v. EÚ L 405, 2.12.2020, s. 1 – 39. Nariadenie sa uplatňuje vo všetkých členských štátoch EÚ okrem Dánska od 1. júla 2022 s výnimkou ustanovenia článku 7 nariadenia (povinnosť zasielať žiadosti cez decentralizovaný informačný systém ako je napr. e-Codex), ktoré sa začne uplatňovať 1. mája 2025. V súlade s čl. 1 a 2 Protokolu č. 22 o postavení Dánska, ktorý je pripojený k Zmluve o EÚ a Zmluve o fungovaní EÚ, sa Dánsko nezúčastňuje na prijatí tohto nariadenia, nie je ním viazané ani nepodlieha jeho uplatňovaniu.

⁵Pozri zmeny prijaté Zákonom č. 108/2022 Z. z. zo 16. marca 2022 s účinnosťou od 01.07.2022, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

a mimosúdnych písomností. Úkon právnej pomoci vykonáva v zahraničí cudzí justičný orgán na základe žiadosti (tzv. dožiadania) dožadujúceho sa justičného (prípadne iného cudzieho) orgánu štátu, v ktorom sa vedenie civilné konanie predovšetkým na účely ktorého sa má úkon medzinárodnej právnej pomoci vykonať. Zároveň je potrebné k tomuto poznamenať, že z hľadiska účinkov a procesnej kvality majú úkony poskytované cudzími orgánmi v rámci poskytovanej medzinárodnej právnej pomoci rovnaké účinky ako by ich vykonával sám dožadujúci sa justičný orgán štátu, v ktorom sa vedie dotknuté civilné (súdne) konanie.

V záujme unifikácie, prekonania rozdielov medzi právnymi poriadkami členských štátov, z hľadiska právnej istoty a predvídateľnosti právnych riešení je EÚ oprávnená prijímať opatrenia (právne akty), v rozsahu kompetencií prenesených na ňu členskými štátmi, určené aj na úpravu niektorých otázok (právnych vzťahov), ktoré inak patria pod reguláciu medzinárodného práva súkromného v rámci vnútroštátneho práva. Zároveň si Európska únia stanovila za cieľ udržiavať a rozvíjať priestor slobody, bezpečnosti a spravodlivosti okrem iného uľahčením prístupu k spravodlivosti.⁶ Medzi prostriedky, ktoré majú uľahčovať prístup k spravodlivosti patrí aj regulácia *doručovania súdnych a mimosúdnych písomností v občianskych a obchodných veciach v členských štátoch (doručovanie písomností) (prepracované znenie)*⁷ a *regulácia spolupráce medzi súdmi členských štátov pri vykonávaní*

---

⁶ Článok 81 ZFEU (bývalý článok 65 ZES) 1. Únia rozvíja justičnú spoluprácu v občianskych veciach, ktoré majú cezhraničné dôsledky, na základe zásady vzájomného uznávania súdnych a mimosúdnych rozhodnutí. Takáto spolupráca môže zahŕňať prijatie opatrení na aproximáciu zákonov a iných právnych predpisov členských štátov. 2. Na účely odseku 1 Európsky parlament a Rada v súlade s riadnym legislatívnym postupom prijímú, najmä ak je to nevyhnutné pre riadne fungovanie vnútorného trhu, opatrenia zamerané na zabezpečenie: a) vzájomného uznávania a výkonu súdnych a mimosúdnych rozhodnutí medzi členskými štátmi; b) cezhraničného doručovania súdnych a mimosúdnych písomností; c) zlučiteľnosti kolíznych noriem a noriem určujúcich právomoc uplatniteľných v členských štátoch; d) spolupráce pri obstarávaní dôkazov; e) účinného prístupu k spravodlivosti; f) odstraňovania prekážok riadneho priebehu občianskoprávneho konania, v prípade potreby podporovaním zlučiteľnosti pravidiel občianskeho súdneho konania uplatniteľných v členských štátoch; g) rozvíjania alternatívnych metód riešenia sporov; h) podpory vzdelávania sudcov a justičných pracovníkov. 3. Odchylné od odseku 2 Rada v súlade s mimoriadnym legislatívnym postupom ustanoví opatrenia týkajúce sa rodinného práva, ktoré majú cezhraničné dôsledky. Rada sa uznáša jednomyseľne po porade s Európskym parlamentom. Rada môže na návrh Komisie prijať rozhodnutie, ktorým sa určujú tie aspekty rodinného práva s cezhraničnými dôsledkami, ktoré môžu byť predmetom aktov prijatých riadnym legislatívnym postupom. Rada sa uznáša jednomyseľne po porade s Európskym parlamentom. Návrh uvedený v druhom pododseku sa oznámi národným parlamentom. Ak národný parlament oznámi svoj nesúhlas do šiestich mesiacov od tohto oznámenia, rozhodnutie sa neprijme. V prípade, že sa nevysloví nesúhlas, Rada môže rozhodnutie prijať. Ďalšími ustanoveniami, zakladajúcimi legislatívne právomoci EÚ v oblasti súkromného hmotného práva, ale z časti aj medzinárodného práva súkromného, sú ustanovenia čl. 114 a 115 ZFEU, ktoré umožňujú aproximáciu (zblížovanie) právnych predpisov v oblasti vnútorného trhu.

⁷Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2020/1784 z 25. novembra 2020 o doručovaní súdnych a mimosúdnych písomností v občianskych a obchodných veciach v členských štátoch (doručovanie písomností) (prepracované znenie) Ú. v. EÚ L 405, 2.12.2020, s. 40 – 78. Nariadenie sa uplatňuje vo všetkých členských štátoch EÚ vrátane Dánska od 1.7.2022. Výnimkou sú články 5, 8 a 10, týkajúce sa komunikácie prostredníctvom decentralizovaného informačného systému, ktoré nadobudnú účinnosť 1.5.2025. Na účinnosť článkov 5, 8 a 10 je viazaná účinnosť článkov 4 a 6 predchádzajúceho nariadenia č. 1393/2007, ktoré sú dotedy naďalej účinné.

dôkazov v občianskych a obchodných veciach (vykonávanie dôkazov). Unifikácia v takejto „nižšej úrovni“⁸ má svoj nespochybniteľný význam z hľadiska právnej istoty a predvídateľnosti právnych riešení. Hovorí sa o renesancii medzinárodného práva súkromného a o tom, že tento odbor je najdynamickejšie sa rozvíjajúcou oblasťou súkromného práva v EÚ v poslednej dobe.⁹

Spomínané nariadenia sú priamo uplatniteľné a majú prednosť pred zákonmi (porov. článok 7 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky). Nariadenia Európskej únie ako právne akty komunitárneho práva sú vo všeobecnosti v členských štátoch priamo aplikovateľné bez nutnosti prijatia vnútroštátnej transpozičnej normy. Avšak s cieľom predísť v budúcnosti možným interpretačným problémom a z toho prameniaticim nejednotným postupom v aplikačnej praxi, teda v záujme zabezpečenia správneho a jednotného uplatňovania citovaných nariadení v podmienkach slovenskej aplikačnej praxe sa javí ako žiaduce a účelné vykonať vybrané vnútroštátne legislatívne zmeny, ktoré zabezpečia ich bezproblémovú implementáciu v Slovenskej republike. Na relevantné procesné ustanovenia zákona č. 97/1963 Zb. sa primerane resp. subsidiárne použijú ustanovenia Civilného sporového poriadku a Civilného mimosporového poriadku.¹⁰

Zákon č. 108/2022 Z. z. zo 16. marca 2022 s účinnosťou od 01.07.2022, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom v znení neskorších predpisov (ďalej aj ako „ZMPSP“) a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony prináša do vnútroštátnej právnej úpravy právnej pomoci v styku s cudzinou (medzinárodnej právnej pomoci) niekoľko výrazných zmien, ktorých prijatie ovplyvnili práve uvedené nové európske nariadenia *o doručovaní súdnych a mimosúdnych písomností v občianskych a obchodných veciach v členských štátoch (doručovanie písomností) (prepracované znenie)*¹¹

---

⁸ Unifikácia kolíznych noriem a noriem medzinárodného procesného práva je podstatne menším zásahom do právnej kultúry jednotlivých štátov. Tieto normy iba stanovujú, ktoré právo bude rozhodné, pred ktorými súdmi sa budú riešiť prípadné spory a aké sú podmienky prípadného uznania a výkonu takýchto rozhodnutí. Naopak prekonanie rozdielností právnych poriadkov unifikáciou hmotnoprávnych noriem občianskeho a obchodného práva sa ukazuje ako nedosiahnuteľné.

⁹PAUKNEROVÁ, M. 2013. Evropské mezinárodní právo soukromé, 2. Vydání. Praha: C. H. BECK, 2013, s. 11
¹⁰Pozri dôvodová správa k Zákonu č. 108/2022 Z. z. zo 16. marca 2022 (A. Všeobecná časť), ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.
<https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=505567>.

¹¹Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2020/1784 z 25. novembra 2020 o doručovaní súdnych a mimosúdnych písomností v občianskych a obchodných veciach v členských štátoch (doručovanie písomností) (prepracované znenie) Ú. v. EÚ L 405, 2.12.2020, s. 40 – 78. Nariadenie sa uplatňuje vo všetkých členských štátoch EÚ vrátane Dánska od 1.7.2022. Výnimkou sú články 5, 8 a 10, týkajúce sa komunikácie prostredníctvom decentralizovaného informačného systému, ktoré nadobudnú účinnosť 1.5.2025. Na účinnosť článkov 5, 8 a 10 je viazaná účinnosť článkov 4 a 6 predchádzajúceho nariadenia č. 1393/2007, ktoré sú dovedy naďalej účinné.

a o spolupráci medzi súdmi členských štátov pri vykonávaní dôkazov v občianskych a obchodných veciach (vykonávanie dôkazov).¹²

V doteraz platnej vnútroštátnej právnej úprave regulujúcej právny styk s cudzinou absentovala jeho legálna definícia. ZMPSP, ako je naznačené už v úvode, upravoval iba niektoré aspekty medzinárodnej právnej pomoci bez jej všeobecného vymedzenia. Zákomom č. 108/2022 Z. z. (ďalej aj ako „*novela*“) sa normuje *všeobecné vymedzenie a základná charakteristika právnej pomoci v styku s cudzinou*, pričom v novelizovanom ust. § 55, ods. 2 ZMPSP zákonodarca vysvetľuje čo pod takouto právnou pomocou treba rozumieť, a teda že sú nimi procesné úkony vykonávané v cudzine na základe dožiadania slovenských justičných orgánov na účely súdneho konania vedeného v Slovenskej republike a úkony vykonávané na území Slovenskej republiky na základe dožiadania cudzích orgánov. Zároveň demonštratívne predkladá určitý výpočet úkonov právnej pomoci. Z ust. § 55, ods. 1 ZMPSP jednoznačne vyplýva, že úkony vykonávané v rámci medzinárodnej právnej pomoci sú procesnými úkonmi. Uchopenie medzinárodnej právnej pomoci vymedzením jej všeobecnej právnej definície (vymedzením jej predmetu) sa medzinárodná právna pomoc najmä sprehľadňuje pre aplikačnú prax. Zákonodarca zdôrazňuje, že úkony medzinárodnej právnej pomoci v Slovenskej republike vykonávajú slovenské justičné orgány.

Spomínanou novelou zákonodarca *rozširuje okruh cudzích orgánov, ktoré môžu žiadať a ktorým môže byť poskytnutá právna pomoc* vykonaná na území Slovenskej republiky a zároveň *upúšťa od podmienky vzájomnosti* pri doručovaní písomností osobe v Slovenskej republike. Vypustenie slova „*justičným*“ v ust. § 56 ods. 1 ZMPSP súvisí s novým odsekom 3 v ust. § 55. Ods. 3 ust. § 56 je doplnený o „*iné orgány a osoby*“ vzhľadom na rozličnú právnú úpravu jednotlivých štátov, kde o právnú pomoc môžu žiadať aj iné orgány alebo osoby, ako napríklad advokátske kancelárie v USA. Pod pojmom „*iné orgány*“ však nemožno chápať správne orgány konajúce v správnom konaní ani doručovanie písomností v správnom konaní. Ustanovenie § 1 ZMPSP vymedzuje pôsobnosť a limituje ju výhradne na veci občianskoprávne,

---

¹²Ako doslovne vyplýva z dôvodovej správy k zákonu č. 108/2022 Z. z. s cieľom predísť v budúcnosti možným interpretačným problémom a z toho prameniaticim nejednotným postupom v aplikačnej praxi, teda v záujme zabezpečenia správneho a jednotného uplatňovania citovaných nariadení v podmienkach slovenskej aplikačnej praxe sa javí ako žiaduce a účelné vykonať vybrané vnútroštátne legislatívne zmeny, ktoré zabezpečia ich bezproblémovú implementáciu v Slovenskej republike. Na relevantné procesné ustanovenia zákona č. 97/1963 Zb. sa primerane resp. subsidiárne používajú ustanovenia Civilného sporového poriadku a Civilného mimosporového poriadku.

obchodné, rodinné a pracovné s medzinárodným prvkom.¹³ Právnu pomoc v styku s cudzinou v rámci vecnej pôsobnosti ZMPSP poskytujú v Slovenskej republike výhradne slovenské sudy, do ktorých kompetencie patrí rovnako dožadovanie sa vykonania právnej pomoci v zahraničí na účely súdneho konania vedeného v SR. Na druhej strane o vykonanie úkonov právnej pomoci na území SR môžu slovenské justičné orgány dožiadať rôzne cudzie orgány a to nielen justičné. Zákonodarca teda vzhľadom na rôznu cudziu právnu úpravu rozšíril okruh cudzích orgánov, ktoré sa môžu na území Slovenskej republiky dožadovať vykonania úkonov právnej pomoci v styku s cudzinou.

Zákonom č. 108/2022 Z. z. sa v ZMPSP zavádza výnimka, kedy sa pri poskytovaní právnej pomoci v styku s cudzinou nebude vyžadovať vzájomnosť, t. j. na doručovanie písomností osobe v Slovenskej republike. Táto zmena bola inšpirovaná právnou úpravou doručovania písomností v právnom styku s cudzinou v trestných veciach, kde sa vzájomnosť na takéto doručenie taktiež nevyžaduje. Odmietnutie poskytnutia právnej pomoci cudziemu orgánu pri doručení písomnosti účastníkovi v SR len z dôvodu absencie vzájomnosti by mohlo ohroziť procesné práva tohto účastníka v konaní v cudzine, najmä rozsah uplatnenia jeho práva na obhajobu v tom konaní.¹⁴ Konštatujeme, že prijatie takejto zmeny možno rozhodne iba uvítať.

Doterajšia neexistencia vnútroštátnej právnej úpravy miestnej príslušnosti pri poskytovaní právnej pomoci prinášala rôzne aplikačné problémy. Navrhovaná zmena jasne ustanovuje miestu príslušnosť súdu pri poskytovaní právnej pomoci cudziemu orgánu.¹⁵ Chýbajúca úprava komunikácie s cudzími súdmi taktiež spôsobovala neprehľadnosť pre aplikačnú prax, prijaté nové riešenie v ust. 57 ZMPSP ju odstraňuje. Vítaná je rovnako úprava spôsobu zasielania vybavenia dožiadania, ktorá tiež doposiaľ chýbala. Prioritne sa výsledok dožiadania bude zasielať postupom podľa požiadaviek dožadujúcemu orgánu, inak justičný orgán zasiela vybavenie dožiadania dožadujúcemu orgánu rovnakou cestou, akou mu bolo

---

¹³ Pozri dôvodová správa k Zákonu č. 108/2022 Z. z. zo 16. marca 2022 (B. Osobitná časť), ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

<https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=505568>.

¹⁴ Pozri taktiež.

¹⁵ Pozri dôvodová správa k Zákonu č. 108/2022 Z. z. zo 16. marca 2022 (B. Osobitná časť), ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

<https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=505568>.

doručené dožiadanie. Ustanovenie § 58e preberá pôvodné znenie § 55, pričom text je mierne modernizovaný na aktuálnu dobu. Ustanovením § 58e sa reaguje aj na § 161 ods. 2 písm. b) CMP, ktorý ustanovuje, že v konaní o dedičstve môže žiadať o právnu pomoc aj notár, ak z osobitného predpisu alebo medzinárodnej zmluvy, ktorou je SR viazaná, nevyplýva, že o poskytnutie právnej pomoci môže požiadať výlučne súd. Vzhľadom na nariadenie (EÚ) 2020/1783 a Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2020/1784 z 25. novembra 2020 o doručovaní súdnych a mimosúdnych písomností v občianskych a obchodných veciach v členských štátoch (doručovanie písomností) (prepracované znenie) (ďalej len „nariadenie (EÚ) 2020/1784“) uvedené znamená, že o právnu pomoc môže požiadať aj notár, ktorý vedie konanie ako súdny komisár. Týmto ustanovením nie je vylúčený styk diplomatickou cestou.¹⁶ Zákon zároveň zvyrazňuje, že styk justičných orgánov s cudzími orgánmi nemusí byť upravený iba zákonom, ale okrem zákona medzinárodnými zmluvami alebo právnymi aktami Európskej únie. Doterajšia zákonná vnútroštátna právna úprava vôbec neupravovala jazyk dožiadania a písomností pri komunikácii slovenských justičných orgánov a cudzích orgánov. Novela č. 108/2022 Z. z. neopomína a precizuje aj tieto podmienky vzájomnej komunikácie dožadujúcich sa a dožiadanych orgánov.

Zákonodarca novelou dopĺňa podmienky doručenia písomnosti na základe dožiadania cudzieho súdu. V ust. § 58 odseku 1 ZMPSP zákonodarca upravil postup doručenia podľa všeobecných procesných predpisov (§ 111 CMP) v prípadoch, kedy je doručovaná písomnosť v slovenskom jazyku, alebo v jazyku, o ktorom je predpoklad, že vzhľadom na všetky okolnosti prípadu je adresátovi zrozumiteľný. Obdobná úprava je obsiahnutá aj v Trestnom poriadku (§ 541). Ako ďalej uvádza dôvodová správa zákona č. 108/2022 Z. z. účelom odseku 2, ust. § 58 je zachovanie zmyslu pôvodného § 58 a teda ochrana adresáta v prípadoch, kedy písomnosť nie je vyhotovený v jazyku podľa odseku 1.¹⁷ Novo prijaté ustanovenie § 58a ZMPSP zavádza osobné doručenie, ktoré existuje v mnohých cudzích právnych poriadkoch. Dožadujúci orgán môže preto požiadať o osobné doručenie a v takom prípade je nutné písomnosť doručiť osobe tak, aby bolo zaručené, že danú písomnosť prebrala jedine osoba uvedená v žiadosti. Vzhľadom na to, že doručenie do vlastných rúk nezaručuje, že písomnosť preberie osoba, ktorej má byť

---

¹⁶ Dôvodová správa k Zákonu č. 108/2022 Z. z. zo 16. marca 2022 (B. Osobitná časť), ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony. <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=505568>.

¹⁷ Pozri Dôvodová správa k Zákonu č. 108/2022 Z. z. zo 16. marca 2022 (B. Osobitná časť), ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony. <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=505568>.

písomnosť doručená, zákonodarca v dôvodovej správe k novele č. 108/2022 Z. z. odporúča inštitút doručenia prostredníctvom zamestnanca súdu alebo súdneho exekútora, prípadne predvolanie adresáta súdom za účelom doručenia.¹⁸ Možnosť priameho výkonu dôkazov uplatňovaná v režime poskytovanej právnej pomoci podľa Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2020/1783 z 25. novembra 2020 o spolupráci medzi súdmi členských štátov pri vykonávaní dôkazov v občianskych a obchodných veciach (vykonávanie dôkazov) (prepracované znenie) (ďalej len „nariadenie (EÚ) 2020/1783“) alebo podľa čl. 7 Dohovoru o vykonávaní dôkazov v cudzine v občianskych a obchodných veciach (Haag 18. marca 1970, vyhl. č.129/1976 Zb.) vo vnútroštátnom práve doposiaľ nebola upravená. Zákonodarca túto možnosť zavádza. Novo prijatá možnosť priameho výkonu dôkazu cudzím justičným orgánom v § 58d ZMPS je potrebná vzhľadom na niektoré ustanovenia osobitných predpisov napríklad čl. 19 nariadenia (EÚ) 2020/1783. Z citovaného nariadenia vyplýva, že súhlas na priamy výkon dôkazu dáva ústredný orgán alebo iný príslušný orgán. Ústredným orgánom pre účely tohto nariadenia je Ministerstvo spravodlivosti SR a preto sa navrhuje, aby dávalo súhlas na priamy výkon. Ak z dôvodu obsahu žiadosti o priamy výkon dôkazu vyplýva, že sa vyžaduje súčinnosť príslušného súdu, ministerstvo túto žiadosť postúpi (napríklad videokonferencia).¹⁹ Rovnako sa logicky ustanovením § 58c ZMPSP prijíma možnosť prítomnosti zástupcov cudzích orgánov, ktorá je nielen vhodná ale aj potrebná vzhľadom na niektoré ustanovenia osobitných predpisov, podľa ktorých sa účasť na úkone riadi vnútroštátnym právom - napríklad čl. 14 Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2020/1783 z 25. novembra 2020 o spolupráci medzi súdmi členských štátov pri vykonávaní dôkazov v občianskych a obchodných veciach (vykonávanie dôkazov) (prepracované znenie) (ďalej len „nariadenie (EÚ) 2020/1783“) alebo čl. 7 Dohovoru o vykonávaní dôkazov v cudzine v občianskych a obchodných veciach (Haag 18. marca 1970, vyhl. č.129/1976 Zb.).²⁰

Novela zásadne mení vnútroštátnu úpravu doručovania v právnom styku s cudzinou. Ustanovenie § 58g ods. 1 ZMPSP dopĺňa a zavádza povinnosť súdu doručovať písomnosti do cudziny osobe s obvyklým pobytom v cudzine. Navrhovaná zmena má zabezpečiť, aby osobe ktorá nemá obvyklý pobyt v SR boli písomnosti doručované do cudziny a teda nebola využitá fikcia doručenia podľa § 106 ods. 3 CSP aj v situáciách, kedy je zrejmé, že osoba má obvyklý

---

¹⁸ Pozri tamtiež.

¹⁹ Dôvodová správa k Zákonu č. 108/2022 Z. z. zo 16. marca 2022 (B. Osobitná časť), ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony. <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=505568>.

²⁰ Pozri tamtiež.

pobyt v cudzine. Odsek 2 tohto paragrafu rieši situácie, kedy sa nepodarilo doručiť písomnosti do cudziny, alebo je doručovanie spojené s ťažko prekonateľnými prekážkami. Predmetné ustanovenie reflektuje na časté problémy súdov, kedy sa nepodariť doručiť písomnosti do cudziny ani po niekoľkých pokusoch. Vzhľadom na dĺžku doručovania do cudziny, súd čaká aj niekoľko rokov a vo väčšine prípadoch je doručenie aj tak neúspešné a súd nemôže pokračovať v konaní. Z uvedeného dôvodu je potrebné zaviesť *možnosť náhradného doručenia*, čím sa urýchli konanie a nebude dochádzať k priet'ahom v konaní len z dôvodu nemožnosti doručenia do cudziny.²¹

Záver

Nové európske nariadenia, *o doručovaní súdnych a mimosúdnych písomností v občianskych a obchodných veciach v členských štátoch (doručovanie písomností) (prepracované znenie)* a *o spolupráci medzi súdmi členských štátov pri vykonávaní dôkazov v občianskych a obchodných veciach (vykonávanie dôkazov) (prepracované znenie)* významne ovplyvnili domácu právnu úpravu právneho poriadku Slovenskej republiky vo veciach tzv. právnej pomoci v styku s cudzinou. Vykonávanie úkonov dožiadanými justičnými orgánmi na základe dožiadania dožadujúcich sa cudzích orgánov a naopak podávanie dožiadaní o vykonanie procesných úkonov v cudzine na účely súdneho konania vedeného v tuzemsku, v rámci tzv. právnej pomoci v styku s cudzinou, patrí do sféry medzinárodného práva súkromného. Do času kým štát nemá uzatvorené s inými štátmi príslušné medzinárodné zmluvy, ktoré by takúto právnu pomoc regulovali (tzv. medzinárodné zmluvy o právnej pomoci) a pokiaľ sa nejedná o režim regulovaný právnymi aktami Európskej únie, takáto medzinárodná právna pomoc sa riadi ustanoveniami vnútroštátneho práva a je poskytovaná na základe zásady vzájomnosti (materiálnej recipacity). Tieto ustanovenia sa teda uplatnia, len ak neupravuje nič iné medzinárodná zmluva (ust. § 2 ZMPSP, čl. 7 Ústavy Slovenskej republiky) alebo právny akt Európskej únie (čl. 7 Ústavy Slovenskej republiky). V prípade otázok medzinárodnej právnej pomoci je potrebné nielen rozlišovať rôzne právne pramene, ale posudzovať aj ich vzájomný vzťah pri aplikácii. V európskom priestore sa presadzuje regulácia predovšetkým prostredníctvom uvádzaných nariadení, ktoré prinášajú určitú harmonizáciu právnej úpravy, ktorá neustále napreduje. Prijaté zmeny vnútroštátnej právnej úpravy právnej

---

²¹ Dôvodová správa k Zákonu č. 108/2022 Z. z. zo 16. marca 2022 (B. Osobitná časť), ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony. <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=505568>.

pomoci v styku s cudzinou nachádzajú inšpiráciu predovšetkým v právnych aktoch Európskej únie, čím sa jednotlivé postupy poskytovanej právnej pomoci s cudzinou určitým spôsobom zblížu a zjednocujú. Vnútroštátna právna úprava sa tým do určitej miery modernizuje „zjednotenými“ postupmi a zároveň uľahčuje prístup k spravodlivosti, čo možno iba uvítať.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Monografie a učebnice:

CSACH, K.- ŠIRICOVÁ, E. 2011. Úvod do štúdia medzinárodného práva súkromného a procesného. Košice: Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, Ústav Európskeho práva, 2011.

LYSINA P., ĎURIŠ, M., HAŤAPKA, M. a kol. Medzinárodné právo súkromné. 2 . vydanie. Bratislava: C.H.BECK, 2016.

LYSINA, P., ŠTEFANKOVÁ, N., ĎURIŠ, M., ŠTEVČEK, M. Zákon o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom. Komentár. 1 vydanie. Praha: C.H.BECK, 2012.

PAUKNEROVÁ, M. 2013. Evropské mezinárodní právo soukromé, 2. Vydání. Praha: C. H. BECK, 2013.

Právne predpisy:

Zmluva o fungovaní Európskej únie (Konsolidované znenie) Ú. v. EÚ C 202, 7.6.2016, s. 1 – 388.

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2020/1784 z 25. novembra 2020 o doručovaní súdnych a mimosúdnych písomností v občianskych a obchodných veciach v členských štátoch (doručovanie písomností) (prepracované znenie) Ú. v. EÚ L 405, 2.12.2020, s. 40 – 78.

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2020/1783 z 25. novembra 2020 o spolupráci medzi súdmi členských štátov pri vykonávaní dôkazov v občianskych a obchodných veciach (vykonávanie dôkazov) (prepracované znenie) Ú. v. EÚ L 405, 2.12.2020, s. 1 – 39.

Dohovoru o vykonávaní dôkazov v cudzine v občianskych a obchodných veciach (Haag 18. marca 1970, vyhl. č.129/1976 Zb.)

Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov

Zákon č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom

Zákon č. 108/2022 Z. z. zo 16. marca 2022 s účinnosťou od 01.07.2022, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

Dôvodová správa k Zákonu č. 108/2022 Z. z. zo 16. marca 2022 (A. Všeobecná časť), ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.
<https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=505567>.

Dôvodová správa k Zákonu č. 108/2022 Z. z. zo 16. marca 2022 (B. Osobitná časť), ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.
<https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=505568>

Zákon č. 160/2015 Z. z. z 21.05.2015 Civilný sporový poriadok v znení neskorších predpisov

INDIVIDUÁLNE SANKCIE EURÓPSKEJ ÚNIE AKO REAKCIA NA RUSKÚ INVÁZIU NA UKRAJINE

INDIVIDUAL SANCTIONS OF THE EUROPEAN UNION AS A REACTION TO THE RUSSIAN INVASION OF UKRAINE

Martina Makaturová¹

Abstrakt

Príspevok sa zameriava na aktuálnu situáciu súvisiacu s ruskou inváziou na Ukrajinu z pohľadu reakcie Európskej únie. Konkrétne sa venuje individuálnym sankciám smerovaným najmä voči ruským občanom a právnickým osobám, no aj voči iným osobám, ktoré nejakým spôsobom podporujú vojenský konflikt alebo z neho ťažia výhody. Príspevok taktiež približuje aktuálnu judikatúru Súdneho dvora Európskej únie v tejto veci.

Kľúčové slová

Individuálne sankcie, ruská invázia na Ukrajinu, reakcia Európskej únie, sankčný zoznam, právo na súdnu a inú právnu ochranu

Abstract

The paper focuses on the current situation related to the Russian invasion of Ukraine from the perspective of the European Union's response. Specifically, it deals with individual sanctions aimed mainly at Russian citizens and legal entities, but also at other persons who in some way support the military conflict or benefit from it. The article also approximates the current jurisprudence of the Court of Justice of the European Union in this matter.

Keywords

Individual sanctions, Russian invasion of Ukraine, reaction of the European Union, sanctions list, right to judicial and other legal protection

Úvod

Po druhej svetovej vojne si štáty uvedomili nezmyselnosť a nebezpečnosť prípadných ďalších vojen (aj z dôvodu existencie jadrových zbraní), preto sa začali združovať v rôznych medzinárodných organizáciách, aby sa zabezpečil mier do budúcnosti a neopakovali sa nešťastia predchádzajúcich svetových vojen. Na európskom kontinente vznikla okrem iného aj Európska únia (predtým Európske spoločenstvá), ktorej jeden z hlavných cieľov je presadzovať mier.² Aj

---

¹Mgr. Martina Makaturová, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Právnická fakulta, Ústav medzinárodného a európskeho práva

² Čl. 3 ods. 1 Zmluvy o Európskej únii

zásluhou Európskej únie bol v Európe na väčšine územia mier takmer 80 rokov. Je pravda, že počas rokov 1991 až 2001 trvala občianska vojna medzi štátmi bývalej Juhoslávie, no skutočne veľký konflikt medzinárodných rozmerov prišiel až v roku 2014, kedy Ruská federácia anektovala ukrajinský Krym a následne situácia eskalovala vo februári roku 2022, kedy ruské vojská vpadli na územie Ukrajiny a začali otvorený vojenský konflikt pod záštitou špeciálnej vojenskej operácie.

Nie je preháňaním, ak poviem, že celý svet zostal v šoku. Hoci sa o napätí na ukrajinsko-ruských hraniciach vedelo už týždne, nikto nečakal, že skutočne dôjde k útoku. Prvotný šok však rýchlo vystriedala reakcia štátov, ktorých väčšina útok Ruskej federácie odsúdila a priklonila sa na ukrajinskú stranu. K štátom sa pridali aj významné fyzické a právnické osoby, či medzinárodné organizácie. Výnimkou nebola ani Európska únia, ktorej reakcia bola jedna z kľúčových³. Útok na Ukrajinu je porušením suverenity štátu, a teda aj porušením mieru, ktorý sa únia snaží zachovať. Hoci je pravda, že ani Ukrajina ani Ruská federácia nepatria medzi členské štáty Európskej únie, tento konflikt mal a stále má na Úniu vplyv. Z geopolitického hľadiska bola reakcie Únie o to dôležitejšia, keďže je priamym susedom Ruskej federácie. Ak bola Ruská federácia schopná napadnúť Ukrajinu ako svojho suseda, čo by jej bránilo napadnúť aj členské štáty Únie, ktoré s ňou zdieľajú štátne hranice?

Odsúdenie ruskej invázie malo aj politický charakter. Únia jednoznačne vyjadrila podporu Ukrajine a tým dala jasne najavo svoje postavenie z hľadiska udržania mieru. Odmietla urobiť rovnakú chybu, ako urobili štáty pred druhou svetovou vojnou (príkladom je Mníchovská dohoda), kedy s cieľom zabránenia väčšieho konfliktu ustupovali agresorovi, kým spomínaný väčší konflikt nevypukol. Tentoraz sa však členské štáty únie poučili a spoločne s väčšinou sveta začali podporovať Ukrajinu. Podpora neostala iba pri slovách, má reálnu podobu. Konkrétne ide o humanitárnu pomoc, ale aj vojenskú pomoc v podobe dodávania zbraní, munícií a inej techniky potrebnej v boji. Cieľom členských štátov je pomôcť ochrániť Ukrajinu a tým aj ochrániť Európsku úniu a mier, na ktorom sa desaťročia pracovalo.

1. Sankcie

Neustála humanitárna a vojenská pomoc Ukrajine je však na porazenie Ruskej federácie nedostačujúca. Únia preto s agresiou bojuje aj inými prostriedkami, konkrétne sankciami, ktoré

---

³ Významné bolo napríklad spoločné vyhlásenie členov Európskej rady zo dňa 24. 2. 2022, ktorí spoločne odsúdili ruskú agresiu voči Ukrajine a vyjadrili plnú podporu Ukrajine a jej občanom. Následne dňa 27. 2. 2022 predseda Európskej rady Charles Michel predniesol prejav adresovaný ukrajinskému ľudu, kde ocenil ich odvahu a odhodlanie brániť demokraciu a právny štát. Týmito vyjadreniami dala Únia okamžite najavo, že stojí na strane Ukrajiny a nesúhlasí s agresiou Ruskej federácie.

členíme na cielečné reštriktívne opatrenia (individuálne sankcie), hospodárske sankcie a vízové opatrenia.⁴

Okrem sankcií proti Ruskej federácii prijala Únia sankcie aj voči Bielorusku a Iránu, a to z dôvodu podpory ruskej agresie. Sankcie sa teda netýkajú iba Ruskej federácie a jej občanov, ale aj týchto dvoch podporujúcich štátov.

Hlavným cieľom hospodárskych sankcií je pôsobiť na Ruskú federáciu ekonomickými prostriedkami, a tým ju dostať do situácie, kedy už nebude môcť účinne financovať boje a bude nútená sa z územia Ukrajiny stiahnuť. Individuálne sankcie sú mierené voči osobám, ktoré majú priamu zásluhu na vojne, podporujú ju alebo z nej nejakým spôsobom profitujú. V rámci vízových opatrení hovoríme o pozastavení dohôd o zjednodušení vydávania víz s Ruskou federáciou a Bieloruskom.

2. Individuálne sankcie

Cielečné reštriktívne opatrenia Únia nezačala prijímať až v momente začatia vojenského konfliktu v roku 2022, ale už skôr v roku 2014, kedy Ruská federácia svojimi aktivitami ohrozovala územnú celistvosť Ukrajiny. Hovoríme konkrétne o Nariadení Rady (EÚ) č. 269/2014 o reštriktívnych opatreniach vzhľadom na konanie narúšajúce alebo ohrozujúce územnú celistvosť, zvrchovanosť a nezávislosť Ukrajiny zo 17. marca 2014 (ďalej ako „nariadenie Rady“). Uvedené rozhodnutie bolo prijaté na základe čl. 215 ods. 2 ZFEÚ, ktorý hovorí, že „ak tak ustanovuje rozhodnutie prijaté v súlade s kapitolou 2 hlavy V Zmluvy o Európskej únii, Rada môže v súlade s postupom uvedeným v odseku 1 prijať reštriktívne opatrenia voči fyzickým alebo právnickým osobám, skupinám alebo neštátnym subjektom.“ Toto nebolo prvýkrát, kedy Únia prijala rozhodnutie na základe tohto článku. V roku 2013 Rada prijala Nariadenie o reštriktívnych opatreniach v Sýrii ako reakciu na krízu v Sýrii, ktorá trvá dodnes.

V rámci prijatého opatrenia súvisiaceho s konfliktom na Ukrajine vedie Únia zoznam fyzických a právnických osôb, subjektov a orgánov, na ktoré sa sankcie vzťahujú.⁵ Dnes tam môžeme nájsť takmer tisícšesťsto mien fyzických osôb a necelých dvestopäťdesiat subjektov, vrátane prezidenta ruskej federácie Vladimira Putina, či ministra zahraničných vecí Ruskej federácie Sergeja Lavrova, ktorí boli na zoznam pridaní 25. februára 2022, čiže deň po

---

⁴ Sankcie EÚ voči Rusku: podrobné informácie. Dostupné na internete: <https://www.consilium.europa.eu/sk/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/sanctions-against-russia-explained/>

⁵ Príloha I Nariadenia Rady (EÚ) č. 269/2014

vypuknutí ozbrojeného konfliktu. Možno sa zdá, že práve tieto dve osoby mali byť na zozname už dávno, keďže anexia Krymu bola porušením medzinárodného práva, čo majú priamo na zodpovednosti Putin a Lavrov. Prečo sa to však nestalo súvisí najmä s politickými dôvodmi. Zaradenie Putina na zoznam by indikovalo otvorené nepriateľstvo voči nemu a teda aj voči Ruskej federácii, čo si v tom čase Únia dovoliť nemohla. Dnes už sme však v inej situácii a zaradenie Putina na zoznam bolo priam až potrebné.

Medzi ďalšie zaujímavé mená, ktoré môžeme nájsť na zozname je Viktor Janukovyč. Ide o bývalého ukrajinského prezidenta, ktorý slúžil v úrade v rokoch 2010 – 2014. Bol odvolaný ukrajinským parlamentom ako reakcia na protivládne protesty. Janukovyč bol a stále je známy pre svoju proruskú politiku. V máji 2022 bol naňho kyjevským súdom vydaný zatýkací rozkaz pre vlastizradu, keďže sa mu dáva za vinu, že znížil obranyschopnosť Ukrajiny tým, že v roku 2010 podpísal s vtedajším prezidentom Ruskej federácie Dmitrijom Medvedevom dohodu, ktorá uľahčila anexiu Krymu.⁶

Za zmienku určite stojí aj spomenutie jediného slovenského občana nachádzajúceho sa na zozname a zároveň jediná osobu, ktorá má výhradne občianstvo Únie (teda nemá dvojité občianstvo). Ide o Jozefa Hambálka, predsedu európskej vetvy nacionalistického motocyklového klubu Nightwolves MC so sídlom na Slovensku, ktorý bol na zoznam pridaný 21. júla 2022. V zmysle odôvodnenia existuje predpoklad, že by mohol byť napojený na ruského prezidenta alebo iného člena ruskej vlády. Pri budovaní európskeho ústredia motocyklového klubu budovaného na bývalej vojenskej základni na Slovensku používal vyradené vojenské vybavenie vrátane tankov. Aktívne podporuje proruskú propagandu v Európe, údajne medzi jeho aktivity patrí aj výcvik členov klubu Nightwolves na aktívny boj na Ukrajine, a teda môže byť považovaný za hroznu pre Ukrajinu aj Úniu.

V zozname medzi zaradenými subjektami nájdeme napríklad Luhanskú ľudovú republiku a Doneckú ľudovú republiku, ktoré medzinárodne uznala jedine Ruská federácia, čím ospravedlňovala vstup svojich vojsk na územie Ukrajiny, keďže podľa nej už šlo o nové samostatné štáty. Ďalej sa tam nachádza mnoho ruských spoločností, ktoré sa svojou činnosťou podieľajú na ozbrojenom konflikte, napríklad dodávkou zbraní, ale aj politické strany, ktoré otvorene vojenský konflikt podporujú.

---

⁶ ČTK: Ukrajina vydala zatykač na exprezidenta Janukovyča. In: RTVS Správy [cit.2023-11-09]. Dostupné na internete: <https://spravy.rtvsk/2022/05/ukrajina-vydala-zatykac-na-exprezidenta-janukovyca/>

Čoho sa teda individuálne sankcie týkajú? Osobám a subjektom, ktoré boli zaradené na zoznam, boli zmrazené všetky finančné prostriedky a hospodárske zdroje, ktoré im patria alebo sú v ich držbe.⁷ Pod pojmom finančné prostriedky rozumieme finančné aktíva a výhody každého druhu, ktoré zahŕňajú napríklad hotovosť, šeky, zmenky, peňažné pohľadávky, úvery, dividendy či cenné papiere.⁸ Pod pojmom hospodárske zdroje rozumieme „aktíva každého druhu, hmotné aj nehmotné, hnutel'né aj nehnuteľné, ktoré nie sú finančnými prostriedkami, ale možno ich použiť na získanie finančných prostriedkov, tovaru alebo služieb.“⁹ Podľa informácií dostupných na webovej stránke Európskej rady a Rady, aktíva zmrazené v EÚ sa rovnajú približne 21,5 miliardy eur.¹⁰

Nariadenie Rady upravuje výnimky, kedy sa členské štáty nemusia správať v súlade s čl. 2 nariadenia a zároveň vymedzuje finančné prostriedky a hospodárske zdroje, na ktoré sa toto nariadenie nevzťahuje. Nariadenie obsahuje aj zákaz vedomej a úmyselnej účasti na činnostiach, ktorých cieľom alebo dôsledkom je obchádzanie opatrení¹¹ a tiež sa zakotvuje informačná povinnosť medzi Komisiou a členskými štátmi v súvislosti s prijatými opatreniami.¹²

3. Prigožina vs. Rada

Aj napriek tomu, že Únia uvalila na mnohé osoby individuálne sankcie, stále musíme rešpektovať ich základné práva a slobody. Hoci v bežnom živote by sme takéto osoby označili za „zlé“, hyperbolizovane dokonca za „nehodné akýchkoľvek práv“, je stále potrebné nediskriminovať ich a zaručiť im práva, ktoré im patria. Charta základných práv Európskej únie, ktorá tvorí katalóg základných práv a slobôd osôb, vo všetkých svojich článkoch (s výnimkou práv týkajúcich sa výlučne občanov Únie) spomína pojem „každý“, nehovorí o „každom okrem tých, o ktorých my rozhodneme, že si práva už nezaslúžia“, teda myslí všetkých bez výnimky. Únia uznáva isté hodnoty, ktoré sú uvedené v čl. 2 ZEÚ. Patrí medzi nich ľudská dôstojnosť, sloboda, demokracia, rovnosť, právny štát a rešpektovanie ľudských práv. Nezarúčenie práv osobám na sankčnom zozname by bolo proti hodnotám, ktoré Únia uznáva, čo by z Únie urobilo rovnakého vinníka, akým je samotný agresor. Aj preto bolo dňa

---

⁷ Čl. 2 ods. 1 Nariadenia Rady (EÚ) č. 269/2014

⁸ Čl. 1 písm. g Nariadenia Rady (EÚ) č. 269/2014

⁹ Čl. 1 písm. d Nariadenia Rady (EÚ) č. 269/2014

¹⁰Sankcie EÚ voči Rusku: podrobné informácie. Dostupné na internete: <https://www.consilium.europa.eu/sk/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/sanctions-against-russia-explained/>

¹¹ Čl. 9 ods. 1 Nariadenia Rady (EÚ) č. 269/2014

¹² Čl. 12 ods. 1 Nariadenia Rady (EÚ) č. 269/2014

24. februára 2022 v Úradnom vestníku Európskej únie uverejnené oznámenie určené osobám a subjektom, na ktoré sa vzťahujú reštriktívne opatrenia, v ktorom sa uvádza najmä, že dotknuté osoby a subjekty môžu zaslať Rade do 1. júna 2022 žiadosť o preskúmanie rozhodnutia, ktorým boli ich mená zaradené do zoznamov v prílohe I nariadenia Rady.¹³

Dôležité je okrem iného aj právo na spravodlivý súdny proces, ktorý Charta zakotvuje vo svojom 47. článku. Podľa neho „každý, koho práva a slobody zaručené právom Únie sú porušené, má za podmienok ustanovených v tomto článku právo na účinný prostriedok nápravy pred súdom.“ Bezdôvodné zaradenie na sankčný zoznam je porušenie práv, ktoré Únia zaručuje, a preto je týmto osobám daná možnosť sa brániť.

V zmysle čl. 263 ods. 4 ZFEÚ „akákoľvek fyzická alebo právnická osoba môže za podmienok ustanovených v prvom a druhom odseku podať žalobu proti aktom, ktoré sú jej určené alebo ktoré sa jej priamo a osobne týkajú, ako aj voči regulačným aktom, ktoré sa jej priamo týkajú a nevyžadujú vykonávacie opatrenia.“ Túto možnosť využila Violetta Prigožina, matka Jevgenija Prigožina, ktorá bola na sankčný zoznam pridaná dňa 23. 2. 2022 vykonávacím nariadením Rady (EÚ) 2022/260 s odôvodnením, že je spojená so svojim synom a má väzby na viaceré spoločnosti, ktoré predtým vlastnil práve Jevgenij Prigožin, ktorý bol hlavou Wagnerovej skupiny.^{14,15} Tá podala proti Rade EÚ na základe článku 263 ZFEÚ žalobu o zrušenie vyššie uvedeného rozhodnutia Rady v rozsahu, v akom bolo jej meno zapísané na zoznam osôb, ktorých sa individuálne sankcie týkajú a tiež žiadala, aby Súdny dvor rozhodol, že jej meno bude bezodkladne odstránené zo sankčného zoznamu. Rada žiadala, aby Súdny dvor jej žalobu zamietol a zároveň nariadil žalobkyni nahradiť trovy konania.

Žalobou sa zaoberal Všeobecný súd v konaní vedenom pod číslom T-212/22. Súd sa najprv zaoberal žiadosťou o odstránenie mena Violetty Prigožiny zo sankčného zoznamu. K tomu sa vyjadril, že v rámci kontroly zákonnosti podľa čl. 263 ZFEÚ nemá právomoc

---

¹³ Oznámenie určené osobám, subjektom a orgánom, na ktoré sa vzťahujú reštriktívne opatrenia ustanovené v rozhodnutí Rady 2014/145/SZBP zmenenom rozhodnutiami Rady (SZBP) 2022/265 a (SZBP) 2022/267 a v nariadení Rady (EÚ) č. 269/2014 vykonávanom vykonávacími nariadeniami Rady (EÚ) 2022/260 a (EÚ) 2022/261 o reštriktívnych opatreniach vzhľadom na konanie narušajúce alebo ohrozujúce územnú celistvosť, zvrchovanosť a nezávislosť Ukrajiny

¹⁴ Celé znenie odôvodnenia v nariadení znie takto: „Violetta Prigožinová je matkou Jevgenija Prigožina a majiteľkou spoločnosti Concord Management and Consulting LLC, ktorá patrí do skupiny Concord, ktorú založil a do roku 2019 vlastnil jej syn. Vlastní iné spoločnosti s väzbami na svojho syna. Je spojená s Jevgenijom Prigožinom, ktorý je zodpovedný za nasadenie žoldnierov Wagnerovej skupiny na Ukrajine a má prospech z rozsiahlych verejných zákaziek z ruským ministerstvom obrany po nezákonnej anexii Krymu Ruskom a okupácii východnej Ukrajiny separatistami podporovanými Ruskom. Podporovala preto činnosti a politiky, ktoré narušajú územnú celistvosť, zvrchovanosť a nezávislosť Ukrajiny.“

¹⁵ Wagnerova skupina je súkromný vojenský subjekt, ktorý je zodpovedný za nasadenie žoldnierov na Ukrajine. Bol vedený Jevgenijom Prigožinom spoločne s Dimitrijom Utkinom až do ich smrti dňa 23. 8. 2023.

vydávať súdne príkazy inštitúciám, orgánom či agentúram únie, a tak tento bod zamietol pre nedostatok právomoci.¹⁶

Žalobkyňa v žalobe uvádza päť žalobných dôvodov. Prvým dôvodom bolo porušenie povinnosti uviesť odôvodnenie, druhým dôvodom bol nedostatok skutkového základu a nesprávne posúdenie, tretím zneužitie právomoci, štvrtým porušenie základných práv a piatym útok na vlastnícke právo.¹⁷

K prvému žalobnému dôvodu žalobkyňa tvrdila, že Rada vo svojom rozhodnutí nedostatočne vysvetlila to, akoby ona ovplyvňovala rozhodnutie prezidenta Ruskej federácie o narúšaní územnej celistvosti. Taktiež namietala nedostatočné vysvetlenie toho, ktoré spoločnosti by vlastnila a ktoré sú prepojené s jej synom a tiež nerozumela tomu, akoby fakt, že by bola spoločníčkou vo firmách jej syna, znamenalo podporovanie akcií, ktoré boli jemu neprávom pripisované.¹⁸

Tento žalobný dôvod bol súdom zamietnutý. S odkazom na svoju predchádzajúcu judikatúru sa súd vyjadril, že odôvodnenie aktu v zmysle čl. 296 ZFEÚ musí obsahovať dostatočné odôvodnenie autora aktu, aby dotknuté osoby mohli poznať dôvody prijatých opatrení na účely posúdenia ich opodstatnenosti a následného preskúmania príslušným súdom. Požiadavku odôvodnenia je potrebné posudzovať podľa okolností prípadu, teda odôvodnenie nemusí špecifikovať všetky relevantné skutočnosti, pokiaľ kontext, v ktorom k prijatiu aktu došlo, je dotknutej osobe známy. Súd súhlasil s Radou v tom, že všeobecný kontext je uvedený v odôvodneniach napadnutých aktov a zároveň dodal, že napadnuté akty obsahujú dostatočne presné uvedenie skutkových okolností, ktoré odôvodňujú, prečo na sporné zoznamy bolo zahrnuté aj meno žalobkyne, keďže reštriktívne opatrenia sa uplatňujú nielen na fyzické osoby zodpovedné za činnosti narúšajúce územnú celistvosť a nezávislosť Ukrajiny, ale aj na fyzické osoby s nimi spojené. Žalobkyňa bola spojená s Jevgenijom Prigožinom, keďže je jeho matka a zároveň bola majiteľkou spoločnosti Concord Management and Consulting patriacej do skupiny Concord, ktorá do roku 2019 patrila jej synovi, a z toho dôvodu bola uvedená na zoznam. Súd teda konštatoval, že odôvodnenie napadnutých aktov je dostatočné a preto tento bod žaloby zamietol.¹⁹

Druhý žalobný dôvod mal dve časti, ktoré súd riešil samostatne, a to nedostatok skutkového základu a nesprávne posúdenie.

---

¹⁶ Bod 19 rozsudku Všeobecného súdu z 8. marca 2023 vo veci T-212/22

¹⁷ Bod 20 rozsudku Všeobecného súdu z 8. marca 2023 vo veci T-212/22

¹⁸ Bod 21 rozsudku Všeobecného súdu z 8. marca 2023 vo veci T-212/22

¹⁹ Body 23 - 35 rozsudku Všeobecného súdu z 8. marca 2023 vo veci T-212/22

K prvej časti žalobkyňa tvrdila, že síce bola vlastníčkou Concord Management and Consulting, ale iba na necelých desať rokov do roku 2017, kedy sa tejto role ujala z dôvodu, že jej syn mal zdravotné problémy, a že v prevádzke spoločnosti nezohrávala žiadnu primárnu úlohu. Navyše táto spoločnosť nepatrí do žiadnej skupiny a nemá uzavreté žiadne zmluvy s ruským ministerstvom obrany. Ďalej tvrdila, že najmenej päť rokov nevlastní žiadne podiely v právnických osobách, o čom nemôže poskytnúť dôkaz, keďže ide o negatívnu skutočnosť. Argumentovala, že Rada nepredložila výpisy z obchodného a podnikového registra, ktoré by potvrdzovali tvrdenia Rady, že je spoločníčkou niektorých zo spoločností uvádzaných Radou.²⁰

Rada tvrdenia žalobkyne spochybnila. Zdôraznila, že žalobkyňa nepopiera, že do roku 2017 bola vlastníčkou Concord Management and Consulting, hoci od tohto roku táto spoločnosť patrila jej synovi. Dodala, že keďže zabezpečovala kontinuitu a udržiavanie činnosti spoločnosti, tak nemala vo firme obmedzené právomoci, ale že zastávala aktívnu úlohu, čím ju poveril jej syn. Ďalej uviedla, že z predložených dokumentov sa zdá, že existuje skupina spoločností, ktoré sú navzájom prepojené a sú prepojené aj s jej synom. Tretím argumentom Rady bolo, že predložené dokumenty dokazujú, že žalobkyňa vlastní alebo v minulosti vlastnila podiely v spoločnostiach a že nepreukázala ich predaj. Čo sa týka väzieb medzi Prigožinom a Wagnerovcami, Rada pripomenula rozsudok Súdneho dvora z 1. júna 2022 vo veci T-723/20, kde sú tieto väzby potvrdené. Tiež sa odvolávala na predložené dokumenty, z ktorých vyplýval prospech pre Prigožina z verejných zákaziek s ruským ministerstvom obrany. Ako posledný bod Rada uviedla, že nemá prístup do obchodného a podnikového registra, ktorý spomína žalobkyňa.²¹

Podľa súdu teda žalobkyňa spochybňovala vecnú presnosť štyroch prvkov odôvodnenia. K prvému tvrdeniu žalobkyne súd povedal, že tvrdenie v odôvodnení napadnutého nariadenia je nesprávne, keďže v čase vydania nariadenia už Prigožina nebola vlastníčkou Concord Management and Consulting, hoci v odôvodnení sa uvádzalo, že ňou ešte je.²²

K druhému tvrdeniu žalobkyne týkajúcej sa popierania toho, že by Concord Management and Consulting patrila do skupiny spoločností Concord, sa súd stotožnil s argumentáciou Rady, ktorá predložila dôkazy, ktoré túto skutočnosť potvrdzujú. V súvislosti so zmluvami uzavretými s ruským ministerstvom obrany sa súd vyjadril, že v odôvodnení bolo uvedené, že Prigožin čerpal výhody z verejných zákaziek a nie to, že by spoločnosť Concord Management and Consulting uzavrela s ministerstvom zmluvy. Rada zároveň predložila

---

²⁰ Bod 42 rozsudku Všeobecného súdu z 8. marca 2023 vo veci T-212/22

²¹ Bod 43 rozsudku Všeobecného súdu z 8. marca 2023 vo veci T-212/22

²² Body 44 - 49 rozsudku Všeobecného súdu z 8. marca 2023 vo veci T-212/22

potrebné dokumenty, ktoré dokazovali, že Prigožin bol skutočne spojený s ruským ministerstvom obrany a teda čerpal výhody z verejných zákaziek, a preto toto tvrdenie žalobkyne súd zamietol ako nedôvodné.²³

Čo sa týka tretieho tvrdenia žalobkyne, súd sa stotožnil s jej argumentáciou, keďže je síce pravda, že žalobkyňa do istého času vlastnila podiely v spoločnostiach spojených s Prigožinom, Rada však nepreukázala, že v čase prijatia napadnutých aktov stále tieto podiely vlastnila.²⁴

Posledné tvrdenie žalobkyne v rámci prvej časti druhého žalobného dôvodu spochybňovalo to, že by jej syn mal byť zodpovedný za umiestnenie žoldnierov Wagnerovej skupiny na Ukrajine. Tu opäť súd súhlasil s Radou, ktorá predložila dokumenty, z ktorých vyplývalo, že Prigožin je úzko spojený s Wagnerovou skupinou a teda že možno povedať, že je zodpovedný za umiestnenie žoldnierov na Ukrajine.²⁵

Záverom k skutkovým omylom teda podľa súdu bolo, že okrem tvrdení, že Prigožina je vlastníkom Concord Management and Consulting a že je majiteľkou iných spoločností spojených s jej synom, sú tvrdenia Rady správne, že vychádzala zo správne posúdených skutkových okolností pri prijímaní svojho rozhodnutia, a teda okrem uvedených tvrdení musel súd zamietnuť tvrdenia žalobkyne.²⁶

Následne sa súd zaoberal problematikou zjavne nesprávneho posúdenia, ktoré žalobkyňa spochybňovala v troch ohľadoch. Najprv sa súd venoval jej tvrdeniu, že s Prigožinom nie je spojená. Tu najprv skonštatoval, že zaradenie na zoznam nepredstavuje žiadnu sankciu, ale má preventívny charakter. Ďalej v súvislosti s rozlišovaním medzi príbuznými a pridruženými, súd tvrdenie žalobkyne, že je potrebné rozlišovať tieto pojmy, zamietol, keďže rodinné puto medzi žalobkyňou a jej synom nebol jediný dôvod uvedenia žalobkyne na zoznam.²⁷

Čomu sa súd venoval podrobnejšie je skúmanie, či skutkové okolnosti existovali v čase prijatia napadnutých aktov. Podľa Rady bolo totiž okrem rodinného prepojenia dôležité aj to, že žalobkyňa bola zapojená do vedenia spoločností, ktoré viedol aj jej syn. Súd však zopakoval, že nebolo preukázané, že by žalobkyňa v čase prijatia nariadenia bola ešte stále vlastníčkou dotknutých spoločností, hoci v zozname sa spomína prítomný, nie minulý čas. Keďže teda nebolo preukázané spojenie hospodárskymi väzbami, jediné spojenie, ktoré medzi žalobkyňou

---

²³ Body 50 - 65 rozsudku Všeobecného súdu z 8. marca 2023 vo veci T-212/22

²⁴ Body 66 - 70 rozsudku Všeobecného súdu z 8. marca 2023 vo veci T-212/22

²⁵ Body 71 - 75 rozsudku Všeobecného súdu z 8. marca 2023 vo veci T-212/22

²⁶ Bod 76 rozsudku Všeobecného súdu z 8. marca 2023 vo veci T-212/22

²⁷ Body 87 - 88 rozsudku Všeobecného súdu z 8. marca 2023 vo veci T-212/22

a jej synom existovalo, je rodinný vzťah. S odkazom na predchádzajúcu judikatúru súd uviedol, že výlučne ich rodinný vzťah nemôže postačovať ako odôvodnenie zaradenia do zoznamu. Hoci Rada objektívne nemala prístup k obchodnému a podnikovému registru, nemení to nič na veci, že žalobkyňa v čase prijatia nariadenia už nebola vlastníčkou spoločnosti Concord Management and Consulting spojenej s jej synom.²⁸

Podľa Rady tu tiež existovalo riziko toho, že by zmrazením aktív osôb spôsobovalo snahu obchádzať sankcie prostredníctvom osôb s nimi spojených. Podľa súdu však Rada nepreukázala existenciu takéhoto rizika.²⁹

Z týchto dôvodov súd musel vyhovieť druhému žalobnému dôvodu, teda zrušil napadnuté akty v rozsahu, v akom sa týkajú žalobkyne. Ostatnými bodmi žaloby sa už nezaoberal, keďže to ďalej považoval za nepotrebné.³⁰

Z tohto rozhodnutia by som zdôraznila tri body. Po prvé, je nezmyselné žiadať súd, aby menil akty inštitúcií Únie, keďže v jeho právomoci je iba preskúmavanie zákonnosti aktov a nie udeľovať inštitúciám súdne príkazy. Po druhé, skutkové okolnosti, na základe ktorých sú osoby zaradzované na zoznam, musia byť v čase prijatia aktu aktuálne. Po tretie, pri hodnotení, či ide o osobu spojenú s inou osobou, nestačí ako dôvod zaradenia na zoznam výlučne rodinná väzba medzi týmito osobami.

Záver

Ukrajina je síce veľká krajina, ale oproti Ruskej federácii by sama mala len veľmi malú šancu. Keďže nie je členom Severoatlantickej aliancie, štáty jej nemôžu pomôcť priamo vojensky, pretože by to vyvolalo tretiu svetovú vojnu, čomu sa chce svet určite vyhnúť. Je však v záujme sveta a najmä v záujme Európskej únie, aby vojenský konflikt na Ukrajine skončil čím skôr a najlepšie v prospech Ukrajiny. Preto je potrebné, aby Únia aj naďalej podporovala Ukrajinu všetkými spôsobmi, akými môže, vrátane sankcií voči Ruskej federácii.

V rámci individuálnych sankcií a pridávania osôb na zoznam osôb, na ktoré sa sankcie vzťahujú, je však potrebné dodržiavať základné práva týchto osôb a dávať si dôkladne pozor na to, aby sa do zoznamu nedostali ľudia bez adekvátnych dôvodov. Ako povedal aj Súdny dvor, odôvodnenia zaradenia na zoznam musia byť dostatočné, minimálne z kontextu prijatia zjavné, a obavy vyjadrené v odôvodnení musia byť preukázané.

---

²⁸ Body 89 - 104 rozsudku Všeobecného súdu z 8. marca 2023 vo veci T-212/22

²⁹ Body 105 - 106 rozsudku Všeobecného súdu z 8. marca 2023 vo veci T-212/22

³⁰ Bod 107 rozsudku Všeobecného súdu z 8. marca 2023 vo veci T-212/22

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Internetové zdroje:

Sankcie EÚ voči Rusku: podrobné informácie. Dostupné na internete: <https://www.consilium.europa.eu/sk/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/sanctions-against-russia-explained/>.

ČTK: Ukrajina vydala zatykač na exprezidenta Janukovyča. In: RTVS Správy [cit.2023-11-09]. Dostupné na internete: <https://spravy.rtv.sk/2022/05/ukrajina-vydala-zatykac-na-exprezidenta-janukovyca/>.

Právne predpisy, medzinárodné zmluvy a judikatúra

Charta základných práv Európskej únie.

Nariadenie Rady (EÚ) č. 269/2014 o reštriktívnych opatreniach vzhľadom na konanie narúšajúce alebo ohrozujúce územnú celistvosť, zvrchovanosť a nezávislosť Ukrajiny zo 17. marca 2014.

Rozsudok Všeobecného súdu z 8. marca 2023 vo veci T-212/22.

Zmluva o Európskej únii (Konsolidované znenie).

Zmluva o fungovaní Európskej únie (Konsolidované znenie).

SLOBODA VÔLE A UZAVIERANIE MANŽELSTVA V RÍMSKOM PRÁVE

FREEDOM OF WILL AND CONTRACTING A MARRIAGE IN ROMAN AND CANON LAW

Matúš Nemeč¹

Abstrakt

Otázku hodnoty a významu slobody vôle je potrebné skúmať, keďže je nevyhnutným predpokladom pre vykonávanie právnych úkonov. Má význam nielen pri majetkových úkonoch, ale svoj význam zohráva faktor vôle aj pri prejave vôle v oblasti rodinného práva. Cieľom príspevku je analyzovať význam otázky slobody vôle pri uzavieraní manželstva v rímskom práve a jeho inšpiračný potenciál pre moderné právo.

Kľúčové slová

Manželstvo, vôľa, zásnuby, manželská úcta, manželské povedomie, manželský súhlas

Abstract

The question of the value and importance of freedom of will needs to be investigated, as it is a necessary postulate for the execution of legal acts. It is important not only in property transactions, but the factor of will also plays role in the expression of will in the field of family law. The aim of the paper is to analyze the importance of the issue of freedom of will in contracting a marriage in Roman law and its inspirational potential for modern law.

Keywords

Marriage (matrimony), betrothal, matrimonial honor, marital affection, matrimonial consent

Úvod

Rímska jurisprudencia presadzovala ideu, že manželstvo ako zväzok muža a ženy je inštitúciou prirodzeného práva (ius naturale), t. j. také, ktoré podľa Ulpiana „... príroda naučila všetky živočíchy: lebo toto právo nie je charakteristické pre ľudský rod, ale je spoločné pre všetky živočíchy, ktoré žijú na zemi i v mori a aj pre vtáky. Odtiaľ pochádza spojenie muža a ženy, ktoré my nazývame manželstvom, takisto plodenie a výchova detí. Vidíme totiž, že aj ostatné živočíchy, ba aj divé zvery sú podľa tohto práva odstupňované“². Spojenie muža a ženy, ktoré vychádza z prirodzenosti človeka a z prirodzeného práva, je vidieť v jeho

---

¹ Prof. JUDr. Matúš Nemeč, PhD., Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, vedúci Katedry rímskeho a cirkevného práva; príspevok je výstupom grantového projektu VEGA č. 1/0548/22 s názvom „Križa dôvery a jej rímsko-kánonické riešenia“.

² Ulp. D. 1,1,1,3.

univerzálnom použití na označenie sexuálneho spojenia ľudí všeobecne (neslobodných aj slobodných), a tiež aj na označenie sexuálnych zväzkov či už legitímnych alebo i nelegitímnych³. Uvedené spojenie muža a ženy však z právneho hľadiska nie je konštitujúcim elementom vzniku rímskeho manželstva, pretože manželstvo netvorí súlož, ale súhlas⁴.

1. Sloboda vôle a zasnúbenie v rímskom práve

Už pri zasnubách vyžadovalo právo, vyjadrené slovami právnika Modestina, dosiahnutie vekovej hranice siedmich rokov, ktorá oddeľovala deti (*infantes*)⁵ od tých, ktorí detský vek prekročili:

D. 23,1,14 (Modestinus libro quarto differentiarum)

In sponsalibus contrahendis aetas contrahentium definita non est ut in matrimoniis. Quapropter et a primordio aetatis sponsalia effici possunt, si modo id fieri ab utraque persona intellegatur; id est, si non sint minores quam septem annis.

Pre uzavieranie zásnub nie je, ako pri manželstve, ustanovený vek kontrahujúcich (t. j. snúbencov). A preto je možné uzavrieť zasnuby už v útľom veku, ak si obe osoby uvedomujú, že sa zasnubujú, t.j. nie sú mladšie než sedemročné.

Na uzavretie zásnub sa vyžadoval nielen súhlas muža (resp. chlapca) a ženy (resp. dievčaťa), ale aj súhlas tých, v moci otcovskej ktorých boli v momente zasnúbenia⁶. Paulus v tom istom fragmente (D. 23,1,7) ustanovuje domnienku, že, že *pater familias* dievčaťa zo zasnúbením súhlasí, ak výslovne neodporuje. Úplne v súlade s fragmentom Papiniána (D. 1,5,9) však bolo možné, aby *pater familias* zrušil zasnúbenie svojej podriadenej dcéry. V nadväznosti na to a na základe analýzy viacerých výrazov v prameňoch je možné konštatovať, že texty, ktoré vyžadujú súhlas dievčaťa, ktoré bolo v otcovskej moci, so zasnúbením, patria do obdobia justiniánskeho práva⁷. Úplne v súlade s fragmentom Papiniána: “*V mnohých našich právnych ustanoveniach*

---

³ Porov. BRTKO, R.: Koncepcia rímskeho manželstva podľa klasického právnika Modestina. In: Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae, vol. 37, no. 2 (2018), s. 49.

⁴ D. 35,1,15; D. 50,17,30; D. 24,1,32,13; uvedenú koncepciu napokon prijalo a uplatňuje aj kánonické právo katolíckej cirkvi (čiastočne modifikovanú výsledkom sporu stredovekej parížskej a bolonskej kánonickej školy), porov. PERRY, Joseph, N.: The Canonical Concept of Marital Consent: Roman Law Influences. In: Catholic Lawyer, vol. 23, n. 3/1980, s. 228-236; dostupné na internete: <https://scholarship.law.stjohns.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2062&context=tel>

⁵ Výraz „*infantes*“ sa prekladá ako „nehovoriaci“, resp. „deti“; porov. D. 44,7,1,13: „*Podobá sa dieťaťu ten, kto má taký vek, že nechápe to, čo koná: avšak právo je voči nemu mierne: pretože ten, kto dokáže rozprávať, môže si riadne dať stipulovať alebo sľúbiť*“.

⁶ D. 23,1,7,1.

⁷ VRANA, V.: Matrimonium v rímskom práve (Vývoj manželského práva od najstarších čias až po Justiniána). Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2001, s. 12-13; je však pravdepodobné, že medzi interpolované texty nepatrí časť fragmentu D. 23,1,12,1 podľa ktorého sa dcére dovoľuje, aby odporovala otcovi len vtedy, ak jej otec vybral snúbencu neslušných alebo hanebných mravov.

je postavenie žien horšie ako postavenie mužov“⁸ však syna pod otcovskou mocou pater familias nemohol zasnúbiť v proti jeho vôli⁹.

2. Sloboda vôle a uzavieranie manželstva v rímskom práve

Manželstvo v rímskom práve bolo skutkovou okolnosťou, nie právnou. Pre jeho vznik sa nevyžadovala účasť, resp. asistencia štátneho úradníka, prítomnosť svedkov a o manželstve sa nerobil žiadny úradný (matričný) záznam¹⁰. Existencia manželstva predpokladala neformálny prejav vôle muža, že chce mať určitú ženu za manželku a matku svojich detí a takisto tomu zodpovedajúcu vôľu manželky (*affectio maritalis*)¹¹. Avšak pôvodne, ešte aj v období klasického práva, sa pre posudzovanie existencie manželstva vyžadovalo existencia a trvanie manželskej úcty (*honor matrimonii*), ktorá bola vonkajším prejavom a prvkom manželstva¹². Ak táto vôľa vymizla, manželstvo zaniklo.

D. 24,1,32,13 (Ulpianus libro XXXIII ad Sabinum)

Si mulier et maritus diu seorsum quidem habitaverint, sed honorem invicem matrimonii habebant (quod scimus interdum et inter consulares personas subsecutum), puto donationes non valere, quasi duraverint nuptiae: [non enim coitus matrimonium facit, sed maritalis affectio]:

Ak žena a manžel žili dlhšie oddelene, ale manželskú úctu si zachovávali (čo vieme, že sa z času na čas stáva v manželstve s konzulom), mám za to, že darovanie je neplatné, lebo manželstvo (akoby) trvá; [lebo manželstvo sa neustanovuje súložou, ale *manželským povedomím*.]¹³

Podstatným prvkom pre vznik manželstva však bol samozrejme súhlas muža a ženy. Viaceré fragmenty preukazujú, že manželský súhlas (*consensus matrimonialis*) snúbencov bol fundamentálnym prvkom pre uzavretie manželstva:

Ulp. D. 50,17,30 (Ulpianus libro XXXVI ad Sabinum)

⁸ D. 1,5,9.

⁹ D. 23,1,13.

¹⁰ Napriek tomu, že fundamentálnym prvkom pre vznik manželstva boli okolnosti vôľové, uzavretie manželstva sprevádzali vonkajšie rituály, symbolizujúce odchod dcéry z domu otca (patra), opustenie domáceho (otcovho) ohniska, nevesta bola formálne „unesená“, dostávala korunu a na čele sprievodu, ktorý spieval náboženskú hymnu, bola svadobná fakľa (porov. FUSTEL, de Coulanges: Antická obec. Studie o kultu, právu a inštitúciách starého Rieka a Ríma. Praha : Pastelka - Sofis, 1998, s. 45..

¹¹ Idea manželského povedomia ako konštitujúceho prvku manželstva (*affectio maritalis*) je pôvodu poklasického

¹² D. 24,1,32,13; SKŘEJPEK, M.: Maxima (D. 50,17,30), in: Soudce, č. 2/2006, s. 39; porov. BRTKO, R.: Manželská úcta a manželské povedomie podľa klasických a justiniánskych právníkov. In: Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae, vol. 36, no. 1 (2017), s. 22.

¹³ Časť v zátvorkách je veľmi pravdepodobne interpolovaná justiniánskymi kompilátormi – úplne v súlade so vtedajším prístupom k podstate manželstva.

Nuptias non concubitus, sed consensus facit.

Manželstvo nevzniká súložou ale súhlasom.

D. 39,5,31 (Papinianus libro XII responsorum)

pr. Donationes in concubinam collatas non posse revocari convenit nec, si matrimonium inter eosdem postea fuerit contractum, ad irritum reccidere quod ante iure valuit. An autem maritalis honor et affectio pridem praecesserit, personis comparatis, vitae coniunctione considerata perpendendum esse respondi: neque enim tabulas facere matrimonium.

Darovania poskytnuté konkubíne nie je možné žiadať späť, a keby aj neskôr bolo medzi týmito osobami uzavreté manželstvo, tak totiž to, čo predtým bolo podľa práva platné, sa nestane neplatným. Ale ak sa pýtame, či vzájomná manželská úcta (honor matrimonii) už predtým neexistovala, odpovedal som, že je treba porovnať (posúdiť) osobnosti a povahu spoločného života, pretože nie doska s písmom robia manželstvo.

D. 35,1,15 (Ulpianus libro XXXV ad Sabinum)

*Cui fuerit sub hac condicione legatum "si in familia nupsisset", videtur impleta condicio statim atque ducta est uxor, quamvis nondum in cubiculum mariti venerit. Nuptias enim non concubitus, **sed consensus facit.***

Ak je zanechaný odkaz s podmienkou „ak sa vydá do mojej famílie“, podmienka sa považuje za splnenú vtedy, keď žena je uvedená do mužovho domu, hoci ešte nebola v manželskej spálni, pretože súhlas, nie súlož robia manželstvo.

Mnohé fragmenty z Digest a z Justiniánovho kódexu však preukazujú, že ešte v období poklasického práva bol potrebné na vznik platného manželstva nielen vyjadrenie súhlasu snúbencov, ale aj súhlas patra familias, ktorému bol snúbenec podriadený, resp. súhlas oboch patrov, ak boli obaja snúbenci ešte podriadení otcovskej moci.

Ulpianus, Regulae 5,2

Iustum matrimonium est, si inter eos, qui nuptias contrahunt, conubius sit, et tam masculus pubes quam femina potens sit, et utrique consentiant, si sui iuris sunt, aut etiam parentes eorum, si in potestate sunt.

Právoplatné je manželstvo, ak medzi tými, ktorí ho uzavierajú, existuje conubium a muž dospel do puberty, žena je schopná mať deti a súhlasia, ak sú sui iuris; alebo dajú súhlas ich rodičia, ak sú v ich moci.

Pater familias nemohol nútiť svojho syna, aby uzavrel manželstvo. Ak k tomu predsa len došlo a syn sa rozhodol vziať si za manželku ženu, ktorú by si nevezal, ak by sa mohol rozhodnúť slobodne, vzniklo platné manželstvo, aj keď manželstvo nevznikalo medzi tými,

ktorí nechcú. Takéto konanie syna sa však považovalo za také, že je v súlade s úctou, ktorú má prejavovať voči objektívne úctyhodnej osobe (*metus reverentialis*). V takom prípade si syn akoby osvojí názor otca takým spôsobom, že ide *stricto sensu* o rozhodnutie syna, ktorý si váži názor svojho otca, aj keď ten je vyjadrený nútením. V princípe sa však nátlak na uzavretie manželstva zo strany patra familias voči synovi vylučoval, keďže sa neprijímalo, že chce ten, kto počúva rozkazy hlavy rodiny alebo pána¹⁴. Pater nemohol dosiahnuť ani to, aby magistrát prikázal jeho podriadenému synovi uzavrieť manželstvo. Takýto postup sa totiž považoval za neprípustný¹⁵. Naopak, ak pater bezdôvodne odopieral dať súhlas na uzavretie manželstva, mohol ho k udeleniu súhlasu magistrát donútiť¹⁶.

V prípade, že žena *sui iuris* chcela uzavrieť manželstvo, jej situácia bola trochu iná, keďže v súlade so zvykmi predkov žena sa vyznačovala slabosťou pohlavia a ľahkosťou ducha (*sexus infirmitas et levitas animi*)¹⁷, okolnosťami, ktoré ovplyvňovali je vôľu. Ak bola snúbenica *alieni iuris*, platil predpoklad, že jej pater familias súhlasí s manželstvom, ak výslovne neodporoval manželstvu¹⁸. Ešte cisárske konštitúcie zo začiatku 5. storočia po Kristovi vyžadovali, nielen to, aby žena uzavrela manželstvo so súhlas svojho patra (*arbitrium patris*), ale aj žena *sui iuris* (po emancipácii), mladšia než dvadsaťpäť rokov, potrebovala na vznik platného manželstva súhlas patra, ktorému bola pred emancipáciou podriadená. Ak pater už nežil, vyžadoval sa – okrem súhlasu samotnej ženy (snúbenice) - súhlas matky a ženíných blízkych príbuzných (*iudicium*)¹⁹. Ak mala žena viac uchádzačov o manželstvo a nechcela vyjaviť svoju vôľu pred príbuznými, v prípade, ak jej pater a matka už nežili, o najvhodnejšom mužovi pre ňu rozhodol sudca²⁰. Ak chcela uzavrieť manželstvo vdova, mladšia než dvadsaťpäť rokov, aj keď bola emancipovaná, takisto sa vyžadoval súhlas patra, ktorému naposledy podliehala²¹. V prípade nedospelej ženy *sui iuris*, ktorá mala určeného poručníka, sa súhlas poručníka na vznik manželstva nevyžadoval, keďže jeho úlohou bolo spravovať ženin majetok²².

V prospech slobody vôle snúbencov sa niektorí právnici vyjadrili v tom zmysle, že ak nebolo možné získať súhlas (vyjadrenie) patra preto, že bol neprítomný a nevedelo sa, či žije alebo nežije, tak stanovisko Paula bolo²³, že ak uplynuli tri roky od momentu, kedy sa o patrovi

---

¹⁴ D. 50,17,4: *Velle non creditur, qui obsequitur imperio patris vel domini.*

¹⁵ C. J. 5,4,12 a C. J. 5,4,14; porov. VRANA, V.: *Matrimonium v rímskom práve (Vývoj manželského práva od najstarších čias až po Justiniána)*, s. 52.

¹⁶ D. 23,2,19; HEYROVSKÝ, L.: *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Praha : J. Otto, 1910, s. 842.

¹⁷ D. 22,6,9 pr.

¹⁸ D. 23,1,7,1

¹⁹ C. J. 5,4,20 pr.

²⁰ C. J. 5,4,20,1.

²¹ C. J. 5,4,18 pr..

²² D. 23,2,20; Ulp. reg. 11,27.

²³ D. 23,2,10

zjavne nevedelo, kde je a či prežil, môžu jemu podriadené deti oboch pohlaví uzavrieť manželstvo. Vo vzťahu k tomu interpretačne pôsobí stanovisko Juliána²⁴, podľa ktorého, ak sa pater nevráti do troch rokov od zajatia nepriateľmi Ríma a jeho podriadené deti medzitým uzavreli manželstvo, bude platné v prípade, ak ich manželský partner bude taký, ktorého by nezvestný pater istotne neodmietol²⁵.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Pramene:

Codex Iustinianus.

Digesta.

Ulpiani regulae.

Monografie a učebnice:

FUSTEL, de Coulanges: Antická obec. Studie o kultu, právu a inštitúciách starého Řecka a Říma. Praha : Pastelka - Sofis, 1998.

HEYROVSKÝ, L.: Dějiny a systém soukromého práva římského. Praha : J. Otto, 1910.

VRANA, V.: Matrimonium v římskom práve (Vývoj manželského práva od najstarších čias až po Justiniána). Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2001.

Periodiká a zborníky:

BRTKO, R.: Manželská úcta a manželské povedomie podľa klasických a justiniánskych právnikov. In: Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae, vol. 36, no. 1 (2017), s. 21-29.

BRTKO, R.: Koncepcia rímskeho manželstva podľa klasického právnika Modestina. In: Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae, vol. 37, no. 2 (2018), s. 45-56.

SKŘEJPEK, M.: Maxima (D. 50,17,30), in: Soudce, č. 2/2006, s. 39-40.

Internetové zdroje:

PERRY, Joseph, N.: The Canonical Concept of Marital Consent: Roman Law Influences. In: Catholic Lawyer, vol. 23, n. 3/1980, s. 228-236; dostupné na internete:

<https://scholarship.law.stjohns.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2062&context=tcl>

---

²⁴ D. 23,2,11

²⁵ D. 23,2,11.

HODNOTA ĽUDSKEJ DÔSTOJNOSTI AKO KOLÍZNE PRAVIDLO PRI STRETE PRÁVNÝCH SYSTÉMOV

THE VALUE OF HUMAN DIGNITY AS A COLLISION RULE IN RESOLVING CONFLICTS OF LEGAL SYSTEMS

Radoslav Pavlinský¹

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá hodnotou ľudskej dôstojnosti, ktorá by mohla byť ideálnym kolíznym pravidlom pri strete právnych systémov. V súlade s týmto úmyslom predstavuje účely, na ktoré sa používa v právnych textoch. Cieľom je aj analýza historických a jazykových koreňov tohto pojmu. Autor sa tiež bližšie zameriava na právno-filozofickú debatu ohľadom definície ľudskej dôstojnosti. Ľudská dôstojnosť sa dostala do popredia po druhej svetovej vojne a v súčasnosti pôsobí ako najvyššia právna norma vo viacerých právnych systémoch. Jej široký záber a vysoký stupeň všeobecnosti stavia ľudskú dôstojnosť na prvé miesto ako potenciálne najsilnejšie kolízne pravidlo vo svete.

Kľúčové slová

Ľudská dôstojnosť, Právny pluralizmus, Hodnoty v práve, Kolízna norma, Právny systém

Abstract

Contribution is centered around the value of human dignity, which could serve as an ideal collision rule in resolving conflicts of legal systems. With this in mind, it presents its uses in legal texts. Goal is also an analysis of historical and etymological roots of the term. Author takes a closer look at legal-philosophical debate about the definition of human dignity. Human dignity got into forefront after the 2nd world war and presently serves as the supreme legal norm in several different legal systems. Its overall wide definition and high level of generalization puts human dignity at the first place as potentially the strongest collision rule in the world.

Keywords

Human dignity, Legal pluralism, Legal values, Collision norm, Legal system

Úvod

V súčasnosti vedľa seba pôsobí viacero právnych systémov, z ktorých každý si nárokuje pre seba monopol na právo posledného slova. Ku kolízií dochádza najmä v prípade ľudských práv, ktoré chráni vnútroštátne právo, medzinárodné právo a aj právo Európskej únie. V situácii, kde nie je úplne zrejmé, ktorý právny systém má prednosť je úplne nevyhnutné, aby remízu rozsúdila určitá kolízna norma. Tieto konflikty vznikajú na veľmi vysokej úrovni

---

¹ Interný doktorand Ústavu teórie práva Gustava Radbrucha Právnickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach.

a týkajú sa abstraktných hodnôt, preto je vhodné, aby kolízna norma, ktorá konflikty rozsúdi vynikala vysokým stupňom všeobecnosti.

Od konca druhej svetovej vojny zároveň narastá vplyv ľudských práv v konštitucionálnom diskurze. Hodnota ľudskej dôstojnosti sa vynorila ako jedna z najvšeobecnejších právnych hodnôt a nájdeme ju v mnohých medzinárodných dokumentoch a národných ústavách. Funkcie a účely, na ktoré sa využíva v právnych textoch, sú podmienené špecifickým prístupom k jej definícií, ako aj kultúrnou interpretáciou jej obsahu v danom štáte.

1. Úloha ľudskej dôstojnosti v súčasnom prostredí právneho pluralizmu

V preambule Charty OSN je obsiahnuté odhodlanie medzinárodného spoločenstva „znovu vyhlásiť svoju vieru v základné práva, v dôstojnosť a hodnotu ľudskej osobnosti.“ Všeobecná deklarácia ľudských práv považuje ľudskú dôstojnosť za „základ slobody, spravodlivosti a mieru vo svete“, a vyhlasuje ju za „najvyšší cieľ ľudstva“. Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach a Medzinárodný pakt o ekonomických, sociálnych a kultúrnych právach vo svojich preambulách vyvodzujú ľudské práva z „vrodenej dôstojnosti ľudskej bytosti“. Charta základných práv EÚ uvádza, že „... Únia je založená na nedeliteľných a univerzálnych hodnotách ľudskej dôstojnosti, slobody, rovnosti a solidarity; ...“. Čo sa týka vnútroštátneho práva, slovné spojenie ľudská dôstojnosť vo svojich ústavách využívalo na konci roku 2012 až 162 krajín.²

Ľudská dôstojnosť je teda ústredným pojmom spoločného ústavného slovníka, ktorý prekonáva národné hranice. Právo k ľudskej dôstojnosti je nielen súčasťou národných ústav a medzinárodných dokumentov, ale je stále viac uznávané ako základ všetkých ľudských práv.³ Jedným zo špecifických aspektov ľudskej dôstojnosti je, že normatívnu silu čerpá z mimoprávneho zdroja. Jej základom môže byť napr. prirodzené právo, náboženstvo, univerzálna morálka, prípadne etické hodnoty špecifické pre konkrétnu kultúru. Z tohto dôvodu sa ľudská dôstojnosť považuje za univerzálnu hodnotu, ktorá prekonáva kultúru, politiku

---

² CARMÍ, G.; *Dignitizing Constitutions Worldwide: On the Proliferation of Human Dignity in National Constitutions*. [online] Rok 2013, str. 2. Dostupné na: https://www.academia.edu/27398524/Dignitizing_Constitutions_Worldwide_On_the_Proliferation_of_Human_Dignity_in_National_Constitutions

³ BOTHA, H.; *Human dignity in comparative perspective*. In: *Stellenbosch Law Review – Stellenbosch Regstydskrif*, r. 20, č. 2, 2009. [online] str. 171 Dostupné na: <https://scholar.sun.ac.za/handle/10019.1/103998>

a spoločnosť. Zároveň však práva z nej vyplývajúce sú závislé na spoločenskom kontexte, teda sú kultúrne relativistické.⁴

Ľudská dôstojnosť na seba naberá rôzne podoby, ale najčastejšie sa vyskytuje ako právo, právny princíp alebo hodnota v práve.⁵ Primárna funkcia ľudskej dôstojnosti ako hodnoty v práve spočíva v tom, že signalizuje odtrhnutie sa od histórie útlaku, totality, kolonializmu a diskriminácie. Tvorcovia ústavných poriadkov a medzinárodných režimov ochrany ľudských práv tým upevnili ochranu ľudských práv v niečom trvalejšom ako je verejná mienka, ktorá sa neustále mení a vyvíja. Jej ukotvenie má aj právny význam. Pretože je vo všeobecnosti považovaná za najvyššiu právnu normu, slúži ako mediátor v prípade konfliktu medzi právnymi normami toho istého stupňa právnej sily alebo v prípade konkurujúcich právnych princípov.⁶

V národných ústavách plní ľudská dôstojnosť tri primárne funkcie. Jej deklarovanie v preambule má symbolický a politický význam. K ľudskej dôstojnosti sa hlásia v preambulách predovšetkým nové revolučné vlády, ktoré vznikli po úspešnom zosadení diktátora alebo zvrhnutí totalitnej vlády. S ľudskou dôstojnosťou sa tiež stretávame v ustanoveniach o základných princípoch. V tomto prípade slúži ako vysoko postavený právny princíp, ktorý predovšetkým zdôvodňuje ústavu a existenciu právneho štátu. Nakoniec môžeme nájsť ľudskú dôstojnosť ako právo s už operatívnym významom. V tejto úlohe je jedným z ľudských práv, v ničom odlišná od ostatných.⁷

Existuje ešte jedna veľmi dôležitá stránka ľudskej dôstojnosti. Zatiaľ čo v drivej väčšine prípadov vedie ku rozšíreniu spektra ľudských práv, zároveň môže slúžiť na ich limitáciu. Osobné práva jednotlivca, z ktorých mnohé majú korene v hodnote ľudskej dôstojnosti môžu byť limitované v určitých prípadoch, pokiaľ to vyžaduje verejný záujem. V tomto zmysle je ľudská dôstojnosť jednotlivca narušená za účelom zachovania ľudskej

---

⁴ STEINMANN, R.; *The core meaning of human dignity*. [online] Rok 2016, str. 3-4. Dostupné na: <http://www.scielo.org.za/pdf/pelj/v19n1/23.pdf>

⁵ Ibidem str. 4

⁶ BOTHA, H.; *Human dignity in comparative perspective*. In: *Stellenbosch Law Review – Stellenbosch Regstydskrif*, r. 20, č. 2, 2009. [online] str. 177 Dostupné na: <https://scholar.sun.ac.za/handle/10019.1/103998>

⁷ CARMI, G.; *Dignitizing Constitutions Worldwide: On the Proliferation of Human Dignity in National Constitutions*. [online] Rok 2013, str. 4-5. Dostupné na: https://www.academia.edu/27398524/Dignitizing_Constitutions_Worldwide_On_the_Proliferation_of_Human_Dignity_in_National_Constitutions

dôstojnosti všetkých. Tendencia používať ľudskú dôstojnosť na limitáciu práv je typickým sprievodným znakom diktátorských a totalitných režimov.⁸

Rozsah pôsobenia ľudskej dôstojnosti v modernom práve je veľmi široký a vo všeobecnosti panuje zhoda ohľadom jej významu a dôležitosti v ústavách a textoch medzinárodných zmlúv. Dôstojnosť však nie je konceptom bez oponentúry. Za konsenzom ohľadom neporušiteľnosti ľudskej dôstojnosti a hodnotou ľudskej bytosti sa skrýva nezhoda o jej filozofických a historických koreňoch, definíciu a jej využiteľnosť ako nástroja pre interpretáciu ľudských práv.⁹

2. Etymologické a historické korene pojmu ľudskej dôstojnosti

Ľudská dôstojnosť má svoje jazykové korene v latinskom výraze dignitas, ktoré sa používalo na označenie vysokého spoločenského statusu a spájalo sa predovšetkým s členmi rímskeho senátu. Dôstojnosť v tejto podobe je závislá na existencii hierarchie spoločenského postavenia a trvá, pokiaľ ľudia naplňujú určitú významnú spoločenskú funkciu alebo zastávajú dôležitý spoločenský post.¹⁰ V súčasnosti sa uvedený pohľad na dôstojnosť ešte stále využíva, najmä v konaní pred súdmi alebo pri kontakte s diplomatmi a konzulmi.

V stredoveku nabral výraz ľudská dôstojnosť úplne iný význam. Z pohľadu cirkvi sú všetci ľudia výtvarom božím a všetci sú si pred ním rovní, čo sa týka dôstojnosti.¹¹ Prepojenosť ľudskej dôstojnosti s náboženstvom ostro kritizuje osvietený filozof Hugo Grotius a obracia sa na jej racionálnu analýzu. Dôkaz univerzálnej ľudskej dôstojnosti vidí v spoločnom práve všetkých ľudí na pohreb. Z jeho pohľadu ide o právo, ktoré nemožno odoprieť ani najhorším

---

⁸ CARMÍ, G.; *Dignitizing Constitutions Worldwide: On the Proliferation of Human Dignity in National Constitutions*. [online] Rok 2013, str. 5. Dostupné na: https://www.academia.edu/27398524/Dignitizing_Constitutions_Worldwide_On_the_Proliferation_of_Human_Dignity_in_National_Constitutions

⁹ BOTHA, H.; *Human dignity in comparative perspective*. In: *Stellenbosch Law Review – Stellenbosch Regstrydskrif*, r. 20, č. 2, 2009. [online] str. 171 Dostupné na: <https://scholar.sun.ac.za/handle/10019.1/103998>

¹⁰ HENRY, L.M.; *The Jurisprudence of Dignity*. In: *University of Pennsylvania Law Review*, r. 160, č. 1, 2011. [online] str. 190-193 Dostupné na: https://scholarship.law.upenn.edu/penn_law_review/vol160/iss1/3/

¹¹ Katechizmus katolíckej cirkvi, bod 27: „Najvyšší dôvod ľudskej dôstojnosti spočíva v povolani človeka do spoločenstva s Bohom. Človek je už od začiatku svojho jestvovania pozvaný k dialógu s Bohom. Veď jestvuje len preto, že ho Boh z lásky stvoril a stále ho z lásky udržiava. A žije naplno podľa pravdy, iba ak túto lásku slobodne uznáva a odovzdáva sa svojmu Stvoriteľovi.“

nepriateľom.¹² Grotiove poňatie ľudskej dôstojnosti je zároveň úplne prvým pokusom o vymedzenie ľudských práv, ktoré sú v tomto pojme obsiahnuté.

Prirodzeno-právny prístup Huga Grotia inšpiroval budúcu koncepciu ľudskej dôstojnosti ako univerzálnej hodnoty, ktorá je spoločná pre všetkých ľudí. Pozornosť jej venovali aj autori Francúzskej a Americkej ústavy. Thomas Jefferson napísal v roku 1786: „*Dôstojnosť človeka sa vytráca v zbytočných odlišnostiach založených na rode alebo postavení.*“¹³ Poslednú bodku za prepojením dôstojnosti s postavením urobil Imanuel Kant, ktorý ľudskú dôstojnosť definoval vo svojom diele *Metafyzika mravov* nasledovne: „*Ľudstvo, do miery akej je schopné morality, je jediným, kto má dôstojnosť.*“¹⁴ Univerzálnosť ľudskej dôstojnosti tu spočíva v tom, že jej jedinou podmienkou je príslušnosť k ľudskému pokoleniu, čo predstavuje finálny rozchod dôstojnosti s postavením.

Je súčasťou dodnes prebiehajúcej debaty, kedy sa hodnota ľudskej dôstojnosti začína objavovať v moderných právnych textoch. Veľké množstvo autorov vníma ľudskú dôstojnosť a ľudské práva ako koncepty, ktoré prezentujú nový politický a ideologický smer po 2. svetovej vojne a spájajú ju s Chartou OSN a Všeobecnou deklaráciou ľudských práv. Poukazujú na to, že v tomto časovom období sa vo veľkom začali objavovať referencie na ľudskú dôstojnosť aj v národných ústavách. Ďalší nárast v ústavnej implementácii ľudskej dôstojnosti viažu na dekolonizáciu a pád socializmu.¹⁵

Iný názor má Moyn. Pôvod ľudskej dôstojnosti v právnych textoch vidí v Írskej ústave z roku 1937 a nie v Západnom Nemecku po druhej svetovej vojne, alebo v medzinárodných zmluvách. Vo svojej Ústave z roku 1937¹⁶ dali Íri dôstojnosti základné umiestnenie, a to ako „*nábožensky inšpirovaný koncept, ktorý podriaďuje suverénnu demokratickú občiansku*

---

¹² MCCRUDDEN, CH.; *Human Dignity and Judicial Interpretation of Human Rights*. In: *European Journal of International Law*, r. 19, č. 4, 2008. [online] str. 658-659 Dostupné na: <https://academic.oup.com/ejil/article/19/4/655/349356>

¹³ HENRY, L.M.; *The Jurisprudence of Dignity*. In: *University of Pennsylvania Law Review*, r. 160, č. 1, 2011. [online] str. 200 Dostupné na: https://scholarship.law.upenn.edu/penn_law_review/vol160/iss1/3/

¹⁴ *Ibidem* str. 207

¹⁵ CARMÍ, G.; *Dignitizing Constitutions Worldwide: On the Proliferation of Human Dignity in National Constitutions*. [online] Rok 2013, str. 8. Dostupné na: https://www.academia.edu/27398524/Dignitizing_Constitutions_Worldwide_On_the_Proliferation_of_Human_Dignity_in_National_Constitutions

¹⁶ Preambula Ústavy Írska z roku 1937: „... *My, ľud Írska ... a presadzujúc spoločné dobro, s prihliadnutím na Obozretnosť, Spravodlivosť a Lásku k blížnemu, tak aby dôstojnosť a sloboda jednotlivca bola zachovaná, ...*“

spoločnosť Bohu a prirodzenému právu.“¹⁷ Argumentuje teda, že ľudská dôstojnosť nie je ani náhodou takým abstraktným pojmom, ako sa zdá, a že jej korene možno ľahko nájsť v kresťansko-židovskej tradícii západnej civilizácie. Poukazuje pritom na fakt, že jedným z hlavných tvorcov Všeobecnej deklarácie ľudských práv bol francúzsky jurista René Samuel Cassin, ktorý je známy ako jeden z najvýznamnejších predstaviteľov židovskej jurisprudencie. Viacerí ďalší tvorcovia deklarácie boli tiež silní kresťania.¹⁸

Z pohľadu ústavného práva je významná aj Deklarácia práv človeka a občana z roku 1789. Jej sedemnást' bodov do veľkej miery reflektuje obsah ľudskej dôstojnosti a deklarácia slúžila ako vzor pre mnohé európske ústavy čo sa týka úpravy ľudských práv. Inšpiráciu si z nej zobrala aj Ústava Slovenskej republiky. Čl. 1 Deklarácie práv človeka a občana a čl. 12 ods. 1 Ústavy SR sú takmer identické. V samotnej deklarácii je tiež veľmi silne prezentovaný náboženský vplyv. V jej preambule ju Francúzi prijímajú v prítomnosti „*Najvyššej bytosti, dúfajúc v jej požehnanie a priazeň.*“

Napriek tomu, že ľudská dôstojnosť sa začala objavovať v mnohých ústavách európskych štátov po druhej svetovej vojne, nie je to jediný spôsob, akým sa táto hodnota dostala do právnych poriadkov. Ústava USA napr. špecificky neodkazuje na ľudskú dôstojnosť. Napriek tomu je možné argumentovať, že ju možno vyvodit' zo zákazu krutých a nezvyčajných trestov, ochrany spravodlivého procesu a iných ústavných konceptov, ktoré boli vypracované ústavnou judikatúrou Najvyššieho súdu USA.¹⁹ Slovné spojenie „dôstojnosť jednotlivca“ môžeme konkrétne nájsť v prípade *Korematsu v. United States*.²⁰

---

¹⁷ MOYN, S.; *The Secret History of Constitutional Dignity*. In: *Yale Human Rights and Development Journal*, r. 17, č. 1, 2014. str. 44 [online] Dostupné na: <https://dash.harvard.edu/handle/1/16085410>

¹⁸ Ibidem, str. 41-44.

¹⁹ JACKSON, V.C.; *Constitutional Dialogue and Human Dignity: States and Transnational Constitutional Discourse*. In: *Montana Law Review*, r.65, 2004. [online] str. 16 Dostupné na: <https://scholarship.law.georgetown.edu/facpub/106/>

²⁰ *Korematsu vs. USA*; Sudca Murphy sa v tomto rozsudku vyjadril k pacifickým táborom nasledovne: „...*Nikto nepopiera, samozrejme, že na Pacifickom pobreží sa nachádzali určité nelojálne osoby Japonského pôvodu, ktoré urobili všetko preto, aby pomohli svojej zemi predkov. Podobnej nelojálnosti sa dopustili mnohé osoby Nemeckého a Talianskeho pôvodu ...Ale tvrdiť, že príklady individuálnej nelojálnosti preukazujú skupinovú vinu a zdôvodňujú diskriminačné opatrenia proti celej skupine znamená popretie, že pod našim systémom práva, individuálna vina je jediným základom pre odňatie práv ....Ústavne odobrit' takéto narušenie v tomto prípade, hoc ako dobre mienený bol vojenský príkaz na Pacifickom pobreží, znamená adoptovať jedno z najkrutejších zdôvodnení používaných našimi nepriateľmi na zničenie dôstojnosti jednotlivca a podporiť a otvoriť dvere diskriminačným opatreniam proti iným minoritným skupinám vo vášňach zajtrajška.*“

To čo platí pre federálnu ústavu USA neplatí nevyhnutne pre ústavy samotných štátov. Ľudskú dôstojnosť obsahuje Ústava amerického štátu Montany z roku 1972.²¹ Zaujímavý je špecifický spôsob, akým sa táto hodnota dostala do tejto ústavy. Jej tvorcovia sa totiž inšpirovali Ústavou Commonwealthu Puerto Rica z roku 1951. Títo sa zase inšpirovali Všeobecnou deklaráciou ľudských práv, dokumentom medzinárodného práva.²² Ide o dokonalý príklad ústavného dialógu v praxi a nie je jediným vo svete. V Juhoafrickej republike rozhodujú sudy na báze tzv. tria základných ústavných hodnôt. Tieto zahŕňajú ľudskú dôstojnosť, rovnosť a slobodu. Tvorcovia ústavy juhoafrickej republiky myšlienku ľudskej dôstojnosti prevzali z nemeckej ústavy z roku 1949.²³

Zaujímavý je aj prípad Hong Kongu, do roku 1997 britskou kolóniou a v súčasnosti autonómny územím Číny. Na jej území dodnes platia určité dohovory a iné medzinárodné dokumenty z jej koloniálnych čias, z ktorých niektoré Čínska ľudová republika nikdy neratifikovala. Ako príklad možno uviesť Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach, ktorý bol naplno prevzatý do tzv. Bill of Rights Ordinance, zákona, ktorý v Hong Kongu dosiahol ústavný status. To umožňuje súdom v Hong Kongu aplikovať medzinárodnú verziu ľudskej dôstojnosti oproti ľudskej dôstojnosti tak ako ju chápe čínske právo.²⁴

3. Problém definície a kultúrnej interpretácie ľudskej dôstojnosti

Podľa nášho názoru možno problematiku definície ľudskej dôstojnosti rozdeliť do troch kategórií. Prvou z nich je filozofický základ ľudskej dôstojnosti. Ľudská dôstojnosť sa dá vnímať v rôznych smeroch, a ten bude určovať spektrum definícií k dispozícii. Druhú kategóriu tvoria samotné definície alebo pokusy o definovanie ľudskej dôstojnosti. Samotný obsah ľudskej dôstojnosti v danom prípade potom bude do určitej miery podliehať aj kultúrnej interpretácii.

---

²¹ Ústava Montany, čl.2, ods.4: : *“Individuálna dôstojnosť. Dôstojnosť ľudskej bytosti je neporušiteľná. Žiadnej osobe nemôže byť odopretá rovná ochrana zákonmi. Ani štát ani iný človek, firma, korporácia alebo inštitúcia nesmú diskriminovať proti hocijakej osobe vo výkone jej občianskych alebo politických práv na základe rasy, farby pleti, pohlaviu, kultúre, spoločenskému pôvodu alebo postihnutiu, alebo kvôli politickým alebo náboženským myšlienkam.”*

²² JACKSON, V.C.; *Constitutional Dialogue and Human Dignity: States and Transnational Constitutional Discourse*. In: *Montana Law Review*, r.65, 2004. [online] str. 25-26 Dostupné na: <https://scholarship.law.georgetown.edu/facpub/106/>

²³ GOOLAM, N.M.; Human dignity - Our supreme constitutional value. In: *Potchefstroom Electronic Law Journal*, r. 4, č. 1, 2017. [online] str.1-2 Dostupné na: <https://perjournal.co.za/article/view/2879>

²⁴ LOPER, K.; *Dignity as a Constitutional Value in Honk Kong: Toward a Contextual Approach?* [online] Rok 2021, str.2. Dostupné na: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3760907

Univerzálna ľudská dôstojnosť vyžaduje rešpekt voči všetkým ľudským bytostiam, ktoré zdieľajú určitú spoločnú schopnosť, vlastnosť alebo črtu. Nezhoda panuje v tom, o aký atribút ľudskej existencie ide. Cicero bol názoru, že všetky ľudské bytosti majú *dignitas* pre ich vrodenu schopnosť rozmýšľania.²⁵ Problém s takouto denotáciou ľudskej dôstojnosti je, že nie všetci sú schopní rovnakej miery schopnosti rozmýšľania. Tým pádom by niektorí ľudia boli dôstojnejší ako ostatní.²⁶

Aristoteles vníma dôstojnosť ako jednu z najväčších cností. Predstavuje si ju ako osobnú integritu, schopnosť ľudskej bytosti udržať si chladnú hlavu a prejavovať sebakontrolu napriek strachu a veľkému utrpeniu, ktorému práve čelia. Sám však vidí určitý problém v tom, že v živote niektorých ľudí k takýmto situáciám dochádza málokedy a teda nie všetci ľudia môžu dostať príležitosť túto najvyššiu cnosť prejaviť.²⁷ Takéto poňatie dôstojnosti je najbližšie k tomu, čo si široká verejnosť predstaví pod „dôstojným správaním“. V niektorých kultúrach je Aristotelova excelencia povýšená na kolektívnu vlastnosť celého ľudského spoločenstva. Pokiaľ sa určití ľudia správajú k ostatným neľudsky, kolektívna cnosť dôstojnosti klesá. Ľudská dôstojnosť sa tu berie predovšetkým ako povinnosť všetkých podieľať sa na dôstojnosti a neznižovať ju. Takéto chápanie ľudskej dôstojnosti možno nájsť v krajinách, kde je značne prízvukovaná spoločenská spolupatričnosť a kolektívna zodpovednosť oproti hodnotám osobnej slobody, ako je tomu v západných demokraciách.²⁸

Z toho vychádza aj tzv. komunikatívna teória ľudskej dôstojnosti, ktorá upevňuje dôstojnosť nie v kvalitách alebo kapacite ľudí rozmýšľať, ale v spoločenskom uznaní. Dôstojnosť je vnímaná ako vzťahový a komunikatívny koncept, ktorý môže byť realizovateľný len cez pozitívne zhodnotenie individuálneho správania jednotlivca v rámci konkrétnej spoločnosti.²⁹ Tým však podmieňujeme dôstojnosť jednotlivca externému hodnotiacemu procesu, ktorý robí ľudskú dôstojnosť privilegiom tých, ktorí sa správajú v absolútnom súlade so spoločenskými normami konkrétneho ľudského spoločenstva. Je našim názorom, že to nielen znižuje univerzálnosť ľudskej dôstojnosti, ale robí ju priam nemožnou.

---

²⁵ STAFFEN, M.R. a ARSHAKYAN, M.; *About the Principle of Dignity: philosophical foundations and Legal Aspects*. [online] str. 46-47 Dostupné na: <https://www.scielo.br/j/seq/a/nJqFFr3LCF5y6QThR7nZDs/>

²⁶ HENRY, L.M.; *The Jurisprudence of Dignity*. In: University of Pennsylvania Law Review, r. 160, č. 1, 2011. [online] str. 201 Dostupné na: https://scholarship.law.upenn.edu/penn_law_review/vol160/iss1/3/

²⁷ Ibidem, str. 220.

²⁸ Ibidem, str. 221.

²⁹ BOTHA, H.; *Human dignity in comparative perspective*. In: Stellenbosch Law Review – Stellenbosch Regystydskrif, r. 20, č. 2, 2009. [online] str. 189 Dostupné na: <https://scholar.sun.ac.za/handle/10019.1/103998>

Z modifikovanej komunikatívnej teórie vznikla aspoň jedna definícia ľudskej dôstojnosti. “Ľudská dôstojnosť je súbor biologických, náboženských, morálnych, národných, kultúrnych a spoločenských kvalít, ktoré osoba považuje za svoju hodnotovú orientáciu s ohľadom na existujúci štandard v širšej spoločnosti.”³⁰ Zatiaľ čo táto definícia presúva hodnotiaci proces z iných ľudí na jednotlivca, predsa len zakotvuje ľudskú dôstojnosť v hodnotení a nie v hodnotách samotných. Niektoré hodnoty totiž nevyhnutne musia mať nadosobný, základný a autonómny základ. V opačnom prípade by univerzálna ľudská dôstojnosť nemohla existovať, pretože všetky hodnoty by boli relatívne.³¹

V súčasnosti je za vlastnosť, vďaka ktorej si všetci ľudia zasluhujú morálny rešpekt, považovaný fakt, že sú ľuďmi, nič viac a nič menej. Všetci ľudia sú si rovní v dôstojnosti, pretože všetci reprezentujú ľudstvo.³² Túto inherentnú vlastnosť každej ľudskej bytosti zdôrazňuje kresťanské a prirodzeno-právne myslenie. V prirodzeno-právnom myslení bola táto dôstojnosť rozšírená na všetkých bez ohľadu na ich schopnosť rozmýšľania, vieru, spoločenské uznanie alebo postavenie.³³ Všetky moderné definície ľudskej dôstojnosti sa preto opierajú o príslušnosť k ľudskému pokoleniu ako spoločnej vlastnosti všetkých ľudí.

Problém definovania ľudskej dôstojnosti viedol ľudí k pokusom aspoň o jeho negatívne vymedzenie, a to vymenúvaním druhov správania, ktoré narušajú ľudskú dôstojnosť.³⁴ Existujú aj pokusy o definovanie momentu, kedy je ľudská dôstojnosť narušená. Durig považuje ľudskú dôstojnosť za narušenú, ak je „konkrétna ľudská bytosť redukovaná na objekt, účelový prostriedok. Narušenie dôstojnosti zahŕňa degradáciu osoby na vec, ktorej sa možno zbaviť, nahradiť ju alebo použiť ju ako nástroj.”³⁵

Napriek tomu, že o celkovej definícii ľudskej dôstojnosti panuje medzi právnymi teoretikmi nezhoda, mnohí sa zhodnú aspoň na tzv. minimálnom jadre ľudskej dôstojnosti. Toto

---

³⁰ KRYLATOVA, I.; *Human Dignity from Inherent to Constitutional value*. In: *SHS Web of Conferences* 134, 2022. [online] str. 1 Dostupné na: https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/pdf/2022/04/shsconf_eac-law2021_00061.pdf

³¹ *Ibidem* str. 2-3

³² HENRY, L.M.; *The Jurisprudence of Dignity*. In: *University of Pennsylvania Law Review*, r. 160, č. 1, 2011. [online] str. 202 Dostupné na: https://scholarship.law.upenn.edu/penn_law_review/vol160/iss1/3/

³³ BOTHA, H.; *Human dignity in comparative perspective*. In: *Stellenbosch Law Review – Stellenbosch Regstydskrif*, r. 20, č. 2, 2009. [online] str. 189 Dostupné na: <https://scholar.sun.ac.za/handle/10019.1/103998>

³⁴ SCHACHTER, O.; *Human Dignity as a Normative concept*. In: *The American Journal of International Law*, r. 77, 1983. [online] str. 849-852 Dostupné na: <https://doi.org/10.2307/2202536>

³⁵ BOTHA, H.; *Human dignity in comparative perspective*. In: *Stellenbosch Law Review – Stellenbosch Regstydskrif*, r. 20, č. 2, 2009. [online] str. 183 Dostupné na: <https://scholar.sun.ac.za/handle/10019.1/103998>

sa skladá z troch elementov. Prvý element tvorí ontologické tvrdenie, že každá ľudská bytosť má inherentnú hodnotu už len tým, že je človekom. Druhý element predstavuje povinnosť rešpektovať ľudskú dôstojnosť jednotlivca všetkými. Niektoré formy správania sú nekonzistentné s rešpektovaním ľudskej dôstojnosti a mali by byť zakázané. V opačnom prípade dochádza k narušeniu ľudskej dôstojnosti. Posledný element spočíva v limitácii štátnej moci. Uznanie inherentnej hodnoty jednotlivca vyžaduje, aby štát existoval pre účel a potreby individuálnej ľudskej bytosti, a nie naopak.³⁶

Problém je, že za mierou minimálneho jadra neexistuje žiadny konsenzus ohľadom koncepcie ľudskej dôstojnosti. Neexistuje singulárna univerzálna koncepcia dôstojnosti a, ak by boli rôzne interpretácie tohto pojmu príliš odlišné, štáty si zvolia koncepciu dôstojnosti, ktorá rešpektuje ich tradičné ústavné hodnoty, bez ohľadu na medzinárodnú koncepciu tohto pojmu.³⁷ Z tohto dôvodu je obsah ľudskej dôstojnosti, teda rozsah ľudských práv, ktoré zahŕňa, determinovaný jej kultúrnou interpretáciou v konkrétnom štáte.

Kritike pritom podlieha aj jej vymedzenie v medzinárodných dokumentoch, ktorých tvorcami sú často ľudia, ktorí pochádzajú z prostredia židovsko-kresťanskej tradície a vychádzajú z Kantovho poňatia ľudskej dôstojnosti, ktoré je do určitej miery cudzie viacerým svetovým kultúram.³⁸ Chandra Muzaffar je názoru, že jednou z veľkých výziev 21. storočia je „vyvinúť víziu ľudskej dôstojnosti zbavenú náboženských a filozofických vplyvov a vytvoriť z nej spoločnú chartu hodnôt a princípov prijateľných pre všetky ľudské bytosti vo svete.“³⁹

Ignatieff oponuje tým, že autori Všeobecnej deklarácie ľudských práv si boli vedomí vágneho obsahu ľudskej dôstojnosti, ale verili, že tento pojem zvýši ochranu ľudských práv po celom svete. Ide o pojem, ktorý umožňuje rozšíriť katalóg ľudských práv nad mieru, ako je

---

³⁶ MCCRUDDEN, CH.; *Human Dignity and Judicial Interpretation of Human Rights*. In: *European Journal of International Law*, r. 19, č. 4, 2008. [online] str. 679-680 Dostupné na: <https://academic.oup.com/ejil/article/19/4/655/349356>

³⁷ BURGUEÑO, B.F.; *The Usefulness of the Legal Concept of Human Dignity in the Human Rights Discourse: Literature Review*. In: *Oxímora: revista internacional d'Ètica i Política*, 2016, č. 8. [online] str. 11 Dostupné na: <https://raco.cat/index.php/Oximora/article/view/309200/399181>

³⁸ RAO, N.; *On the Use and Abuse of Dignity in Constitutional Law*. In: *Columbia Journal of European Law*, r. 14, č. 2, 2008. [online] str. 207 Dostupné na: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1144856

³⁹ MUZAFFAR, CH.; *From human rights to human dignity*. In: *Bulletin of Concerned Asian Scholars*, r. 27, č. 4, 2019. [online] str. 8 Dostupné na: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14672715.1995.10413029>

nastavený v národných ústavách.⁴⁰ Otvorená povaha konceptu ľudskej dôstojnosti umožnila ľuďom z rôznych ideologických pozadí súhlasiť s pojmom bez kompromitovania teoretickej bázy ľudských práv, či už sa v danej kultúre pôvod ľudskej dôstojnosti nachádza v náboženstve alebo v prirodzenom práve.⁴¹ Botha je názoru, že neschopnosť prísť s jednotnou definíciou dôstojnosti by mohla slúžiť ústavnej debate o kontroverzných spoločenských problémoch. Význam ľudskej dôstojnosti je takto dopredu nedeterminovaný a jej obsah je výsledkom prebiehajúcej diskusie.⁴²

Záver

Pokusov o definovanie ľudskej dôstojnosti je mnoho. Väčšina z nich však zlyháva v zahrnutí univerzálneho charakteru ľudskej dôstojnosti. Problém je aj s obsahom ľudskej dôstojnosti, ktorý nie je možné pokryť definíciou. Každá definícia tak môže byť nanajvýš demonštratívny výpočet niektorých prvkov tohto obširného pojmu. Je tiež veľmi nežiadúce snažiť sa definovať ľudskú dôstojnosť. Ak budeme relativizovať ľudskú dôstojnosť tým, že ju definujeme, zredukujeme ju v určitej komunite na súbor hodnôt, ktoré pokiaľ ľudia vyznávajú, žijú tzv. dôstojne. Toto je nepostačujúce pre potreby pojmu ľudskej dôstojnosti, keďže ľudská dôstojnosť má slúžiť ako hodnota nadradená nad štát aj občiansku spoločnosť, limitujúca možnosti zneužitia moci na vlastné účely alebo útlak väčšiny.

Univerzálnosť, všeobecný charakter a široký záber ľudskej dôstojnosti ju robí najvhodnejšou kolíznou normou pri strete právnych systémov. Treba však poznamenať, že v tomto ohľade hrá veľmi významnú rolu kultúrna interpretácia ľudskej dôstojnosti. Jej využitie je tým obmedzené na stret kultúrne príbuzných právnych systémov, ktorých poňatie ľudskej dôstojnosti má spoločné korene. Harmonizácia práva však napreduje ďalej a nie je vylúčené, že v určitom bode bude existovať zhoda ohľadom obsahu ľudskej dôstojnosti, umožňujúca jej širšie využitie.

---

⁴⁰ IGNATIEFF, M.; *I. Human Rights as Politics II. Human Rights as Idolatry*. In: *Tanner Lectures on Human Values*, Princeton University April 4-7, 2000. [online] str. 291 Dostupné na: https://tannerlectures.utah.edu/resources/documents/a-to-z/i/ignatieff_01.pdf

⁴¹ STAFFEN, M.R. a ARSHAKYAN, M.; *About the Principle of Dignity: philosophical foundations and Legal Aspects*. In: *Seqüência (Florianópolis)*, č. 75, 2017. [online] str. 47 Dostupné na: <https://www.scielo.br/j/seq/a/nJqFFr3LCF5y6QThtR7nZDs/>

⁴² BOTHA, H.; *Human dignity in comparative perspective*. In: *Stellenbosch Law Review – Stellenbosch Regstydskrif*, r. 20, č. 2, 2009. [online] str. 217 Dostupné na: <https://scholar.sun.ac.za/handle/10019.1/103998>

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Monografie a učebnice:

BREICHOVÁ LAPČÁKOVÁ, M.: Nezrušiteľné ústavné princípy vo viacúrovňovom právnom systéme. Košice: Šafárik Press, 2020. 246 s. ISBN 978-80-8152-929-0.

Kapitola v učebnici alebo monografii:

BREICHOVÁ LAPČÁKOVÁ, M.: Hľadanie metodologicky jednotného kolízneho pravidla v podmienkach viacúrovňového konštitucionalizmu. In: BRÖSTL, A., BREICHOVÁ LAPČÁKOVÁ, M. (eds.): Nové dimenzie metodológie právnej argumentácie. Úloha právnych princíпов vo viacúrovňovom právnom systéme. Praha: Leges, 2021. 278 s. ISBN 978-80-7502-585-2, s. 113-141.

Internetové zdroje:

BOTHA, H.: Human dignity in comparative perspective. In: Stellenbosch Law Review – Stellenbosch Regstrydskrif, r. 20, č. 2, 2009. [online] str. 171-220 Dostupné na: <https://scholar.sun.ac.za/handle/10019.1/103998>

BURGUEÑO, B.F.: The Usefulness of the Legal Concept of Human Dignity in the Human Rights Discourse: Literature Review. In: Oxímora: revista internacional d'Ètica i Política, 2016, č. 8. [online] str. 9-19 Dostupné na: <https://raco.cat/index.php/Oximora/article/view/309200/399181>

CARMI, G.: Dignitizing Constitutions Worldwide: On the Proliferation of Human Dignity in National Constitutions. [online] Rok 2013, 41 strán. Dostupné na: https://www.academia.edu/27398524/Dignitizing_Constitutions_Worldwide_On_the_Proliferation_of_Human_Dignity_in_National_Constitutions

GOOLAM, N.M.: Human dignity - Our supreme constitutional value. In: Potchefstroom Electronic Law Journal, r. 4, č. 1, 2017. [online] str.1-2 Dostupné na: <https://perjournal.co.za/article/view/2879>

HENRY, L.M.: The Jurisprudence of Dignity. In: University of Pennsylvania Law Review, r. 160, č. 1, 2011. [online] str. 169-233 Dostupné na: https://scholarship.law.upenn.edu/penn_law_review/vol160/iss1/3/

IGNATIEFF, M.: I. Human Rights as Politics II. Human Rights as Idolatry. In: Tanner Lectures on Human Values, Princeton University April 4-7, 2000. [online] str. 287-349 Dostupné na: https://tannerlectures.utah.edu/resources/documents/a-to-z/i/Ignatieff_01.pdf

- JACKSON, V.C.: Constitutional Dialogue and Human Dignity: States and Transnational Constitutional Discourse. In: Montana Law Review, r.65, 2004. [online] str. 15-40 Dostupné na: <https://scholarship.law.georgetown.edu/facpub/106/>
- KRYLATOVA, I.: Human Dignity from Inherent to Constitutional value. In: SHS Web of Conferences 134, 2022. [online] 5 strán. Dostupné na: https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/pdf/2022/04/shsconf_eac-law2021_00061.pdf
- LOPER, K.: Dignity as a Constitutional Value in Honk Kong: Toward a Contextual Approach? [online] Rok 2021, 27 strán. Dostupné na: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3760907
- MCCRUDDEN, CH.: Human Dignity and Judicial Interpretation of Human Rights. In: European Journal of International Law, r. 19, č. 4, 2008. [online] str. 655-724 Dostupné na: <https://academic.oup.com/ejil/article/19/4/655/349356>
- MOYN, S.: The Secret History of Constitutional Dignity. In: Yale Human Rights and Development Journal, r. 17, č. 1, 2014. str. 39-73 [online] Dostupné na: <https://dash.harvard.edu/handle/1/16085410>
- MUZAFFAR, CH.: From human rights to human dignity. In: Bulletin of Concerned Asian Scholars, r. 27, č. 4, 2019. [online] str. 8 Dostupné na: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14672715.1995.10413029>
- RAO, N.: On the Use and Abuse of Dignity in Constitutional Law. In: Columbia Journal of European Law, r. 14, č. 2, 2008. [online] str. 201-256 Dostupné na: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1144856
- SCHACHTER, O.: Human Dignity as a Normative concept. In: The American Journal of International Law, r. 77, 1983. [online] str. 848-854 Dostupné na: <https://doi.org/10.2307/2202536>
- STAFFEN, M.R. a ARSHAKYAN, M.: About the Principle of Dignity: philosophical foundations and Legal Aspects. In: Seqüencia (Florianópolis), č. 75, 2017. [online] str. 43-62 Dostupné na: <https://www.scielo.br/j/seq/a/nJqFFr3LCF5y6QThR7nZDs/>
- STEINMANN, R.: The core meaning of human dignity. [online] Rok 2016, 32 strán. Dostupné na: <http://www.scielo.org.za/pdf/pelj/v19n1/23.pdf>

Právne predpisy a súdne rozhodnutia:

Charta OSN

Všeobecná deklarácia ľudských práv

Charta základných práv EÚ

Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach

Medzinárodný pakt o ekonomických, sociálnych a kultúrnych právach

Deklarácia práv človeka a občana z roku 1789

Ústava amerického štátu Montana z roku 1972

Ústava Commonwealthu Puerto Rica z roku 1951

Ústava Írska z roku 1937

Ústava Slovenskej republiky z roku 1992

Korematsu v. United States, rozhodnutie Najvyššieho súdu USA z 18. decembra 1944

OCHRANA HODNOTY ŽIVOTA A ZDRAVIA V RÁMCI MEDICÍNSKÝCH ÚKONOV

PROTECTION OF THE VALUE OF LIFE AND HEALTH WITHIN MEDICAL PROCEDURES

Katarína Zajác Ševcová- Zuzana Lukáčová¹

Abstrakt

Príspevok analyzuje vnímanie hodnoty zdravia a ľudského života ako ho zakotvuje slovenský právny poriadok a jeho praktická realizácia v právnej úprave vyhraných medicínskych úkonov. Na hodnotu života sa nahliada cez optiku posvätnosti, nedotknuteľnosti života. Takéto ponímanie je v mnohých ohľadoch veľmi zavádzajúce, absolútne, definitívne, pričom nie je nič rozmanitejšie, individualistickejšie, nestabilnejšie ako život. V praxi sa objavuje použitie nového flexibilnejšieho termínu úcta k životu.

Kľúčové slová

Úcta k životu, hodnoty v práve, život, zdravie

Abstract

The paper analyzes the perception of the value of health and human life as enshrined in the Slovak legal order and its practical implementation in the legal regulation of medical procedures won. The value of life is viewed through the lens of sanctity, the inviolability of life. Such an understanding is in many ways very misleading, absolute, definitive, while there is nothing more diverse, individualistic, unstable than life. In practice, the use of a new, more flexible term respect for life appears.

Keywords

Respect for life, values in law, life, health

Úvod

Život a zdravie človeka je možné nesporne považovať za najdôležitejšie ľudské hodnoty hodné najvyššej ochrany, ktoré sú predmetom záujmu nielen medicínskych, ale aj spoločenských, právnych a sociálnych vied. Ich výnimočné postavenie v demokratickej spoločnosti a garanciu dokumentmi najvyššej právnej sily na medzinárodnej a vnútroštátnej

---

¹ doc. JUDr. Katarína Zajác Ševcová, PhD. Univerzita Mateja Bela, Právnická fakulta, Katedra občianskeho a pracovného práva
JUDr. Zuzana Lukáčová, Univerzita Mateja Bela, Právnická fakulta, doktorand na Katedre občianskeho a pracovného práva, FNŠP F.D.Roosevelta Banská Bystrica

úrovni nemožno poprieť. Každý má právo na život a každý má právo na ochranu svojho zdravia. Ochrana poskytovanú ľudskému životu a zdraviu z hľadiska času môžeme vymedziť narodením a smrťou človeka. Napriek existencii záväzku štátu chrániť hodnotu nenarodeného ľudského života (*nascitura*), ktorý vyplýva z dikcie článku 15 ods. 1 druhej vety Ústavy Slovenskej republiky, vychádzajúc zo záverov Ústavného súdu Slovenskej republiky, že *nasciturus* nie je subjektom práva, ktorému patrí právo na život podľa článku 15 ods. 1 prvej vety Ústavy Slovenskej republiky, nakoľko tento sa stáva nositeľom základných práv *ex tunc*, pod podmienkou, že sa narodí živý, možno konštatovať, že spoločnosť poskytuje ochranu nenarodenému ľudskému životu predovšetkým prostredníctvom ochrany tehotnej ženy². Vo všeobecnosti považujeme právo na život za absolútne ľudské právo, ktoré nemožno žiadnym spôsobom obmedziť. V tejto súvislosti však upozorňujeme na článok 15 ods. 4 Ústavy Slovenskej republiky, podľa ktorého nie je porušením práv, ak bol niekto pozbavený života v súvislosti s konaním, ktoré podľa zákona nie je trestné. Uvedená právna úprava podľa nášho názoru narúša absolútny charakter práva na život. Naproti tomu zdravie možno chápať ako prejav života, dynamický sústavne rozvíjajúci sa proces, ktorého udržanie a neustále posilňovanie je v centre záujmu spoločnosti. Už v antickej filozofii venovala spoločnosť svoju pozornosť myšlienke „ako múdro žiť“, pričom žiť múdro znamenalo žiť zdravo. V súčasnosti chápeme zdravie ako stav úplnej telesnej, duševnej a sociálnej pohody a nie len neprítomnosť choroby alebo postihnutia. Uvedeným spôsobom zadefinovala pojem zdravie Medzinárodná zdravotnícka organizácia, pričom vychádza z konceptu tzv. *well-being*. V súvislosti s konceptom *well-being* sa stále viac do popredia dostávajú etické aspekty ochrany života a zdravia ako aj autonómne postavenie jednotlivca. Zdôrazňuje sa nie len potreba udržania zdravia, ale aj jeho čo najlepšej kvality. Tento prístup búra fenomén tzv. heroickej medicíny, ktorej snahou je zachrániť život za každú cenu, aj na úkor beznádejného, nedôstojného predlžovania umierania, kedy sa smrť chápe ako neúspech, zlyhanie.³ Na jednej strane vstupuje do procesu ochrany zdravia štát, ktorý vytvára podmienky vedúce k plnej realizácii práva na zdravie občanov s maximálnym využitím dostupných zdrojov, a to nielen zabezpečením dostupnosti a kvality zdravotnej starostlivosti všetkým občanom rovnako ale aj ochranou verejného zdravia, najmä prostredníctvom protiepidemiologických opatrení, reguláciou

---

² HOMOLA, A.: Ochrana nenarodeného ľudského života v kontexte angloamerického a kontinentálneho právneho systému. In: najpravo.sk. [cit.2022-08-08]. Dostupné na internete: <http://premium.najpravo.sk/ochrana-nenarodeneho-ludskeho-zivota-v-kontexte-angloamerickeho-a-kontinentalneho-pravneho-systemu/>

³ FIRMENT, P.: Terminálna fáza ľudského života a poskytovanie zdravotnej starostlivosti z pohľadu práva. In: solen.sk.[cit. 4.2.2015]. Dostupné na: <http://www.solen.sk/storage/file/article/527497752895757a44384e6f3b6b8615.pdf>

zdravých životných a pracovných podmienok, ochranou životného prostredia ako aj inými opatreniami podporujúcimi zdravý životný štýl.⁴ Jedným zo základných nástrojov štátu na zabezpečenie ochrany zdravia je vytvorenie pravidiel správania sa. V kontinentálnom právnom systéme sú pravidlá správania sa formované v *lex scripta*, v normatívnych právnych aktoch, ktoré sú výsledkom zákonodarnej činnosti štátnych orgánov, doplnené subsidiárnymi prameňmi práva ako sú judikatúra, právna obyčaj a iné. V súčasnosti sa v procese regulácie ochrany zdravia pod vplyvom Európskej únie vychádza z konceptu prepojenia zdravia ľudí, zvierat a životného prostredia ako vedecky podloženého holistického konceptu, nazývaného „One Health“, ktorý má mnohé prínosy. Pre úspešnú implementáciu vyžaduje multisektorový, multidisciplinárny prístup na lokálnej, národnej aj celosvetovej úrovni.⁵ Na druhej strane vystupuje v procese ochrany zdravia stále autonómnejšie postavenie jednotlivca, ktorý má aktívne pristupovať k starostlivosti o svoje zdravie a rozhodovať o jemu poskytovanej zdravotnej starostlivosti. Do popredia sa stále viac dostáva individualistický princíp ochrany zdravia a zdôrazňovanie osobnej zodpovednosti za vlastné zdravie, a to nielen v súvislosti s rastúcou tendenciou nákladov zdravotníctva. Notoricky známe nezdravé návyky, ako fajčenie, prejedanie sa, nedostatok pohybu a stres sú mimoriadnymi rizikovými faktormi závažných civilizačných chorôb. Prístup jednotlivca k svojmu zdraviu má širšom meradle, okrem iného, výrazný vplyv na čerpanie zdrojov, ktoré by mohli byť využité iným spôsobom. Je nepochybné, že každý človek má právo slobodne sa rozhodnúť kto, či a akým spôsobom mu bude poskytovaná zdravotná starostlivosť, no jeho slobodná vôľa je ohraničená rozhodovaním alebo konaním, ktoré by zasahovalo do zdravia iných osôb. Praktické vynútenie zodpovedného prístupu jednotlivca k vlastnému zdraviu, resp. sankcionovanie „nezdravého“ správania sa zo strany štátu je však značne obmedzené. Jedným z praktických problémov je zásah do osobnej slobody, druhým je nemožnosť preukázania priamej súvislosti medzi „nezdravým“ rozhodnutím, správaním a následkom alebo odstupňovanie, do akej miery bolo riziko poznateľné, odvrátiteľné a či sa preň rozhodol jednotlivec autonómne. Ako príklad sankcionovania neželaných rozhodnutí, ktoré sú zavedené, môžeme uviesť daň z alkoholu a tabakových výrobkov, pokuta za porušenie povinnosti zúčastniť sa na povinnom očkovaní, nárok na úhradu nákladov zdravotnej starostlivosti poskytnutej v dôsledku porušenia

---

⁴ FEDOROVÁ, K.: Medicínske právo. 1. Vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer SR s.r.o., 2021. s. 25.

⁵ Q&A. One Health. In: who.com. [cit. 21.9.2017]. Dostupné na internete: <https://www.who.int/news-room/questions-and-answers/item/one-health>

liečebného režimu, požitia alkoholu alebo inej návykovej látky alebo povinnosť pacienta zaplatiť za ošetrovanie u zubného lekára v prípade, že vynechal preventívnu prehliadku.⁶

1. Ochrana zdravia zo strany štátu a poskytovanie zdravotnej starostlivosti

Ochrana zdravia prebieha na úrovni prevenčných opatrení, opatrení na obnovu zdravia a opatrení smerujúcich k zmierneniu následkov poškodenia zdravia. Úlohou štátu pri ochrane zdravia nie je zabezpečiť, aby boli všetci zdraví, ale aby sa maximálne využili všetky dostupné právne, hospodárske a technické podmienky vedúce k plnej realizácii práva na zdravie občanov. Jedným z hlavných dohovorov OSN pokrývajúcim problematiku ľudských práv je Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach. V zmysle článku 12, štáty, zmluvné strany paktu, uznávajú právo každého na dosiahnutie najvyššej dosiahnuteľnej úrovne fyzického a duševného zdravia. Štáty urobia opatrenia na dosiahnutie plného uskutočnenia tohto práva, ktoré budú zahŕňať: (i) Sexuálne a reprodukčné zdravie: zabezpečiť reprodukčné zdravie matiek (prenatálna a popôrodná starostlivosť) a zdravie detí; (ii) Detská úmrtnosť a zdravotná starostlivosť: zabezpečiť imunizáciu proti najzávažnejším ochoreniam vyskytujúcim sa v komunitách; (iii) Prirodzené a pracovné prostredie: zabezpečiť prístup k základným potravinám, ktoré sú nutričné a bezpečné; zabezpečiť prístup k prístrešiu bývaniu a základnej sanitácii vrátane zabezpečenia prístupu k neškodnej pitnej vode; (iv) Prevencia, liečba a kontrola ochorení: prijať opatrenia na prevenciu, liečbu a kontrolu epidemických a endemických ochorení; vzdelávať a poskytovať informácie o najzávažnejších ochoreniach, ktoré sa vyskytujú v komunite, vrátane poskytovania informácií o tom ako im predchádzať; (v) Prístup k zdravotníckym zariadeniam a základným liekom: zabezpečiť rovnomerné rozmiestnenie a prístup k zdravotníckym zariadeniam, tovarom a službám na báze rovného zaobchádzania, najmä pre zraniteľné skupiny obyvateľstva; poskytovať základné lieky v zmysle Akčného programu WHO pre základné lieky; (vi) Iné: prijať a implementovať národnú stratégiu pre zdravie a akčný plán, ktorý berie do úvahy zdravotné riziká celej populácie.

Účinný systém zdravotnej starostlivosti je kľúčovým inštitútom napomáhajúcim ochrane života a zdravia v demokratickej spoločnosti. Spôsob, rozsah a kvalita právnej úpravy vzťahov na poli zdravotníctva odzrkadľuje mieru vyspelosti toho-ktorého štátu, jeho právne usporiadanie, tradície, historické, kultúrne a náboženské pozadie. Zákon č. 576/2004 Z.z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov, definuje zdravotnú starostlivosť ako súbor pracovných

---

⁶ FEDOROVÁ, K.: Medicínske právo. 1. Vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer SR s.r.o., 2021. s. 33-35.

činností, ktoré vykonávajú zdravotnícki pracovníci, vrátane poskytovania liekov, zdravotníckych pomôcok a dietetických potravín s cieľom predĺženia života fyzickej osoby, zvýšenia kvality jej života a zdravého vývoja budúcich generácií.

Zdravotná starostlivosť musí byť poskytovaná správne. Zdravotná starostlivosť je poskytovaná správne ak je poskytovaná *lege artis*, to znamená ak sa vykonajú všetky zdravotné výkony na správne určenie choroby so zabezpečením včasnej a účinnej liečby s cieľom uzdravenia osoby alebo zlepšenia stavu osoby pri zohľadnení súčasných poznatkov lekárskej vedy a v súlade so štandardnými postupmi na výkon prevencie, štandardnými diagnostickými postupmi a štandardnými terapeutickými postupmi pri zohľadnení individuálneho stavu pacienta. Proces správneho poskytovania zdravotnej starostlivosti v sebe zahŕňa správnu diagnostiku, správnu indikáciu ako aj správne vykonanie príslušného medicínskeho zákroku v súlade s právnymi predpismi. Všetky intervencie, klinické ako aj paraklinické vyšetrenia, diagnostika, indikácia liečby, operačné výkony, pooperačná starostlivosť, úkony realizované v priebehu ambulantných kontrol, či hospitalizácie musia vychádzať z vedeckých znalostí a klinických skúseností zodpovedajúcich danému odboru alebo špecializácii v danom čase. Vedecké metódy sa v čase menia a vyvíjajú, pričom vylúčené sú tie, ktoré boli prekonané aktuálnymi poznatkami. Splnenie podmienky poskytovať zdravotnú starostlivosť *lege artis* vyžaduje sústavné vzdelávanie lekárov a nimi realizované zdravotné výkony musia zodpovedať aktuálnym, vedecky dokázaným, medicínskym poznatkom všeobecne rešpektovaných odborných autorít a medzinárodných odborných spoločností. Do rozhodovacieho procesu, ktorý „správny“ medicínsky postup použiť, vstupuje komplikovanosť a individualita ľudského organizmu ako aj autonómne postavenie, rozhodovanie a prístup jednotlivca k svojmu zdraviu. V praxi sa často stretávame s tým, že aj napriek dodržaniu všetkých zásad a pravidiel, ktoré sú zdravotnícki pracovníci povinní rešpektovať, môže byť výsledný efekt nedostatočný, alebo môžu vzniknúť následky a komplikácie, ktoré sa nedajú predvídať. Je potrebné si uvedomiť, že určité ochorenia lebo úrazy sú vzhľadom na svoj charakter a excesívny rozsah buď vôbec neliečiteľné, nerekonštruovateľné alebo len veľmi problematcky riešiteľné a nie vždy s dostatočne vyhovujúcim výsledkom pre pacienta. Neznamená to však, že by zdravotná starostlivosť nebola poskytnutá správne, nakoľko aj medicínska veda má svoje indikačné a technické obmedzenia. Lekárska etika vychádza zo štyroch hlavných princípov: jedná sa o princíp neškodenia, konania dobra, autonómie a spravodlivosti. V tejto súvislosti vyvstáva otázka, do kedy a do akej miery je potrebné (účelné) chrániť život a zdravie človeka. Jednou z hlavných zásad poskytovania zdravotnej starostlivosti, je aj rešpektovanie a zabezpečenie

dôstojnosti človeka.⁷ Podľa Benátskej deklarácie prijatej Svetovou zdravotníckou organizáciou v roku 1983, by lekár nemal využívať mimoriadne terapeutické prostriedky, ak pacientovi pravdepodobne nepomôž.⁸ Pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti je nevyhnutné zohľadňovať práva pacienta na telesnú integritu, osobnostné práva pacienta ako aj jeho príbuzných. Tieto úkony, aj keď sú v súlade s poznatkami súčasnej lekárskej vedy a techniky, nesmú nad prípustnú mieru narúšať dôstojnosť nevyliciteľne chorého, zvyšovať bolesť, utrpenie a spôsobovať neprimeranú záťaž pre príbuzných.⁹ Zásadným dokumentom na poli posilnenia autonómie jednotlivca pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti je Dohovor o ochrane ľudských práv a dôstojnosti človeka v súvislosti s aplikáciou biológie a medicíny, tzv. Dohovor o ľudských právach a biomedicíne prijatý Radou Európy v roku 1997, ku ktorému pristúpila Slovenská republika v roku 2001¹⁰. Účelom dohovoru je chrániť dôstojnosť a identitu všetkých ľudí a zaručiť každému bez diskriminácie rešpektovanie jeho integrity a iných práv a základných slobôd v súvislosti s aplikáciou biológie a medicíny. Vzťah medzi lekárom a pacientom by sa dal v súčasnosti charakterizovať ako rovnocenný. Tento charakter podčiarkla aj právna úprava zakotvená v § 11 a § 11a zákona o poskytovaní zdravotnej starostlivosti a službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti, ktorá vymedzuje katalóg práv pacienta a vymenováva tiež jeho základné povinnosti.

Aplikácia povinnosti poskytovania zdravotnej starostlivosti v súlade s aktuálnymi poznatkami vedy a techniky pri zohľadnení štandardných, všeobecne akceptovaných postupov na výkon prevencie, diagnostických, liečebných a terapeutických postupov, v reálnych podmienkach verejného zdravotníctva naráža na finančné limity, ktoré majú negatívny dopad na kvalitu poskytovanej zdravotnej starostlivosti. V praxi to znamená, že finančne dostupná zdravotná starostlivosť nemusí byť tá, ktorú aktuálne poznatky vedy a techniky určujú ako účinnejšiu, kvalitnejšiu a reálna úroveň ochrany zdravia sa bude v jednotlivých krajinách líšiť od objemu prostriedkov, ktoré má štát k dispozícii.¹¹

2. Finančná hodnota života

V pokuse finančne ohodnotiť ľudský život a zdravie je možné objektívne ustáliť, že presná hodnota sa určiť nedá, ich hodnota je nevyčísliteľná. V slovenskom právnom poriadku

---

⁷ VÁCHA, M.- KÖNIGOVÁ, R.- MAUER M.: Základy moderní lékařské etiky. Praha: PORTÁL s.r.o., 2012. s. 302.

⁸ DRGONEC, J.: Právne otázky eutanázie. In: Právny obzor. 720-735.

⁹ ŠTEPÁN, J.: Právo a morední lékařství. Praha: Panorama, 1989. s. 347.

¹⁰ TÓTH, K. a kol.: Právo a zdravotníctvo. Bratislava: Herba spol. s.r.o., 2013. s. 127.

¹¹ FEDOROVÁ, K.: Medicínske právo. 1. Vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer SR s.r.o., 2021. s. 25-26.

však nájdeme mechanizmy, ktoré sa pokúšajú poskytnúť určité primerané zadostučinenie, satisfakciu za spôsobenú imateriálnu ujmu v prípade poškodenia zdravia či smrťou blízkej osoby, ku ktorým došlo protiprávnym konaním. Peňažná čiastka poskytnutá ako satisfakcia tak nenahrádza vzniknutú nemajetkovú ujmu, nevyčísluje hodnotu, ale iba určitým spôsobom primerane zmiernuje následky straty života, či poškodenia zdravia. Súdny niekoľkokrát konštatovali, že náhrada imateriálnej ujmy v peniazoch nie je náhradou za život, ale slúži len na zmiernenie následkov vzniknutej ujmy, pričom pri stanovení jej výšky je smerodajných niekoľko faktorov. Je nepochybné, že žiadna suma, priznaná súdom, nie je dostatočná vzhľadom na spôsobenú ujmu ani na to, aby nahradila život človeka. Jeden z významných inštitútov na ochranu života a zdravia nájdeme v súkromnoprávnom predpise, Občianskom zákonníku a to inštitút ochrany osobnosti. V zmysle ustanovenia § 11 Občianskeho zákonníka má fyzická osoba právo na ochranu svojej osobnosti, najmä života a zdravia, občianskej cti a ľudskej dôstojnosti, ako aj súkromia, svojho mena a prejavov osobnej povahy ako imateriálne hodnoty. V rámci tejto všeobecnej úpravy, ktorá sa týka zabezpečenia ochrany osobnosti fyzickej osoby ako celku, zároveň na objasnenie syntetického pojmu uvádza výslovne niektoré jednotlivé typické hodnoty osobnosti fyzickej osoby, ktorými sú život, zdravie, občiansku česť, ľudskú dôstojnosť, súkromie, meno a prejavy osobnej povahy, ktorých ochranu je potrebné v oblasti občianskeho práva zaistiť pred inými subjektmi s rovnakým právnym postavením. Jedná sa o demonštratívny výpočet, avšak v súvislosti s povahou príspevku sa budeme venovať práve ochrane života a zdravia. Je potrebné poznamenať, že zákon neposkytuje ochranu proti akémukoľvek zásahu, ale len proti takému, ktorý je protiprávny. O neoprávnený zásah nejde, ak ten, kto sa ho dopúšťa, plní svoju právnu povinnosť alebo vykonáva svoje právo. Predpokladmi vzniku takéhoto zodpovednostného vzťahu je jednak preukázané porušenie právnej povinnosti, pričom je irelevantné, či došlo k porušeniu povinnosti uloženej zákonom, zmluvou alebo inou právnou skutočnosťou, ďalej vznik škody a *kauzálny nexus*, a teda preukázanie príčinnej súvislosti medzi porušením právnej povinnosti a vznikom škody. Občiansky zákonník taxatívne vymenováva osoby, ktorým patrí právo na ochranu jej osobnosti po smrti fyzickej osoby, t. j. manželovi a deťom, a ak ich niet, jej rodičom. Predpokladom úspešného uplatnenia nároku blízkych osôb vymenovaných v ustanovení § 15 Občianskeho zákonníka, na náhradu nemajetkovej ujmy je konštatovanie súdu, že došlo k neoprávnenému zásahu do práva na ochranu osobnosti žalobcu, konkrétne do práva na súkromie a rodinný život. Pri vyjadrení výšky nemajetkovej ujmy v peniazoch spôsobenej smrťou blízkej osoby je smerodajných niekoľko faktorov, a to: kto bol pôvodcom protiprávneho zásahu, či k zásahu do práv došlo úmyselne alebo z nedbanlivosti, intenzita vzťahu medzi zomrelým a blízkou osobou,

ktorá si nárok uplatňuje, ako aj miera závislosti a odkázanosti týchto osôb a to tak finančnej ako aj citovej. Je nepochybné, že žiadna suma, priznaná súdom, nie je dostatočná vzhľadom na spôsobenú ujmu ani na to, aby nahradila život človeka. Pre ilustráciu vyberáme niekoľko rozhodnutí stanovujúcich výšku priznanej náhrady nemajetkovej ujmy manželke/družke, matke, súrodencovi.

- Krajský súd Prešov, rozhodnutím, spisová značka 21Co/137/2017, priznal manželke nemajetkovú ujmu vo výške 40 000 eur za stratu manžela. Náhradu nemajetkovej ujmy 20 000 eur priznal každému plnoletému synovi za stratu otca. 4-ročnému maloletému synovi priznal súd 40 000 eur.
- Krajský súd Trenčín rozhodnutím zo dňa 20. 5. 2015, spisová značka 4Co/658/2014, priznal oprávnenej osobe (manželovi) náhradu nemajetkovej ujmy vo výške 50 000 eur spôsobenej smrťou manželky.
- Krajský súd Nitra, priznal, spisová značka 9Co/8/2017, družke nemajetkovú ujmu vo výške 25 000 eur za stratu druha. Družka mala so zosnulým druhom spoločné dieťa. 3-ročnej dcérke priznal nemajetkovú ujmu 15 000 eur za stratu biologického otca. Zosnulý žil spoločnej domácnosti s družkou a dcérou.
- Krajský súd Trnava, spisová značka 9Co/56/2019, priznal rozhodnutím zo dňa 10. 9. 2019 náhradu nemajetkovej ujmy každému z rodičov po 20 000 eur za smrť (18-ročnej) dcéry a 10 000 eur bratovi za stratu sestry.
- Krajský súd Prešov, spisová značka 7Co/137/2018, z 28. 2. 2019 priznal náhradu nemajetkovej ujmy vo výške 20 000 eur za smrť dcéry.
- Krajský súd Prešov, spisová značka 10Co/5/2018, priznal náhradu nemajetkovej ujmy za smrť brata 1 x 10 000 eur za zásah do práv brata.

Záver

Pochopenie a interpretácia hodnoty ľudského života trápi etikov, teológov, filozofov a právnikov už od úsvitu vekov. Miera, do akej by sa mal život považovať za skutočne cenný, v porovnaní s vonkajšou hodnotou a úvahami o kvalite života, je jednou z najnáročnejších a najdôležitejších právnych otázok. Nie je prekvapením, že odborná literatúra týkajúca sa tejto dilemy je pomerne rozsiahla. Na hodnotu života sa nahliada cez optiku posvätnosti, nedotknuteľnosti života. Uvedené vnímanie hodnoty života vychádza predovšetkým z náboženských tradícií. Takéto ponímanie je v mnohých ohľadoch veľmi zavádzajúce,

absolútne, definitívne, pričom nie je nič rozmanitejšie, individualistickejšie, nestabilnejšie ako život. V tomto kontexte by sa malo aj na hodnotu života nazerať flexibilnejšie. V praxi sa objavuje použitie nového termínu, ktorý by podľa odbornej spoločnosti mohol byť vhodnejší. Termín úcta k životu sa ponúka ako alternatíva, ktorá lepšie odráža nuansy a realitu. Tvrdí sa, že termín úcta k životu by mohol preklenúť medzery medzi rôznymi filozofickými postojmi, ktoré podnecujú diskusiu o prijateľnosti rôznych rozhodnutí na konci života ako aj autonómii jednotlivca k vlastnému životu. Delikátne morálne a etické otázky, ktoré sú základom zmyslu a hodnoty života, sa dostali do centra pozornosti v mnohých nedávnych významných súdnych prípadoch. Z týchto prípadov je zrejmé, že sudcovia sa niekedy snažili oddeliť morálne argumenty od právnych. Snaha vysvetliť a porozumieť ich zdôvodneniu odkazom na koherentný súdny výklad hodnoty, ktorú treba pripisovať ľudskému životu, sa preto stala akousi výzvou. Nový prístup navrhuje, aby sa prípady zakladali na silnom predpoklade v prospech úcty k životu, ale ďalej naznačujú, že tento predpoklad by nemal byť nevyvrátiteľný. Koherentnejší a eticky konzistentnejší prístup by sa mal vyvinúť prostredníctvom princípu úcty a riešiť súčasné problémy judikatúry týkajúcej sa ochrany života. Princípy dôstojnosti a autonómie si vyžadujú dôslednejší a zásadovejší prístup k identifikácii okolností, ktoré by mohli vyvrátiť domnienku o zachovaní života. Ľudový jazyk posvätnosti má tendenciu vzbudzovať dojem, že život treba zachovať za každú cenu, čo je presvedčenie, ktoré sa niekedy označuje ako vitalizmus. Vzhľadom na to, že posvätnosť života je tak úzko spätá s náboženskou vierou, mali právni vedci možnosť zdokonaľiť sa v jeho slabinách a identifikovať skutočnosť, že náboženstvo už nediktuje obrysy moderného práva. Kľúčovým princípom nedotknuteľnosti života je zákaz takeého konania alebo opomenutia konania, ktoré má za následok smrť človeka. Z toho vyplýva, že lekár nemôže úmyselne skrátiť život svojho pacienta tým, že urobí pozitívny akt na urýchlenie smrti, a rovnako má zakázané odoprieť alebo odobrať liečbu s úmyslom skrátiť život. Nedotknuteľnosť života vzbudzuje dojem absolútneho príkazu bez výnimky. Takáto interpretácia nemusí byť presná. Aj keď princíp nedotknuteľnosti života nepozná žiadne výnimky, je možno zavádzajúce tvrdiť, tak ako už spomíname vyššie, že je absolútny v tom zmysle, že život treba zachovať za každú cenu. Princíp nedotknuteľnosti života, ako je konvenčne chápaný, umožňuje odmietnuť a zrušiť život predlžujúcu liečbu, ktorá sa neoplatí, pretože je pre pacienta zbytočná alebo príliš zaťažujúca, či nedôstojná. Preto, aj keď by bolo nesprávne odmietnuť liečbu, pretože život pacienta bol považovaný za bezcenný, bolo by prijateľné odmietnuť liečbu na základe skutočnosti, že samotná liečba bola považovaná za bezcennú, za predpokladu, že jediný úmysel lekára odňatím alebo odmietnutím liečby malo byť

zmiernenie pacientovej bolesti a utrpenia, pričom predvídaným dôsledkom tohto činu bola smrť.¹²

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAYOV

DRGONEC, J.: Právne otázky eutanázie. In: Právny obzor, roč. 75, 1992, č.8. *ISSN 2729-9228* (online). *ISSN 0032-6984* (print), s.720-735.

FIRMMENT, P.: Terminálna fáza ľudského života a poskytovanie zdravotnej starostlivosti s pohľadu práva. In: solen.sk. [cit. 4.2.2015]. Dostupné na: <http://www.solen.sk/storage/file/article/527497752895757a44384e6f3b6b8615.pdf>

FEDOROVÁ, K.: Medicínske právo. 1. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer SR, 2021. 135 s. ISBN 978-80-571-0361-5.

HOMOĽA, A.: Ochrana nenarodeného ľudského života v kontexte angloamerického a kontinentálneho právneho systému. In: najpravo.sk. [cit. 8.8.2022]. Dostupné na: <http://premium.najpravo.sk/ochrana-nenarodeneho-ludskeho-zivota-v-kontexte-angloamerickeho-a-kontinentalneho-pravneho-systemu/>

HEYWOOD, R. MULLOCK, A.: The value of life in English law: revered but not sacred?. In: The National Center for Biotechnology Information. [cit. 15.8.2016]. Dostupné na: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5216451/>

Q&A. One Health. In: who.com. [cit. 21.9.2017]. Dostupné na: <https://www.who.int/news-room/questions-and-answers/item/one-health>

ŠEVCOVÁ, K.: Kapitoly z medicínskeho práva, III. Doplnené a prepracované vydanie, 2020. s.178. ISBN 9788055717739.

ŠEVCOVÁ, K.: Komentár k Zákonu o zdravotnej starostlivosti,2019. 180s. ISBN 978-80-8155-088-1.

ŠTEPÁN, J.: Právo a morední lékařství. Praha: Panorama, 1989. s. 347. ISBN 80-7038-068-3.

TÓTH, K. a kol.: Právo a zdravotníctvo II. Bratislava: Herba spol. s.r.o., 2013. ISBN 978-80-89631-08-7.

VÁCHA, M.- KÖNIGOVÁ, R.: MAUER M.: Základy moderní lékařské etiky. Praha: PORTÁL s.r.o., 2012. s. 302. ISBN 9788073677800.

---

¹² HEYWOOD, Rob. MULLOCK, Alexandra. The value of life in English law: revered but not sacred?. In: The National Center for Biotechnology Information. [cit. 15.8.2016]. Dostupné na: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5216451/>

ZÁSADA *PRINCEPS LEGIBUS SOLUTUS* V KÁNONICKOM PRÁVE?¹

THE PRINCIPLE *PRINCEPS LEGIBUS SOLUTUS* IN CANON LAW?

Vojtech Vladár²

Abstrakt

V období principátu i dominátu sa v rímskom práve akceptovala zásada princeps legibus solutus, ktorá vychádzala z predpokladu, že cisár smie vedome konať v rozpore s platným právom, respektíve ad hoc pristupovať k jeho zmene podľa vlastnej ľubovôle a bez zachovania zaužívaných legislatívnych postupov. Keďže viaceré vzory fungovania rímskeho štátu našli svoje odzrkadlenie aj v rozvíjajúcom sa zriadení Katolíckej cirkvi, kánonisti zvažovali možnosti uplatňovania predmetného princípu aj v kánonickom práve. Uvedené úvahy sa prirodzene týkali statusu pápežov, ktorí v období vrcholného stredoveku nie raz požadovali zvrchovanú moc nielen v duchovných, ale i svetských záležitostiach. Hlavným cieľom príspevku je zamyslieť sa z historického i pozitívnoprávneho hľadiska nad potenciálnym aplikovaním rímskoprávnej zásady princeps legibus solutus v kánonickom práve, a to vo vzťahu k právnemu postaveniu pápeža ako hlavy Katolíckej cirkvi.

Kľúčové slová

Zásada *princeps legibus solutus* – cisár – principát – dominát – rímske právo – pápež – historické kánonické právo – platné kánonické právo

Abstract

In the period of Principate and Dominate the principle princeps legibus solutus was accepted in Roman law, supposing that Emperor may act contrary to the rules of valid law, respectively ad hoc come up to its modification according to his own free will, without keeping any legislative process. Since many examples of functioning of the Roman state found its reflection also in the developing organization of the Catholic Church, some canonists considered the possibilities to receive this principle even in the rules of canon law. Mentioned ideas were naturally related to the status of Popes that demanded in the times of High Middle Ages repeatedly the sovereign power not only in spiritual, but also in secular matters. The main goal of the article is to consider, from the historical, as well as from the positive-law point of view, the potential application of Roman-law principle princeps legibus solutus in canon law, namely in relation to the legal status of Pope as a head of the Catholic Church.

Keywords

Principle *princeps legibus solutus* – Emperor – Principate – Dominate – Roman law – Pope – historical canon law – valid canon law

---

¹ Článok je výstupom z vedeckého projektu VEGA č. 1/0548/22 s názvom „Kríza dôvery a jej rímsko-kánonické riešenia“.

² Prof. doc. JUDr. Mgr. Vojtech Vladár, PhD., Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Ústav kánonického práva.

Úvod

Na jednej z teologických fakúlt, na ktorých som zabezpečoval výučbu kánonickoprávnych predmetov, sa ma študenti s úplnou vážnosťou opýtali, či si myslím, že pápež je viazaný kánonickým právom. Na moje veľké prekvapenie svoje myšlienky rozvíjali ďalej a napokon mi oznámili, že po predebatovaní tejto problematiky s viacerými kolegami, a to nielen z radu študentov, dospeli k záveru, že nie je. Keď sme uvedenú tému rozdiskutovali ešte viac a uviedol som im niekoľko príkladov, celkom prirodzene predovšetkým v kontexte *argumenta ad absurdum* (napríklad môže pápež svojvoľne dezinovať svojho nástupcu v úrade?), museli uznať, že vychádzali z nesprávnych predpokladov. Napriek tomu však uvedené myšlienky mali sčasti i svoje historické opodstatnenie, a to najmä v rímskoprávnom kontexte, keďže Cirkev po celé stáročia žila rímskym právom (*Ecclesia vivit lege Romana*) a práve v jeho normách nachádzala viaceré inštitúty, ktoré sa stali pre budúci rozvoj cirkevnej organizácie kľúčovými. Postavenie pápeža v Katolíckej cirkvi navyše vo viacerých ohľadoch odzrkadľovalo status cisára v Rímskej ríši, a preto museli kánonisti prirodzene zväžiť aj eventuálnu cirkevnoprávnú reflexiu princípu *princeps legibus solutus*, ktorý vychádzal z premisy, že cisár nie je viazaný platným právom, môže ho meniť podľa vlastnej vôle a bez zachovania zaužívaných legislatívnych postupov. Predmetné úvahy nadobudli osobitne na opodstatnenosti predovšetkým v období vrcholného stredoveku, keď pápeži opakovane, a treba povedať, že aj úspešne, vznášali teokratické požiadavky, a to nielen vo vzťahu k moci duchovnej, ale i svetskej, osobitne najmä voči cisárstvu. Hlavným cieľom tohto príspevku je poukázať na možné uplatňovanie spomenutej rímskoprávnej zásady v historickom i pozitívnom kánonickom práve, a to pri vymedzovaní statusu pápeža ako hlavy Katolíckej cirkvi.

1. Sekulárne právo

Ako sme už uviedli, zásada *princeps legibus solutus* vyjadrovala skutočnosť oslobodenia rímskeho cisára spod zákonov, keďže stál nad nimi a sám nebol nimi viazaný. I keď ju explicitne nachádzame v zachovaných rímskoprávnych prameňoch po prvý raz vyjadrenú až vo výroku právnika Ulpiana († 228), zachytenom v jednom z fragmentov justiniánskych Digest, toto pravidlo je v skutočnosti staršieho pôvodu.³ Hoci niektorí autori

---

³ Uvedené pravidlo bolo vyjadrené slovami: *Princeps legibus solutus est: augusta autem licet legibus soluta non est, principes tamen eadem illi privilegia tribuunt, quae ipsi habent.* Ulp. D 1,3,31. Niektorí bádatelia pritom zastávajú názor, že ak sa uvedené ustanovenie nachádza pod titulom *Ad legem Iuliam et Papiam Poppaeam*, teda

uvádzajú, že o postavení cisára v uvedenom zmysle možno uvažovať až od 2. storočia, smelo môžeme predpokladať, že, i napriek prezentovanej snahe o zachovanie republikánskych tradícií, v jeho duchu postupoval už prvý *princeps* Gaius Octavianus Augustus (27 pred Kr.–14 po Kr.).⁴ Väčšina bádateľov sa pritom zhodne v závere, že Augustus bol nad zákony postavený už v roku 23 pred Kr., keď zložil funkciu konzula a senát mu priznal *imperium proconsulare* bez časového a miestneho obmedzenia a *tribunicia potestas* na doživotie.⁵ Samotný Ulpian mal potom neskôr predstaviť vlastnú koncepciu suverenity panovníka, ktorá vychádzala z pozície cisára v tom čase už ustálenej a všeobecne akceptovanej. Na jej základe v prvom rade deklaroval, že ak ľud preniesol svoju moc na cisára, ten je vyviazaný spod moci zákonov, pričom jeho rozhodnutia disponujú silou zákona.⁶ Vládca bol tak v jeho poňatí oslobodený od zákonov, stál nad zákonom, sám bol zákonodarcom, avšak nebol zákonom nijakým spôsobom viazaný. Z uvedeného tiež vyplývalo, že v prípade spáchania zločinu ho nebolo možné súdiť a *de iure* ani nemohol spáchať nič zlé.⁷ Cisár tak v konečnom dôsledku neprispôboval svoje činy akýmkoľvek pravidlám, keďže nimi nebol nijakým spôsobom viazaný.⁸ Väčšina autorov sa však napriek tomu zhodne v závere, že cisárska pozícia sa v uvedenom kontexte presadzovala až postupne, čo našlo svoje odzrkadlenie predovšetkým v pozvoľnom dorovnávaní sa cisárskych konštitúcií ostatným ríšskym zákonom.⁹ Pokiaľ ide o praktické dôsledky uplatňovania tejto zásady, väčšina bádateľov v tejto súvislosti odkazuje najmä na politicky motivované procesy iniciované jednotlivými cisármi pri stíhaní *crimina laesae*

---

zákonom venovaným manželstvu, malo by sa vzťahovať len k normám tohto prameňa. Bližšie k tejto problematike pozri HEINECCIUS, G.: *Ad legem Iuliam et Papiam Poppaeam commentarius*. Amstelaedamum : Apud R. & G. Wetstenios, 1726. Zaujímavosťou pritom zostáva, že Ulpian postavil nad zákony len cisára, nie cisárovnú, i keď už historik Tacitus († okolo r. 117) naznačoval, že priateľstvo s cisárovnou sa povyšuje nad zákony. Porov. Tac., Ann. 2,34.

⁴ Bližšie k pojednaniu o jeho vláde pozri napríklad GREGOR, M.: *Rímsky štát a právo za vlády cisára Augusta*. Praha : Leges, 2018.

⁵ Porov. Cass. Dio 53,18,1. Zatiaľ čo *imperium proconsulare* sa za čias rímskej republiky priznávalo správcovi provincií, *tribunicia potestas* predstavovala moc plebejských tribúnov. V prípade prvého principa sa však obe právomoci kumulovali a zároveň oddelili od úradov, ku ktorým pôvodne patrili. Augustus tak disponoval tribúnskou mocou, bez toho, aby bol tribúnom a bol tak vystavený možnosti intercesie, a zároveň mal prokonzulskú moc, bez toho, aby bol prokonzulom provincie, keďže jeho právomoc nemala žiadne teritoriálne obmedzenie. Uvedené snahy o skrývanie novej formy zriadenia za rúsko republikánskych tradícií a monarchickú podstatu jeho vlády odkrylo najmä postupné vznikanie nového štátneho cisárskeho aparátu. Porov. KINCL, J./URFUS, V./SKŘEJPEK, M.: *Římské právo*. Praha : C. H. Beck, 1995, s. 24–25.

⁶ V latinskom origináli: *Cum lege regia, quae de imperio eius lata est, populus ei et in eum omne suum imperium et potestatem conferat [...]. Quod principi placuit legis habet vigorem*. Ulp. D 1,4,1. Bližšie k tejto problematike pozri napríklad HINSLEY, F. H.: *Sovereignty*. Cambridge : Cambridge University Press, 1986.

⁷ Porov. KARIK, K. J.: *Princeps legibus solutus est* und die Entwicklung der Souveränität im frühneuzeitlichen Europa. In *Juridikum*. Vol. 2 (2022), s. 173–178.

⁸ Bližšie k tejto problematike pozri MAFFI, A.: *Princeps legibus solutus*. Torino : G. Giappichelli, 2016.

⁹ Porov. CORIAT, J. – P.: *Le prince législateur. La technique législative des Sévères et les méthodes de création du droit impérial a la fin du principat*. Rome : École française de Rome, 1997, s. 10.

maiestatis, ktoré súdili sami.¹⁰ Napokon dospeli k záveru, že i keď boli cisári v princípe viazaní zákonmi, už od čias principa Augusta si mohli sporadicky dovoliť prestúpiť normy, bez toho, aby sa to automaticky považovalo za prejav tyranie.¹¹

Z hľadiska ďalšieho uplatňovania zásady *princeps legibus solutus* v právnickom diskurze i politickej praxi, sa viaceri autorov zhodne v závere, že od čias vrcholného stredoveku zastávala pri pojednaniach o moci panovníka (osobitne vo vzťahu k zákonodarnej moci) jednu z najdôležitejších úloh.¹² Tohto princípu sa spočiatku, a to najmä v období vrcholného a neskorého stredoveku, dovoľovali viacerí predstavitelia obnoveného západného cisárstva. Z nich možno spomenúť predovšetkým cisára Fridricha I. Barbarossu (1152/1155–1190), ktorý plánoval po vzore byzantských cisárov a tureckých sultánov založiť univerzálnu absolutistickú ríšu, postavenú výlučne na cisárskej autorite.¹³ Práve on rozvinul, na základe štúdií justiniánskeho rímskeho práva a záverov bolonských právnikov o cisárskej moci ako výlučnom prameni práva, koncepciu širokých cisárskych oprávnení, ktorú postavil prakticky výhradne na zásade *princeps legibus solutus*. Takýmto spôsobom však prakticky neponechal žiadnu politickú slobodu pre pápežstvo, ani mestskú samosprávu italských miest, čo nakoniec viedlo k viacerým konfliktom.¹⁴ Jeho prioritným cieľom bolo totiž vytvorenie svetovej monarchie Nemcov, ktorej základom malo byť panstvo nad celou Itáliou, s Rómom ako hlavným mestom Ríše.¹⁵ Romanisti, podporujúci cisára v jeho postoji, pritom smerovali k vytvoreniu koncepcie monarchickej autority, ktorá sa mala stať pánom sveta. I napriek tomu však bola väčšina z nich vo vzťahu k jeho nadradenosti nad zákonom zdržanlivá a vychádzali

---

¹⁰ Najmä pri týchto kauzách cisári napríklad bežne pristupovali k udeľovaniu trestu smrti bez toho, aby brali ohľad na zákon, keďže sa voči nemu zjavne cítili byť v privilegovanej pozícii. Porov. Lex de imperio Vespasiani 7. Bližšie k tejto problematike pozri BRUNT, P. A.: *Lex de imperio Vespasiani*. In *Journal of Roman Studies*. Vol. 67 (1977), s. 95n.

¹¹ Za definitívne etablovanie tejto pozície sa považuje nástup cisára Cara (282–283), ktorý ako vôbec prvý svoje nastúpenie na trón senátu len oznámil, bez toho, aby si aspoň *pro forma* nechal svoju moc senátnym rozhodnutím potvrdiť. Isté reminiscencie pôvodného zvyku však možno nájsť ešte v justiniánskych Inštitúciách (*Institutiones Iustiniani*), podľa ktorých sa platnosť cisárskych nariadení odvodzuje od *lex curiata*, ktorým ľud priznáva cisárovi *imperium a potestas*. Porov. Inst. Iust. 1,2,6.

¹² Porov. RIGAUDIÈRE, A.: *Penser et construire l'État dans la France du Moyen Âge (XIIIe–XVe siècle)*. Paris : Comité pour l'histoire économique et financière de la France, 2003, s. 1. Niektorí bádatelia napríklad výslovne konštatovali, že len málo princíпов malo v niektorých krajinách Európy (osobitne najmä vo Francúzsku) hlbší vplyv na vývoj verejného práva. Porov. BRAS, G. Le/LEFEBVRE, Ch./RAMBAUD, J.: *Histoire du droit et des institutions de l'Église en Occident, t. VII, L'âge classique (1140–1378)*. Paris : Sirey, 1965, s. 441n.

¹³ Z toho dôvodu, aby nebolo pochybností o božskom pôvode jeho moci, napokon pridal k názvu rímsko-nemeckej Ríše prívlastok „svätá“ (*sacrum Imperium*). Bližšie k tejto problematike pozri napríklad RAPP, F.: *Svätá ríše rímska národa nemeckého. Od Oty Velikého po Karla V.* Praha – Litomyšl : Paseka, 2007, s. 136n.

¹⁴ Podobne ako on, aj jeho hohensťaufovskí nástupcovia navyše považovali pápežský štát len za cisársky majetok a Korziku i Sardíniu (všeobecne uznávané ako feudálne majetky Svätej Stolice) bežne udeľovali svojim vazalom ako cisárske léno. Porov. MALÝ, R.: *Církevní dějiny*. Olomouc : Matice cyrilometodějská, 2001, s. 116.

¹⁵ I z toho dôvodu si hohensťaufovskí panovníci neváhali osobovať i právo nominovať pápežov, z ktorých chceli takýmto spôsobom urobiť iba poslušné nástroje svojej politiky. Porov. KUMOR, B.: *Církevní dějiny 4. Zlaté období křesťanského středověku*. Levoča : Polypress, 2001, s. 36.

z predpokladu, že aj cisár by sa mal v zásade zákonu podriaďovať a neprístupovať tiež k svojvoľnému prijímaniu zákonov nových.¹⁶ V konečnom dôsledku tak cisársku moc vymedzili prostredníctvom dvoch základných oprávnení, ktoré spočívali v možnosti prijať nový zákon, respektíve zmeniť zákon starší. Reflektujúc zásadu *princeps legibus solutus* napokon rozvinuli koncept legislatívnej suverenity v kontexte princípu „rovný nemôže mať moc nad rovným“ (*par in parem imperium non habet*), ktorý vychádzal z presvedčenia, že žiadny vládca nemôže legislatívne zaviazať svojho nástupcu v úrade.¹⁷

Vo všeobecnosti platilo, že v 12. storočí sa ešte právnicki odmietali detailnejšie zaoberať otázkou zdroja cisárskej autority, rovnako ako sa nevenovali ani problematike vzťahov medzi cisárom a zákonom, keďže panovník v tomto období nedisponoval postavením jediného prameňa tvorby práva v spoločnosti. Situácia sa postupne menila až v priebehu 13. storočia, keď panovníci začali pravidelne prijímať zákony, čo viedlo k rôznorodým úvahám o zdroji ich moci. Uvedené procesy boli aktuálne predovšetkým vo vzťahu k jednotlivým národným kráľom, ktorí si začali nárokovať čoraz väčšiu moc, upierajúc univerzalistické právomoci nielen cisárstvu, ale tiež pápežstvu. Podobne ako voči cisárstvu, aj voči národným kráľom sa napokon začalo uvažovať v kontexte zásady *princeps legibus solutus*, keďže ich zástancovia presadzovali princíp, že každého kráľa je možné považovať za cisára vo svojom vlastnom kráľovstve.¹⁸ Väčšina zachovaných prameňov, spočívajúcich predovšetkým na starších obyčajach, však vychádzala z predikátu, že samotná kráľova vôľa nepostačuje na vytvorenie práva, čo museli v konečnom dôsledku akceptovať aj priaznivci národných kráľov. Aj jednotlivé vtedajšie obyčajové kodifikácie tak vychádzali z predpokladu, že aj kráľ sa ako suverén podriaďuje právu.¹⁹ Hlavné snahy podporovateľov moci panovníka pritom smerovali k zaradeniu kráľovskej vôle medzi uznané pramene práva, čo sa im postupne podarilo, avšak len za podmienok zachovávaní všetkých náležitých pravidiel legislatívneho procesu.²⁰ Je teda

---

¹⁶ Porov. FRANZEN, A.: *Malé dějiny Církve*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2006, s. 165.

¹⁷ Porov. PENNINGTON, K.: In PADOVANI, A./STEIN, P. G. (eds.): *The Jurists' Philosophy of Law from Rome to the Seventeenth Century*. Dordrecht : Springer, 2007, s. 168.

¹⁸ Porov. RIGAUDIÈRE, A.: *Penser et construire l'État dans la France du Moyen Âge (XIIIe–XVe siècle)*. Paris : Comité pour l'histoire économique et financière de la France, 2003, s. 7.

¹⁹ Napríklad kráľovi priaznivci vo Francúzsku sledovali vzory rímskeho politického a administratívneho systému, v ktorom objavili modely vyjadrenia práva priaznivého pre kráľovskú moc, usilujúcu sa priblížiť statusu rímskeho cisára. Väčšina bádateľov sa pritom zhoduje v závere, že ak využívali v prospech kráľov romanistické argumenty, poväčšine tak robili krajne nevhodným spôsobom, umiestňujúc rímskoprávne vzory do reality 13. storočia. Porov. FEENSTRA, R.: Jean de Blanot et la formule “*Rex Franciae in regno suo princeps est*”. In LE BRAS, G. (ed.): *Études d'Histoire du droit canonique dédiées. Vol. II*. Paris : Sirey, 1965, s. 885.

²⁰ Niektorí autori však predsa len uvádzajú príklady konkrétnych rozhodnutí kráľa, pri ktorých nebol viazaný zákonmi. Podľa slávnej Bractonovej príručky (*De legibus et consuetudinibus Angliae*) mohol napríklad kráľ postupovať pri vykonávaní súdnej moci *proprio arbitrio* alebo *legum auctoritate*. Pri prvej možnosti bol oveľa menej viazaný zákonom a mohol dokonca pristúpiť k ustanoveniu opatrení osobitného rozsahu. Porov. LEWIS, E.: *King Above Law? Quod principi placuit*. In *Speculum*. Vol. 39 (1964), No. 2, s. 256n. Iní bádatelia zase

zrejme, že aj teoretici tohto obdobia sa vskutku obávali kráľovského absolutizmu, čo dokumentujú predovšetkým ich úvahy o nevyhnutnosti všeobecnej prospešnosti zákona pre celé spoločnosť, potrebe jeho prepojenia s morálkou, ako aj v potrebe obmedzenia kráľovskej moci prostredníctvom kontroly zabezpečovanej vyššou šľachtou.²¹

Aj v období 14. a 15. storočia v zásade platilo, že kráľ sa ako suverén musí podriaďovať právu, a to i napriek ojedinelým pokusom o presadzovanie zásady *princeps legibus solutus* v jej najkrajnejšej podobe. Uvedené tendencie sa začali objavovať najmä v 15. storočí, keď dochádzalo k novému rozmachu monarchickej centrálnej moci a potláčaniu ideí konštitucionalizmu neskorého stredoveku.²² Napriek tomu sa však situácia v zásade nezmenila ani v 16. storočí, keď právnici v princípe pristupovali k opisu autority kniežat'a rovnakou terminológiou, ako ich predchodcovia v 13. storočí. Upianova špecifikácia suverenity starovekého panovníka sa opätovne objavuje až ku koncu 16. storočia, keď občianske vojny smerovali k ustanoveniu autority s pevnou centralisticky koncipovanou mocou.²³ Panovník tak mal disponovať *plenitudo potestatis*, *potestas absoluta*, respektíve *ordinata* a z pozície rozsahu svojej moci sa považovať za *legibus solutus*.²⁴ Ani v tých časoch však nebolo možné predmetné poňatie vnímať v kontexte najprísnejšieho absolutizmu z čias starovekého Ríma, čo sa začalo meniť až v nasledujúcom storočí.²⁵ V tomto období sa totiž presadila idea novovekých absolutistických monarchií vychádzajúca z tvrdenia, že prakticky všetko v štáte závisí len na

---

výslovne deklarovali, že akýkoľvek úkon vo veciach súkromného práva môže kráľ platne vykonať bez zohľadnenia pravidiel ustanovených zákonmi a obyčajami. Neskôr sa zase rozlišovalo medzi kráľom, ktorý vydával zákony vo veciach súkromného práva, keď bol viazaný aspoň rešpektovaním prirodzeného práva, existujúcich zvykov a platnej legislatívy, od kráľa spôsobilého k voľnejším zásahom k špecifikovaniu vzťahov medzi vládnutím a riadením. Netreba zabúdať taktiež na skutočnosť, že do 13. storočia kráľ do oblasti súkromného práva legislatívne prakticky nezasahoval, keďže išlo o výhradnú doménu obyčají. Porov. ESMEIN, A.: *La maxime Princeps legibus solutus est dans l'ancien droit public français*. In VINOGRADOFF, P. (ed.): *Essays in Legal History Read Before the International Congress of Historical Studies Held in London in 1913*. London : Oxford University Press, 1913, s. 205n.

²¹ Napriek tomu sa však už v 13. storočí vo Francúzsku objavujú rozhodnutia kráľa, navonok jednoznačne prezentované ako výsledok kráľovskej vôle, ku ktorej dospel bez akýchkoľvek konzultácií so svojou radou (šľachtou). Na druhej strane však napríklad už spomenutá Bractonova príručka rázne vyhlásila, že kráľ je *infra legem*, keďže zákon robí kráľa a priznáva mu moc vytvárať zákony, ktoré musí aj on sám rešpektovať. Porov. ILWAIN, H. Mc: *Constitutionalism: Ancient and Modern*. Ithaca : Cornell University Press, 1940, s. 73.

²² Uvedené skutočnosti našli svoju reflexiu predovšetkým v rozvinutí teórie o viacerých svojbytných hierarchických stupňoch autority, na základe ktorej boli nižší predstavení podriadení vyšším, pričom ich autorita sa neodvodzovala z vyšších stupňov v zmysle zdroja. V zásade tak bolo možné hovoriť o koncepte zdieľanej suverenity. Tieto idey boli ďalej rozvíjané úvahami o nedielnej suverenite korporácie v zmysle mesta, univerzity alebo nových rehoľných rádov. Tento vývoj viedol k ustanoveniu absolutistického modelu, v rámci ktorého sa *princeps* považoval za nositeľa nedielnej suverenity a zdroj všetkej moci v štáte. Porov. SCHATZ, K.: *Dějiny papežského primátu*. Brno : Centrum pro studie demokracie a kultury, 2002, s. 111.

²³ Bližšie k tejto problematike pozri WYDUCKEL, D.: *Princeps legibus solutus. Eine Untersuchung zur frühmodernen Rechts- und Staatslehre*. Berlin : Duncker & Humblot, 1979.

²⁴ Porov. PENNINGTON, K.: *The Prince and the Law 1200-1600. Sovereignty and Rights in the Western Legal Tradition*. Berkely – Los Angeles – Oxford : University of California Press, 1993, s. 20 a 54.

²⁵ Porov. RIGAUDIÈRE, A.: *Penser et construire l'État dans la France du Moyen Âge (XIIIe–XVe siècle)*. Paris : Comité pour l'histoire économique et financière de la France, 2003, s. 2.

vôli panovníka, pričom jeho moc nie je ničím obmedzená.²⁶ V 17. a 18. storočí sa tak bezvýhradne akceptovalo, že to, čo sa páči panovníkovi má silu zákona, pretože jeho vôľa predstavuje *ratio* zákona, pričom on samotný sa mu nepodriaďuje (*legibus solutus*).²⁷ Paradoxne, boli to najmä normy *ius commune*, teda normy rímsko-kánonického práva, ktoré sa v tomto období najrozsiahlejšie používali pri obmedzovaní moci suverénov, v čom boli nasledované novo hlásanými ideami prirodzeného práva, nezmeniteľným ani suverénom. Aj v tomto období tak bolo bežné dovolávať sa premisy, že panovník musí plne akceptovať minimálne zákony, z ktorých odvodzuje svoje *imperium*.²⁸

2. Kánonické právo

Ako je všeobecne známe, primát rímskeho biskupa bol spočiatku len čestnej povahy a v prvých storočiach rozvoja kresťanstva sa jeho jurisdikcia obmedzovala len na riešenie najvážnejších sporov týkajúcich sa jednotlivých partikulárnych cirkví.²⁹ Už v týchto časoch sa totiž rôzne cirkevné autority obracali v sporných prípadoch priamo na Rím a malo sa za to, že ak rozhodol, kauza je skončená (*Roma locuta, causa finita*).³⁰ Zložitosť vývoja tohto inštitútu je zrejmä predovšetkým zo skutočnosti, že k dogmatickému vymedzeniu pápežského jurisdikčného primátu došlo až na Prvom vatikánskom koncile (1869–1870). Podstatným podnetom vedúcim k jeho rozsiahlejšiemu rozvinutiu bol predovšetkým zánik Západorímskej ríše (r. 395), keď zostal rímsky biskup na kresťanskom Západe prakticky jedinou všeobecne uznávanou autoritou. Od toho času museli totiž predstavitelia pápežstva čoraz viac zasahovať aj do rôznorodých sekulárnych záležitostí, čo viedlo k prirodzeným konfliktom s predstaviteľmi svetskej moci, vyvrcholiacich v slávnom boji o investitúru.³¹ Najmä v tomto období sa museli pápeži, v záujme zachovania nezávislosti celej Cirkvi, ako aj svojho úradu,

---

²⁶ Porov. LÓPEZ DE GOICOECHEA ZABALA, F. J.: La fórmula romano-medieval „*Princeps legibus solutus*“ en el pensamiento político español de los siglos XVI y XVII. In MARTÍNEZ, J. M. A. (ed.): *Actas del II Congreso Nacional de Filosofía Medieval: ética y política en el pensamiento medieval*. Zaragoza, 15-16 diciembre 1994. Zaragoza : Sociedad de Filosofía Medieval, 1996, s. 329n.

²⁷ Porov. NIFTERIK, G. van: *Lex princeps legibus solutus abrogata*. In *Fundamina*. Vol. 20 (2014), s. 973n.

²⁸ Uvedené súviselo najmä so skutočnosťou, že právnici *ius commune* boli v obdobných úvahách opatrnejší a s určitosťou ich nemožno pri vnímaní suverenity označiť za absolutistov. Pokiaľ ide o prirodzené právo, napríklad sa konštatovalo, že už samotné tvrdenie, že kniežatá sú oslobodené od zákonov a zmlúv spôsobuje škodu Bohu i samotnej prirodzenosti. Porov. TIERNEY, B.: The Prince is Not Bound by the Laws. Accursius and the Origins of the Modern State. In *Comparative Studies in Society and History*. Vol. 5 (1963), No. 4, s. 389n.

²⁹ Ako príklad by sme mohli spomenúť rozhodnutia rímskeho biskupa Sotera I. (165–174), ktorý zakázal podporu herézie montanistov; Kalixta I. (217–222), ktorý vydal edikt o pravidlách pokánia; pápeža Viktora I. (189–199) v spore o slávenie Veľkej noci v 2. storočí po Kr. alebo tiež rozhodnutie pápeža Štefana I. (254–257) v spore o krst heretikov v 3. storočí po Kr. proti biskupovi Cypriánovi († okolo r. 268). Porov. HRDINA, A.: *Kánonické právo*. Praha : Eurolex Bohemia, 2002, s. 27.

³⁰ Porov. KUMOR, B. *Cirkevné dejiny 2. Raný kresťanský stredovek*. Levoča : Polypress, 2001, s. 80.

³¹ Bližšie k tejto problematike pozri napríklad SUCHÁNEK, D.: *Imperium et sacerdotium. Říšská církev na přelomu prvního a druhého tisíciletí*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2011.

neustále dovoľávať posilnenia svojej autority, a to či už v celospoločenskej, ale tiež politickej rovine. Aj po skončení tohto konfliktu a víťazstve nad obnoveným západným cisárstvom prostredníctvom známeho Wormského konkordátu (r. 1122) museli naďalej chrániť svoje záujmy, a argumentovať proti legistom, snažiacim sa o presadenie formy štátneho zriadenia, v ktorej cisár disponuje, podobne ako staroveký rímsky imperátor, najvyššou mocou nad celým svetom (*princeps legibus solutus*).³² Ako sme už spomenuli, tieto idey si prisvojili najmä cisári nemeckého rodu Hohenštaufovcov (1155–1250), ktorí vo viacerých ohľadoch ohrozovali samostatnosť Cirkvi a z toho dôvodu sa nachádzali v permanentnom konflikte s pápežstvom.³³ Ako sme už naznačili, o niečo neskôr na nich nadviazali aj panovníci národných štátov, a to predovšetkým francúzski králi na čele s Filipom IV. Pekným (1285–1314).³⁴ I keď kánonisti hájili vo vzťahu k svetskej moci predovšetkým dualistické stanoviská, niektorí z nich zachádzali v reakcii na argumenty legistov ešte ďalej.³⁵

V snahe upevniť a posilniť pápežské pozície rozpracoval na základoch teórií a úspešne presadzovanej praxe najslávnejšieho pápeža Inocenta III. (1198–1216) do značných detailov náuku o plnosti pápežskej moci (*plenitudo potestatis*) predovšetkým kánonista Hostiensis († 1271).³⁶ V rámci nej osobitne zdôraznil Božské základy pápežskej moci, v prvom rade vysvetľujúc, že všetka moc, vrátane tej politickej, pochádza od Boha. Z toho dôvodu všetci panovníci odvodzujú svoju moc z Božieho poverenia, pričom pápež má medzi nimi úplne výnimočné postavenie, keďže z pozície Kristovho námestníka (*vicarius Christ*) koná aj v oblasti jurisdikcie bezprostredne a priamo na základe Božskej autority. Celkom prirodzene, ak je pápežova autorita Božská, to isté možno analogicky dedukovať aj o zákonoch, ktoré vydáva.³⁷ Najmä na tomto základe Hostiensis napokon konštatoval, že pápež vládne skrze

---

³² Porov. KUMOR, B.: *Cirkevné dejiny 3. Zlaté obdobie kresťanského stredoveku*. Levoča : Polypress, 2001, s. 36 a 127 – 128 a ŠPIRKO, J.: *Cirkevné dejiny II*. Martin : Neografia, 1943, s. 340.

³³ Porov. BELLOMO, M.: *The Common Legal Past of Europe, 1000-1800*. Washington : The Catholic University of America Press, 1995, s. 68.

³⁴ Na tomto pozadí začali pápeži zdôrazňovať, že rímske právo neplatí v Cirkvi na základe cisárovej vôle, ale preto, lebo bolo aprobované Cirkvou a potvrdené pápežom. Bližšie k tejto problematike pozri PEJŠKA, J.: *Cirkevní právo I. Ústavní právo cirkevní*. Semily : Nákladem vlastním, 1932, s. 23.

³⁵ Z najnovšej literatúry k uvedeným pojmom a vývoju vzťahov medzi Katolíckou cirkvou a štátom bližšie pozri tiež GREGOR, M. a kol.: *Konfesné právo. Štát, právo a náboženstvo*. Praha : C. H. Beck, 2023.

³⁶ Napriek tomu je ale potrebné konštatovať, že Inocent III. sa dovoľával zásady *princeps legibus solutus* jedine pri nároku na si oprávnení dišpenzovať od ustanovení rýdzo cirkevného, čiže ľudského kánonického práva. V prvom rade pritom argumentoval plnosťou svojej moci, prostredníctvom ktorej mohol oslobodiť klerikov i laikov spod kánonickoprávnych záväzkov nerozporných s Božským právom s spadajúcich do jeho kompetencie. Porov. DOLINSKÝ, J.: *Dejiny Cirkvi. Druhý diel. Stredovek*. Bratislava : Dobrá kniha, 1997, s. 183.

³⁷ Svoje náhľady v uvedenom kontexte rozšíril aj na rímske právo, konštatujúc, že rímski cisári vytvorili svoj právny systém na základe Božskej inšpirácie, a preto ho možno obdobne označiť v niektorých ohľadoch za Božské. Cisára preto špecifikoval ako stelesnenie živého zákona (*lex animata*), ktorému podriadil aj samotné zákony. Zovšeobecňujúc vzťahy medzi teológiou, rímskym právom a kánonickým právom napokon uviedol, že teológia predstavuje hlavu Cirkvi, kánonické právo ruku a rímske právo nohy. Porov. ANGERMANN, N. et al. (eds.): *Lexikon des Mittel Alters VII. Planudes bis Stadt (Rus)*. München : Lexma Verlag, 1995, s. 132.

potestas absoluta a *potestas ordinata*. Z uvedeného potom dedukoval, že rímsky veľkňaz môže za istých okolností vykonávať svoju jurisdikciu aj v oblasti pozitívneho Božieho práva, a to predovšetkým v zmysle zásahov do istých častí Božského zákona (najmä práva manželského). Uvedené teórie v praxi najrozsiahlejšie aplikoval predovšetkým pápež Inocent IV. (1243–1254), ktorý skutočne vychádzal z predpokladu, že stojí nad pozitívnym cirkevným zákonom, priamo sa dovolávajúc zásady *princeps legibus solutus*.³⁸ Jeho prístup sa okrem iného prejavil v presvedčení, že ako rímsky veľkňaz disponuje právom rušiť uznané rehoľné rády, ktorých existencia sa do toho času v zásade považovala za výsledok pôsobenia Ducha Svätého v Cirkvi.³⁹ Popritom tiež neváhal pristúpiť k menovaniu biskupov pre Nemecko, Itáliu i Sicíliu, teda pre celú rímsko-nemeckú Ríšu, deklarujúc, že postupuje *de plenitudine potestatis*, keďže on sám je *legibus solutus*.⁴⁰ Takéto konanie však dospelo k obráteniu pôvodného stavu vecí v tom kontexte, že riadne právomoci dómskych kapitul voliť biskupov prestali byť vnímané v zmysle právomocí náležiacich danej partikulárnej cirkvi a začali sa prezentovať ako pápežské privilégium danej cirkvi priznané.⁴¹

Ako už bolo spomenuté, pápežský jurisdikčný primát bol dogmaticky vymedzený až na Prvom vatikánskom koncile. I keď v dokumentoch tohto snemu sa pápež nazýva ako „knieža apoštolov“, teda v origináli *princeps apostolorum*, v tomto prípade nemožno s určitosťou hovoriť o akejkolvek reflexii zásady *princeps legibus solutus*.⁴² Jeho moc bola pritom v spomenutých prameňoch špecifikovaná v kontexte plnosti a hierarchickej nadriadenosti voči všetkým členom Cirkvi, a to nielen vo veciach viery a mravov, ale tiež disciplíny a správy. K jej dogmaticky vymedzeným atribútom bola zaradená taktiež jej riadnosť a bezprostrednosť, a to

---

³⁸ Porov. SCHATZ, K.: *Dějiny papežského primátu*. Brno : Centrum pro studie demokracie a kultury, 2002, s. 99.

³⁹ Z uvedeného *de facto* vyplývalo, že rehoľné rády sú len osobitými zoskupeniami, ktoré môže pápež kedykoľvek zriadiť, ale i zrušiť, čo našlo svoje praktické odzrkadlenie predovšetkým v roku 1773, keď pápež Klement XIV. (1769–1774) pristúpil k zrušeniu jezuitského rádu. Porov. KUMOR, B.: *Cirkevné dejiny 6. Novovek. Obdobie absolutizmu a osvietenstva*. Spišská Kapitula : Nadácia Kňazského seminára biskupa Jána Vojtaššáka, 2003, s. 29–30. Zatiaľ čo jurisdikčný primát sa rozvíjal v období vrcholného stredoveku rýchlym tempom, iné to bolo v prípade primátu vieroučného. I keď sa teda pápežská právomoc týkala i rozhodovania vieroučných sporov, viacerí kánovníci zastávali stanovisko, že všeobecný koncil znamená vo vieroučných otázkach viac než pápež. Na tomto pozadí dochádzalo tiež k akceptovaniu teórie o *papa haereticus*, ktorá pripúšťala výnimku zo zásady *prima sedes a nemine iudicatur*. Najmä tieto úvahy viedli k neskoršiemu rozvinutiu tzv. konciliárnych teórií vychádzajúcich z tvrdenia, že všeobecný snem stojí nad pápežom. Aj tieto tendencie možno vnímať v kontexte politického sekulárneho vývoja, keď bola kráľovská moc obmedzovaná prostredníctvom parlamentov či iných stavovských zhromaždení reprezentujúcich ľud. Bližšie k tejto problematike pozri BRANDMÜLLER, W.: *Papst und Konzil im Grossen Schisma (1378–1431)*. *Studien und Quellen*. Paderborn – München – Wien – Zürich : Schöningh, 1990.

⁴⁰ Bližšie k tejto problematike pozri SCHATZ, K.: *Dějiny papežského primátu*. Brno : Centrum pro studie demokracie a kultury, 2002, s. 104.

⁴¹ Porov. FRANZEN, A.: *Malé dějiny Církve*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2006, s. 170.

⁴² Porov. Pastor aeternus 2–4.

či už voči jednotlivým partikulárnym cirkvám, ako aj pastierom a veriacim.⁴³ V dokumentoch Prvého vatikánskeho koncilu sa však ani slovom nezmieňuje, že by bol pápež akýmkoľvek spôsobom vyviazaný spod kánonickoprávnych zákonov, skôr naopak, viaceré konštrukcie smerovali skôr k jej obmedzeniu, a to najmä vo vzťahu k nezasahovaniu do riadnej biskupskej moci, v zásade vykonávanej prostredníctvom držiteľov úradov diecéznych biskupov.⁴⁴ Uvedené závery našli svoju prirodzenú reflexiu aj v kánonoch prvého Kódexu kánonického práva z roku 1917, kde sa obdobne konštatuje, že rímsky veľkňaz disponuje nielen čestným primátom, ale i najvyššou a plnou jurisdikčnou mocou nad celou Cirkvou, a to ako vo veciach viery a mravov, tak aj v tých, ktoré sa týkajú jej disciplíny a riadenia. Jeho moc bola pritom obdobne špecifikovaná ako biskupská, nezávislá, riadna a bezprostredná voči všetkým cirkvám, pastierom i veriacim.⁴⁵ V uvedenej línii pokračoval aj platný Kódex kánonického práva z roku 1983, ktorý, na rozdiel od rýdzo právnických konštrukcií prvého kodifikačného diela, pridal k opisu primátu rímskeho veľkňaza i niektoré teologické koncepty. Samotnú pápežskú moc však opísal rovnako ako najvyššiu, plnú, bezprostrednú, univerzálnu a slobodnú. Za istý posun k posilneniu jeho primátu v porovnaní s prvým Kódexom možno označiť kánon 333 § 2, kde sa hovorí, že rímsky veľkňaz sa môže sám a slobodne rozhodnúť, akým spôsobom bude pri rozhodovaní postupovať, kolégiovo alebo monokraticky.⁴⁶ Ani v platnom Kódexe však nemožno nájsť nijaké náznaky reflexie zásady *princeps legibus solutus*.

---

⁴³ V origináli: *Docemus proinde et declaramus, ecclesiam Romanam, disponente Domino, super omnes alias ordinariae potestatis obtinere principatum, et hanc Romani pontificis iurisdictionis potestatem, quae vere episcopalis est, immediatam esse: erga quam cuiuscumque ritus et dignitatis pastores atque fideles, tam seorsum singuli quam simul omnes, officio hierarchicae subordinationis, veraeque obedientiae obstringuntur, non solum in rebus, quae ad fidem et mores, sed etiam in iis, quae ad disciplinam et regimen ecclesiae per totum orbem diffusae pertinent.* V preklade: „Učíme teda a vyhlasujem, že Rímska cirkev obdržala z ustanovenia Pána nad všetkými ostatnými prvenstvo riadnej moci, a že táto právomoc rímskeho veľkňaza, ktorá má vskutku biskupskú povahu, je bezprostredná. Teda pastieri a veriaci akéhokoľvek rítu a hodnosti, ako jednotlivci, tak všetci zároveň, sú viazaní povinnosťou hierarchickej podriadenosti a pravej poslušnosti, nielen vo veciach, ktoré sa týkajú viery a mravov, ale i v tých, ktoré sa týkajú disciplíny a riadenia Cirkvi na celom svete“. Porov. Pastor aeternus 3. Bližšie k tejto problematike pozri SVOBODA, R./SKALICKÝ, K./PAVELKOVÁ, M./POŠTOVÁ, T./MACHULA, T.: *Dokumenty Prvého vatikánskeho koncilu*. Praha : Krystal OP, 2006. Uvedená moc bola osobitne špecifikovaná predovšetkým vo vzťahu k oprávneniu súdiť ktoréhokoľvek veriaceho, pričom proti rozhodnutiu rímskeho veľkňaza sa v duchu tradície nepripúšťalo za žiadnych okolností odvolanie. Porov. TRETERA, J. R./HORÁK, Z.: *Slovník církevního práva*. Praha : Grada, 2011, s. 97.

⁴⁴ Osobitne tak bolo zdôraznené, že moc pápež nesmie za žiadnych okolností prekážať riadnej a bezprostrednej biskupskej moci, keďže biskupi boli ustanovení Duchom Svätým a sú nositeľmi apoštolskej postupnosti, rovnako, ako rímsky biskup. Z toho dôvodu má byť biskupská moc predstaviteľmi pápežstva potvrdzovaná, posilňovaná a chránená. Porov. Pastor aeternus 3.

⁴⁵ V origináli: § 1. *Romanus Pontifex, Beati Petri in primatu Successor, habet non solum primatum honoris, sed supremam et plenam potestatem iurisdictionis in universam Ecclesiam tum in rebus quae ad fidem et mores, tum in iis quae ad disciplinam et regimen Ecclesiae per totum orbem diffusae pertinent.* § 2. *Haec potestas est vere episcopalis, ordinaria et immediata tum in omnes et singulas ecclesias, tum in omnes et singulos pastores et fideles, a quavis humana auctoritate independens.* Can. 218 §§1–2 CIC 1917.

⁴⁶ V origináli: § 1. *Romanus Pontifex, vi sui muneris, non modo in universam Ecclesiam potestate gaudet, sed et super omnes Ecclesias particulares earumque coetus ordinariae potestatis obtinet principatum, quoquidem insimul roboratur atque vindicatur potestas propria, ordinaria et immediata, qua in Ecclesias particulares suae*

Záver

Ako bolo zrejmé z predchádzajúceho výkladu, zásada *princeps legibus solutus* prešla v histórii vlastným osobitým vývojom. Napriek tomu, že jej základné vnímanie je absolutistické a v skutočnosti poväčšine slúžila k vyzdvihnutiu a posilneniu moci tej-ktorej autority, v princípe nepripúšťala bezvýhradné vyviazanie sa panovníka spod právomoci zákonov. Vo všeobecnosti ale možno konštatovať, že v teóriách suverenity zastala v dejinách politického a právneho myslenia jedno z najdôležitejších miest.⁴⁷ Zaujímavosťou pritom zostáva, že sa na ňu neodkazovalo len pri posilňovaní postavenia stredovekých cisárov, ale aktuálna bola tiež v období formovania národných štátov, ktorým sa napokon podarilo úspešne poraziť nielen cisárske, ale tiež pápežské univerzalisticky zamerané tendencie. Ako sme tiež videli, dovolávanie zásady *princeps legibus solutus* sa nevyvarovali ani predstavitelia či podporovatelia pápežstva. Tí poväčšine, popri zdôrazňovaní výnimočnosti pápežskej moci, apelovali na predstaviteľov svetskej moci, aby nekonali nič proti Bohu a proti dobrým mravom, pretože od každého veriaceho sa očakáva konanie v súlade s Božím zákonom, čo prirodzene posilňovalo duchovnú moc na úkor moci svetskej.⁴⁸ Celkový úspech predstaviteľov Cirkvi bol potom zabezpečený skutočnosťou vystavania západnej society na kresťanských ideách. Špecifickosť postavenia pápeža bola navyše posilňovaná teóriami, ktoré hlásali, že i keď je rímsky veľkňaz prísne viazaný Božským právom, zároveň je jeho hlavným interpretátorom, a preto tiež môže bližšie špecifikovať spôsoby jeho uplatňovania vrátane výnimiek z neho. Aj napriek tomu sa však väčšina kánonistov zhodne v závere, že zásada *princeps legibus solutus* našla v kánonistike svoje praktické uplatňovanie len pri zdôvodňovaní právomoci pápeža dišpenzovať od rýdzo cirkevných, teda ľudských zákonov.⁴⁹ Je teda zrejmé, ani pápež nedisponuje, a ani v histórii nedisponoval, postavením absolutistického suveréna v kontexte úplnej vyviazanosti spod zákonov. Ako sme už totiž uviedli, pápež nemôže za žiadnych okolností postupovať proti Božskému právu, ktoré je ľudskou mocou absolútne nezmeniteľné. I v prípade, že by tak konal, uvedené úkony by boli kvalifikované ako nulitné. Aj pri prijímaní nového zákona či zmene alebo rušení staršieho je prísne viazaný povinnosťou zachovávanania

---

curae commissas Episcopi pollent. § 2. *Romanus Pontifex, in munere supremi Ecclesiae Pastoris explendo, communionem cum ceteris Episcopis immo et universa Ecclesia semper est coniunctus; ipsi ius tamen est, iuxta Ecclesiae necessitates, determinare modum, sive personalem sive collegialem, huius muneris exercendi.* Can. 333 §§ 1–2 CIC 1983.

⁴⁷ Porov. KARINA JASMIN/KARIN: *Princeps legibus solutus est* und die Entwicklung der Souveränität im frühneuzeitlichen Europa. In *Juridikum*. Vol. 2 (2022), s. 173–178.

⁴⁸ Porov. RIGAUDIÈRE, A.: *Penser et construire l'État dans la France du Moyen Âge (XIIIe–XVe siècle)*. Paris : Comité pour l'histoire économique et financière de la France, 2003, s. 47.

⁴⁹ Porov. X 3,8,4.

riadneho zákonného postupu, z čoho možno dedukovať, že jeho vôľa priamo nezakladá právo. I v prípade zriadenia Katolíckej cirkvi je tak nevyhnutné rozlišovať medzi samotným normatívnym právnym aktom, ktorý je úkonom zákonodarnej autority (najvyššej či ľudskej), a osobou samotného zákonodarcu. Aj keď je teda suverén tvorcom zákona, neznamená to, že je od neho nezávislý, skôr naopak, musí ho plne rešpektovať. I pri vydávaní zákonov musí preto akceptovať už existujúci právny rámec, do ktorého síce môže ingerovať prostredníctvom vlastných zákonodarných zásahov, avšak za dodržiavania noriem práva platného.⁵⁰

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- ANGERMAN, N. et al. (eds.): *Lexikon des Mittel Alters VII. Planudes bis Stadt (Rus)*. München : Lexma Verlag, 1995;
- BELLOMO, M.: *The Common Legal Past of Europe, 1000-1800*. Washington : The Catholic University of America Press, 1995;
- BRANDMÜLLER, W.: *Papst und Konzil im Grossen Schisma (1378–1431). Studien und Quellen*. Paderborn – München – Wien – Zürich : Schöningh, 1990;
- BRAS, G. Le/LEFEBVRE, Ch./RAMBAUD, J.: *Histoire du droit et des institutions de l'Église en Occident, t. VII, L'âge classique (1140–1378)*. Paris : Sirey, 1965;
- BRUNT, P. A.: *Lex de imperio Vespasiani*. In *Journal of Roman Studies*. Vol. 67 (1977);
- CORIAT, J. – P.: *Le prince législateur. La technique législative des Sévères et les méthodes de création du droit impérial a la fin du principat*. Rome : École française de Rome, 1997;
- DOLINSKÝ, J.: *Dejiny Cirkvi. Druhý diel. Stredovek*. Bratislava : Dobrá kniha, 1997;
- ESMEIN, A.: *La maxime Princeps legibus solutus est dans l'ancien droit public français*. In VINOGRADOFF, P. (ed.): *Essays in Legal History Read Before the International Congress of Historical Studies Held in London in 1913*. London : Oxford University Press, 1913;
- FEENSTRA, R.: *Jean de Blanot et la formule "Rex Franciae in regno suo princeps est"*. In LE BRAS, G. (ed.): *Études d'Histoire du droit canonique dédiées. Vol. II*. Paris : Sirey, 1965;
- FRANZEN, A.: *Malé dějiny Cirkve*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2006;
- GREGOR, M.: *Rímsky štát a právo za vlády cisára Augusta*. Praha : Leges, 2018;
- GREGOR, M. a kol.: *Konfesné právo. Štát, právo a náboženstvo*. Praha : C. H. Beck, 2023;
- HEINECCIUS, G.: *Ad legem Iuliam et Papaim Poppaeam commentarius*. Amstelaedamum : Apud R. & G. Wetstenios, 1726;

---

⁵⁰ Porov. RIGAUDIÈRE, A.: *Penser et construire l'État dans la France du Moyen Âge (XIIIe–XVe siècle)*. Paris : Comité pour l'histoire économique et financière de la France, 2003, s. 45.

HINSLEY, F. H.: *Sovereignty*. Cambridge : Cambridge University Press, 1986;

HRDINA, A.: *Kanonické právo*. Praha : Eurolex Bohemia, 2002;

ILWAIN, H. Mc: *Constitutionalism: Ancient and Modern*. Ithaca : Cornell University Press, 1940;

KARIK, K. J.: *Princeps legibus solutus est* und die Entwicklung der Souveränität im frühneuzeitlichen Europa. In *Juridikum*. Vol. 2 (2022);

KARINA JASMIN/KARIN: *Princeps legibus solutus est* und die Entwicklung der Souveränität im frühneuzeitlichen Europa. In *Juridikum*. Vol. 2 (2022);

KINCL, J./URFUS, V./SKŘEJPEK, M.: *Římské právo*. Praha : C. H. Beck, 1995;

KUMOR, B.: *Cirkevné dejiny 2. Raný kresťanský stredovek*. Levoča : Polypress, 2001;

KUMOR, B.: *Cirkevné dejiny 3. Zlaté obdobie kresťanského stredoveku*. Levoča : Polypress, 2001;

KUMOR, B.: *Cirkevné dejiny 4. Zlaté obdobie kresťanského stredoveku*. Levoča : Polypress, 2001;

KUMOR, B.: *Cirkevné dejiny 6. Novovek. Obdobie absolutizmu a osvietenstva*. Spišská Kapitula : Nadácia Kňazského seminára biskupa Jána Vojtaššáka, 2003;

LEWIS, E.: *King Above Law? Quod principi placuit*. In *Speculum*. Vol. 39 (1964), No. 2;

LÓPEZ DE GOICOECHEA ZABALA, F. J.: La fórmula romano-medieval „*Princeps legibus solutus*“ en el pensamiento político español de los siglos XVI y XVII. In MARTÍNEZ, J. M. A. (ed.): *Actas del II Congreso Nacional de Filosofía Medieval: ética y política en el pensamiento medieval. Zaragoza, 15-16 diciembre 1994*. Zaragoza : Sociedad de Filosofía Medieval, 1996;

MAFFI, A.: *Princeps legibus solutus*. Torino : G. Giappichelli, 2016;

MALÝ, R.: *Církevní dějiny*. Olomouc : Matice cyrilometodějská, 2001;

NIFTERIK, G. van: *Lex princeps legibus solutus abrogata*. In *Fundamina*. Vol. 20 (2014);

PEJŠKA, J.: *Církevní právo I. Ústavní právo církevní*. Semily : Nákladem vlastním, 1932;

PENNINGTON, K.: *The Prince and the Law 1200-1600. Sovereignty and Rights in the Western Legal Tradition*. Berkely – Los Angeles – Oxford : University of California Press, 1993;

PENNINGTON, K.: In PADOVANI, A./STEIN, P. G. (eds.): *The Jurists' Philosophy of Law from Rome to the Seventeenth Century*. Dordrecht : Springer, 2007;

RIGAUDIÈRE, A.: *Penser et construire l'État dans la France du Moyen Âge (XIIIe–XVe siècle)*. Paris : Comité pour l'histoire économique et financière de la France, 2003;

SCHATZ, K.: *Dějiny papežského primátu*. Brno : Centrum pro studie demokracie a kultury, 2002;

SVOBODA, R./SKALICKÝ, K./PAVELKOVÁ, M./POŠTOVÁ, T./MACHULA, T.:
Dokumenty Prvního vatikánského koncilu. Praha : Krystal OP, 2006;

SUCHÁNEK, D.: *Imperium et sacerdotium. Říšská církev na přelomu prvního a druhého tisíciletí*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2011;

ŠPIRKO, J.: *Církevní dejiny II*. Martin : Neografia, 1943;

TIERNEY, B.: The Prince is Not Bound by the Laws. Accursius and the Origins of the Modern State. In *Comparative Studies in Society and History*. Vol. 5 (1963), No. 4;

TRETERA, J. R./HORÁK, Z.: *Slovník církevního práva*. Praha : Grada, 2011;

WYDUCKEL, D.: *Princeps legibus solutus. Eine Untersuchung zur frühmodernen Rechts- und Staatslehre*. Berlin : Duncker & Humblot, 1979.

ODRAZ HODNOTOVÝCH PREFERENCIÍ V ŠTÁTNYM VZDELÁVACOM PROGRAME 2023

REFLECTION OF VALUE PREFERENCES IN THE NATIONAL EDUCATION PROGRAM 2023

Miroslava Žiaková¹

Abstrakt

Autorka v príspevku prináša pohľad na hodnotové normy nového Štátneho vzdelávacieho programu základného školstva podľa ostatnej reformy schválenej v roku 2023 (ďalej aj ako „Kurikulum“). Okrem základného predstavenia Kurikula 2023 sa príspevok zameriava na obsah hodnotových noriem a ich premietnutie vo výchovno-vzdelávacom procese, najmä prostredníctvom nástrojov inklúzie.

Kľúčové slová

Štátny vzdelávací program, kurikulum, vzdelávanie pre 21. storočie, reforma školstva, hodnoty, inklúzia

Abstract

The author brings the perspective of value standards of new National Education Program of the primary education system according to the last reform approved in 2023 (also known as “Curriculum”). In addition of the basic description of new Curriculum 2023 Contribution focuses on the content of value standards and their reflection into the educational process, especially through the inclusion tools.

Keywords

National education program, curriculum, education for 21st century, education reform, values, inclusion

Úvod

Vývoj informačných technológií a zrýchľujúce sa tempo rastu ich vplyvu na ľudský život predstavujú veľkú výzvu pre výchovu našich detí a mládeže. Spoločnosť sa mení a tým sa menia aj potreby žiakov vo vzdelávaní. Práve na tento trend a poznatky o vplyve digitálnych technológií na psychický a fyzický vývoj detí reaguje nový školský vzdelávací program pre základné vzdelávanie, ktorý bol schválený Ministerstvom školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky dňa 31.03.2023 pod číslom 2023/831:7-A2140 s platnosťou od 1. 9. 2023 (ďalej aj ako „Kurikulum 2023“ alebo „ŠVP 2023“).

---

¹ Mgr. Ing. Miroslava Žiaková, LL.M. pôsobí v súkromnom sektore. Profesionálne sa venuje najmä pracovnému, komunálnemu a školskému právu.

1. Východiská reformy

V slovenskom školstve ide o tretiu významnejšiu reformu kurikula po roku 1989². Možno konštatovať, že vzhľadom na koncepciu a rozsah, Kurikulum 2023 predstavuje zásadnú zmenu v systéme školského vzdelávania na úrovni základného školstva. Štátny pedagogický ústav začal pracovať na tvorbe nového rámca štátneho vzdelávacieho programu pre základné vzdelávanie už od roku 2021. Vychádzal pri tom z poznatkov získaných v rámci aktivity Učiace sa Slovensko, občianskej aktivity To dá rozum, ale aj z poznatkov získaných z dlhodobého pedagogického výskumu.

Možno konštatovať, že žiadna z reforiem, ktoré boli realizované v slovenskom školstve nepriniesli želaný cieľ, a síce zaviesť do slovenského základného školstva také systémové opatrenia, ktoré by viditeľne zlepšili kvalitu celého systému.

Reforma ŠVP 2023 je realizovaná na základe Plánu obnovy a odolnosti schváleného Vládou SR a Európskou komisiou (ďalej len „*Plán obnovy*“) obsiahnuté v Komponente 7: Vzdelávanie pre 21. storočie³. Kurikulárna reforma je v rámci Plánu obnovy rozpracovaná do cieľov, míľnikov, časového harmonogramu. Zároveň sú vďaka Plánu obnovy zabezpečené zdroje financovania do roku 2026.

2. Vzdelávanie pre 21. storočie

Úspešným realizovaním reformy by mala úroveň vzdelávania zodpovedať, ako hovorí samotný názov reformy, vzdelávaniu pre 21. storočie.

V škole 21. storočia sa kladie dôraz na kooperáciu, empatiu a spoluzodpovednosť. Menia sa roly aktérov: žiak – učiteľ – rodič. Úloha učiteľa, ako ťažiskovej osoby vo vzdelávacom procese sa presúva v prospech žiaka, ktorý má byť hlavným aktérom výchovno-vzdelávacieho procesu. Reforma Vzdelávanie pre 21. storočie kladie dôraz na aktivitu žiaka, ktorý má byť spoluzodpovedný za svoje vzdelávanie. Úlohou učiteľa je aktívne sprevádzať žiaka v rámci vzdelávania, vytvárať mu príležitosti a priestor na vzdelávanie a tým podporovať jeho samostatný rozvoj. Rodič má za úlohu aktívne sa spolupodieľať na tvorbe kultúry školy a podpore podoby výchovno-vzdelávacieho procesu.

---

² Prvá väčšia zmena kurikula prebehla po revolúcii v roku 1989 v súvislosti so zmenou ideológie druhá zmena kurikula bola realizovaná v roku 2008 spolu so zmenou školského zákona. Reforma v roku 2015 nepriniesla zásadné zmeny školského vzdelávacieho programu.

³ Komponent 7: Vzdelávanie pre 21. storočie obsahuje dve reformy a dve investície. Reforma 1: Reforma obsahu a formy vzdelávania (kurikulárna a učebnicová reforma. Reforma 2: Príprava a rozvoj učiteľov na nový obsah a formy vzdelávania (zmena vysokoškolskej prípravy učiteľov a posilnenie profesijného rozvoja učiteľov. Investícia 1: Digitálna infraštruktúra v školách. Investícia 2: Dobudovanie školskej infraštruktúry.

3. Hlavné ciele nového ŠVP 2023 sú:

- presun ťažiska vzdelávania z odovzdávania vedomostí na rozvoj spôsobilostí žiakov,
- zvýšenie citlivosti a možnosti prispôsobenia vzdelávacích programov na individuálne potreby a možnosti žiakov.

4. Piliere Kurikula 2023

Kurikulum 2023 je postavené na troch nosných pilieroch⁴:

- **Inkluzívna škola:** prostredie, ktoré podnecuje osobnostný, sociálny a kognitívny rozvoj každého žiaka a v ktorom vládne úcta a rešpekt k individuálnym i skupinovým osobnostiam každého člena komunity;
- **Zelená škola:** prostredie, v ktorom sa všetci zaujímajú o ekologickú stopu, ktorú ich činnosť zanecháva a vedome sa usilujú o jej zmenšovanie;
- **Digitálna škola:** prostredie bohaté na digitálne technológie, ktoré efektívne a bezpečne využívajú učitelia i žiaci vo výchove a vzdelávaní.

Uvedené piliere by mali vytvoriť tvorivé, motivačné a aktivizujúce prostredie pre žiaka, ktorý je nosným aktérom výchovno-vzdelávacieho procesu, ako aj pre učiteľa ako sprevádzajúceho a podporujúceho partnera, ktorého úlohou je vytvárať príležitosti pre osobnostný rozvoj žiaka. A rovnako pre rodiča, ktorého úlohou je spolupodieľať sa a podporovať školské prostredie a kultúru školy. Výstupom korelácie týchto prvkov je realizácia hlavného motívu Kurikula 2023: „*Učíme (sa) samostatne myslieť a zodpovedne konať na základe vedomostí hodnôt a dát.*“

5. Hodnoty obsiahnuté v Kurikule 2023

Podľa Prusáka⁵ hodnoty delíme podľa rozmanitých kritérií, napríklad na hodnoty mravné, kultúrne, ekonomické, politické a iné. Hodnoty prináležia do kultúry danej spoločnosti. Prvoradý význam majú ľudské hodnoty, ktoré sú humanitnými ideálmi a hodnotami ľudského života. Patrí k nim najmä hodnota života a dôstojnosti človeka, jeho slobody a rovnosti.

Hodnoty a hodnotové systémy v spojení s normami vytvorili rozmanité systémy regulácie ľudského správania, v ktorých sú hodnoty vyjadrené a vyžadujú sa prostredníctvom noriem. Normou sa spravidla stáva požiadavka na správanie alebo postup, ktorý vedie

---

⁴ https://www.minedu.sk/data/files/11808_statny-vzdelavaci-program-pre-zakladne-vzdelavanie-cely.pdf

⁵ PRUSÁK, J.: Teória práva. Žilina: Vydavateľstvo Absynt s.r.o., 2023, s. 54-55.

k uskutočňovaniu a ochrane určitej hodnoty alebo hodnôt. Z tohto hľadiska plnia normy funkciu prostriedku, nástroja realizácie hodnôt⁶.

ŠVP 2023 akcentuje hodnoty spolupatričnosti, morálky a zodpovednosti, či už vo vzťahu k ostatným členom spoločnosti, alebo k životnému prostrediu. Realizácia gramotnosti v oblasti efektívneho a bezpečného využívania digitálnych technológií, otázka selekcie a výberu informácií, kritický prístup k informáciám a ich zdrojom, orientácia sa vo virtuálnom prostredí vedie rovnako k poznávaniu a osvojovaniu si hodnôt morálky a zodpovednosti. Za prínos Kurikula 2023 považujeme spojenie princípov inklúzie a digitalizácie vo výchovno-vzdelávacom procese.

Kurikulum 2023 akcentuje hodnotové normy duchovnej povahy. Vyzdvihujú sa etické hodnoty, empatia, morálka a sociálny život. Význam tohto druhu noriem vidíme v tom, že práve z týchto hodnôt vychádzajú idey a rozpracúvajú sa v ideáli⁷.

6. Inkluzívne vzdelávanie

Normy inkluzívneho Kurikula 2023 vyzdvihujú podporu budovania pozitívnych vzťahov v skupine, čím prispievajú k vývoju emocionálnej inteligencie a empatie u žiakov. Kurikulum 2023 je inkluzívne v tom, že vytvára rovnocenné podmienky pre každého žiaka. Vytvára podmienky a pracovné prostredie s ohľadom na rozmanitosť, rôznu úroveň, ale aj špecifické potreby žiakov. Inkluzívne Kurikulum 2023 predstavuje príležitosti pre zapojenie žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami, a tým máme na mysli nielen žiakov s určitým druhom znevýhodnenia, ale aj žiakov s rôznym druhom nadania.

Súčasťou ŠVP 2023 sú programy a opatrenia zamerané práve pre podporu a inklúziu žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami. Viaceré z opatrení sú realizované aj v súčasnosti na základe zákona č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon).

Kurikulum 2023 je koncipované okrem iného ako spoločné, inkluzívne a adaptabilné. Žiak by mal v rámci Kurikula 2023 získať okrem iného gramotnosť⁸ v oblasti

- spolupráce s inými členmi skupiny, byť solidárny a preferovať konsenzuálne riešenia v prípade konfliktných situácií,
- používania kritického myslenia založeného na poznatkoch a etických hodnotách,

---

⁶ PRUSÁK, J.: *Teória práva*. Žilina: Vydavateľstvo Absynt s.r.o., 2023, s. 56.

⁷ VEČEŘA, M.: *Teória práva*. Bratislava: EUROKÓDEX, s.r.o., 2011, s. 34.

⁸<https://vzdelavanie21.sk/wp-content/uploads/2022/06/Vychodiska-zmien-v-kurikule-zakladneho-vzdelavania.pdf>

- konania v súlade s hodnotami smerujúcimi k ochrane životného prostredia a trvalo udržateľného života,
- konania na základe poznania spoločenských a právnych noriem, ľudských práv a v súlade s demokratickou kultúrou spoločnosti.

Zároveň je tu priestor, aby bola zohľadnená:

- aktuálna vývinová úroveň žiaka,
- rozmanitosť medzi žiakmi vo vzdelávacej, osobnostnej a sociálnej oblasti,
- podmienky školy s ohľadom na charakteristiky sociálneho zázemia a špecifiká žiackej, učiteľskej a rodičovskej komunity.

Záver

Výsledky testovania slovenských žiakov v testoch PISA 2018 zostávajú pod priemerom OECD vo všetkých oblastiach. Zároveň pretrvávajú nerovnosti v kvalite vzdelávania poskytovaného slovenským školstvom. Napriek prelomeniu klesajúceho trendu zostáva celkový trend slovenských žiakov v testovaní PISA 2018 vo všetkých troch oblastiach, teda v čítaní, matematike a v prírodných vedách, podpriemerný. Čitateľské zručnosti slovenských žiakov sa medzi dvomi testovaniami zhoršili na ukazovateľ, ktorý EÚ považuje za významný⁹.

Súhlasíme s Martinom Křížom¹⁰, že viac nie je možné odkladať zmenu všeobecného školstva. Slovenský školský systém si vyžaduje urýchlené prijatie systémov zmien s cieľom pripraviť deti na dnešný svet.

Kurikulum 2023 nepochybne predstavuje významný míľnik v modernej histórii slovenského školstva. Ako všetky reformy, prináša veľa pozitívneho pre žiakov, učiteľov a rodičov. Na druhej strane pri jeho implementácii vyvstávajú viaceré otázky. Na základe experimentálneho vyučovania, ktoré prebieha od septembra školského roku 2023/2024 v prvých 39 školách je možné konštatovať, že:

- je potrebné venovať pozornosť rodičom a komunikovať im podstatu ich role v Kurikule 2023,
- je potrebné sa vysporiadať s klesajúcim trendom učiteľov zamestnaných na základných školách,

⁹ https://nivam.sk/wp-content/uploads/2023/05/KURIKULARNA_REFORMA_ZISKANE_SKUSENOSTI-1.pdf

¹⁰ Martin Kříž je riaditeľ Odboru kurikula a inovácií vo vzdelávaní na Ministerstve školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky

- reforma ŠVP 2023 prebieha na úrovni základného vzdelávania, je potrebné venovať sa otázkam funkčnej koordinácie a kontinuity jednak na úrovni predprimárneho vzdelávania, ale aj na úrovni stredných škôl,
- je potrebné sa vysporiadať s otázkou tvorby školských vzdelávacích programov tak, aby predstavovali kvalitný nástroj implementácie hodnôt obsiahnutých v ŠVP 2023, a neboli len formálnym dokumentom školy,
- je vidieť pozitívny prínos v práci regionálnych centier podpory učiteľov, ktoré však vo viacerých regiónoch absentujú,
- kurikulárne zmeny si vyžadujú prípravu nových učebníc a učebných materiálov, vrátane online materiálov,
- kurikulárna reforma potrebuje funkčný systém hodnotenia výsledkov žiakov, vrátane hodnotenia výsledkov žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami, ak aj vytvorenie národného rámca hodnotenia žiakov,
- nové usporiadanie výchovno-vzdelávacieho procesu do troch cyklov prináša ruka v ruke otázku realizácie v málotriednych školách, ktoré predstavujú špecifikum slovenského školstva a iné.

Podľa Európskej agentúry pre rozvoj špeciálneho a inkluzívneho vzdelávania¹¹ je hlavnou víziou inkluzívnych vzdelávacích systémov zabezpečiť, aby žiaci všetkých vekových kategórií mali prístup k zmysluplným a vysokokvalitným vzdelávacím príležitostiam vo svojej miestnej komunite spolu so svojimi priateľmi a rovesníkmi¹². Ako však Agentúra konštatuje vo svojej správe, vzdelávací sektor sa v mnohých prípadoch nedostatočne zapájal do navrhovania a vývoja technológií a do problematiky etických dôsledkov využívania digitálnych médií a technológií v rámci inkluzívneho vzdelávania. Podobne sa aj digitálna transformácia a inkluzívne vzdelávanie vnímajú väčšinou ako samostatné otázky.

Implementácia inkluzívneho Kurikula 2023 by mala byť prínosom pre celú spoločnosť. Kurikulum 2023 predstavuje zásadný obrat v prístupe k vzdelávaniu žiakov. Proces implementácie môže byť participatívny a interaktívny. Prináša však aj nové výzvy pre vysoké školstvo v oblasti prípravy pedagógov a materiálne podmienky pre fungovanie základného školstva.

---

¹¹ Európska agentúra pre rozvoj špeciálneho a inkluzívneho vzdelávania je nezávislá organizácia, ktorá pôsobí ako platforma pre spoluprácu svojich 31 členských krajín v oblasti špeciálneho a inkluzívneho vzdelávania. Jej cieľom je zlepšiť politiku a prax v oblasti vzdelávania žiakov so zdravotným postihnutím a špeciálnymi vzdelávacími potrebami.

¹² <https://www.european-agency.org/sites/default/files/IDE-PolicyBrief-SK.pdf>

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Monografie a učebnice:

PRUSÁK, J.: *Teória práva*. Žilina: Vydavateľstvo Absynt s.r.o., 2023. 644 s. ISBN 978-80-8224-006-4.

VEČEŘA, M. a kol.: *Teória práva*. Bratislava: EUROKÓDEX, s.r.o., 2011. 352 s. ISBN 978-80-89447-40-4.

Internetové zdroje:

[https://www.planobnovy.sk/site/assets/files/1046/2023-k7 -
vzdelavanie pre 21 storocie.pdf](https://www.planobnovy.sk/site/assets/files/1046/2023-k7_-_vzdelavanie_pre_21_storocie.pdf)

[https://www.minedu.sk/data/files/11808_statny-vzdelavaci-program-pre-zakladne-
vzdelavanie-cely.pdf](https://www.minedu.sk/data/files/11808_statny-vzdelavaci-program-pre-zakladne-vzdelavanie-cely.pdf)

<https://vzdelavanie21.sk/>

<https://www.european-agency.org/sites/default/files/IDE-PolicyBrief-SK.pdf>

[https://nivam.sk/wp-
content/uploads/2023/05/KURIKULARNA_REFORMA_ZISKANE_SKUSENOSTI-1.pdf](https://nivam.sk/wp-content/uploads/2023/05/KURIKULARNA_REFORMA_ZISKANE_SKUSENOSTI-1.pdf)

[https://vzdelavanie21.sk/martin-kriz-ucitelom-musime-vratit-spolocensky-status-a-
vzdelavanim-zastavit-rozklad-spolocnosti/](https://vzdelavanie21.sk/martin-kriz-ucitelom-musime-vratit-spolocensky-status-a-vzdelavanim-zastavit-rozklad-spolocnosti/)

BANSKOBYSSTRICKÉ ZÁMOCKÉ DNI PRÁVA

VI. ročník medzinárodnej vedeckej konferencie

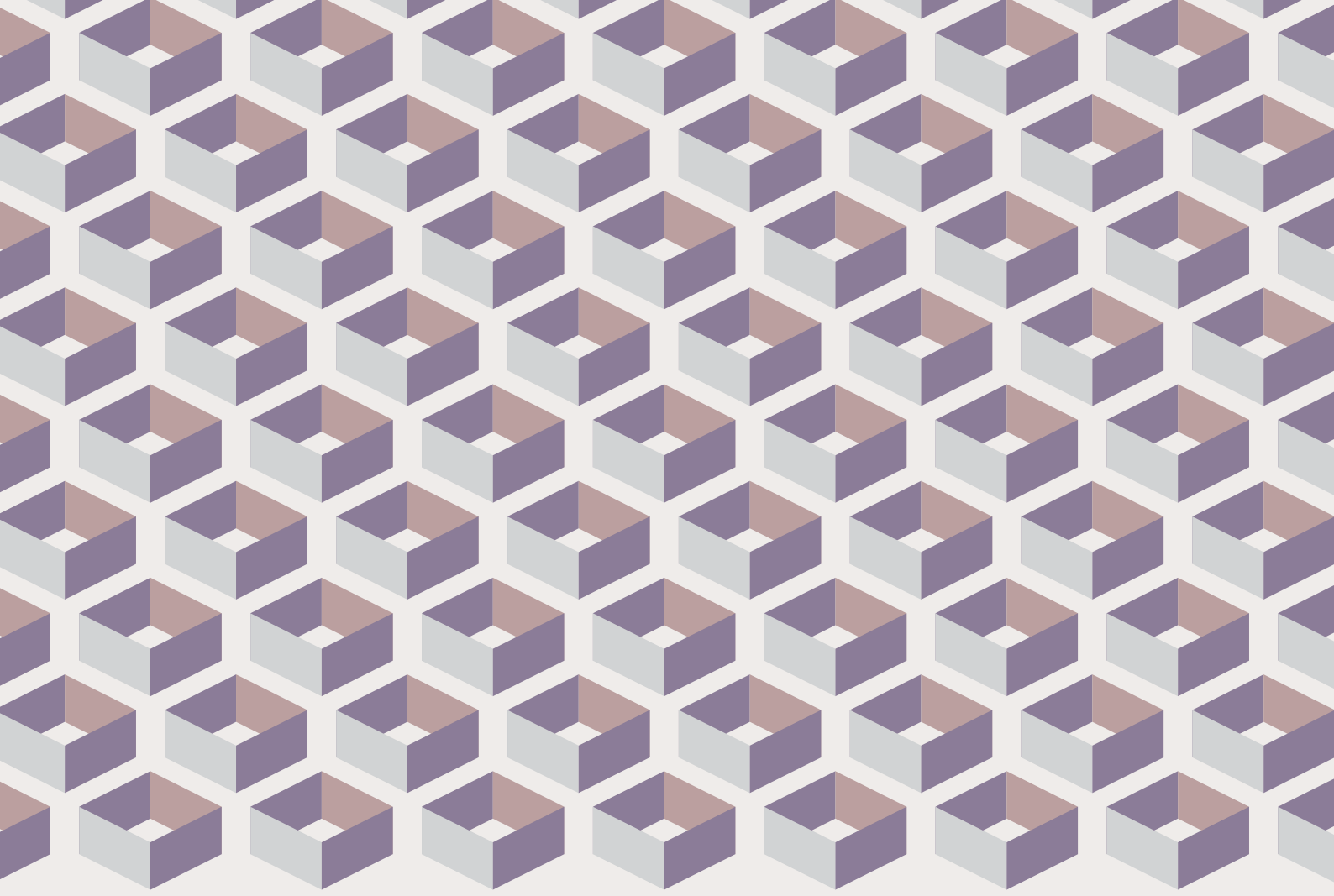
Autor:	Kolektív autorov
Vedecký redaktor:	prof. Dr. iur. JUDr. Ing. Michal Turošík, PhD.
Predseda edičnej komisie:	prof. JUDr. Milan Ďurica, PhD.
Recenzenti:	prof. Dr. iur. JUDr. Ing. Michal Turošík, PhD. doc. JUDr. PhDr. Martin Skaloš, PhD. JUDr. Andrea Barancová, PhD. Mgr. Jakub Dzimko, PhD.
Zostavovateľ:	JUDr. Aneta Kšenžighová, MBA
Vydavateľ:	Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela
Návrh obálky:	Mgr. Ján Humaj
Rok vydania:	2024
Počet strán:	152

„Príspevky neprešli jazykovou korektúrou.“

ISBN 978-80-557-2125-5

EAN 9788055721255

<https://doi.org/10.24040/2024.9788055721255>

ISBN 978-80-557-2125-5

9 788055 721255